

ศาสนธรรมกับการพัฒนา

ศาสธรรมกับการพัฒนา

ป๋วย อึ๊งภากรณ์

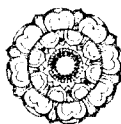
ศาสนธรรมกับการพัฒนา

สนับสนุนการจัดทำ E-Book โดย โครงการ Open School

ChangeFusion สสส. เครือข่ายจิตอาสา
Volunteer Spirit Network

เนื้อหาทั้งหมดใน OpenBase ถูกเผยแพร่ภายใต้สัญญาอนุญาต Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 Unported License ท่านสามารถนำเนื้อหาทุกชิ้นไปใช้และเผยแพร่ต่อได้ โดยต้องอ้างอิงแหล่งที่มา ห้ามนำไปใช้เพื่อการค้า และต้องใช้สัญญาอนุญาตชนิดเดียวกันนี้เมื่อเผยแพร่งานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง
๘/๒๓ ซอยบ้านช่างหล่อ ถนนพรานนก
กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐ โทร. ๔๑๑-๓๓๓๔

ศาสนธรรมกับการพัฒนา

ป๋วย อึ๊งภากรณ์

ISBN 974-7011-18-2
พิมพ์ครั้งแรก กรกฎาคม ๒๕๓๐
จำนวนพิมพ์ ๓,๐๐๐ เล่ม

แบบปก
พิบูลย์ หัตถกิจโกศล

ศาสนธรรมกับการพัฒนา

ไวย อิงภากรณ์

Signature

มูลนิธิโกมลสีมของ

คณะกรรมการ

พระคณู เมธงกูโร พิกพ ธงไชย

สมถวิล ลือชาพัฒนพร ฐิติมา กุณติรานนท์

มูลนิธิโกมลคีมทอง

กระทรวงศึกษาธิการ ออกใบอนุญาตให้

เมื่อวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๑๔

เลขทอนุญาตที่ ค. ๑๔๔/๒๕๑๔

กระทรวงมหาดไทย ออกใบอนุญาตให้

เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๑๖

เลขทะเบียนลำดับที่ ๗๖๓

คณะกรรมการ

๑. นายอุดม เย็นฤดี	ประธาน
๒. นายป๋วย อึ๊งภากรณ์	รองประธาน
๓. ม.ร.ว. พัฒนาไชย ไชยันต์	เหรัญญิก
๔. นายเฉลิม ทองศรีวงศ์	ทพปรึกษากฎหมาย
๕. นายสถักยณ ศีวรภัย	ผู้จัดการ
๖. นายพิภพ ธงไชย	ผู้ช่วยผู้จัดการ
๗. นายกรุณา กุศลสัย	
๘. นายชาญวิทย์ อร่ามฤทธ	
๙. นายแพทย์ประเวศ วะสี	
๑๐. นายประกอบ กุปรัตน์	
๑๑. นายนิศ ชัยสูตร	
๑๒. นายอุทัย ดุลยเกษม	
๑๓. นางสาวรสนา โตสีตระกูล	
๑๔. นางสาวอรศรี งามวิทยาพงศ์	เลขานุการ
๑๕. นางจินตนา กุ่มพ้ประพันธ์	ผู้ช่วยเลขานุการ

สารบัญ

กาน้ำ

คำชี้แจงของผู้รวบรวม

ศีลธรรมและศาสนาในการพัฒนาชาติ	๓
พุทธศาสนากับการพัฒนาชาติ	๓๙
ความรับผิดชอบทางจริยธรรมเป็นความจำเป็นในการพัฒนาประเทศ	๖๗
เยาวชนกับเศรษฐกิจ : ความรับผิดชอบของผู้ใหญ่	๙๗
ธรรมะในต้านเศรษฐกิจ	๑๒๔
ปฏิทินแห่งความหวัง จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน	๑๓๕
จุดมุ่งหมายในการพัฒนาชนบท	๑๓๙
แนวโน้มในการพัฒนาประเทศ	๑๕๔
เป้าหมายและวิธีการที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย	๑๘๓
อาจารย์ป่วยพูด	๒๐๑

ภาคผนวก

ธรรมะ	๒๑๙
เงินมากเงินน้อย	๒๒๒
จะหาเวลาที่ไหนมา	๒๒๖
สุนทรพจน์ของผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย	๒๒๙

คำนำ

สำหรับผู้่านที่ยังไม่เคยรู้จักอาจารย์ปวย อิงภากรณ์ หรือ
รู้เพียงผิวเผิน หนังสือเล่มนี้จะช่วยให้ท่านเห็น ‘ธาตุแท้’ ของ
ท่านผู้นี้ สำหรับท่านที่รู้จักอาจารย์ปวยดีอยู่แล้วก็อาจจะไม่มีอะไร
ใหม่ เพราะรู้ดีอยู่แล้วว่าท่านเป็นคนเช่นใด แต่การได้อ่านหนังสือ
เล่มนี้จะเหมือนการ ‘เหลียวหลัง’ เพื่อแลไปข้างหน้าอีก

บทความต่าง ๆ ในเล่มนี้สะท้อนให้เห็นลักษณะสำคัญ ๆ
ของเจ้าของ ๔-๕ ประการด้วยกัน กล่าวคือ

๑. เป็นผู้นิยมในความรู้รอบด้าน (holistic) ในการพัฒนา
ชีวิตและสังคม บุคคลเช่นนี้หาได้ยาก โดยเฉพาะในบ้านเมือง
ของเรา มักรู้กันเล็ก ๆ น้อย ๆ และรู้เฉพาะด้านอย่างไม่เชื่อมโยง

ทำให้เป็นอุปสรรคอันยิ่งใหญ่ต่อการพัฒนา และเป็นต้นเหตุของความรุนแรง

๒. เป็นผู้ถือความซื่อสัตย์สุจริตและรักความยุติธรรม อย่างไม่กลอนแคลนคนไทยเมื่อจะมองหาเทพเจ้าแห่งความยุติธรรม มักต้องอ้างเป่าบันจิ้นของจีน เป็นเพราะเราไม่มีตัวอย่างของเราเองพอ ที่เมื่อเอ่ยถึงแล้วจะกระตุ้นจิตสำนึกในเรื่องนี้อย่างแรงคอกกระมัง ถึงจะไม่ได้เป็นผู้พิพากษา แต่อาจารย์ป่วยได้สำแดงออกอย่างไม่กลอนแคลนว่า เป็นประจักษ์เทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์สุจริตและความยุติธรรม

๓. เป็นผู้ใฝ่สันโดษ มกนั้อย ไม่โลภ ถ้าคนไทยมีคุณธรรมซื่อ^๕กันมากๆ ประเทศไทยจะร่มเย็นเป็นสุขกว่านี้

๔. เป็นผู้ถือหลักถือหิงธรรมหรือใฝ่สันตಿಯังยิ่งยวด ถึงกับเมื่อเป็นเสรีไทยโคตรล้มลงมา ก็ไม่ยอมถืออาวุธ เพราะไม่รู้สึกว่าจะฆ่าใครได้ และปฏิเสธที่จะมีอำนาจ

๕. มีอุดมการณ์ทางการเมืองแบบสันติประชาธรรม ไม่นิยมทั้งลัทธิทุนนิยมขัตรีศและคอมมิวนิสต์ ท่านพูดและเขียนไว้หลายแห่งว่าไม่ชอบลัทธิคอมมิวนิสต์เพราะขาดเสรีภาพ

ความเป็นคนดีของท่านทำให้มีบารมีสูง ถึงกับบุคคลที่คอร์รัปต์และใฝ่อำนาจในรัฐบาลยังต้องฟังเกรติคของท่านเพื่อการต่างประเทศ และภายหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ได้รับความ

นิยมสูงสุดให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จนเป็นที่อิจฉาของบางคนที่ทนไม่ไหวที่จะเห็นใครดีกว่าตัว จนกระทำการปล่อยข่าวใส่ร้ายป้ายสีท่าน

นาน ๆ สังคมไทยจึงจะมีคนดี ๆ ถึงขนาดนี้สักคนหนึ่ง แต่ก็เป็นความอาภัพของประเทศไทยที่คนดี ๆ ที่รักและอุทิศตัวเพื่อประเทศไทยถึงขนาดนี้ ให้มีเรื่องต้องนิราศร้างห่างบ้านเกิดเมืองนอนไปในลักษณะที่ถูกทำร้าย การมีคนดีเป็นศรีแก่ประเทศ เป็นเครื่องก่อให้เกิดความบังคัลใจ เกิดความปิติ ความอึ้งใจ เมื่อนึกถึงการมีคนดีเป็นศรีประเทศจึงมีประโยชน์อันหาค่ามิได้แก่สังคม เราควรจะสำรวจตรวจสอบสังคมของเราดูว่า มีเหตุปัจจัยอะไรอย่างเป็นระบบหรือเปล่าที่ไม่เกื้อหนุนแต่ทำลายคนดีศรีประเทศ จนกระทั่งเราขาดแคลนเทพเจ้าแห่งความดีที่เป็นคนไทย

ศาสนาจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจ การที่โลกยุ่งเหยิงวุ่นวายขัดแย้งจนมนุษย์เกิดวิกฤตการณ์กันไปทั่วหมด เพราะมนุษย์พากันไม่สนใจต่อศาสนาในฐานะเป็นพัฒนาปัจจัย แต่กลับมีหลักเศรษฐกิจศาสตร์อันคับแคบและป่าเถื่อน อาจารย์ป่วยเป็นนักเศรษฐศาสตร์ แต่ถ้าอ่านบทความที่รวบรวมตีพิมพ์ในเล่มนี้จะเห็นว่าเรื่องของธรรมะอยู่ในหัวใจของทุก ๆ เรื่องที่ท่านเสนอ

ยามนี้เป็นเวลาที่คนไทยจะต้องคิดแก้วิกฤตการณ์ในชีวิต และสังคมไทยกันอย่างจริงจัง และเราจะต้องไปให้เลยเรื่องของ

ทุนนิยมและสังคมนิยม อย่างที่ทำกันในวันนี้ตก แน่แน่นอนเราจะต้องศึกษาจากแหล่งอารยธรรมทั้งหมดในโลก แต่ทั้งนี้ต้องมีฐานอยู่สังคมนิยม และสำหรับไทยแล้วไม่มีอะไรดีไปกว่าการนำพระพุทธศาสนาทั้งหลักธรรม ทั้งสถาบัน เข้ามาใช้อย่างลึกซึ้งจริงจัง เพื่อก้าวไปข้างหน้าจากฐานที่มั่นคง

การที่อาจารย์ป่วยกลับมาเยี่ยมประเทศไทยเมื่อเมษายน ๒๕๓๐ หลังจากต้องจากไปอย่างกะทันหัน และถูกทำร้ายเมื่อตุลาคม ๒๕๑๙ และได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากลูกศิษย์ลูกหาและอดีตผู้ร่วมงาน ได้ก่อให้เกิดความปีติ ขวัญและกำลังใจแก่ผู้ที่ยังอยากทำงานต่อไปด้วยหลักสันติประชาธรรม อาจถือว่าหนังสือ “ศาสนธรรมกับการพัฒนา” ในมือท่านเล่มนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการเฉลิมฉลองการกลับมาเยี่ยมบ้านของคณิศร์ประเทศผู้

ต่อเมื่อเราสามารถถอดถอนอัตตา อันเป็นเสมือนพลังงานนิวเคลียร์ (ส่วนกลาง) ที่คอยเติมเชื้อให้ค้นหา มานะ และทิฐิ ลุกโผลงอยู่ตลอดเวลา เราจึงจะมีจิตใจสงบพอที่จะสามารถมองเห็นความจริง ความดี และความงามได้ ขอให้ความรัก ความรู้ และความดี จงเกิดขึ้นในประเทศนี้อย่างเพียงพอที่เราจะสร้างสังคมที่มีสันติสุข และร่วมกับมวลมนุษยชาติทั่วโลกในการยังสานติธรรมให้บังเกิด

คำชี้แจงของผู้รวบรวม

บทความและคำบรรยายในเล่มนี้ ส่วนใหญ่รวบรวมจากหนังสือ *สุนทรพจน์และข้อเขียน, คำพูดและข้อเขียน และเศรษฐกิจทฤษฎี* ของ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ (คงได้ระบุที่มาของผลงานนั้นๆ ไว้ตอนท้ายของทุกเรื่องด้วยแล้ว) โดยคัดเลือกจำเพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและการมองปัญหา ที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม จริยธรรมและศาสนากับการพัฒนาชาติเข้าไว้ด้วยกัน บางส่วนอาจมีใจความซ้ำกันบ้าง แต่ก็ไม่อาจตัดออกไปได้ เพราะจะทำให้เสียใจความสำคัญและขาดความสมบูรณ์ของงานชิ้นนั้นๆ นอกจากนั้นข้อเขียนและคำบรรยายเหล่านี้ได้เขียนและบรรยายสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่ต่างกัน และมีรายละเอียดประกอบบางประ-

การที่ต่างกันบ้าง จึงได้รวมเข้าไว้ด้วยกันในที่นี้ เพื่อความครบถ้วนของการพิจารณาแนวคิดในเรื่องนี้ของท่าน โดยเรียงเนื้อหาจากแนวคิดเชิงหลักการและอุดมการณ์ที่เป็นนามธรรม ไปหาปัญหาและข้อเสนอเพื่อเป็นทางออกที่เป็นรูปธรรมตามลำดับ บทความและคำบรรยายเหล่านี้จะแสดงหลักการและแนวคิดที่แน่นอนชัดเจน และสม่ำเสมอของท่านแม้จนปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง *สันติประชาธรรม* ดังปรากฏในคำบรรยายเรื่อง “เป้าหมายและวิธีการที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย” ซึ่งเป็นคำบรรยายครั้งสุดท้ายหรือเกือบสุดท้ายก่อนเกิดเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ซึ่งได้นำมาพิมพ์รวมเล่มเป็นครั้งแรกในที่นี้ด้วย

ในภาคผนวกได้คัดข้อเขียนและสุนทรพจน์บางส่วนของท่านมาพิมพ์ไว้ เพื่อให้เห็นว่าท่านมีความรู้และนำความรู้ในทางหลักธรรมไปใช้ในชีวิตและการทำงานด้วย สมดังคำที่พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้เอ่ยไว้ในเรื่อง “อาจารย์ป่วยกับศาสนธรรม” (รวมข้อเขียนที่บุคคลต่างๆ เขียนถึงอาจารย์ป่วย ซึ่งสำนักพิมพ์จะจัดพิมพ์ออกมาในเดือนตุลาคมนี้) และท่านเองก็ได้เล่าไว้บ้างในเรื่อง “อาจารย์ป่วยพูด”

แม้การรวบรวมแนวคิดเรื่อง “ศาสนธรรมกับการพัฒนา” ของอาจารย์ป่วยในเล่มนี้ อาจไม่สมบูรณ์ครบถ้วน และแนวคิดบางประการอาจจะไม่สมสมัยบ้างแล้วก็ตาม แต่ก็เชื่อว่าการเรียนรู้

ความคิดอันก่อปรกัวยสติปัญญาและประสบการณ์ของท่านนั้น ยังเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างสำคัญที่จะช่วยให้เราไตร่ตรองมองปัญหาได้รอบด้าน อย่างมีรากฐาน หลักการและอุดมคติได้ไม่น้อย ทั้งการใช้ภาษาและลีลาการพูดการเขียนของท่านก็มีบุคลิกเฉพาะตัวอันเรียบง่าย กระชับ และชัดเจนน่าสนใจอีกด้วย อนึ่ง สำหรับท่านที่ต้องการจะทราบรายละเอียดของข้อมูลตัวเลข สภาพปัญหาและเหตุการณ์ในแต่ละยุคสมัยที่เป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของสังคมไทยในสมัยซึ่งอาจารย์ป่วยได้พูดและเขียนงานเหล่านั้น อาจหาอ่านเพิ่มเติมได้ในหนังสือที่กล่าวไว้แล้วในตอนต้นของคำชี้แจงนี้ ซึ่งช่วยให้ความรู้เรื่องเศรษฐกิจและสังคมไทยในสายตาของอาจารย์ป่วยได้ตีพอสมควร

พระคุณี เมธงูโร

ศาสนธรรมกับการพัฒนา

ศีลธรรมและศาสนาในการพัฒนาชาติ*

สคุดีชินแกลร์ ทอมป์สัน

วิทยาลัยพระคริสตธรรมในประเทศไทยและสภาคริสตจักร
ในประเทศไทย ได้ให้เกียรติแก่ผมอย่างสูง โดยเชิญให้แสดงปา-
ฐกถาเป็นอนุสรณ์ครั้งที่ ๖ สำหรับชินแกลร์ ทอมป์สัน ประจำ
ปี พ.ศ. ๒๕๑๒ นี้ ปาฐกถาในชุดอนุสรณ์นี้ที่แล้วมาทั้ง ๕ ท่าน เป็น
ศาสนาจารย์และมหาเปรียญผู้เชี่ยวชาญในศาสนธรรมและศาสน-
ศาสตร์ทุกท่าน ปีนี้เป็นปีแรกที่ท่านผู้อำนวยการเรื่องนี้ได้นำเอา
ผู้ที่อยู่นอกศาสนจักรอย่างผมมาแสดงปาฐกถาอนุสรณ์ จึงทำให้ผม
รู้สึกในเกียรตินี้เป็นพิเศษ และรู้สึกห่วงใว้อยู่ว่า คำบรรยายนี้
จะเป็นไปได้สมดังความประสงค์ของวิทยาลัยฯ และสภาคริสตจักรฯ
หรือไม่ประการใด

* ปาฐกถาอนุสรณ์ ชินแกลร์ ทอมป์สัน พ.ศ. ๒๕๑๒

วิลเลียม เจมส์ ชินแคลร์ ทอมป์สัน เป็นศาสตราจารย์
 ซึ่งเข้ามาบำเพ็ญประโยชน์สอนศาสนาที่วิทยาลัยตั้งแต่ปี ๒๔๘๐
 ได้อุทิศสติปัญญาความสุขส่วนตัวของท่านเพื่อศิษยานุศิษย์ในประ-
 เทศไทยทั้งก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ตลอดมาจนสิ้นชีวิต
 ท่านทั้งหลายคงจำได้ว่า อาจารย์ชินแคลร์ ทอมป์สัน ถึงแก่
 มรณกรรมโดยอุบัติเหตุรถไฟ และในวันเดียวกันก่อนการเดินทาง
 ครั้งสุดท้ายของท่านนั้น ท่านได้ช่วยอนุเคราะห์มูลนิธิโรคร้อนที่
 ลำปางโดยแสดงปาฐกถา ใต้เวที เก็บเงินบำรุงมูลนิธินั้น อาจารย์
 ชินแคลร์ ทอมป์สัน ได้ทำการค้นคว้าวิจัยวิชาศาสนาเปรียบเทียบ
 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปรียบเทียบระหว่างพุทธธรรมและคริสต์-
 ธรรม โดยละเอียด เป็นที่น่าสรรเสริญยิ่งนัก เพราะประการหนึ่ง
 ครูบาอาจารย์ที่ประเสริฐนั้นย่อมไม่พึงพอใจในการสอนศิษย์ด้วย
 ฝนความรู้เดิมของตนแต่อย่างเดียว ย่อมต้องชวนขวนขวายหาความรู้
 เพิ่มเติมด้วยการศึกษาวิจัยสืบสาววิชาการอันเลิศค่านำมาเผยแพร่
 ต่อไปอย่างมิwangมือ อีกประการหนึ่งเมื่อนักปราชญ์ทางศาสนาหนึ่ง
 นิกายหนึ่ง อย่างอาจารย์ทอมป์สัน เบิกใจและสติปัญญาให้กว้าง
 ศึกษาหลักธรรมและรายละเอียดของอีกศาสนาหนึ่ง เพื่อให้รู้แจ้ง
 เห็นชัดนั้น ย่อมเป็นการกระทำที่น่าสรรเสริญ เพราะชอบด้วย
 เหตุผลทั้งในด้านวิชาการและทางปฏิบัติ สมควรแก่การสดุดีเป็น
 อย่างยิ่ง

ดังที่ได้เรียนไว้ตอนต้น ผมเองจัดได้ว่าเป็นฆราวาสนอกศาสนาจักร ปราศจากความรู้สึกซึ่งในพุทธธรรมและคริสต์ธรรม และด้อยในปัจจัยสำคัญในทางศาสนา คือความศรัทธาแบบศาสนนิยม ถึงกระนั้นก็ตามผมมีความรู้สึกสรรเสริญและนิยมท่านศาสนาจารย์ทุกศาสนา ที่อุทิศโลกยสมบัติและสละความทะเยอทะยานทางโลก ใฝ่แต่ธรรมสาระและธรรมวินัย นำเอาหลักธรรมเผยแพร่ง่ายแก่สัตว์โลก โดยหวังช่วยให้พ้นทุกข์ บรรลุถึงสุขอันประเสริฐโดยทั่วหน้า

ตอนที่ ๑

กัทธิของคนที่ขาดศรัทธา

คริสต์ธรรมกับพุทธธรรมผสม

เมื่อเด็ก ๆ ผมได้มีโอกาสเข้าศึกษาในโรงเรียนซึ่งศาสนาจารย์ทางคริสตจักรนิกายคาทอลิกเป็นผู้ก่อตั้งและดำเนินการ ได้ศึกษาอยู่เป็นเวลา ๙ ปี และเป็นครูฆราวาสอยู่อีก ๔ ปีเศษในโรงเรียนนั้น ได้เริ่มคุ้นกับคริสต์ศาสนาตั้งแต่เล็ก ได้อ่านประวัติทั้งก่อนพระเยซูคริสต์และประวัติของพระเยซูโดยสรุปพอสมควร ครั้นต่อมาเมื่อออกไปศึกษาในยุโรป ก็ได้คุ้นกับนิกายอื่นของคริสต์ศาสนาซึ่งแยกและแตกต่างจากนิกายคาทอลิกออกไป นับว่า

ไม่สู้จะมีข้อแก้ตัวมากนักที่จะอ้างว่าไม่รู้เรื่องศาสนาคริสต์ ส่วนทางด้านศาสนาพุทธเล่าก็ได้รับการอบรมทางบ้านมาตั้งแต่จำความได้ ชะรอยจะเป็นเหตุนี้กระมังที่ท่านอาจารย์ในวิทยาลัยนี้และสภาคริสตจักร ฯ ถือเป็นข้อสนับสนุนให้เรียกตัวมาบรรยายในคราวนี้ทั้ง ๆ ที่ปราศจากความเชี่ยวชาญลึกซึ้งในทางธรรม

ถ้าจะจำแนกประเภทของผลแห่งการอบรมศึกษาศาสนาและจริยธรรมแล้ว คงจะจำแนกได้เป็นผลทางตรงประเภทหนึ่ง ผลทางอ้อมประเภทหนึ่ง ผลทางตรงนั้นคือ ก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาเชื่อมั่นในคติสำคัญแห่งศาสนานั้น เช่น ในศาสนาคริสต์ก็เชื่อมั่นในพระผู้เป็นเจ้า เชื่อว่าความมุ่งหมายชั้นสุดท้ายของคริสต์ศาสนิกชนคือการมีชีวิตใหม่ ถือกำเนิดในอาณาจักรและกฤษฎาภินิหารแห่งพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงไว้ซึ่งความจริงอันเลิศ ความงามอันเลิศ และความดีอันเลิศ ในศาสนาพุทธโดยแท้จริง (ไม่รวมถึงนิกายบางนิกายซึ่งถือพระพุทธเจ้าเป็นพระผู้เป็นเจ้าตามแบบไสยศาสตร์) ความมุ่งหมายชั้นสุดท้ายได้แก่การบรรลุถึงโลกุตระธรรมพ้นเสียจากความเกิดซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ หรืออีกนัยหนึ่งบรรลุถึงพระนิพพาน ผู้ที่สอนศาสนาย่อมมุ่งที่จะปลุกความศรัทธาเชื่อถือในจุดมุ่งหมายดังกล่าวเป็นลำดับ ซึ่งนับว่าเป็นผลทางตรงของการสอนศาสนานี้ ๆ

ส่วนผลทางอ้อมของการสอนศาสนา ซึ่งในที่นี้มีได้หมายความว่า เป็นผลที่สำคัญยิ่งกว่าผลทางตรง ได้แก่การปลูกฝังให้ผู้รับการสอนนั้นประพฤติดี มีธรรมจริยาวัตร รักษาศีล กลัวบาปเป็นต้น เป็นโลกียธรรม คือ ธรรมะซึ่งรักษาความดี ความงาม และความจริงไว้ในหมู่มนุษย์ ทำให้มนุษย์แต่ละคนที่ประพฤติตามคำสั่งสอนนั้นมีจิตใจผ่องแผ้ว อยู่ร่วมกับผู้อื่นในครอบครัว ในหมู่มิตรสหายในวงงานและในสังคมได้ โดยมีสันติคือความสงบ และโดยมีสุข

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นความเข้าใจส่วนตัวของผม อันเกิดจากความระลึกย้อนหลังไปถึงการสั่งสอนอบรมที่ได้มาจากบ้านและโรงเรียนทั้งทางด้านศีลธรรมและศาสนา ผลที่ผมจะเสนอจากการประเมินตนเองพอจะสรุปได้ว่า ผลทางตรงคือความศรัทธาสำหรับตัวผมนั้นแทบจะไม่มี แต่ผมเข้าใจว่าผมได้รับผลทางอ้อม ทางศีลธรรมจรรยามากพอใช้ ซึ่งเห็นจะต้องขยายความให้ชัดสักเล็กน้อย ณ ที่นี้

ความจำเป็นของศรัทธา

การที่กล่าวว่าผมยังไม่สามารถรับผลทางตรง คือความศรัทธาเชื่อมั่นจากการศึกษาศาสนานั้น ก็เพราะยังไม่สามารถรับรองกับตนเองอย่างสุจริตใจว่า พระผู้เป็นเจ้ามีอยู่หรือไม่ นิพพาน

เป็นจุดจบแท้จริงอย่างสมบูรณ์แน่ชัดหรือไม่ ที่กล่าวมานี้ไม่ได้
 คัดค้านว่า พระผู้เป็นเจ้าหรือนิพพานไม่มีแน่ เพียงแต่ว่าไม่แน่
 ใจสนิทว่ามีแน่ ประเด็นเรื่องที่พ้นไปจากชีวิตในโลกปัจจุบันนั้น
 เป็นเรื่องนอกเหนือไปจากโลกมนุษย์อย่างที่ในภาษาฝรั่งเรียกว่า
 Metaphysics ถ้าผมจะลำเอียงไปก็คงจะลำเอียงไปทำนองบอกสี
 รับเอาแต่สิ่งที่เห็นประจักษ์ สิ่งที่ใคร่ครองได้ด้วยเหตุผลเป็น
 สำคัญ จะแย้งว่าถ้าไม่เชื่อไม่มีความศรัทธาแล้วจะไม่ดี ก็ยังไม่
 เห็นว่าจะไม่ใช่อะไร เพราะการขาดศรัทธาดังกล่าวนี้อาจจะถือ
 เป็นข้อบกพร่องก็เป็นข้อบกพร่องเฉพาะตัว ไม่มีผลทำให้เกิดเสีย
 หายแก่ผู้ใด ตราบใดที่ยังยึดมั่นในศีลธรรม และผู้ที่ปฏิบัติตาม
 ธรรมะแล้ว ถ้าพระผู้เป็นเจ้ามีจริง พระผู้เป็นเจ้าจะปล่อยให้
 รับทุกข์ทรมานหรือ คงเป็นไปได้สำหรับพระผู้เป็นเจ้าที่ทรง
 พระมหากรุณาธิคุณอันไม่รู้จบ ถ้ามีพระนิพพานจริง ที่จะไม่
 บรรลุถึงความพ้นทุกข์นั้น คงเป็นไปได้เช่นเดียวกัน ฉะนั้น
 เมื่อไม่มีศรัทธาก็ต้องปล่อยไปตามบุญตามกรรม อนึ่ง การขาด
 ความศรัทธาเชื่อมั่นในโลกุตรธรรมบางประการนั้น ก็ใช้ที่จะปราศ
 จากหลักการเสียทีเดียว ในกาลามสูตรตามพุทธประวัติก็ปรากฏมี
 พุทธโอวาทดังนี้

“ท่านทั้งหลาย อย่าพึงเชื่อถือสิ่งใด เพียงแต่เพราะเหตุที่
 ได้ฟังตามกันมา หรือเพราะเคยเป็นเช่นนั้นต่อ ๆ กันมา ก็อย่า

เชื่อ หรือโดยข่าวเล่าลือ ก้อย่าเชื่อ หรือโดยมีผู้อ้างตำรา ก้อย่าเชื่อ หรือโดยฟังเขาเอาเอง ก้อย่าเชื่อ หรือโดยคาดคะเนเอาเอง
 : ก้อย่าเชื่อ หรือโดยการตรึกตรองตามอารมณ์ ก้อย่าเชื่อ หรือเพราะชอบใจว่าต้องกับลัทธิของตน ก้อย่าเชื่อ หรือเพราะเห็นว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อถือ ก้อย่าเชื่อ หรือเพราะเห็นว่าสมณะผู้^{๕๗}นั้นเป็นครูเรา ก้อย่าเชื่อ แม้แต่คำของพระพุทธเจ้าที่สอนมานี้ ก้อย่าฟังเชื่อ ท่านจงเอาข้อที่ได้ยินได้ฟังไปตรึกตรองกรองดูด้วยเหตุผลจนเกิดความชัดแล้วจึงก้อย่าเชื่อ”

แท้จริงการเชื่อถือพระอย่างฉาบฉวยโดยไม่มีศีลธรรมคำจูง
 อยู่โดยมันคงนั้น ตามความเข้าใจของผมจะเป็นโทษยิ่งกว่าเป็นคุณ
 ผู้เรียกกันว่าพุทธศาสนิกชนไปเข้าวัดฟังเทศน์โดยมิขาด เข้าตัก-
 บาตรเป็นนิจสิน แต่สายๆ หน่อยพุกปด จ้อโก่งและละเมิดศีลอื่นๆ
 ย่อมเป็นคนเลว ไม่ว่าจะใช้มาตรฐานอะไรมาวัด เทียบได้กับ
 คริสตศาสนิกชนซึ่งนึกว่ามีพิธีไถ่บาปทางศาสนาแล้วไม่กลัวบาป
 หรือนิสิตนักศึกษาซึ่งหัดให้สินบนเสียตั้งแต่เด็กๆ โดยบนบาน
 พระเจ้าขอให้สอบได้ จะนำเครื่องสักการะมาเช่นไหว้ดังนี้ ผมคิด
 ว่าไม่ได้ปฏิบัติตามทำนองคลองธรรม

ปัญหาที่ผมใคร่จะวิชันนาเกี่ยวกับหัวข้อของคำบรรยายนี้ก็คือ
 การที่ชาดศรัทธาทังกล่าวมาแล้วนั้น เป็นอุปสรรคแก่การ
 พัฒนาชาติหรือไม่ คำตอบโดยสรุปของผมก็คือ (ก) ถ้าชาด

ศรัทธาแต่ไม่ละเมิดศีลธรรม ก็ไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชาติ
(ข) ถ้ามีทั้งศรัทธาและมีทั้งศีลธรรม ก็ยิ่งไม่เป็นอุปสรรคต่อการ
พัฒนาชาติ อาจจะเป็นการสะดวกสบายสำหรับบุคคลผู้มีศรัทธา
ด้วยซ้ำ และ (ค) ถ้าผู้ใดมีแต่ศรัทธา แต่ละเมิดศีลธรรม ผู้นั้น
จะเป็นปรปักษ์แก่การพัฒนาชาติแน่นอน

เพื่อให้เกิดความเข้าใจแจ่มชัดขึ้น ผมเห็นสมควรที่จะกล่าว
ยาวว่า การที่ผมบังอาจมากล่าวในวิทยาลัยพระคริสตธรรมนี้ว่า
ศรัทธาไม่ใช่เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งยวดในการพัฒนานั้นจะได้ประสงค์
ลบหลู่ท่านอาจารย์ทั้งหลายและวิทยาลัยนี้ก็ไม่ ความมุ่งหมาย
ของผมต้องการแก้ความเข้าใจผิดในวงการศึกษาในประเทศไทย
ที่ย่ำเรื่องความศรัทธามากเกินไป ไม่ว่าจะเป็นการศรัทธาแบบ
ฉาบฉวยหรือหน้าไหว้หลังหลอกก็ยังรับกันว่าดี ส่วนศีลธรรมไม่
ย่ำให้พอ คำโฆษณาชวนเชื่อในวิทยุกระจายเสียงของรัฐบาลก็ยัง
พูดได้ว่า คนที่ไม่เชื่อศานานั้นเป็นคอมมิวนิสต์หรือผู้ก่อการร้าย
เด็ก ๆ ครุสสอนมาแบบนี้จะเข้าใจไขว้เขว คนที่ไม่มีศาสนาแต่ประ-
พฤติธรรมก็ควรได้รับการยกย่องนับถือ เพราะเป็นธรรมจารี
หนึ่ง ผมใคร่เสนอว่าท่านศาสนาจารย์ทั้งหลาย ทั้งทางพุทธและ
คริสต์ อบรมสั่งสอนให้คนเรามีทั้งศรัทธาและศีลธรรม ถ้าสา-
นุศิษย์ได้รับทั้งศรัทธาและศีลธรรมไปจริง ๆ ก็เป็นสิ่งประเสริฐ จะ
เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชาติ แต่แม้ว่าสาณุศิษย์ของท่านจะ

บกพร่องไปในด้านศรัทธา หากมันคงทางด้านศีลธรรม ผลของการสั่งสอนอบรมของท่านก็เกิดเป็นบุญได้โดยสมบูรณ์แล้วทางการพัฒนาชาติ

ข้อเสนอคงกล่าวข้างต้นนี้ ผมจะขอขยายความต่อไปในคำบรรยายนี้ทั้ง ๓ ชั่วโมง ในชั้นนี้ผมใคร่จะกล่าวต่อไปถึงผลทางหลักศีลธรรมที่เราพึงได้จากศาสนาทั้งทางด้านคริสต์และด้านพุทธ และการนี้ก็เป็นที่ผมจะต้องพิจารณาระลึกถึงหลักศีลธรรมซึ่งตนเองยึดถือ อันเนื่องมาจากการอบรมทั้งพุทธและคริสต์ รวมกันจนแยกไม่ออกชัดเจน หากผมนำเรื่องของตนเองมากล่าวมากเกินไปจนเกินไปก็ขอได้โปรดให้อภัย

หลักศีลธรรมประจำตัว

หลักธรรมใหญ่ในชีวิตที่พอจะยึดถือได้นั้น ผมได้มาจากคริสต์ซึ่งล้าดับไว้ดีถูกใจผม เพราะจำง่ายและได้ความ กล่าวคือความจริง ความงาม และความดี แท้จริงทางศาสนาพุทธก็มีปรัชญาไปในทำนองเดียวกัน แต่มิได้ล้าดับไว้ในตำราให้ครบถ้วนในที่เดียวกันอย่างนี้ การล้าดับโดยสมบูรณ์อย่างสั้นๆ นี้ ทำให้ยึดถือประจำใจได้ง่าย ทำนองเดียวกับที่ทางพุทธสอนให้ท่องคุณพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งถือประจำใจได้ง่าย แต่ไม่ได้บ่งระบุตรงถึงหลักคุณธรรมที่เข้าใจชัด

ความจริง ความงาม และความดี ทั้ง ๓ ประการนี้เป็น
คุณธรรมสำคัญในการพัฒนาทั้งบุคคลแต่ละคนและชาติหมู่คณะ
ให้เจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองไปโดยสมบูรณ์ดังนี้

ความจริงหรือที่ทางพุทธเรียกว่าสัจจะนั้น เป็นธรรมที่
คนเราควรเฝ้าหาทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งทางวิทยาศาสตร์
มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ที่เห็นได้ง่ายคือ ความก้าวหน้า
ทางวัตถุ การอยู่ดีกินดี ซึ่งอาศัยวิทยาศาสตร์ช่วยอยู่มิใช่น้อย
และวิทยาศาสตร์จะเจริญก้าวหน้าขึ้นได้ ก็โดยมนุษย์เราสามารถ
ค้นพบความจริงจากโลกวิทยาศาสตร์ แล้วนำมาใช้ได้เป็นประ-
โยชน์แก่มนุษยชาติ ความจริงทางวิทยาศาสตร์อย่างเดียวย่อมไม่
เพียงพอ จำเป็นจะต้องได้สัจจะทางสังคมศาสตร์ช่วยด้วย จึงจะ
แพร่ประโยชน์ทางวัตถุนั้นให้เป็น ไปตามต้องการในหมู่ชนที่รวม
กันเป็นสังคม ฉะนั้นสัจจะจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชาติ
อย่างหนึ่ง

ความงามเป็นคุณธรรมที่จิตใจของมนุษย์เรียกร้อง เพราะ
มนุษย์เราแตกต่างกับสัตว์เดรัจฉานก็ตรงที่เราไม่ได้อยู่ด้วยวัตถุ
อย่างเดียว เราต้องมีความพึงพอใจลึกซึ้งซึ่งเข้าไปในจิตใจด้วย
ภาพศิลปะทั้งทางตา คนที่มีหน้าตาปร่างเข้มช้อย ภูมิประเทศที่
ครึ่งใจ ดอกไม้สีสวยมีกลิ่นหอม คำพูดที่จับใจ คนตรีไพเราะ
จินตกวีนิพนธ์ วิถีกรรมและความเสียสละของมนุษย์ สิ่งเหล่านี้

อยู่ในประเภทความงามทั้งนั้น รวมทั้งอาหารที่อร่อย สิ่งที่ต้องใจ
เมื่อสัมผัส และนักกีฬาที่สามารถกระทำสิ่งที่เกินปกติวิสัยของ
มนุษย์ สิ่งที่มีความงามเหล่านี้ทำความเจริญให้แก่ใจ นับเป็น
ปัจจัยสำคัญของความจำเริญของมนุษย์ หากเสียมิได้

ความดีนั้นเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงและกำกับโลก ถ้าโลกเรา
มีแต่ความชั่วเป็นเกณฑ์ มนุษย์จะเบียดเบียนซึ่งกันและกัน แทน
ที่จะช่วยกันบำรุงหมู่คณะให้เจริญ ในด้านความดีทั้งศาสนาพุทธ
และคริสต์ย้าหนักย้าหนา ชั้นแรกก็ขอให้รู้จักแยกแยะว่าอะไรดีอะไร
ชั่ว คือทางพุทธเรียกว่าหิริโอตตปปะ ทางคริสต์เรียกว่ามโน-
ธรรมหรือ Conscience ต่อมาก็น่ามีศีลที่ห้ามมิให้ทำการบางอย่าง
เพราะเป็นภัยแก่มนุษย์ และมีคำสั่งสอนให้มีธรรมะ คือการกระ-
ทำเป็นหน้าที่ต่อตนเอง ต่อครอบครัว และต่อหมู่คณะ สังคม
ประเทศชาติ ความดีก็เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทั้งคนและชาติ

สรุปความว่าหลักธรรมเรื่องความจริง ความงาม และ
ความดีซึ่งเป็นหลักอันประเสริฐ ทั้งในศาสนาคริสต์และศาสนาพุทธ
นั้น ใช้ได้เป็นปัจจัยชั้นมูลฐานแห่งการพัฒนาชาติ

ทางไปสู่ธรรมคติ

เมื่อกำหนดแน่ว่าความจริง ความงาม และ
ความดี เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาแล้ว จะมีหนทางที่จะนำไปสู่เป้าหมาย
ดังกล่าวอย่างไรบ้าง

เรื่องนี้ผมหาสูตรจากคำสั่งสอนทางคริสต์ได้ยาก อาจจะ
เป็นเพราะไม่รู้แจ้งจริงก็เป็นได้ แต่เมื่อจะหวังพึ่งจากมรรคผลของ
อริยสัจ ๔ ตามพุทธคติก็ไม่จุใจ เพราะมีแต่เรื่องให้คิดชอบทำชอบ
โดยไม่บอกว่า ชอบอย่างไร ที่สุดไปพอใจเอาจากคำเทศนาทาง
พุทธ ซึ่งแสดงถึงจุดพละ คือ กำลัง ๔ ประการ ซึ่งพอจะนำมา
ใช้เป็นสูตรประจำใจสำหรับการพัฒนาตนเองและพัฒนาชาติได้

กำลัง ๔ ประการ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการปฏิบัติ
นั้น ทางพุทธแสดงไว้ดังนี้

๑. ปัญญาพละ กำลังคือปัญญา
๒. วิริยพละ กำลังคือความพากเพียร
๓. อนวัชชพละ กำลังคือการทำสิ่งที่ไม่เป็นโทษ
๔. สังคหพละ กำลังคือการเกื้อกูลสงเคราะห์

ผมชอบใจสูตรนี้ เพราะเห็นว่าครบถ้วนบริบูรณ์อยู่ การ
ที่จะพึงรู้อะไรเป็นวิชาหรืออวิชา อะไรเป็นความงามนั้น ต้อง
อาศัยปัญญาเป็นเบื้องต้น และต้องอาศัยปัญญาอีก เพื่อหาช่องทาง
ไปสู่จุดหมายอันประเสริฐ แต่ปัญญาอย่างเดียวไม่พอ ถ้ารู้จริง
แต่เกียจคร้านเสีย หรือเพิกเฉยเสีย ก็หาประโยชน์อันใดมิได้
ฉะนั้น จึงต้องใช้กำลังที่ ๒ คือ ความพากเพียร แต่มีเพียรและ
มีปัญญา ก็เหมือนรถมีเครื่องยนต์ มีผู้ขับซึ่งชำนาญไม่พอ ต้องมี
ห้ามล้อและหางเสือ คือ สติ คอยเหนี่ยวรั้งไว้ไม่ให้ปฏิบัติสิ่งที่

โทษและมีภัย นอกจากนั้นยังต้องคิดถึงผู้อื่น ต้องมีเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง ทำการสงเคราะห์เกื้อกูลผู้อื่นให้พ้นทุกข์ ได้ถึงสุข จึงจะเป็นความงามและความดีจริง

การที่นำเอาขณมของคริสต์มาผสมกับน้ายาของพุทธนี้ ผมไม่ได้หมายความว่า จะชักชวนให้ท่านผู้ฟังกระทำตาม เพียงแต่ใครจะเรียนว่า หลักธรรมของพุทธและคริสต์นั้นไม่ขัดกัน กลมกลืนกันได้ง่าย และหากเราเผอิญมีวาสนาได้รับทิพยรสของทั้ง ๒ ศาสนา เราก็มักมีกุศลบุญเพิ่มขึ้น เพราะมีให้เลือกได้ง่าย กัดเอาแต่ที่ถูกต้องและประทับใจ เป็นสูตรจำได้ง่าย มาใช้ติดตัว เป็นสิ่งพิเศษประจำตัวได้สะดวกตายยิ่งขึ้น

หลักความเจริญแห่งสังคม

ถึงแม้ว่าเราแต่ละคนจะได้รับธรรมทางพุทธ หรือทางคริสต์หรือทั้ง ๒ ทางมาใส่ใจ ทำให้มีหลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตให้เป็นไปโดยดีก็ตาม และถึงแม้ว่าหลักธรรมศาสนาทั้งสองจะมีลักษณะเป็นอมตะและอกาลิก คือใช้ได้ตลอดไปไม่มีวันตาย และใช้ได้ทุกกาลเทศะก็ตาม สำหรับผมเองรู้สึกว่ในสังคมปัจจุบัน ย่อมมีลักษณะพิเศษประจำสมัย และหลักธรรมจากศาสนาโดยทั่วไปนั้น แม้จะใช้ได้แก่ลักษณะพิเศษนี้ แต่ก็อาจมีความหมายกว้างขวางเกินที่มนุษย์ธรรมดาจะเข้าใจได้แน่ชัดประการหนึ่ง และ

อีกประการหนึ่งเห็นว่า ถ้าเราเอาหลักธรรมอมตะทั้ง ๒ ศาสนานี้ มาเป็นรากฐานและปลูกฝังหลักขึ้นบนฐานอันมั่นคงนั้นเสียเอง คงจะเหมาะสมและยึดเป็นคติประจำใจได้ง่ายกว่า ด้วยเหตุนี้ผมจึงพยายามศึกษาพยายามวางหลักซึ่งเป็นของตนเอง แต่มีพุทธธรรม และคริสต์ธรรมรองรับอยู่เป็นฐานสำหรับการศึกษาและพัฒนาสังคม ในกาลปัจจุบันให้เจริญขึ้น แล้วนำหลักนั้นมาเสนอต่อนักเรียนในรุ่นปัจจุบัน รู้สึกว่าจะสะดวกและได้ผลดีกว่าที่จะเสนอคติธรรมตามแบบศาสนาโดยไม่ตัดแปลง อย่างน้อยก็เป็นภาษาและถ้อยคำที่คนนอกจะเข้าใจได้โดยง่าย

ฉะนั้นเมื่อเราถามตัวเราเองว่า สังคมปัจจุบันนี้อาศัยคุณธรรมอะไรบ้างจึงจะเจริญพัฒนาได้ คำตอบของผมนักจะเป็นดังนี้คือ

๑. หลักสมรรถภาพ

๒. หลักเสรีภาพ

๓. หลักยุติธรรม

๔. หลักเมตตาการุณา

ซึ่งผมจะขอบรรยายขยายความในปาฐกถาชั่วโมงที่ ๒ ต่อไป ในที่นี้จะขออธิบายแต่เพียงว่าสมรรถภาพนั้น เป็นคุณธรรมที่ใกล้เคียงกับหลักความจริง และต้องใช้ปัญญาพลัง และวิริยะ พลังเป็นเครื่องมือ เสรีภาพและยุติธรรมเกี่ยวข้องกับจิตใจของมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีทำนองเดียวกับความงาม คือก่อให้เกิดความงาม

ขึ้นในสังคมมนุษย์ ต้องใช้อนวัชพลงเป็นกำลังนำไปสู่ ส่วน
เมตตากรณานันตรงกับความดี และอาศัยสังคพลงเป็นสื่อ

ท่านนักธรรมทั้งทางพุทธและทางคริสต์อาจจะติเตียนผม
ได้ว่า ผมผสมผสานเอาแพะชนแกะปนกันยุ่ง แต่ผมเชื่ออยู่แก่ใจ
ของตนาว่า อย่างน้อยก็เป็นเรื่องที่เรแต่ละคนเข้าใจได้ง่าย เหมือน
อาหารที่เราปรุงขึ้นเองให้ถูกปากของเรา

ตอนที่ ๒

ลักษณะของสังคมที่เจริญและหลักการพัฒนา

๑. ทางเจริญของสังคม

สังคมจะเจริญรุ่งเรืองได้ต้องเป็นสังคมที่มีสมรรถภาพ ๑
บุคคลในสังคมนั้นมีอิสระเสรีภาพ ๑ มีความยุติธรรมครอบงำอยู่ ๑
และคนในสังคมนั้นมีความเมตตากรณาซึ่งกันและกัน ๑

สมรรถภาพ ในที่นี้หมายถึง ความสามารถของบุคคลใน
สังคมที่จะประกอบกิจต่างๆ ให้มีผลเป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น
อรรถประโยชน์ที่ว่านี้แบ่งออกได้เป็น ๓ คือ ประโยชน์ทางวัตถุ
ประโยชน์ทางปัญญา และประโยชน์ทางธรรมะ ประโยชน์ทาง
วัตถุได้แก่ การอยู่ดีกินดี ทำให้สุขกาย ประโยชน์ทางปัญญาได้
แก่ การสร้างสรรค์ความงามให้เกิดขึ้นในประเภทต่างๆ ทำให้

เจริญใจ และประโยชน์ทางธรรมะได้แก่ ความอึดเฝ้านในดวงจิต เพราะความรู้สำนึกว่ามีอะไรดีเกิดขึ้น ความสามารถมาจากปัญญา โดยกำเนิดทางหนึ่ง และมาจากการศึกษาอบรมอีกทางหนึ่ง และเมื่อบุคคลในสังคมมีความสามารถเป็นเบื้องต้นแล้วบุคคลเหล่านั้นก็ย่อมจะรู้จักสะสมความสามารถขึ้นมาเป็นทุน ประกอบขึ้นเป็นเครื่องมือ เครื่องจักร เครื่องกล ทำให้มีสมรรถภาพสูงขึ้นสืบต่อไป วิธีใช้เครื่องมือและความสามารถของบุคคลประกอบกันนั้นก็ยิ่งส่งเสริมวิชาการและความถนัดให้สูงขึ้น เป็นมรดกตกทอดแก่ชนรุ่นต่อไป ฉะนั้นสมรรถภาพในที่นี้จึงควรแยกได้ว่าเป็นทั้งสมรรถภาพในปัจจุบันและสมรรถภาพอันเป็นทุนสำหรับอนาคตของสังคม การสะสมทุนทางวิชาการต้องอาศัยการวิจัยเป็นสำคัญ ฉะนั้น ประเทศใดไม่มีการวิจัย เฉพาะอย่างยิ่งในมหาวิทยาลัย หรือมีการวิจัยแบบนั่งประชุมกันเฉยๆ หรือแบบวิจัยด้วยลมปาก อย่างบางแห่ง ประเทศนั้นจะต้องด้อยในเชิงสะสมทุนเป็นแน่ อันนี้ความสามารถของบุคคลแต่ละคนเมื่อมีการประสานซึ่งกันและกันโดยวิธีจัดการที่ดีและวิธีบริหารที่ดี ย่อมทำให้เกิดความสามารถส่วนรวม ซึ่งสูงกว่าผลบวกธรรมดาของความสามารถของแต่ละคน โดยสรุปสมรรถภาพของสังคมเป็นกำลังชักจูงให้สังคมและบุคคลในสังคมเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป นี่แหละเป็นเรื่องที่เราเรียกว่าการพัฒนา

เสรีภาพของมนุษย์เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกับสิ่งของ
 ปราศจากชีวิต หรือเครื่องยนต์กลไก หรือสัตว์เครื่องจักร ถ้ามี
 แต่สมรรถภาพแต่ปราศจากเสรีภาพของบุคคล สังคมนั้นก็เป็นสัง-
 คมหุ่น แม้จะมีกำลังทำให้เจริญได้ ก็จะไม่เจริญไปได้ไม่ทันนัก เพราะ
 ผลของความสามารถนั้นคงจะมีไปในทำนองเดียวกันสำหรับทุกคน
 เสรีภาพทำให้มนุษย์เราสามารถเลือกจุดหมายและวิถีทางแห่งชีวิต
 และการประกอบกิจของตนได้ตามใจชอบ และใจของมนุษย์รวม
 ทั้งรสนิยมและความเอนเอียงย่อมต่าง ๆ กันออกไป เมื่อมีความ
 แตกต่างกัน สังคมนั้นย่อมจะมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น หนึ่ง เมื่อ
 มนุษย์เราทำอะไรด้วยใจชอบ คือด้วยจิตที่ตามคติของพุทธ-
 ศาสนา ท่านว่าจะทำได้ผลดีกว่าทำโดยไม่ชอบ ผืนใจทำ เสรีภาพ
 จึงเป็นสิ่งที่ส่งเสริมปัญญา อันเป็นอนุสรณ์แห่งสมรรถภาพ
 ตามคริสตคติมนุษยแต่ละคนเกิดมามีศักดิ์ศรีของตนติดตัวมา
 ตั้งแต่พระผู้เป็นเจ้าประทานให้ ศักดิ์ศรีนี้จะลบหลั่งเสียมิได้ ฉะนั้น
 เสรีภาพจึงเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาชาติ ไม่ว่าจะพิจารณาจาก
 แง่พุทธคติหรือคริสตคติ และฉะนั้นหลักการประชาธิปไตยจึงเป็น
 หลักการที่ควรส่งเสริมสนับสนุนอย่างจริงจัง มิใช่แต่ลมปาก
 อุปสรรคสำคัญของหลักประชาธิปไตย คือ ความโลภอย่างหนึ่ง
 กับความทรนงนี้กว่าตนวิเศษอีกอย่างหนึ่ง เลยทำให้เพิกเฉยต่อ

และทำลายซึ่งสิทธิและศักดิ์ของผู้อื่น เป็นการเห็นยว^๗枉ไว^๘ไม่ให้ออกาสที่ชาต^๙บ้านเมืองจะเจริญพัฒนาได้อย่างสมบูรณ์

มนุษย์เราในสังคมนั้น ผูกพันให้อยู่ร่วมกันได้ก็โดยมีกฎแห่งความยุติธรรมกระชับอยู่ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นคติของทั้งศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ การที่สังคมจะอยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือที่เราเรียกว่ามีสามัคคีธรรมนั้น ก็ต้องอาศัยความยุติธรรมเป็นที่ตั้ง ความน้อยใจ ความริษยา ความแค้นแค้นชิงดี ย่อมเกิดจากความรู้สึกนึกหรือระแวงว่าอาจจะเกิดความอยุติธรรมขึ้น และย่อมเป็นชนวนให้เกิดทุกข์สันตติสุขปลาสนาไป ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสังคมเดียวของชาติเดียวกันหรือเป็นเรื่องระหว่างชาติ ถ้าขาดความยุติธรรมภายในชาต^{๑๐}บ้านเมือง ไม่มีชื่อ ไม่มีแป ก็เกิดเหตุร้ายจลาจลภายในชาต^{๑๑}นั้น ถ้าเป็นเรื่องระหว่างชาต^{๑๒}ก็ย่อมเกิดก่อกวนและสงคราม ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่า ความยุติธรรมนำไปสู่สันติ และสันติเป็นมูลฐานแห่งการพัฒนา

มนุษย์เราเกิดมามีร่างกายและปัญญา สมอง ไม่เสมอ^{๑๓}กัน บางคนฉลาด บางคนโง่ บางคนพิการ บางคนแข็งแรง และบางคนก็ประสบภัยพิบัติในระหว่างดำรงชีวิตอยู่ บางคนเกิดมาในถิ่นฐานที่มีช่องทางจะศึกษาเล่าเรียนได้สะดวกกาย บางคนอยู่ในชนบทห่างไกลความเจริญ เหล่านี้เป็นต้น เมื่อเริ่มต้นก็เกิดความอยุติธรรมเสียแล้วเช่นนี้ ก็เป็นหน้าที่ของสังคมที่จะขจัดปัดเป่า

ความไม่เสมอภาคนั้นให้น้อยลงที่สุดที่จะกระทำได้ ดังที่ประธานาธิบดีแมกไซไซกล่าวไว้ว่า “ใครเกิดมามีน้อย ควรจะได้รับให้มากจากกฎหมาย” ธรรมข้อนี้ก็คือ ความเมตตาการุณานั่นเอง ตามความเห็นของผมนักที่บางคนเรียกว่ากฎแห่งกรรม เช่นเด็กเกิดมาตาบอดแล้วเราเฉยเสีย อ้างว่าเพราะชาติก่อนเขาทำบาป จึงมาตาบอดชาตินี้นั้น เป็นความเชื่อที่เป็นภัยแก่พุทธคติอย่างยิ่ง และผู้ใดกอบโกยลาภยศด้วยมิฉาชีพแล้วภายหลังพยายามไถ่บาปด้วยการให้ทานแบบที่เรียกกันว่า Charity นั้น การทำบุญให้ทานชนิดนี้ไม่ชอบด้วยหลักธรรมทั้งด้านพุทธและด้านคริสต์ เป็นเรื่องที่อนุโลมเข้าในหลักเมตตาการุณามีได้ หลักเมตตาการุณานี้สืบเนื่องสัมพันธ์กับหลักเสรีภาพ คือ ศักดิ์ศรีของมนุษย์แต่ละคน ผู้ที่อ่อนแอกว่าย่อมพึงมีสิทธิเรียกร้อง ไม่ใช่คอยรับทานจากผู้แข็งแรงกว่า และผู้ที่แข็งแรงกว่าฉลาดกว่า จะต้องรู้จักยับยั้งไม่กอบโกยด้วยความโลภ เพื่อเปิดโอกาสให้มีความยุติธรรมทางสังคม ความเมตตาการุณาเป็นธรรมชาติสำคัญของสังคม เพราะสมรรถภาพอย่างเดียว อาจจะทำให้เกิดความอยุติธรรม ต้องอาศัยความเมตตาการุณาด้วย สังคมนั้นจึงจะเจริญ พัฒนาโดยสมบูรณ์

คติในการวางแผนพัฒนาชาติ

เมื่อพิจารณาเห็นชัดแล้วว่า ชาติที่จะเจริญได้ต้องมีลักษณะ

๔ ประการ ดังกล่าวมาข้างต้น คือ มีความสามารถ มีเสรีภาพ มีความยุติธรรม และมีความเมตตากรุณาภายในชาตินั้นแล้ว การวางแผนพัฒนาก็คงต้องกระทำภายในกรอบแห่งหลักทั้ง ๔ ประการนั้น

การวางแผนพัฒนานั้น คนส่วนใหญ่เข้าใจว่า เป็นเรื่องเศรษฐกิจและสาธารณูปการ (การศึกษาและสาธารณสุข) เป็นสำคัญ และถือว่าเป็นเรื่องของนักเศรษฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ แท้จริงถ้าพิจารณาให้ไปโดยลึกซึ้งแล้ว จะเห็นว่าเรื่องของการพัฒนาชาติเป็นเรื่องของวิชาการทุกแขนง รวมทั้งวิชาศีลธรรม จรรยาด้วย เมื่อเราจะปลูกบ้าน เราจะต้องปรับเนื้อที่ดินและก่อรากฐานให้แน่นแฟ้นเสียก่อน หรือถ้าเราจะปลูกพืชหวังผล เราก็จะต้องบำรุงที่ดิน หาอาหารพืช หาน้ำมาทดและจะต้องเตรียมคนเตรียมพาหนะ เตรียมยุงฉางไว้เป็นอุปกรณ์ให้พร้อม

ฉันใดก็ฉันนั้น การหว่านพืชพัฒนาจะหวังผลนั้น ก็ต้องเตรียมสิ่งต่าง ๆ อันเป็นอุปกรณ์ไว้ให้พร้อม จึงจะได้ผลดีและสมบูรณ์ ถ้าไม่เตรียมอุปกรณ์ไว้ให้พร้อมก็พัฒนาได้เหมือนกัน แต่จะไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร เหมือนหว่านเมล็ดพืชลงไปในนาที่ขาดน้ำหรือธาตุที่เป็นอาหารพืช

สถานการณ์ต่าง ๆ อันเป็นคุณแก่การพัฒนานั้น พอจะสรุปได้ดังนี้ (ก) ชาติมีความสงบเรียบร้อยทั้งภายในและภายนอก

และระบบการบริหารราชการแผ่นดินดีพอสมควร (ข) เป้าหมายในการพัฒนาดีและถูกต้อง (ค) ขบวนการดำเนินงานพัฒนาเป็นไปโดยรอบคอบ (ง) มีการใช้อำนาจในการพัฒนาแต่พอควร และมีวิธีการที่จะป้องกันมิให้ใช้อำนาจไปในทางที่เป็นภัย

ทั้ง ๔ ประการนี้ จะขอขยายความดังนี้

(ก) ความสงบและการบริหารเรียบร้อย การวางแผนพัฒนาเป็นการวางแผนลงทุนสำหรับชาติ เพื่อให้เกิดผลในอนาคตทั้งใกล้และไกล เพราะฉะนั้นการลงทุนและการเก็บผลจะกระทำไม่ได้ดี ถ้าบ้านเมืองไม่เป็นปกติสุข ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด คือ ชาวนา ชาวไร่ในเขตที่มีการรบกวนต่อสู้กัน จะหว่าน จะปลูก จะเก็บเกี่ยวไม่ได้สะดวก ประเทศเวียดนาม ลาว ในจีนเรีย และประเทศอื่น ๆ ที่มีสงครามขัดแย้งอยู่ ไม่มีทางวางแผน แม้แต่ล่วงหน้าเพียง ๒-๓ เดือน เพราะไม่ทราบแน่ชัดว่าจะเกิดอะไรขึ้น สงครามระหว่างประเทศ และสงครามโลกย่อมขัดขวางการวางแผนพัฒนาอย่างที่เราเห็นกันอยู่แล้ว แม้แต่เพียงมีการคุกคามว่าจะโจมตีกัน เช่น กรณีมาเลเซียกับอินโดนีเซียประจันหน้ากัน ก็ทำความเสียหายแก่การจำเริญเศรษฐกิจและสังคมของทั้ง ๒ ประเทศ

ความไม่สงบดังกล่าวยังกันไม่จำเป็นจะต้องเป็นการคุกคามด้วยอาวุธโดยชัดแจ้ง เมื่อใดการบริหารราชการแผ่นดิน

บอกพร้อมถึงขนาดชนิดที่เราเรียกกันว่า บ้านเมืองไม่มีขี้มีแป่ แม้ว่าจะไม่มีคอมมิวนิสต์มาก่อนการร้าย ก็จะทำให้ชาตินั้นรวนเรพัฒนาอย่างไรไม่สำเร็จ ลักษณะของความระส่ำระสายนี้พอจะยกเอาคำพรรณนาเรื่องเมืองสาวักดิ์ ในมูลบทบรรพกิจมาแสดงเป็นอุทาหรณ์ได้ คือ

อยู่มาหม่นฆ่าเผ่า	ก็หาเยาวนารี
ที่หน้าตาตด	ทำมโหรีที่เคหา
เข้าคำร่ำสืขอ	เข้าแต่ห่อล่อกามา
หาได้ให้ภริยา	โลภพาให้บ้าใจ
ไม่จำคำพระเจ้า	เหไปเข้าภาษาไสย
ถือดัมขี้ไถ	ฉ้อแต่ไพร่ไล่ซื้อคา
คิดห่มคู่	คือไก่หมูเจ้าสุภา
ใครเอาข้าวปลามา	ให้สุภาก็ว่าดี
ที่แพ้แก่ชนะ	ไม่ถือพระประเวณี
ขี้ฉ้อก็ได้ดี	ไล่ดำตีมีอาญา
ที่ข้อถือพระเจ้า	ว่าโง่งเง่าเต่าปูปลา
ผู้เข่าเหล้าเมธา	ว่าใบ้บ้าสาระยา
ภิกษุสมณะ	เล่าก็ละพระสธรรม
คาถาลำนำ	ไปเร่ร่ำทำเนโก
ไม่จำคำผู้ใหญ่	ศรัทธาไม่ใจโยโส

ที่ตม้อักโข	ข้าขอโมทนาไป
พาราสาอะถิ	ใครไม่มีปราณีใคร
คุดอถือแกใจ	ที่ใครได้ใส่เอาพอ
ผู้ ^{๒๔๔๔} ทมผมอ	ทำคุดอไม่ซ้อขอ
ไล่คว่ำผำที่คอ	อะไรล่อก็เอาไป
ข้าเฝ้าเหล่าเสนา	มิได้ว่าหมุ่ข้าไท
ถือน้ำร่ำเข้าไป	แต่น้ำใจไม่นำพา
หาได้ใครหาเอา	ไพร่ฟ้าเสรำเปล่าอูรา
ผู้ ^{๒๔๔๕} ที่มีอาญา	ไล่ตีค่าไม้ปราณี

ความยุ่งยากทั้งมวลที่พรรณนามานี้ สรุปได้ว่าเกิดเพราะ (๑) ความมัวเมาในกามตัณหา (๒) ความโลภ (๓) ไม่ถือศีลธรรม แต่ถือไสยศาสตร์ (๔) การฉ้อราษฎร์บังหลวง (๕) โรงศาลไม่ให้ความยุติธรรม (๖) ไม่เคารพความดี เห็นผิดเป็นชอบ (๗) ใจเหี้ยมโหดปราศจากเมตตากรุณา ถืออำนาจเป็นธรรม (๘) ข้าราชการไม่ปฏิบัติหน้าที่และข่มเหงราษฎร

ลักษณะวิบากเช่นนี้ วิธีแก้ไขมีอยู่ ๒ ประการคือ การอบรมสั่งสอนศีลธรรมในมวลชนและข้าราชการทั่วไปให้ได้ผล ไม่ว่าจะใช้ศาสนาพุทธหรือคริสต์ หรือศาสนาอื่นใดเป็นหลักประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งต้องพยายามเฟื่องเลี้ยงที่ผู้ใหญ่ในราชการ เพราะถ้าผู้ใหญ่ดีและควบคุมผู้น้อยได้ จะช่วยให้ผู้น้อยเข้าทำนอง

คลองธรรมได้ง่ายขึ้น พุทธภาณิตมีใจความว่า “ผู้นำควรตั้งอยู่ในธรรมเสียก่อน หมู่คณะจึงสวัสดิไถ่” และขยายความว่า “เมื่อฝูงโคข้ามไปอยู่ ถ้าโคผู้นำฝูงไปคด โคเหล่านั้นย่อมไปคดทั้งหมด ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นผู้นำ ถ้าผู้นั้นประพฤติธรรม ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติธรรมเหมือนกัน แวนแวนทั้งหมดก็ได้ประสบความทุกข์ ถ้าฝูงโคโคผู้นำไปตรง โคเหล่านั้นย่อมไปตรงทั้งหมด ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นผู้นำ ถ้าผู้นั้นประพฤติธรรม ประชาชนนอกนั้นก็ย่อมประพฤติธรรมเหมือนกัน แวนแวนทั้งหมดย่อมได้ประสบความสุข”

(๑) เป้าหมายในการพัฒนา การพัฒนาบ้านเมืองอย่างที่เราเข้าใจกันโดยทั่วไปนั้น หมายถึงการเพิ่มรายได้ของประชาชนในบ้านเมืองให้อยู่ดีกินดีขึ้น มีพลานามัยดี และมีการศึกษาดี จะทำอะไรให้ถึงจุดหมายนี้ จะได้กล่าวในวรรคต่อไปตอนที่พูดถึงขบวนการดำเนินงาน ในที่นี้จะขอขยายความถึงคำว่าพัฒนา ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นว่า ยังไม่ได้ความบริบูรณ์จริง ๆ ถ้าไม่ขยายความให้ชัดและเป้าหมายบกพร่องอยู่ จะไม่ได้ผลสมความมุ่งหมาย

เป้าหมายที่ถูกต้องสมบูรณ์ของการพัฒนาชาตินั้น ต้องให้ครบองค์ ๓ ประการ คือ

(๑) ต้องพยายามเพิ่มรายได้และสุขภาพของประชาชนในชาติ โดยคำนึงถึงประโยชน์ปัจจุบันและประโยชน์อนาคต ถ้าเราลงทุนมากทรัพย์สินที่จะนำมากินและใช้ในปัจุบันย่อมน้อยลง ถ้าเราลงทุนน้อยเกินไป เราอาจจะอยู่ดีกินดีถึงขนาดในปัจุบัน แต่อนาคต ประโยชน์จะน้อยไป ฉะนั้น จึงจำต้องรักษาจุดระหว่างปัจุบันและอนาคตให้ดีให้เหมาะ ให้ความยุติธรรมแก่คนรุ่นนี้และรุ่นหน้าพอควร

(๒) ต้องพยายามรักษาเสถียรภาพในการพัฒนา คำว่าเสถียรภาพนี้หมายความว่า สภาพที่ไม่เป็นการระส่ำระสาย เพราะถ้าเกิดความระส่ำระสายในเศรษฐกิจวุ่นขึ้นแล้ว ปัญหาทางการเงิน เศรษฐกิจ และสังคมจะเกิดขึ้น ทำให้พัฒนาไม่ได้ผล ตัวอย่างเช่น สมมติว่ารัฐบาลเก็บภาษีอากรน้อยเกินไป คือ น้อยกว่าที่ควรจะนำมาลงทุน และเวลาจะลงทุนก็พิมพ์ธนบัตรขึ้นให้มาก เอาเงินที่สร้างจากอากาศธาตุนั้นมาใช้จ่าย กฎแห่งเศรษฐกิจย่อมจะทำให้เกิดผล คือเงินเพื่อ ราคาสินค้านักอุปโภคบริโภคสูงขึ้นรวดเร็ว เพราะคนมีเงินมากกว่าของที่ซื้อ ในกรณีเช่นนั้น การลงทุนของรัฐบาลและของเอกชนย่อมไม่มีความแน่นอน คาดคะเนยาก ไม่มีเสถียรภาพทั้งค่าของเงินตราและการประกอบอาชีพ การพัฒนาย่อมมีผลรวมนเรดังที่ปรากฏอยู่ในหลายประเทศ เช่น อินโด-

นี้เสีย เมื่อ ๔-๕ ปีก่อน เป็นต้น การรักษาเสถียรภาพเป็นวิชาทางการเงิน การธนาคาร และการคลัง

(๓) ต้องพยายามกระจายผลให้ทั่วถึงกันในหมู่ชนชาติเดียวกัน ไม่ใช่แต่พิเคราะห์แต่เฉพาะอัตราเฉลี่ยส่วนรวมของชาติ อย่างในประเทศไทย เราเห็นได้ชัดเจน คือ ในกรุงเทพฯ และภาคกลาง ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยถึงประมาณ ๓ เท่าของประชาชนในอีสาน และถ้าเรายิ่งพัฒนา ผลของการพัฒนานั้นตกอยู่กับคนในเมืองหลวงได้ง่ายกว่าที่จะไปได้แก่คนในชนบท ในโลกนี้คนที่รวยแล้วยิ่งรวยขึ้นง่ายกว่าคนจน และคนจนยิ่งวันก็ยิ่งจน ถ้าเราใช้หลักความยุติธรรมและความเมตตากรุณาในสังคมเป็นที่ตั้งแล้ว ก็จะต้องตั้งเป้าหมายพัฒนาให้เกิดผลมากเป็นพิเศษสำหรับชาวนาและชาวชนบท ในทางปฏิบัติข้อนี้หมายความว่า ใช้เงินลงทุนให้มากสำหรับชนบท และยับยั้งไว้บ้างในเมืองหลวง และแม้แต่ภายในเมืองหลวงเอง ก็ควรมุ่งให้เกิดประโยชน์แก่คนยากจนเป็นพิเศษ

การวางเป้าหมายข้อนี้ นักพัฒนาจะต้องอาศัยศีลธรรมเป็นหลักสำคัญ

(๔) ขบวนการดำเนินงานพัฒนา เรื่องนี้เป็นเรื่องทางวิชาการมากกว่าเรื่องอื่น ๆ ที่ได้บรรยายมาแล้ว แต่พอจะกล่าวง่าย ๆ โดยทั่วไปว่า การพัฒนาเป็นเรื่องของการลงทุนและการ

คาดคะเนผล ฉะนั้นจึงต้องนำผลที่คาดคะเนต่าง ๆ นั้นมาเปรียบเทียบกัน ในการนี้หลักวิชาเศรษฐศาสตร์ที่นำมาใช้ก็เป็นหลักธรรมดา ไม่ใช่หลักพิสดารอะไรออกไป และการดำเนินงานในขบวนการพัฒนานี้เป็นการดำเนินงานโดยแบบแผนระเบียบวิธีปฏิบัติธรรมดา ไม่แตกต่างอะไรกับการประกอบกิจหรือปฏิบัติราชการโดยปกติ คือ ลงทุนน้อยที่สุด ให้ได้ผลมากที่สุด และต้องกระทำโดยรอบคอบแม้ว่าจะต้องเร่งทำ ผมขอย้ำในเรื่องหลักธรรมดา ซึ่งตรงกันข้ามกับวิธีพัฒนาแบบอูทรี ในขบวนการพัฒนานั้น เราจะทำให้เกิดผลที่ได้ก็ด้วยมีความรอบรู้ลึกซึ้งทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ เช่นนี้เรียกว่าใช้หลักธรรมดา วิธีพัฒนาแบบอูทรินั้นหมายถึงการละเลยเสียซึ่งทฤษฎี พื้นหลักธรรมชาติมนุษย์เราค้นใจมนุษย์ด้วยกันได้ันว่าเก่ง แต่มนุษย์ไม่เก่งพอที่จะพื้นหลักเศรษฐศาสตร์หรือทฤษฎีวิชาอื่นใด ถ้าพื้นเข้าเมื่อใดผลจะประสพเป็นหายนะเมื่อนั้น

ข้อที่ควรคำนึงเป็นพิเศษในขบวนการพัฒนานี้คือ ควรจะทำอะไรก่อนอะไรหลัง รัฐบาลควรทำอะไรและเอกชนควรทำอะไร เนื่องจากทรัพยากรของชาติมีจำกัด เวลาก็มีจำกัด คนที่มีฝีมือก็มีจำกัด เราจะทำอะไรเพื่อพัฒนาพร้อม ๆ กันทุกอย่างคงไม่ได้แน่ ฉะนั้นจึงจำต้องทำเรื่องสำคัญก่อน เอาเรื่องสำคัญน้อยไปทำทีหลัง เรื่องที่สำคัญมากกว่าอื่น ๆ นั้น คือ เรื่องที่เมื่อทำ

สำเร็จแล้ว จะช่วยให้ทำอย่างอื่นได้สะดวกและได้ผลดียิ่งขึ้น การพัฒนาคนและแรงงานอยู่ในประเภทนี้ เพราะถ้ามีคนที่มีฝีมือแล้ว ย่อมจะช่วยให้มีฝีมือไปทำอย่างอื่นได้สะดวก การจัดงานการคลัง การเงิน ให้มีระเบียบเรียบร้อย การตัดถนน การจัดการท่าเรือ และการขนส่งต่าง ๆ ให้มีสมรรถภาพดี ย่อมอยู่ในประเภทสำคัญ เหล่านี้ทั้งนั้น หนึ่งในการดำเนินงานพัฒนานั้น นักเศรษฐศาสตร์ มักจะเพ่งเล็งแต่เฉพาะเรื่องเศรษฐกิจ ถ้าเป็นเช่นนั้นจะนับว่ามีการพัฒนาสมบูรณ์มิได้ จำต้องพิจารณาเลยไปถึงพัฒนาการทางสังคม ด้วย ซึ่งหมายถึงการศึกษา สาธารณสุข สาธารณูปการ และนอกจากนั้นนักเศรษฐศาสตร์ควรคำนึงถึงหลักใหญ่แห่งชีวิตคือ ความงาม ศิลปะ กวีนิพนธ์ และดนตรี ต้องอยู่ในข่ายแห่งการพัฒนาขั้นสำคัญ การวิจัยในมหาวิทยาลัยเล่าก็เป็นการส่งเสริม สัจจะและปัญญา การเป็นเรื่องเอกของขบวนการพัฒนาด้วย

ในประเด็นที่เป็นปัญหาระหว่างรัฐบาลและเอกชนนั้น เป็นเรื่องของลัทธิการเมืองอย่างหนึ่ง กับเป็นเรื่องของการเคารพสิทธิ ในบุคคลอีกอย่างหนึ่ง ลัทธิคอมมิวนิสต์และโซเชี่ยลิสต์อย่างจัด ถือว่ารัฐบาลควรทำเสียทั้งหมดที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจของประเทศ เอกชนควรเป็นเครื่องมือรัฐบาลเท่านั้น ส่วนลัทธินายทุนและเสรีนิยมนั้น ถือว่ารัฐบาลควรทำน้อยที่สุด เอกชนเป็นใหญ่ ลัทธิทั้งสองนี้สร้างความอยู่ดีมีสุขและมีผลร้ายทั้ง ๒ ฝ่าย เพราะฝ่าย

คอมมิวนิสต์ย่อมเพิกเฉยในศักดิ์ศรีของมนุษย์ ส่วนลัทธิายตน
ถ้าปล่อยให้ดำเนินไปโดยเสรี ย่อมทำให้เกิดการเบียดเบียนกันได้
ง่าย และความมั่งคั่งกับความยากจนจะรุนแรงแตกต่างกันไปยิ่ง
มากขึ้นในสังคม คนมีมีเสียเหลือหลาย คนจนยิ่งจนทรุดลง
จนเห็นเห็นว่าวิธีที่เหมาะสมคือทางสายกลาง รัฐบาลไม่แย่งราษฎร
ทำเสียทั้งหมด และก็ปล่อยให้ปล่อยปละละเลยให้ทำกันไปโดยไม่มีขอบ
เขต รัฐบาลจะต้องใช้มาตรการการคลังและการภาษีอากรกำกับการ
กระทำของเอกชน และพยายามส่งเสริมให้เกิดผลส่วนรวมขึ้น
โดยช่วยวางพื้นฐานในการพัฒนาให้ราษฎร

ที่ผมกล่าวถึงรัฐบาลในที่นี้หมายถึงเอกชนผู้มีอำนาจในราช-
การด้วย ผู้ที่มีอำนาจแล้วมักจะหลงเข้าใจไปว่า คนอื่นจะไม่
สามารถทำอะไรได้เป็นประโยชน์แก่ชาติ ทั้งนี้ไม่ต้องกล่าวถึงการ
แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ๆ ผู้มีอำนาจบางครั้งอาจจะคิดว่าตน
ต้องเป็นประธานบริษัทนั้น ธนาคารนี้ให้ทั่วไปหมด ใครจะทำ
อะไรไม่ได้ ถ้าไม่มาเช่นไหว้เจ้าพ่อด้วยหัวหมูหรือบายศรี ซึ่งใน
กรณีปัจจุบัน หมายถึงหุ้นลม หุ้นฟรีและอภิสิทธิ์ในการเก็บภาษี
เข้ากระเป๋าทองและลูกเมีย ผลร้ายเกิดขึ้นเสมอในกรณีเช่นนี้
ทางแก้คือถ่อมตนเองลงสักนิด และนึกถึงศักดิ์ศรีของผู้อื่นซึ่งควร
เคารพบ้าง ซึ่งรวมทั้งชาวไร่ ชาวนา พ่อค้า และนักอุตสาหกรรม
หรืออีกนัยหนึ่งนึกถึงศีลธรรมบ้าง

(ง) อำนาจในการพัฒนา ในขบวนการพัฒนาคือการลงทุนสำหรับส่วนรวมนั้น ย่อมอดเสียมิได้ที่จะมีการใช้อำนาจมากกว่าปกติไปบ้าง ในวงราชการย่อมมีการก่อสร้างมาก จ้างคนมาก เงินงบประมาณรายจ่ายย่อมสูงกว่าปกติ และย่อมจะมีการดำเนินงานโดยเข้มแข็งกว่าปกติ กล่าวกันว่า ง่าย ๆ ก็คือ พัฒนามาก งานก็มาก เงินก็มาก ช่องทางที่จะโกงกัน ทุจริตกันก็มาก เงินคืองาน งานคือเงิน บันดาลสุขให้แก่ผู้มีอำนาจที่ปราศจากหิริโอตตปัสสะ ผู้ที่รับผิดชอบในการพัฒนาจึงจำเป็นต้องสร้างระเบียบวิธีปฏิบัติป้องกันทุจริตและการใช้อำนาจไปในทางมิชอบให้ได้ จึงจะพัฒนาให้ได้ผลสมบูรณ์จริง ๆ

เวลาเราจะก่อสร้างอะไร ถ้าเรามีเงินพอ เราก็หาซื้อสิ่งที่ดีที่สุด ปลูกที่สุดทั่วโลกได้ สำคัญอยู่ที่วางระเบียบให้รัดกุม และหาคนซื่อสัตย์มาดำเนินการ เท่านั้นยากพออยู่แล้ว แต่ถ้าเราไม่มีเงินพอ ผู้ที่ต้องการจะขายของและถือโอกาสทำประโยชน์ส่วนตัว ยิงจะมีทางยั่ววนเราได้ง่าย โดยยอมให้ติดหนี้ไว้ แต่ต้องซื้อของของเขา (อย่างที่เราเรียกว่า Supplier's Credit) กรณีเช่นนี้เปิดช่องทางให้ทุจริตและเอารัดเอาเปรียบได้ง่าย เอกชนหรือรัฐบาลก็เหมือนกัน ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ

ในการพัฒนารัฐบาลจำเป็นจะต้องจ่ายเงินมากกว่ากรณีปกติ และเพื่อการนี้รัฐบาลจะหวังเก็บภาษีอากรมาใช้จ่ายทั้งหมด

นั้น ย่อมเป็นที่เดือดร้อน จึงจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องกู้เงินมาจ่ายพัฒนา การกู้เงินแบ่งออกเป็นกู้ภายในประเทศและกู้จากต่างประเทศ การกู้เงินภายในประเทศนั้น มีข้อพึงระวังอยู่มากมิให้การกู้เงินก่อให้เกิดเงินเพื่อ ถ้ากู้จากธนาคารกลางมาก ๆ แล้วธนาคารกลางต้องพิมพ์ธนบัตรออกมามาก ๆ เพื่อให้กู้ ย่อมจะเกิดเงินเพื่อได้ง่าย การกู้จากประชาชนหรือบริษัทหรือกองทุนเอกชนซึ่งเป็นเงินออม จะผ่านธนาคารออมสินหรือไม่ก็ตาม เป็นการกู้ที่ไม่เกิดเงินเพื่อ ส่วนการกู้เงินจากต่างประเทศนั้น มีประเด็นที่จะต้องระวังคือ อย่าให้เกิดพอกพูนเป็นหนี้สินล้นพ้นตัว ควรจะกำหนดจำกัดไว้ให้แยบคายรอบคอบว่า ไม่ให้เกินความสามารถชำระหนี้แต่ละปี โดยใช้หลักประมาณรายได้จากการส่งสินค้าขายออกเป็นเกณฑ์ เรื่องนี้รัฐบาลไทยมีความรอบคอบพอ ได้วางหลักเกณฑ์กำหนดไว้ดังกล่าวย่างชัดเจนและได้มอบหมายให้กรรมการบริหารของสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติและอนุกรรมการพิจารณาการก่อหนี้ (อ.พ.น.) ของกรรมการบริหารนั้น เป็นพนักงานคอยพิจารณาอยู่เสมอ

มีเจ้าลัทธิประหลาดบางคนออกความเห็นว่า ประเทศก๊วยพัฒนาอย่างไทยเรา^{นี้}ป้องกัน^{นี้}การโกงกันได้ยาก และยังมีการพัฒนา^{นี้}แล้วยังป้องกันยาก และมีหน้าซ้ำยังกล่าวต่อไปอีกว่า ถ้าเราปล่อยให้โกงกันเสียบ้างจะพัฒนาได้เร็วขึ้น ลัทธิ^{นี้}เป็นลัทธิ

อุบาทว์จะพัฒนานักให้พิสดารไปเช่นนั้นได้อย่างไร ถ้าเราจะ
ปล่อยให้ศีลธรรมเสื่อมโทรมไป เพื่อพัฒนานักให้สะดวก แม้ว่า
จะเป็นความจริงก็อย่าพัฒนาเสียดีกว่า อยู่กันเฉยๆ มีความสุขกว่า
แม้ว่าจะค่อยทางวัตถุไปบ้าง แต่ลัทธิอุตรกิจกล่าวไม่มีหลักวิชา
เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์หรือศีลธรรมสนับสนุนประการใด ถ้า
ประเทศใดมีการโกงกันมากเท่าใด ก็ย่อมเป็นอุปสรรคในการ
พัฒนามากเท่านั้น และพอเปิดโอกาสให้โกงกันได้ ก็ยิ่งโกง
กันใหญ่ ตัวอย่างประเทศที่ได้รับความเสียหายในเรื่องนี้ก็มีอยู่ใน
ระยะก่อนปัจจุบันหลายประเทศ เช่น อินโดนีเซีย ฆานา และ
ประเทศอื่นๆ ในอัฟริกาหลายประเทศ

ตอนที่ ๓

การพัฒนานัก

ในชั่วโมงสุดท้ายนี้ผมตั้งใจจะพูดให้น้อย เพื่อเปิดโอกาส
ให้ท่านผู้ฟังได้อภิปรายโต้แย้งคำบรรยายของผม หรือตั้งคำถาม
เพื่อให้ขยายความที่ยังบรรยายมิได้แจ่มแจ้ง และหวังว่าท่านผู้ฟัง
จะร่วมมือในการนี้

แต่ก่อนที่จะเปิดอภิปรายทั่วไป ผมใคร่จะเสนอความ
คิดเห็นบางประการเกี่ยวกับเรื่องที่สำคัญยิ่งสำหรับทั้งศาสนา ศีล-
ธรรม และการพัฒนา เรื่องนั้นคือ เรื่องของคน

การพัฒนาคน หมายถึง การศึกษาสำหรับคนที่ยังเยาว์วัย

และเข้าสถานการศึกษา แต่ความหมายกว้างขวางรวมถึงคนที่พ้น

จากวัยและเกณฑ์การศึกษาแล้ว เราจะช่วยคนที่ ๒ ประเภทนี้
ให้เป็นคนที่มีความรู้ มีความสามารถทำงานที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง
และสังคมได้อย่างไร เรื่องที่ควรจะต้องรู้เรื่องนี้อย่างมากพอที่จะ
เป็นหัวข้อของปาฐกถา อนุสรณ์ชินแกลร์ ทอมป์สัน อีก ๑
ปี ผมจะขอเสนอแต่เฉพาะหัวข้อสำคัญ ๆ สั้น ๆ

สำหรับเด็กเล็กตั้งแต่ ๖-๗ ขวบขึ้นไป รัฐบาลมีหน้าที่
ที่จะอำนวยความสะดวกให้ทั่วถึง ขณะนี้เรายังไม่สามารถทำให้เด็ก
ทุกคนเข้าเรียนได้ตามกำหนด แต่การแก้ปัญหาข้อนี้เป็นเรื่องที่
สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งในการพัฒนาชาติ ตราบใดที่เด็กของเรายัง
ไม่สามารถอ่านเขียนได้ ผู้ใหญ่ทั้งหลายควรจะมีความละอายใจ
เพราะบกพร่องในหน้าที่ ทั้งด้านศีลธรรมและการพัฒนา

การอำนวยความสะดวกศึกษานี้ เจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษา
อ้างว่าทำเร็วไม่ได้ เพราะครูส่วนมากขาดคุณวุฒิ ข้ออ้างนี้ผมไม่
เห็นด้วยเลย คุณวุฒิสำหรับครูที่สอนชั้นประถมศึกษาชั้นไม่สูงนัก
) สำหรับวิชาการ (ปัญญา) แต่สูงยิ่งนักสำหรับความอดทน (วิริยะ)
ครูเป็นจำนวนมากต้องการจะปรับปรุงวิทยฐานะของตน จนลืมไป
ว่าตนมีหน้าที่สอนเด็ก บางคนไม่เอาใจใส่การสอน แต่เอาใจใส่
การเรียนและการสอบเลื่อนวิทยฐานะของตนเองจนเกินไป และ

ครูใหญ่ ศึกษาธิการส่วนใหญ่จะไม่กวตขันตรวจตราการปฏิบัติ
งานของครู การเทิดทูนวิทยฐานะของครูแทนความอดสาหะวีริยะ
ของครูนั้น เป็นการละเมิดศีลธรรมและขัดขวางการพัฒนา

การศึกษาชั้นมัธยมศึกษาชั้นนั้น ไม่บังคับสำหรับเด็กทุก
คนในปัจจุบันนี้ แต่ถ้ามืดักเข้าเรียนในชั้นมัธยมมากเพียงใด
บ้านเมืองก็จะมีช่องทางเจริญได้เร็วขึ้นเพียงนั้น ญี่ปุ่นเป็นตัวอย่าง
ที่ดีในเรื่องนี้ การอำนวยการศึกษาชั้นมัธยมนี้ต้องกระทำโดยมี
ความมุ่งหมาย ๒ ประการ ประการหนึ่ง ให้วิชาการศึกษาแตกฉานดี
พอสมควร และอีกประการหนึ่ง ต้องส่งเสริมให้นักเรียนแยกออกเป็น ๒ ทาง คือ ผู้ที่จะเรียนชั้นอุดมต่อไปทางหนึ่ง กับผู้ที่จะเรียน
จบชั้นมัธยมและออกไปทำงานประกอบอาชีพ ฉะนั้น จึงควร
จัดการศึกษาให้สูงทางวิชาการสำหรับนักเรียนประเภทแรกและให้
สูงพอทางวิชาชีพ (อาชีพศึกษา) สำหรับนักเรียนประเภทหลัง

สำหรับนักเรียนที่ออกจากการศึกษาในโรงเรียนไปในชั้น
ประถมกัตติ หรือในชั้นมัธยมกัตติ ยังจัดว่าได้รับความรู้เพียงพอแก่
สถานการณ์ปัจจุบันและความต้องการด้านพัฒนามิได้ เพราะเรียน
น้อยเกินไป รัฐบาลจำต้องจัดการศึกษาอบรมนอกโรงเรียนต่อไป
ให้ด้วย และต้องทำเป็นการจริงจัง โดยให้หนักไปในด้านให้รู้
หนังสือสำหรับชั้นประถม และฝึกอาชีพให้ความรู้พิเศษสำหรับ
นักเรียนที่ออกชั้นมัธยม

นักเรียนชั้นอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยนั้น นับได้ว่าเป็น
ชั้นปัญญาชน การศึกษาจำต้องอำนวยให้นักเรียนชั้นนี้รอบรู้วิชา-
การทั่วไปกว้างขวางพอสมควร ให้รู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบของ
ปัญญาชนในประเทศ และให้รู้วิชาเฉพาะของตนให้ลึกซึ่งจริง
จนประกอบอาชีพเป็นผู้นำคนอื่นได้

แต่ไม่ว่าจะเป็นนักเรียนชั้นประถม มัธยม หรืออุดม พวก
เราที่เป็นผู้ใหญ่ควรจะต้องเป็นหน้าที่ที่จะให้ความรู้ทางศีลธรรม ให้
รู้ผิดรู้ชอบ ให้ถือทัศนคติทางธรรมอันถูกต้อง มิใช่จะมองเห็น
การเสพสุรา เสเพล การโกง เป็นการประพฤติก่อนแก่ควรกระทำ
เป็นปกติวิสัย และการกระทำเรื่องนี้ให้ได้ผลจริง ผู้ใหญ่ต้องทำ
เป็นตัวอย่างให้เห็น ไม่ใช่บอกว่าผู้ใหญ่ทำได้อย่างหนึ่ง แต่เด็ก
ต้องทำอีกอย่างหนึ่ง และตัวอย่างที่ต้องการให้ทำนั้นต้องเริ่มตั้งแต่
บ้าน บิดามารดา ต่อมาถึงครูบาอาจารย์ และผู้ที่มีชื่อเสียงในวง
ราชการและสังคมทั้งหลาย ความประพฤติกู้ชั่วของเด็กและ
เยาวชนนั้นไม่ใช่เกิดจากการละเมิดศีลธรรมของเด็กและเยาวชน
แต่มีสาเหตุมาจากการละเมิดศีลธรรมของผู้ใหญ่เป็นสำคัญ

ทุกวันนี้เราบ่นกันว่า เด็กนักเรียนแกล้งทะเลาะแกล้ง
ศึกษาและนิสัยก่อนการไม่สงบ หัวแข็ง ยกพวกตีกัน ขว้างระเบิด
กันและกัน บ่นกันไป และพวกเราบิดามารดาครูบาอาจารย์จะ
ทำอย่างไรกัน ผมอดคิดไม่ได้ว่า ผู้ใหญ่เรานี้ช่วยตัวเองและช่วย

เด็กได้ ด้วยวิธีซึ่งศาสนาทั้งพุทธและคริสต์สั่งสอนไว้ วิธีนั้นคือ
อาศัยความรัก ความเมตตา และการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่าง เมื่อ
เด็กและผู้ใหญ่มีความรักผูกพันกันจริง เด็กและผู้ใหญ่จะเกิดความ
เชื่อถ้อยซึ่งกันและกัน พุทธจากันพอเชื่อฟัง ความรักเป็นอาหาร
ทิพย์เลี้ยงโลก ไม่ว่าเราจะถือกำเนิดมาเป็นชาวพุทธหรือชาวคริสต์

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชาติ

พระเดชพระคุณ ท่านสุภาพสตรีและสุภาพบุรุษและนิสิตนักศึกษา

หัวข้อเรื่องที่ผมจะบรรยายในวันนี้ เท่าที่ทางมหาวิทยาลัยจอร์จทาวน์ได้มอบหมายมา คือ เรื่องพระพุทธศาสนากับการพัฒนาเศรษฐกิจ กระผมใคร่จะขอเปลี่ยนเป็นการพัฒนาชาติ เพราะเหตุว่าเท่าที่ได้พิจารณาและเท่าที่ได้มีประสบการณ์มาเป็นเวลานานพอสมควร ก็รู้สึกว่าการเศรษฐกิจนั้นเป็นเรื่องที่สำคัญ > รองไปกว่าเรื่องสังคมในบางกรณี เพราะฉะนั้นจึงใคร่ขอเปลี่ยนหัวข้อเป็นพระพุทธศาสนากับการพัฒนาชาติ เพื่อให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ข้อที่กระผมควรจะออกตัวอีกข้อหนึ่งก็คือ กระผมเองแม้จะเป็นพุทธศาสนิกชน แต่จะเรียกว่าเป็นคนที่แก้วัดกัฬาเรียก

ได้ไม่ ไม่เคยบวชเรียน นอกจากจะเคยบวชเป็นสามเณรเป็นเวลานานมาแล้ว เมื่อเด็ก ๆ ก็ได้เข้าเรียนในโรงเรียนฝรั่งซึ่งมีการสอนคริสตศาสนาเป็นพื้น ความรู้ทางพระพุทธศาสนาของกระผมไม่ลึกซึ้งแตกฉาน เท่าที่เก็บได้ก็เก็บได้จากการที่เคยตามคุณยายไปฟังเทศน์ จากการอ่านหนังสือที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาและพระธรรมเทศนาบางเล่ม เพราะฉะนั้นถ้าหากว่ามีความผิดพลาดในเรื่องหลักการพระพุทธศาสนา กระผมหวังว่าท่านทั้งหลายจะได้ให้อภัย

ในการแสดงปาฐกถาในวันนี้ กระผมจะขอแยกออกเป็น ๓ หัวข้อใหญ่ๆ หัวข้อแรกจะกล่าวถึงการพัฒนาชาติ ซึ่งจะแยกหัวข้อย่อยออกมาเป็นความเจริญของสังคม คติในการวางแผนพัฒนาและเรื่องการพัฒนาคน ในตอนหลังกระผมหวังว่าจะได้เสนอข้อคิดบางประการเกี่ยวกับบทบาทของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาชาติ

การพัฒนาชาติ

เราทั้งหลายได้กล่าวกันอยู่เสมอว่า ชาติของเราต้องการที่จะให้มีการพัฒนา ข้อที่คิดในเบื้องต้นก็คือว่า เราจะพัฒนาไปเพื่ออะไร เราจะพัฒนาไปเพื่อให้สังคมของเรานั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร จึงจะเรียกว่าสังคมที่เจริญและที่ได้พัฒนาแล้ว กระผม

มีความเห็นว่าสังคมใดก็ตาม จะเจริญรุ่งเรืองได้ต้องมีลักษณะ ๔ ประการคือ

๑. เป็นสังคมที่มีสมรรถภาพ
 ๒. บุคคลในสังคมนั้นพึงมีอิสระและเสรีภาพ
 ๓. สังคมนั้นมีความยุติธรรมครอบงำอยู่ และ
 ๔. บุคคลในสังคมนั้นมีความเมตตากรุณาซึ่งกันและกัน
- หลักเกณฑ์ในการที่สังคมใดจะเจริญขึ้นได้ทั้ง ๔ ประการนี้

กระผมขอขยายความดังต่อไปนี้

หลักสมรรถภาพ ในที่นี้ กระผมหมายถึงความสามารถของบุคคลในสังคมที่จะประกอบกิจการต่าง ๆ ให้มีผลเป็นประโยชน์แก่ตนและแก่ผู้อื่น อรรถประโยชน์ที่ว่านี้ อาจแบ่งออกได้เป็น ๓ ประการคือ

- ประโยชน์ทางวัตถุ
- ประโยชน์ทางปัญญา และ
- ประโยชน์ทางธรรมะ

ประโยชน์ทางวัตถุ ได้แก่การอยู่ดีกินดีทำให้สุขกาย ข้อนี้ส่วนใหญ่ในฐานะที่เราอยู่ในโลก เราก็มักจะยึดถือเป็นข้อสำคัญ แต่แท้จริงท่านทั้งหลายในที่นี้คงจะเข้าใจว่าไม่ใช่เป็นหัวข้อที่สำคัญ ที่สำคัญกว่านั้นก็คือประโยชน์ทางธรรมะ **ประโยชน์ทางปัญญา** ได้แก่การสร้างสรรคความงามให้เกิดขึ้นในประเภท

ต่าง ๆ ทำให้เจริญใจยิ่งขึ้น มีความรักกว้างขวาง มีวิชาที่จะชักนำไปสู่ความอิมเอิบในทางใจ มีวรรณคดี มีดนตรีและปรัชญายึดมั่น ส่วนประโยชน์ที่ ๓ คือ *ประโยชน์ทางธรรมะ* นั้น ได้แก่ความอิมเอิบในดวงจิต เพราะความรู้สึกว่ามีอะไรเกิดขึ้น รวมเป็นประโยชน์ทั้ง ๓

ความสามารถนี้จะมาจากปัญญาโดยกำเนิดทางหนึ่ง และจะมาจากการศึกษาอบรมอีกทางหนึ่ง เมื่อบุคคลในสังคมมีความสามารถเป็นเบื้องต้นแล้ว บุคคลเหล่านั้นย่อมจะรู้จักสะสมความสามารถขึ้นมา เป็นทุนประกอบขึ้นเป็นเครื่องมือ เครื่องจักร เครื่องกลไก ทำให้มีสมรรถภาพสูงขึ้นสืบไป วิธีการใช้เครื่องมือและความสามารถของบุคคลประกอบกันนั้น ก็ยิ่งส่งเสริมวิชาการและความถนัดให้สูงขึ้น เป็นมรดกตกทอดแก่อนุชนต่อไป เพราะฉะนั้นสมรรถภาพที่กระผมกล่าวถึงในที่นี้ จึงควรจะแยกได้ว่าเป็นสมรรถภาพทั้งในปัจจุบัน และสมรรถภาพอันเป็นทุนสำหรับอนาคตของสังคม การสะสมทุนทางวิชาการต้องอาศัยการวิจัยเป็นสำคัญ ประเทศไทย สถาบันการศึกษาใด ไม่มีการวิจัย หรือมีการวิจัยแบบนั่งประชุมกันเฉย ๆ หรือแบบวิจัยด้วยลมปากอย่างที่บางแห่งเขาทำในประเทศไทย สถาบันนั้นย่อมจะต้องต้อยในเชิงสะสมทุนเป็นแน่ อนึ่ง ความสามารถของบุคคลแต่ละคนเมื่อมีการประสานกันและกัน โดยวิธีการจัดการที่ดีและวิธี

บริหารที่ดีย่อมทำให้เกิดความสามารถส่วนรวม ซึ่งสูงกว่าผลบวก
 ธรรมดาของความสามารถแต่ละคน กล่าวโดยสรุปแล้ว สมรรถ-
 ภาพของสังคมเป็นกำลังสำคัญที่จะชักจูงให้สังคมและบุคคลในสังคม
 เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป นี่แหละเป็นเรื่องที่เราเรียกกันว่า
 “พัฒนา”

หลักที่ ๒ คือหลักอิสระเสรีภาพ เสรีภาพของมนุษย์เป็นสิ่งที่
 ทำให้มนุษย์มีความแตกต่างกันกับสิ่งที่ปราศจากชีวิต หรือเครื่อง-
 ยนต์กลไก หรือสัตว์เดรัจฉาน ถ้ามีแต่สมรรถภาพ แต่บุคคล
 ในสังคมนั้นปราศจากเสรีภาพ สังคมนั้นย่อมจะเป็นสังคม “หุ่น”
 แม้จะมีกำลังทำให้เจริญขึ้นได้ก็เจริญไปได้ไม่คึกคัก เพราะผลของ
 ความสามารถนั้นคงมีไปในการทำงานเดียวกันสำหรับทุกคน เสรี-
 ภาพทำให้มนุษย์เราสามารถเลือกจุดหมายและวิถีทางแห่งชีวิต
 และการประกอบกิจของตนได้ตามชอบใจ และใจของมนุษย์นั้น
 ย่อมรวมถึงรสนิยมและความเอนเอียงต่างๆ กันออกไป เมื่อมีความ
 แตกต่างกัน สังคมนั้นย่อมจะมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อนึ่ง เมื่อมนุษย์เราทำอะไรด้วยใจชอบ คือที่เรียกตามคติ
 พระพุทธศาสนาว่ามีฉันทะ ท่านว่าจะทำได้ผลดีกว่าทำโดยไม่ชอบ
 หรือทำโดยฝืนใจทำ เพราะฉะนั้นเสรีภาพจึงเป็นสิ่งที่ส่งเสริม
 บุญอันเป็นอนุสนธิแห่งสมรรถภาพ

อีกประการหนึ่ง มนุษย์แต่ละคนเกิดมามีศักดิ์ศรีของ
 ตัวติมา ศักดิ์ศรีนี้หาควรจะลบล้างเสียมิได้ ไม่ว่าเกิดมาใน
 ฐานะที่ต่ำต้อย หรือในฐานะวงศ์ตระกูลที่สูงส่ง เพราะฉะนั้นเสรี-
 ภาพจึงเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาชาติ หลักการประชาธิปไตยจึง
 เป็นหลักการที่ควรส่งเสริมสนับสนุนอย่างจริงจัง ซึ่งจะทำให้
 เกิดการพัฒนาในประเทศชาติขึ้นได้ อุปสรรคสำคัญของหลักประ-
 ชาธิปไตย ก็คือ ความโลภอย่างหนึ่งกับความทรวงนีกว่าตนวิเศษ
 อีกอย่างหนึ่ง เลยทำให้เพิกเฉยต่อและทำลายซึ่งสิทธิและศักดิ์ของ
 ผู้อื่น เป็นการเห็นยว้งไว้มิให้โอกาสที่ชาติบ้านเมืองจะเจริญ
 พัฒนาได้โดยสมบูรณ์

หลักที่ ๓ *หลักความยุติธรรมในสังคม* มนุษย์เราในสังคมผูก
 พันให้อยู่กัน ก็โดยมีกฎแห่งความยุติธรรมกระชับอยู่ ทำดีได้ดี
 ทำชั่วได้ชั่ว เป็นคติของศาสนาพุทธ การที่สังคมจะอยู่เป็นอัน
 หนึ่งอันเดียวกันได้ หรือเราเรียกว่ามีสามัคคีธรรมนั้นย่อมต้อง
 อาศัยความยุติธรรมเป็นที่ตั้ง ความน้อยใจ ความริษยา ความ
 แก่งแย่งชิงดีย่อมเกิดจากความรู้สึกนึก หรือระแวงว่าคงจะมีความ
 ยุติธรรมขึ้น และถ้าเป็นเช่นนั้นย่อมจะเป็นชนวนให้เกิดทุกข์
 สันติสุขย่อมปลาสนาไป ทั้งนี้ไม่ว่าเป็นเรื่องของสังคมเดียวของชาติ
 เดียวกัน หรือเป็นเรื่องระหว่างชาติ ถ้าขาดความยุติธรรมในชาติ
 บ้านเมือง ถ้าหากไม่เชื่อไม่มีแป๊ะก็จะเกิดเหตุจลาจลภายในชาติ

นั้น ถ้าเป็นเรื่องระหว่างชาติก็ย่อมเกิดเหตุก่อกวนและสงคราม ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าความยุติธรรมนำไปสู่สันติ และสันติเป็นมูลฐานแห่งการพัฒนา

หลักที่ ๔ ความเมตตากรุณา มนุษย์เราเกิดมามีร่างกายและปัญญาสมองไม่เสมอกัน บางคนฉลาด บางคนโง่ บางคนพิการ บางคนแข็งแรง บางคนก็ประสบภัยพิบัติในระหว่างดำรงชีวิตอยู่ บางคนเกิดมาในถิ่นฐานที่มีช่องทางจะศึกษาเล่าเรียนได้สะดวกสบาย แต่บางคนอยู่ในชนบทห่างไกลความเจริญเหล่านี้ เป็นต้น เมื่อเริ่มต้นก็เกิดความไม่เสมอกันเสียแล้วนี้ ย่อมเป็นหน้าที่ของสังคมที่จะขจัดขจัดปัดเป่าความไม่เสมอภาคนั้น ให้ลดน้อยลงที่สุดที่จะกระทำได้ สมดังที่ประธานาธิบดีรามอน แมกไซไซ แห่งฟิลิปปินส์กล่าวว่า “ใครเกิดมามีน้อย ควรจะได้รับการให้มากจากกฎหมาย” ธรรมะข้อนี้ก็คือเมตตากรุณานั่นเอง ตามความเห็นของกระผม การที่บางคนในพวกเราเรียกว่า “กฎแห่งกรรม” เช่น เด็กที่เกิดมาตาบอดแล้วเราก็เฉยเมย ชาติวันเราก็เฉยเสีย เพราะถือเป็นอุเบกขาเสียว่า เพราะชาติก่อนเขาทำบาป จึงมาตาบอดหรือเสียขาในชาตินี้ นั่น กระผมขอเสนอว่าเป็นความเชื่อที่เป็นภัยแก่สังคมอย่างยิ่ง ผู้ใดกอบโกยลาภยศด้วยมิชฉาชีพ แล้วภายหลังพยายามไถ่บาปด้วยการให้ทาน ทำบุญเลี้ยงพระ การทำบุญให้ทานชนิดนี้ไม่ชอบด้วยหลักธรรม เป็นเรื่องที่จะอนุโลมเข้าในหลัก

เมตตากรุณาไม่ได้ หลักเมตตากรุณานี้ กระผมขอเสนอว่าสืบเนื่องสัมพันธ์กับหลักเสรีภาพ คือศักดิ์ศรีของมนุษย์แต่ละคน ผู้ที่อ่อนแอว่าย่อมพึงมีสิทธิเรียกร้อง ไม่ใช่คอยรับทานจากผู้ที่แข็งแรงกว่า และผู้ที่แข็งแรงกว่า ฉลาดกว่า จะต้องรู้จักยับยั้งไม่กอบโกยด้วยความโลภ เปิดโอกาสให้มีความยุติธรรมในสังคม ความกรุณาและเมตตาเป็นธรรมสำคัญของสังคม สมรรถภาพอย่างเดียวกันทำให้เกิดความยุติธรรมได้ง่าย ต้องอาศัยความเมตตากรุณาด้วย สังคมจึงจะเจริญพัฒนาโดยสมบูรณ์

กติในการพัฒนาชาติ

ที่กระผมได้กล่าวมาถึงตอนนี้ ได้พยายามที่จะเสนอว่า ลักษณะของสังคมที่จะมีการพัฒนาด้วยดีนั้นควรจะประกอบไปด้วยคุณธรรมอย่างไรบ้าง ต่อไปนี้กระผมจะเสนอกติบางประการในการวางแผนพัฒนาชาติ เมื่อพิจารณาเห็นชัดแล้วว่า ชาติที่จะเจริญได้จะต้องมีลักษณะ ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น การวางแผนพัฒนากีย่อมจะต้องกระทำภายในกรอบหลัก ๔ ประการนั้น การวางแผนพัฒนานั้นคนส่วนใหญ่เข้าใจกันว่า เป็นเรื่องของเศรษฐกิจ และบางคนที่อาจจะขยายลงไปจนถึงว่า เป็นเรื่องของการศึกษาและสาธารณสุขร่วมด้วยเป็นสำคัญ และถือว่าเป็นเรื่องของนักเศรษฐศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ แท้จริงถ้าพิจารณาไป

โดยลึกซึ้งแล้วจะเห็นได้ว่า เรื่องของการพัฒนาชาตินั้นเป็นเรื่องของวิชาการทุกแขนง รวมทั้งวิชาศีลธรรมจรรยาด้วย เมื่อเราจะปลูกบ้าน เราจะต้องปรับเนื้อที่ดินและก่อรากฐานให้แน่นแฟ้นเสียก่อน เมื่อเราจะปลูกพืชหวังผล เราต้องบำรุงที่ดินหาอาหารพืชให้น่ามรด และจะต้องเตรียมคนเตรียมพาหนะเตรียมยุงฉางเป็นอุปกรณ์ให้พร้อม ฉะนั้นก็ฉะนั้น การหว่านพืชพัฒนาจะหวังผลนั้นก็ต้องเตรียมสิ่งต่าง ๆ อันเป็นอุปกรณ์ไว้ให้พร้อม จึงจะได้ผลดีและสมบูรณ์ ถ้าไม่ได้เตรียมอุปกรณ์ไว้ให้พร้อม ก็พัฒนาได้เหมือนกัน แต่ไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร เหมือนหว่านพืชลงไปในน้ำที่ขาดน้ำหรือขาดธาตุที่เป็นอาหารพืช สถานการณ์ต่างๆ อันจะเป็นทุนแก่การพัฒนานั้น กระผมขอเสนอเป็นข้อสรุปว่า

๑. ชาติควรจะมีคุณสมบัติเรียบร้อยทั้งภายในและภายนอก และการบริหารราชการแผ่นดินควรจะมีระบบที่ดีพอสมควร

๒. เราจะต้องตั้งเป้าหมายในการพัฒนาให้ดีและให้ถูกต้อง เพราะเหตุว่า ถ้าหากว่าตั้งเป้าหมายไว้ไม่ถูกต้อง เราย่อมจะดำเนินการพัฒนาไปไม่ได้ผล

๓. วิธีดำเนินงานพัฒนานั้น จำเป็นจะต้องอาศัยหลักวิชา และจำเป็นที่จะต้องกระทำไปโดยรอบคอบ และ

๔. การใช้อำนาจในการพัฒนาควรจะใช้แต่พอสมควร

และจะต้องมีวิธีการที่จะป้องกันมิให้มีการใช้อำนาจไปในทางที่อาจจะเป็นภัยแก่สังคมนั้น

ทั้ง ๔ ประการนี้กระผมขอขยายความเป็นลำดับไป

ประการที่ ๑ ความสงบเรียบร้อยและการบริหารมีสมรรถภาพ การวางแผนพัฒนาเป็นการวางแผนลงทุนสำหรับชาติ เพื่อให้เกิดผลในอนาคตทั้งที่เป็นอนาคตอันใกล้และอนาคตอันไกล เพราะฉะนั้น การลงทุนและการประเมิณผล รวบรวมผลจะกระทำไม่ได้ดี ถ้าบ้านเมืองไม่เป็นปกติสุข ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ก็คือ ชาวนาชาวไร่ในเขตที่มีการรบพุ่งต่อสู้กัน จะหว่านจะปลูก จะเก็บเกี่ยวไม่สะดวก ประเทศเวียดนาม ประเทศลาว ประเทศปากีสถาน และประเทศอื่น ๆ ซึ่งมีสงคราม ไม่ว่าจะเป็นภายในหรือภายนอกจะเกี่ยวกันอยู่ จะมีการวางแผนพัฒนาไม่ได้ เพราะไม่ทราบแน่ชัดว่าจะเกิดอะไรขึ้น สงครามระหว่างประเทศ และสงครามโลกย่อมขัดขวางการวางแผนพัฒนาอย่างที่เราได้เห็นกันอยู่แล้ว แม้แต่เพียงมีการคุกคามกันไม่ถึงรบพุ่งกันจริง ๆ เช่นกรณีมาเลเซียกับอินโดนีเซียประจันหน้ากันเมื่อ ๒-๓ ปีที่แล้วมา ก็ได้ทำความเสื่อมเสียแก่การจำเริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมทั้ง ๒ ประเทศ ความสงบดังกล่าวข้างต้น ไม่จำเป็นจะต้องเป็นการคุกคามด้วยอาวุธโดยชัดแจ้ง เมื่อใดภายในประเทศของเราเอง ถ้าหากว่าการบริหารราชการแผ่นดินบกพร่องถึงขนาดที่เราเรียกกันได้ว่า “บ้านเมืองไม่

มีชื่อไม่มีแป” แม้ว่าจะไม่มีคอมมิวนิสต์มาก่อการร้าย ชาตินี้ก็
ยอมจะรวนเร จะทำการพัฒนาอย่างไรคงไม่สำเร็จ ลักษณะของ
ความระส่ำระสายนี้ ในมูลบทบรรพกิจ ในคำพรรณนาเกี่ยวกับเรื่อง
เมืองสาวตี่ที่เริ่มต้นด้วยว่า “อยู่มาหมู่ข้าเผ่า ก็หาเขวหนารี ที่
หน้าตาดี ๆ ทำมโหรีที่เคหา....” ไปจนกระทั่งถึง “หาได้ใครหาเอา
ไพร่ฟ้าเศวราเปล้าอรุ ผู้ที่มีอาญาไล่ตีดำไม่ปราณี” นี้กระผมจะขอ
ยกเว้นไม่อ่านและจะขอประมวลว่า ในบทความนี้ของมูลบทบรรพ
กิจที่ได้กล่าวถึงนี้ ท่านได้พรรณนาว่าความยุ่งยากในเมืองสาวตี่
มีขึ้นเพราะ

๑. ความมัวเมาในกามตัณหา

๒. ความโลภ

๓. ความไม่ถือศีลธรรม แต่ไหลไปถือไสยศาสตร์

๔. การฉ้อราษฎร์บังหลวง

๕. ตลกาการไม่ให้ความยุติธรรม

๖. ไม่มีความเคารพความดี เห็นผิดเป็นชอบ

๗. บุคคลที่มีอำนาจมีใจเหี้ยมโหด ปราศจากความกรุณา
ต่ออำนาจเป็นธรรม และ

๘. ข้าราชการไม่ปฏิบัติหน้าที่ กลับข่มเหงราษฎร

ลักษณะวิบากทั้งที่เกิดขึ้นในพาราสาวตี่นั้น มีวิธีแก้ไขอยู่ ๒

ประการคือ การอบรมสั่งสอนศีลธรรมในมวลชนและข้าราชการ

ทั่วไปให้ได้ผล ไม่ว่าเราจะใช้ศาสนาพุทธหรือศาสนาอื่นใดเป็น
หลัก นั่นเป็นวิธีแก้ไขประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ต้องพยายาม
เฟื่องเลี้ยงที่ผู้ใหญ่ในสังคมนั้น เฉพาะอย่างยิ่งผู้ใหญ่ในทางราชการ
เพราะถ้าผู้ใหญ่ดีและสามารถควบคุมผู้น้อยได้ ก็จะช่วยให้ผู้น้อย
เข้าทำนองคลองธรรมได้ง่ายขึ้น พุทธภาษิตมีใจความว่า “ผู้นำ
ควรจะต้องอยู่ในธรรมเนียมเสียก่อน หม่อมคณะจึงจะสวัสดิ์ได้” และ
ท่านขยายความว่า “เมื่อฝูงโคข้ามไปเป็นหมู่ ถ้าโคผู้นำฝูงไปคด
โคเหล่านั้นย่อมไปคดหมด ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับ
สมมติให้เป็นผู้นำ ถ้าผู้นั้นประพฤติธรรมประชาชนนอกนั้นก็
ประพฤติธรรมเหมือนกัน แว่นแคว้นทั้งหมดย่อมได้ประสบความ
ทุกข์ ถ้าฝูงโค โคผู้นำไปตรง โคเหล่านั้นย่อมไปตรงทั้งหมด
ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นผู้นำ ถ้าผู้นั้น
ประพฤติธรรมประชาชนนอกนั้นก็ย่อมประพฤติธรรมเหมือนกัน
แว่นแคว้นทั้งหมดย่อมได้ประสบความสุข” ที่กระผมกล่าวมาถึง
ความสงบเรียบร้อยและการบริหารบ้านเมืองให้ถูกต้องกับความชอบ
ธรรม

เรื่องที่ ๒ ที่กระผมจะกล่าวต่อไปคือ การวางเป้าหมายใน
การพัฒนาให้ถูกต้อง การพัฒนาบ้านเมืองอย่างที่เรารู้จักกันโดย
ทั่วไปนั้น ถ้าพูดถึงการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเดียว หมายถึงการ
เพิ่มรายได้ของประชาชนในบ้านเมืองนั้นให้อยู่ดีกินดีขึ้น ให้มี

พลานามัยดี มีการศึกษาดี จะทำอะไรให้ถึงจุดหมาย^๕จะได้
กล่าวต่อไปตอนที่พูดถึงกระบวนการดำเนินงาน ในที่นี้กระผม
จะขอชี้และขอขยายความคำว่า “พัฒนา” ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า
ยังไม่ได้ความบริบูรณ์จริง ๆ ถ้าไม่ขยายความให้ชัด และเป้าหมาย
บกพร่องอยู่ เราจะไม่สามารถดำเนินไปสู่จุดที่ถูกต้องได้ เป้าหมาย
ที่ถูกต้องสมบูรณ์ของการพัฒนาชาตินั้นย่อมต้องให้ครบองค์ ๔
ประการ คือ

องค์ที่ ๑ จะต้องพยายามเพิ่มรายได้และสุขภาพของประชาชนใน
ชาติ โดยคำนึงถึงประโยชน์ทั้งปัจจุบันและประโยชน์อนาคต ถ้า
เราลงทุนมาก ทรัพย์สินที่จะนำมาใช้ในปัจจุบันก็ย่อมน้อยลง
ถ้าเราลงทุนน้อยเกินไป เราอาจจะอยู่ดีกินดีถึงขนาดในปัจจุบัน
แต่ในอนาคตประโยชน์จะลดน้อยลง ฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะต้อง
รักษาดุลระหว่างปัจจุบันและอนาคตให้ดีให้เหมาะสม เพื่อให้ความ
ยุติธรรมแก่คนทั้งรุ่นนี้^๕และรุ่นหน้าต่อไป

องค์ที่ ๒ ของเป้าหมายการพัฒนาชาติ คือ เราจำเป็นที่จะต้อง
รักษาเสถียรภาพในการพัฒนา คำว่า “เสถียรภาพ” นี้ หมายความว่า
ต้องอยู่ในสภาพที่ไม่ระส่ำระสาย ไม่มีการขึ้น ๆ ลง ๆ เราจะ
พยายามที่จะรักษาสภาพของเงินตรา มูลค่าของเงินตราและการทำ
มาหากินของประชาชนให้เป็นไปโดยมีเสถียรภาพ ถ้าทำได้เช่นนี้
การพัฒนาย่อมจะได้ผลดีไม่รวนเร

องค์ที่ ๓ การพัฒนาชาติจะต้องคำนึงถึงการทะนุถนอมสิ่งแวดล้อม
 ประชาชนด้วย ข้อนี้ท่านจะได้จากการที่ว่า หากเรามีการพัฒนา
 มากขึ้น เกิดโรงงานมากขึ้น และโรงงานทั้งหลายนั้นไม่ได้ปฏิบัติ
 ในเรื่องที่ควรปฏิบัติ กล่าวคือนำสิ่งที่เปื้อนพิษหรือที่เป็นของ
 โสโครกนำลงสู่ลำน้ำ ซึ่งใช้เป็นสาธารณประโยชน์ ในกรณีเช่นนี้
 ย่อมจะเป็นภัยแทนที่จะได้ประโยชน์ทั่ว ๆ กัน โรงงานนั้นอาจจะ
 ได้ประโยชน์แต่ฝ่ายเดียว แต่ประชาชนทั่วไปนั้นอาจจะขาดประ
 โยชน์ เนื่องจากอากาศหรือลำน้ำเป็นพิษใช้ไม่ได้ต่อไป การสร้ง
 ถนน การมีจราจร มีรถวิ่งมาก ๆ ก็เช่นเดียวกัน ทำให้สิ่งแวดล้อม
 เป็นภัยเป็นพิษขึ้นจากวันที่เกิดจากสารเคมี การพัฒนาบ้านเมือ
 ด้วยการสร้างเขื่อน ตัดไม้ ย่อมจะมีผลร้ายไปด้านหนึ่ง แม้ว่าจะได้
 ผลดีในด้านชลประทานหรือในก้นกำลังไฟฟ้าอยู่บ้าง เพราะฉะนั้น
 เวลาที่เราจะพิจารณาถึงเรื่องการพัฒนา จำเป็นที่จะต้องพิจารณา
 ถึงสิ่งแวดล้อมอันเป็นประโยชน์สำหรับสาธารณะ และอันเป็น
 ประโยชน์สำหรับบุคคลภายหลังต่อไปด้วย

องค์ที่ ๔ เกี่ยวกับเป้าหมายของการพัฒนาชาตินั้นเป็นเรื่องที่สำคัญ
 สำหรับประเทศไทยอยู่มาก เราจำเป็นที่จะต้องพยายามกระจายผล
 ที่ได้นั้นให้ทั่วถึงกันในหมู่ชนชาติเดียวกัน เราจะพิจารณาหตุผล
 เฉพาะอัตราเฉลี่ยและส่วนรวมของชาติ อย่างในประเทศไทยที่เรา
 ได้อ้างกันว่า ทั่วประเทศไทยเรานั้นมีความสมบูรณ์ ได้พัฒนา

รายได้ก้าวหน้าของประชาชนก้าวหน้าขึ้นปีละ ๘ ใน ๑๐๐ หรือ ๑๐ ใน ๑๐๐ หาใช่เป็นเครื่องวัดที่ถูกต้อหรือไม่ เราจำเป็นที่จะต้องดูว่าที่ได้เพิ่มรายได้กันนั้น ได้เพิ่มให้ทั่วถึงกันหรือไม่ เท่าที่เราได้เห็นกันอย่างชัดเจนก็คือ ในกรุงเทพฯ และภาคกลาง ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยถึงประมาณ ๓ เท่าของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเท่าที่เราได้พัฒนามาเป็นเวลา ๑๐ ปีเศษแล้ว เมื่อเรายิ่งพัฒนาไปผลของการพัฒนานั้นย่อมตกอยู่กับคนในเมืองหลวงได้ง่ายกว่าที่จะไปให้กับคนในชนบท ในโลกนี้คนที่รวยแล้วยิ่งรวยขึ้นง่ายกว่าคนจน และคนจนก็ยิ่งจนยิ่งขึ้น ถ้าเราใช้หลักความยุติธรรม ความเมตตากรุณาในสังคมเป็นที่ตั้งแล้ว เราก็พึงตั้งเป้าหมายพัฒนาให้เกิดผลมากเป็นพิเศษสำหรับชาวนาและชาวชนบท ในทางปฏิบัติข้อนี้หมายความว่า เราจะต้องใช้เงินลงทุนให้มากสำหรับชนบท และยับยั้งไว้บ้างสำหรับคนในเมืองหลวง และแม้แต่คนภายในเมืองหลวงก็มีคนยากและคนมั่งมี เราก็ควรจะมุ่งประโยชน์ให้เกิดแก่คนจนเป็นพิเศษ ในการวางเป้าหมายข้อนี้ นักพัฒนาจะต้องอาศัยศีลธรรมเป็นหลักสำคัญ

ในที่นี้กระผมจะกล่าวถึง วิธีการดำเนินงานพัฒนา เมื่อเราได้วางเป้าหมายแล้ว เรื่องนี้เป็นเรื่องวิชาการมากกว่าเรื่องอื่น ๆ ที่กระผมได้กล่าวมาแล้ว แต่พอจะกล่าวได้โดยง่ายว่าการพัฒนานั้นเป็นเรื่องของการลงทุน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจหรือการ

พัฒนาสังคม เป็นการลงทุนและคาดคะเนผล ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องนำผลที่คาดคะเนต่าง ๆ นั้นมาเปรียบเทียบกัน หลักวิชาเศรษฐศาสตร์ที่นำมาใช้นั้นเป็นหลักธรรมดา หาใช่หลักพิสดารอะไรออกไปไม่ และการดำเนินงานในกระบวนการพัฒนาก็เป็นการดำเนินการโดยแบบแผนปฏิบัติวิธีธรรมดา ไม่แตกต่างกันกับการประกอบกิจการหรือการปฏิบัติการโดยปกติ พุคกัณง่าย ๆ ก็คือว่าเราพยายามลงทุนให้น้อยที่สุด เพื่อให้ได้ผลมากที่สุด และจะต้องกระทำโดยรอบคอบ แม้ว่าจะต้องเร่งทำ กระผมขอย้ำในเรื่องหลักธรรมดานี้ว่า การพัฒนาไม่ใช่เรื่องอื่นหรือ เรื่องธรรมดานั้นเอง คือลงทุนให้น้อยและให้ได้ผลมาก ที่จำเป็นจะต้องย้ำนี้ ก็เพราะเหตุว่า บุคคลส่วนมากรวมทั้งบุคคลที่สำคัญในรัฐบาลด้วย มักจะเข้าใจเรื่องการพัฒนาไปในแบบอูتری ในกระบวนการพัฒนานั้น เราจะทำให้เกิดผลดีได้ก็ด้วยมีความรอบรู้อุติซึ่งในเชิงทฤษฎีและในเชิงปฏิบัติ วิธีการพัฒนาที่กระผมเรียกว่า “แบบอูตรี” นั้นหมายถึงการละเลยเสียซึ่งทฤษฎี ผืนหลักธรรมชาติ มนุษย์เราฝันใฝ่มนุษย์ด้วยกันได้ันับว่าเก่ง แต่มนุษย์ยอมไม่เก่งพอที่จะผืนหลักธรรมชาติหรือหลักเศรษฐศาสตร์หรือทฤษฎีวิชาอื่นใด ถ้าผืนเข้าจริง ๆ เมื่อใดผลจะประสบเป็นหายนะเมื่อนั้น

เนื่องด้วยทรัพยากรของชาติมีจำกัด เวลาก็มีจำกัด คนที่มีฝีมือมีวิชาความรู้ก็จำกัด เราจะทำอะไรเพื่อพัฒนาพร้อม ๆ กัน

ทุกอย่าง คงไม่ได้แน่ เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องลำดับความสำคัญ เรื่องใดสำคัญกว่า เอาเรื่องนั้นไปทำก่อน ถ้าเรื่องใดสำคัญน้อยก็ทำทีหลัง เรื่องที่สำคัญมากกว่าเรื่องอื่น ๆ นั้นพอจะกล่าวได้โดยกว้าง ๆ ว่า เป็นเรื่อง que เมื่อทำได้สำเร็จแล้วจะช่วยให้ทำอย่างอื่นได้สะดวก และได้ผลดีมากขึ้น ตัวอย่างของเรื่องนี้คือ การพัฒนาคน การพัฒนาแรงงาน ถ้าหากว่าคนที่มีฝีมือย่อมจะช่วยให้มีฝีมือไปทำอย่างอื่นได้สะดวก การจ้างงานการคลัง การเงินให้มีระเบียบเรียบร้อย การตัดถนน การจัดการท่าเรือ และการขนส่งต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพดี ย่อมอยู่ในประเภทสำคัญเหล่านี้ทั้งนั้น

อนึ่ง ในการดำเนินงานพัฒนานั้น นักเศรษฐศาสตร์ย่อมจะพึงเล็งเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจ ถ้าเป็นเช่นนี้กระผมเห็นว่า จะพัฒนาโดยสมบูรณ์ไม่ได้ จะต้องพิจารณาเลยไปจนถึงการพัฒนาทางสังคมด้วย ซึ่งรวมถึงการพัฒนาการศึกษา สาธารณสุข และสาธารณูปการ นอกจากนั้นนักเศรษฐศาสตร์หรือนักพัฒนาควรคำนึงถึงหลักใหญ่แห่งชีวิต ซึ่งนอกเหนือไปจากความดีและสัจจะแล้วก็คือ ความงาม ศิลปะ กวีนิพนธ์และดนตรี ต้องอยู่ในข่ายแห่งการพัฒนาขึ้นสำคัญ การวิจัยในมหาวิทยาลัยก็เป็นการส่งเสริมสัจจะและปัญญา ควรจะเป็นเรื่องเอกของขบวนการพัฒนาด้วย

หัวข้อต่อไป คือ อำนาจในการพัฒนาและการใช้อำนาจ
 ในขบวนการพัฒนา คือ การลงทุนสำหรับส่วนรวมนั้น เราย่อม
 ขาดเสียมิได้ที่จะต้องใช้อำนาจมากกว่าปกติ ในวงราชการเมื่อมี
 การพัฒนาย่อมมีการก่อสร้างมากขึ้น มีการสร้างคนมากขึ้น เงิน
 งบประมาณรายจ่ายย่อมสูงกว่าปกติและย่อมจะมีการดำเนินงาน
 เข้มแข็งกว่าปกติ กล่าวกันว่า ง่ายๆ ก็คือว่า ถ้าเราพัฒนามาก งาน
 ก็มาก เงินก็มาก ช่องทางที่จะโกงกันหรือทุจริตกันก็มีมากขึ้น
 เงินคืองาน งานคือเงิน บันดาลความสุขให้แก่ผู้มีอำนาจที่ปราศ-
 จากหิริโอตตปปะ ผู้ที่รับผิดชอบในการพัฒนาจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง
 สร้างระเบียบวิธีปฏิบัติป้องกันทุจริต และป้องกันมิให้ใช้อำนาจไป
 ในทางมิชอบให้ได้ จึงจะพัฒนาได้ผลสมบูรณ์จริง ๆ มีเจ้าลัทธิ
 ประหลาดบางคนอย่างที่เราจะได้เสนอไปเมื่ออื่น ออกความเห็น
 ว่าประเทศค่อยพัฒนาอย่างไทยเรา^{นี้}เราจะป้องกันการโกงกันได้ยาก
 และเมื่อมีการพัฒนาแล้วก็ยังมีการป้องกันยากยิ่ง^{ขึ้น} มิหนำซ้ำเจ้า
 ลัทธิ^{นี้}ยังได้กล่าวต่อไปว่า ถ้าเราปล่อยให้โกงกันเสียบ้าง บางที
 เราจะพัฒนาได้เร็ว^{ขึ้น} ลัทธิ^{นี้}กระผมเสนอว่าเป็นลัทธิอุบาทว์ จะ
 พัฒนากันให้พิสดารไปเช่นนั้นได้อย่างไร ถ้าจะปล่อยให้ศีลธรรม
 เสื่อมโทรมไปเพื่อพัฒนากันให้ได้สะดวก แม้ว่าจะเป็นความจริง
 กระผมก็ขอเสนอว่าอย่าพัฒนากันดีกว่า อยู่กันเฉย ๆ มีความสุข
 มากกว่า แม้ว่าจะค่อยในทางวัตถุกันบ้าง ลัทธิอุตริดังกล่าวนี่ไม่มี

หลักวิชาเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ ศีลธรรมสนับสนุนประการใด
ถ้าประเทศใดมีการโกงกันมากเท่าใด ก็ย่อมเป็นอุปสรรคใน
การพัฒนาอย่างมากเท่านั้น และพอจะเปิดโอกาสให้โกงกันได้ก็ยิ่งโกง
กันใหญ่ ตัวอย่างของประเทศที่ได้รับความเสียหายในเรื่องนี้ซึ่ง
อยู่ใกล้ประเทศไทยเรา ที่อยู่ใกล้ในแอฟริกาก็มีอยู่หลายประเทศซึ่ง
ได้ประสบหายนะมาต่าง ๆ กัน กระผมเข้าใจว่าประเทศไทยคงจะ
ไม่ต้องการที่จะรับตัวอย่างมาปฏิบัติเช่นนั้น

การพัฒนาคน

ในตอนสุดท้ายของภาคหนึ่งว่าด้วยการพัฒนา กระผมขอ
เสนอความคิดเห็นบางประการ เกี่ยวกับเรื่องที่สำคัญยิ่งสำหรับทั้ง
ศาสนา ศีลธรรมและการพัฒนา เรื่องนี้ก็คือเรื่องการพัฒนาคน
การพัฒนาคนหมายถึงการศึกษาสำหรับคนที่ยังเยาว์วัยและเข้า
สถานศึกษา แต่ความหมายนี้กว้างขวางรวมถึงคนที่พ้นจากวัยและ
เกณฑ์การศึกษาแล้ว เราจะช่วยให้คน ๒ ประเภทนี้ให้ได้เป็นคน
ดี มีความรู้มีความสามารถทำงานให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและ
สังคมได้อย่างไร สำหรับเด็กเล็กตั้งแต่อายุ ๖ ขวบถึง ๗ ขวบขึ้นไป
รัฐบาลมีหน้าที่ที่จะอำนวยความสะดวกการศึกษาให้ทั่วถึง ในขณะที่
เรายังไม่สามารถทำให้เด็กทุกคนในชั้นประถมศึกษาเข้าเรียนได้
ตามกำหนด แต่การแก้ไขปัญหานี้เป็นเรื่องสำคัญที่สุดเรื่อง

หนึ่งในการพัฒนาชาติ เพราะว่าครอบครัวที่เด็กของเรายังไม่สามารถจะอ่านออกเขียนได้ ผู้ใหญ่ทั้งหลายควรมีความละอาย เพราะบอกพร่องทั้งในหน้าที่ ในศีลธรรมและการพัฒนา การอ่านวยประถมศึกษา^๕นี้เจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาอ้างว่าทำเร็วไม่ได้ เพราะครูส่วนใหญ่ขาดวุฒิ ข้ออ้างนี้กระผมไม่ค่อยเห็นด้วยเท่าไรนัก เพราะคุณวุฒิสำหรับครูสอนชั้นประถม^๕นั้น ไม่สูงนักสำหรับวิชาการ แต่สูงยิ่งสำหรับความอดุสาหะและวิริยะ ครูเป็นจำนวนมากต้องการปรับปรุงวิทยฐานะของตนเองจนลืมไปว่าตนมีหน้าที่สอนเด็ก บางคนไม่เอาใจใส่แก่การสอน แต่เอาใจใส่กับการเรียนเพื่อสอบเลื่อนวิทยฐานะของตนเองมากจนเกินไปนัก และครูใหญ่ศึกษานิเทศการส่วนใหญ่ มักจะไม่กวาดขันตรวจตราการปฏิบัติงานของครู การเทิดทูนวิทยฐานะของครูแทนความอดุสาหะวิริยะของครู^๕นั้นเป็นการละเมิดศีลธรรม และเป็นการขัดขวางการพัฒนา

ในการศึกษาชั้นมัธยม เราไม่บังคับสำหรับเด็กทุกคนในปัจจุบันนี้ แต่ถ้ามีเด็กเข้าไปในชั้นมัธยมมากเพียงใด บ้านเมืองก็จะมีช่องทางเจริญขึ้นได้เร็วเพียงนั้น เรื่องนี้ญี่ปุ่นเป็นตัวอย่างอันดี การอ่านวยการศึกษามัธยม^๕นี้ จะต้องกระทำโดยมีความมุ่งหมาย ๒ ประการ คือ ประการที่ ๑ ให้วิชาการแตกฉานดีพอสมควร และอีกประการหนึ่งต้องส่งเสริมให้นักศึกษานักเรียนแยกออกเป็น ๒ พวก คือ มีผู้ที่เรียนชั้นอุดมต่อไปทางหนึ่ง กับผู้ที่

เรียนจบมัธยมแล้วจะออกไปทำมาหากิน ฉะนั้นจึงควรจะจัดการศึกษาให้สูงทางวิชาการสำหรับนักเรียนนักเรียนประเภทแรก และให้สูงพอสำหรับทางด้านวิชาชีพ คือด้านอาชีวศึกษา สำหรับนักเรียนประเภทหลัง

สำหรับนักเรียนที่ออกจากการศึกษาในโรงเรียนชั้นประถมก็ดี หรือในชั้นมัธยมก็ดี ยังนับว่ามีความรู้เพียงพอแก่สถานการณ์ปัจจุบันและความต้องการทางพัฒนาหามีได้ เพราะเรียนน้อยเกินไป รัฐบาลจำเป็นจะต้องจัดการศึกษาอบรมนอกโรงเรียนต่อไปให้ได้ด้วย และจะต้องทำให้เป็นการจริงจัง ให้เน้นหนักไปในทางด้านฝึกอาชีพ ให้มีความรู้พิเศษสำหรับนักเรียนที่ออกชั้นมัธยม

นักเรียนชั้นอุดมศึกษาหรือชั้นมหาวิทยาลัย นับได้ว่าเป็นชั้นปัญญาชน การศึกษาจะต้องอำนวยความสะดวกให้นักเรียนชั้นสูงวิชาการทั่วไปกว้างขวางพอสมควร ให้รู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบของปัญญาชนในประเทศ และให้รู้วิชาเฉพาะของตนลึกซึ้ง จึงจนประกอบอาชีพเป็นผู้นำผู้อื่นได้

แต่ไม่ว่าจะเป็นนักเรียนชั้นประถม มัธยม หรืออุดม พวกเราที่เป็นผู้ใหญ่ควรจะถือเป็นหน้าที่ที่จะให้ความรู้ทางศีลธรรม ให้มีความรู้ผิดและรู้ชอบ มีหิริโอตตปปะ ให้ถือทัศนคติทางธรรม

อันถูกต้อง มิใช่กะนองเห็นการเสพสุรา การเสเพล การโง่
 เป็นการประพฤติก่อนที่คนเก่งควรจะกระทำ เรื่องนี้จะให้ได้ผลจริง ที่
 กระผมได้เรียนไว้ตอนต้น ผู้ใหญ่ต้องทำเป็นตัวอย่าง ไม่ใช่ว่าผู้
 ใหญ่ทำได้อย่างหนึ่ง แต่เด็กทำได้อีกอย่างหนึ่ง และตัวอย่างที่เรา
 ต้องการให้ทำนั้นต้องเริ่มขึ้นที่บ้าน บิดามารดา ตลอดจนจนถึงครู-
 บาอาจารย์และผู้มีชื่อเสียงในวงราชการและสังคม ความประพฤติก
 ษ์ของเด็กและเยาวชนนั้นมิใช่เกิดจากการละเมิดศีลธรรมของเด็ก
 เยาวชน กระผมเสนอว่ามีสาเหตุมาจากการละเมิดศีลธรรมของ
 ผู้ใหญ่ ทุกวันนี้เราบ่นกันว่าเด็กนักเรียนเกกมะเหรกเกรง นัก
 ศึกษาหนีตักก่อนการไม่สงบ หัวแข็ง ยกพวกตีกัน ขว้างระเบิดซึ่ง
 กันและกัน เราบ่นกันไป แต่พวกเราบิดามารดา ครูบาอาจารย์
 จะทำอย่างไรกัน ผมอดคิดไม่ได้ว่าผู้ใหญ่เราช่วยตัวเองและช่วย
 เด็กได้ด้วยวิธีที่ศาสนาพุทธและศาสนาอื่น ๆ ได้สอนเราไว้ วิธีนั้น
 ก็คือ อาศัยความรักความเมตตา และการปฏิบัติประพฤติก่อนเป็น
 ตัวอย่าง เมื่อเด็กและผู้ใหญ่มีความรักผูกพันกัน ไม่เมินซึ่งกัน
 และกัน เด็กและผู้ใหญ่จะเกิดความเชื่อถือซึ่งกันและกัน พุทธจา
 พอฟังได้ ความรักเป็นอาหารทิพย์เลี้ยงโลก ไม่ว่าเราจะถือกำเนิด
 มาเป็นชาวพุทธหรือชาวศาสนาอื่น ๆ เรื่องข้อคิดเกี่ยวกับการ
 พัฒนาโดยทั่ว ๆ ไป กระผมได้กล่าวมาพอสมควรแล้ว

บทบาทของพระพุทธศาสนา

ในตอนต่อไปซึ่งคงจะมีเวลาน้อย กระผมจะพยายามกล่าวถึงบทบาทของพระพุทธศาสนาในการพัฒนาชาติ เท่าที่กระผมได้กล่าวมาแล้วเป็นส่วนมากข้างต้น ได้กล่าวถึงเรื่องศีลธรรมอยู่หลายครั้งและหลายตอน พอจะสรุปได้ว่า ถ้าปราศจากศีลธรรมแล้วการพัฒนาประเทศไม่ว่าจะพัฒนาไปในด้านใดโดย้อมจะบกพร่องและไม่สมบูรณ์ และเฉพาะอย่างยิ่งจะพัฒนาไปในด้านเป้าหมายซึ่งจะผิด ผลสุดท้ายอาจจะพัฒนาไปในด้านองที่จะเห็นความเจริญทางวัตถุ เป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเรื่องที่สำคัญแท้ ๆ คือความเจริญในทางปัญญาและในทางธรรม การขาดจากศีลธรรมนั้นจะทำให้โลกเสื่อม กระผมใคร่จะขอเสนอข้อต่อไปว่า แม้ว่ากระผมจะพูดในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน และในท่ามกลางพุทธศาสนิกชนในที่นี้ บทบาทของศาสนาอื่น ๆ ก็ควรจะมีส่วนในทำนองเดียวกันนี้ และไม่ว่าจะถือศาสนาใด ศีลธรรมย่อมเป็นเครื่องที่จะทำให้การพัฒนาชาติเป็นไปโดยสมบูรณ์และดียิ่งขึ้น เท่าที่จะกล่าวถึงพระพุทธศาสนานั้น กระผมใคร่จะเสนอดังต่อไปนี้ พระพุทธศาสนาของเราที่จะช่วยเหลือในการพัฒนาชาติได้ดังนี้ เราก็อ้อมอาศัยพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสื่อสำหรับสืบพระศาสนา พระพุทธศาสนาของเรา นั้น กระผมเข้าใจว่าเราจะช่วยให้มีการพัฒนาชาติได้ดีจริงๆ

คงจะต้องอาศัยหลักเกณฑ์บางประการ พระบรมพุทธานุศาสนนาของเรา ก็ควรที่จะดำเนินการพัฒนาก้าวหน้าไปดังนี้

๑. กระผมเชื่อว่าเข้าใจว่าความเชื่อถือในบรมพุทธานุศาสนนา ต้องเป็นความเชื่อถือชนิดที่บริสุทธิ์ ไม่เจือปนความเชื่อถือโซกลางทางไสยศาสตร์ในถันถือผี ถ้าหากว่าพระพุทธานุศาสนนาของเรา แปลกปลอมและปะปนไปกับเรื่องตะกรุด คาถาอาคม และการเชื่อดวงความมาจนเกินไปแล้ว ย่อมทำให้การเชื่อถือในศาสนานั้นไขว้เขวไป และเกิดความระส่ำระสาย พระพุทธรองค์ท่านมิได้ตรัสไว้ หรือว่า คนโง่นั้นมันแต่พิเคราะห์แต่ดวงดาว ความเชื่อถืออันนั้น กระผมเห็นว่าเป็นภัยแก่พระศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อเราได้เห็น ไม่ว่าผู้ใหญ่นบนานสถานกล่าวขอให้ถูกลีลาเทอริขอให้สอบไล่ได้ นักเรียนชั้นมัธยม ชั้นมหาวิทยาลัยที่ควรจะมีปัญญามากพอที่จะรู้ว่าศีลธรรมและศาสนานั้นเป็นอย่างไร ทุกวันนั้นก็ยังมีกรบนบนานสถานกล่าวในมหาวิทยาลัย หรือในที่ต่าง ๆ ขอให้สอบไล่ได้ การบนนี้กระผมเชื่อว่าเป็นภัย ไม่ใช่เชื่อว่าเป็นเรื่องความโง่เขลาอย่างเดียว เพราะเหตุว่าถ้าหากนักเรียนนักศึกษา หรือผู้ใหญ่เราบนบนานสถานกล่าวได้ ก็พ่อค้าพาณิชย์ทำไมเขาจะไม่ติดสินบนข้าราชการ ตำรวจ ทหาร หรือฝ่ายปกครองไม่ได้ ก็เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นกระผมจึงใคร่ขอเสนอว่า เมื่อพระบรมพุทธานุศาสนนามีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาชาติ และ

ในการที่จะทำให้มนุษย์ในโลกมีความสมบูรณ์ ทั้งในด้านสติปัญญา และทางด้านวัตถุ เราก็ควรที่จะพัฒนาพระบรมศาสนาให้มีความบริสุทธิ์ ไม่แปดเปื้อน ไม่ไปผสมกับลัทธิไสยศาสตร์อันเป็นภัยต่อสังคมแก่ประเทศเรา

ข้อที่ ๒ กระผมใคร่ที่จะเสนอว่าความเชื่อถือในพระบรมศาสนา จะต้องเป็นความเชื่อที่มีมูลฐานตั้งอยู่ในเหตุและผลและวิชา ไม่ใช่ตั้งอยู่ในความเชื่อโดยมงายอย่างเดียว หรือไม่ใช่ตั้งอยู่ในอวิชา ในกาลามสูตร พระพุทธองค์ท่านมิได้ตรัสไว้หรือว่า “ท่านทั้งหลายอย่าพึงเชื่อสิ่งใดเพียงแต่เพราะเหตุที่ได้ฟังตามกันมา หรือเพราะเคยเห็นเช่นนั้นต่อ ๆ กันมาก็อย่าเชื่อ หรือโดยข่าวเล่าลือก็อย่าเชื่อ หรือโดยมีผู้อ้างตำราก็อย่าเชื่อ หรือโดยฟังเขาเองก็อย่าเชื่อ หรือโดยคาดคะเนเองก็อย่าเชื่อ หรือโดยตรึกตรองเองตามอารมณ์ก็อย่าเชื่อ หรือเพราะชอบใจว่าเข้ากับลัทธิของตนก็อย่าเชื่อ หรือเพราะเห็นว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อก็อย่าเชื่อ หรือเพราะเห็นว่าสมณะนี้เป็นครูเราก็ตาย่เชื่อ แม้แต่คำของพระพุทธเจ้าที่สอนมานี้ก็อย่าเชื่อ ท่านจงเอาข้อที่ได้ยินได้ฟังได้ตรึกได้ทรงตรวจดูด้วยเหตุผล จนเกิดความชัดแล้วจึงค่อยเชื่อ” กระผมเข้าใจว่ากาลามสูตรบทนี้เป็นที่นิยมนับถือ ไม่ใช่เฉพาะในหมู่ภิกษุหรือพุทธศาสนิกชนเท่านั้น ในหมู่นักศึกษาทั่วโลก ไม่ว่า

ยึดมั่นในศาสนาใดก็ย่อมสรรเสริญในข้อที่พระพุทธองค์ได้ตรัส
ดังกล่าวนี้

ประการที่ ๓ กระผมขอเสนอว่าการที่เราจะนำเอาคำสอน
ของพระพุทธองค์ ซึ่งเป็นหลักธรรมมาประยุกต์กับสภาพปัจจุบัน
นั้น เราจำเป็นต้องคำนึงว่า สภาพปัจจุบันและลักษณะของ
สังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และก็จะมีการเปลี่ยนแปลงไป
เรื่อยๆ ถ้าหากว่าเราจะยึดมั่นในค่านี้อันที่ว่าพระธรรมของพระพุทธ
องค์นั้นเป็นอกาลิโก คือ ไม่มีวันตาย ใช้ได้ทุกเมื่อ นั่นก็เป็น
เรื่องจริง แต่วิธีการปฏิบัติที่จะให้ประยุกต์กับสภาพปัจจุบัน
เปลี่ยนแปลงจากความจริงครั้งพุทธกาลมา ๒๕ พุทธศตวรรษแล้ว
เราก็จะมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ เพราะฉะนั้นกระผมจึงเห็นว่า
การที่จะดึงดูดให้มีการหว่านพืชแห่งพระธรรมไปสู่ประชาชนส่วน
ใหญ่ในปัจจุบัน เฉพาะอย่างยิ่งในเยาวชนแล้ว เราจำเป็นต้องมี
การเปลี่ยนแปลงวิธีทำ วิธีที่จะใช้เป็นประโยชน์แก่เยาวชนและ
ปัจจุบันชนเป็นอย่างมาก กระผมเข้าใจว่าวิธีการเทศนาที่จะเป็นที่
ดึงดูดแก่ประชาชน เฉพาะอย่างยิ่งแก่นักเรียนนั้น ถ้าเราใช้วิธี
เทศนาแบบที่เราเคยทำกันอยู่เรื่อยๆ จะไม่ได้ผลนัก เพราะเท่าที่
ประสบมาได้เคยนิมนต์พระไปเทศนาเพื่อคัดค้านงานเด็ก แต่ก็
ปรากฏว่าเด็กนั้นไม่ค่อยจะรับฟัง และมีวิธีเลี้ยงง่ายนิดเดียว คือ
นั่งหลับไม่ฟัง เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าในเทศนานั้นจะมีอะไรที่เป็น

เรื่องปัจจุบันทันด่วน เป็นเรื่องที่จะทำให้เกิดความสนใจแก่เยาวชน
 กระผมเข้าใจว่าจะเป็นประโยชน์ยิ่ง การที่จะประยุกต์พระธรรม
 นำเอาพระธรรมซึ่งเป็นอมตะแล้ว มาใช้กับสภาพปัจจุบันนี้
 กระผมเชื่อว่าจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาและการวิจัย และมีการ
 พุทธสัมมนาบ้าง เนื่องด้วยเหตุนี้กระผมที่ช่างเท้าเข้ามาในที่ประชุมนี้
 ไหมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และทราบว่ามีการศึกษามีการวิจัย
 เป็นหลัก จึงรู้สึกเป็นเกียรติและมีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง และ
 ไคร่จะสละที่ทำงานองค์ปฐมสมณายกซึ่งได้ก่อตั้งมหาจุฬาลงกรณราช-
 วิทยาลัยมาแล้วเป็นอย่างมาก

ประการสุดท้ายที่กระผมไคร่จะเอามาเสนออีกก็คือว่า การ
 พัฒนานี้จำเป็นที่จะต้องใช้ทั้งทางโลกและทางธรรม ดังที่กระผม
 กราบเรียนมาแล้ว เพราะฉะนั้นทางฝ่ายพระสงฆ์ก็ดี ทางฝ่ายบ้าน
 เมืองก็ดี จำเป็นที่จะต้องร่วมมือกันเป็นอย่างมาก มีหลายกรณี
 เกี่ยวกับฝ่ายบ้านเมืองรู้สึกว่าจะเพิกเฉยต่อความสำคัญของวัดในชน-
 บทหรือในเมือง และเพิกเฉยต่อความสำคัญของการเป็นผู้นำของ
 พระสงฆ์ในหมู่บ้าน ตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายก็คือว่า เมื่อรัฐบาลต้อง
 การที่จะพัฒนาการเกษตร เรามักจะคิดไปในทำนองว่าประเทศอื่น
 เขาทำกันอย่างไร เขามีนักพัฒนาซึ่งมีความสามารถ มีความรู้
 และได้ฝึกฝนไป ส่วนมากก็เป็นคนหนุ่มๆ หรือเป็นคนดี บาง
 คนก็ไปส่งเสริมสำหรับที่จะให้ชาวบ้านและชาวนาชาวไร่ได้มีหลัก

วิชาที่มีอยู่นั้น นำเอาไปประกอบใช้ บางแห่งก็ได้ผลดี นี่เป็น
การกระทำในด้านฆราวาสและทางโลกอย่างเดียว บางแห่งก็ได้
ผลดี แต่ส่วนบางแห่งนั้นไม่ได้ผล เพราะส่วนใหญ่ประชาชน
ขาดความนิยมนับถือในคนหนุ่มกว่า ที่จะมาแนะนำให้ทำสิ่งที่
บิดามารดาปู่ย่าตายายทำมาแล้วเป็นเวลาหลายร้อยปี ถ้าหากว่าทพ
ตำบลบ้านเมืองรู้สึกมีความเฉื่อยฉะล่าช้าที่จะเข้าหาวิถี กล่าวคือ
ไปหาพระท่านแล้ว เพื่อจะปลูกความนิยม ก็ต้องอาศัยทางด้าน
สถาบันสงฆ์เป็นสื่อในเรื่องต่าง ๆ เรื่องเหล่านี้จะสำเร็จได้ดียิ่งขึ้น
นี้กระผมเข้าใจว่าความร่วมมือระหว่างฝ่ายสงฆ์และฆราวาส ถ้า
หากว่าได้มีการดำเนินการไปโดยดีแล้วก็จะจะเป็นประโยชน์ด้วยกัน
ทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งฝ่ายบ้านเมืองก็จะได้ฟังพระพุทธานุศาสน์ ทางฝ่าย
พระพุทธานุศาสน์ก็จะได้ทำประโยชน์แก่บ้านเมืองด้วย และเมื่อ
ประโยชน์เกื้อกูลซึ่งกันและกันแล้ว กระผมเชื่อว่าทางฝ่ายบ้าน
เมืองก็จะเห็นความสำคัญในการที่จะพัฒนาพระพุทธานุศาสนาให้มัน
คงสืบไป ขอขอบคุณ

พิมพ์ใน รายงานกิจการของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๑๔

พิมพ์ใน เศรษฐุทธศาสน์ของป๋วย อึ๊งภากรณ์ จัดพิมพ์โดย สมาคม

เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๓

ความรับผิดชอบทางจริยธรรม เป็นความจำเป็นในการพัฒนาประเทศ

ท่านสุภาพสตรีและท่านสุภาพบุรุษ

ทัศนะของสามัญชนในเรื่องความรับผิดชอบทางจริยธรรมกับการพัฒนาประเทศ กล่าวโดยย่อได้สั้น ๆ ดังนี้ เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นชุมชน ไม่ว่าจะมีการเน้นหนักไปทางพัฒนาประเทศหรือไม่พัฒนาประเทศก็ตาม จำเป็นที่จะต้องรับผิดชอบทางจริยธรรมเป็นธรรมดาอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นไม่ว่าสถานการณ์จะเป็นอย่างไร ๆ ก็ตาม ความรับผิดชอบทางจริยธรรมตามทัศนะของสามัญชนย่อมมีอยู่เสมอ

เมื่อผมได้ตอบคำถามเพียงเท่านี้ก็คงจะพอแล้ว แต่เนื่องจากให้เวลาผมถึงหนึ่งชั่วโมงครึ่งรวมทั้งการอภิปรายด้วย ก็ใคร่

จะขอขยายความต่อไป ผมใคร่แบ่งการบรรยายออกเป็น ๓ หัวข้อ คือ ๑. ว่าด้วยการพัฒนาประเทศ ๒. ว่าด้วยวิธีและปัจจัยในการพัฒนา และ ๓. ข้อสรุปและข้อสังเกตเกี่ยวกับทัศนะของสามัญชนทั่วไป

๑. การพัฒนาประเทศ

ก. เพื่ออะไร

ปัญหาที่น่าจะพิจารณามีอยู่ว่า เราจะพัฒนาประเทศเพื่ออะไร เพราะเหตุใดเราจึงเน้นพัฒนา ทำไมอยู่ดี ๆ ปฏิบัติราชการไปเฉย ๆ ไม่ได้หรือ ทำไมจึงจะต้องมาเน้นเรื่องพัฒนา แท้จริงการพัฒนามีจุดหมายที่จะให้ประชากรราษฎรมีความสุข มีความสุขสมบูรณ์ การปกครองประเทศโดยปกติก็มีความมุ่งหมายเช่นเดียวกันไม่แตกต่างกัน แต่ตั้งแต่เริ่มมาเรามีพระมหากษัตริย์ที่มีอำนาจมาก เราก็ทราบอยู่ว่าท่านปกครองแผ่นดินเพื่อให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินมีความสุขอยู่ดีกินดี มีความสงบสุข เมื่อมีการปกครองแบบที่พระมหากษัตริย์มีอำนาจโดยจำกัด เราก็ทราบกันดีอยู่ว่าผู้ที่ป็นรัฐบาลนั้น ต้องการให้ประชาชนอยู่ดีกินดี มีความสงบสุข ผู้ปกครองแบบคอมมิวนิสต์ก็ต้องการอย่างเดียวกันนั้น ผู้ปกครองมักจะกล่าวไปในทำนองนั้น ไม่ว่าจะใช้ถ้อยคำอย่างไร ๆ ก็ตาม เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่าเรื่องพัฒนานั้นก็อยู่ที่ว่า ต้องการให้ประ-

ชาชนส่วนมากสามารถประกอบสัมมาอาชีพ มีความสงบสุข ซึ่ง
 แปลทางวัตถุได้ตามภาษาเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบันว่า เพื่อเพิ่มราย
 ได้ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ราย
 ได้ดังกล่าวที่เราต้องการจะเพิ่มให้ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม ทั้ง
 ในปัจจุบันและอนาคตนี้ ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นรายได้ที่เป็นเงิน
 หรือเป็นวัตถุ เป็นรายได้ชนิดที่ทำให้คนมีเวลาว่าง มีเวลาหย่อน
 ใจ มีเวลาไปเที่ยว นี่ก็ถือว่าเป็นรายได้เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้น
 ก็พอจะยุติได้ว่า การพัฒนาประเทศมีจุดมุ่งหมายอยู่ข้อใหญ่ข้อแรก
 คือ เพื่ออยู่ดีกินดี มีความสงบสุข และเป็นการเพิ่มรายได้ เป็น
 การเพิ่มความสุขสำราญทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวมในปัจจุบันและ
 อนาคต

อย่างไรก็ตาม เหตุผลในการที่บางประเทศจำเป็นต้องจะต้อง
 เน้นการพัฒนาก็มียุ่พอฟังได้ เป็นที่ทราบกันอยู่ว่า ประเทศใด
 ประเทศหนึ่งเมื่อได้เริ่มต้นดีแล้ว ก็ย่อมจะเจริญก้าวหน้าไปโดย
 เร็ว กล่าวคือประเทศใดมีหลักในการดำเนินการปกครองในด้าน
 การเมือง ทางด้านเศรษฐกิจ และทางด้านต่างๆ แล้ว การก้าว
 น้าวก็ดำเนินการไปได้โดยเร็ว ประเทศที่เจริญแล้วย่อมก้าวหน้า
 ไปได้มากกว่าประเทศที่ยังไม่เจริญหรือเรียกว่าด้อยพัฒนา ฉะนั้น
 เมื่อเลิกสงครามโลกครั้งที่ ๒ จึงได้มีผู้ใหญ่ที่รับผิดชอบในทาง
 การเมืองทั่วๆ ไป เห็นว่าประเทศที่เรียกว่าด้อยพัฒนานั้น ถ้า

หากว่าไม่มีมาตรการพิเศษที่จะทำให้เกิดปัจจัยในการก้าวหน้าโดยเร็วแล้ว ก็คงจะไม่สามารถที่จะก้าวหน้าไปไ้รวดเร็วเท่า ๆ กับประเทศที่เจริญ เฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่ได้รับความเสียหายมาก ๆ ในการสงคราม เพราะฉะนั้น จึงได้เกิดมีความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศที่แม้แต่จะเจริญแล้ว คือ ยุโรป เพื่อให้ฟื้นฟູขึ้นโดยเร็วสำหรับในประเทศเอเชีย ออสเตรเลีย หรืออเมริกาใต้นั้นก็ถือกันว่า ถ้าหากประเทศที่เจริญแล้วไม่ช่วยเหลือ และประเทศต่าง ๆ นั้น ไม่ได้ช่วยเหลือตนเองแล้ว ก็ไม่สามารถที่จะก้าวไปได้ แม้แต่ในเวลานี้จะเห็นได้ว่า ความก้าวหน้าของประเทศที่เจริญฝ่ายหนึ่งกับประเทศที่ไม่เจริญอีกฝ่ายหนึ่งยังห่างไกลกัน เป็นข้อเท็จจริงว่า รายได้ส่วนบุคคลแต่ละบุคคลของประเทศที่เจริญนั้น เพิ่มขึ้นในอัตราสูงกว่าประเทศที่ยังไม่เจริญอย่างประเทศไทย เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นจะต้องมีการเน้นหนักไปในทางพัฒนา

ข. หลักการพัฒนา

ประเทศที่ต้องการพัฒนาจำเป็นที่จะต้องวางมาตรการพิเศษบางอย่าง และได้รับความช่วยเหลือจากประเทศที่เจริญแล้ว และองค์การระหว่างประเทศร่วมมือ อันตรายมียอยู่ว่า เราอาจจะคำนึงถึงแต่การก้าวหน้าไปตะพึดตะพือ โดยไม่คิดถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาประ-

เทศ ไม่ใช่แค่เพียงว่าก้าวหน้าอย่างเดียว จำเป็นที่จะต้องให้เป็นไปโดยสภาพรสม่าเสมอ ไม่ขึ้น ๆ ลง ๆ อย่างที่เป็นมาแล้ว และหลักข้อ ๒ ก็คือการเพิ่มรายได้ที่เรียกว่าเพิ่มให้ทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวมนั้น ก็จำเป็นที่จะต้องให้เพิ่มโดยทั่วถึงกัน มิใช่ว่าจะเพิ่มเพื่อให้คนที่มีโอกาสและมีอำนาจและมีสติปัญญาสูงกว่าผู้อื่น ได้รับเพิ่มมากกว่าผู้อื่น

ที่ว่าจำเป็นที่จะต้องให้เศรษฐกิจก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ นั้น ก็เนื่องมาจากได้รับบทเรียนเมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ นี้ กล่าวคือเศรษฐกิจของโลกมักจะประสบความล้มเหลว ๆ คอน ๆ เมื่อก้าวหน้าแล้วก็ถอยหลัง ในปีใดปีหนึ่งอาจจะมีคนทำงานเต็มหมดหาคนทำงานยาก ในบางปีอาจจะมีจำนวนเป็นจำนวนสิบ ๆ ล้านที่หางานไม่ได้ เช่นในสหรัฐอเมริกาเป็นต้น และในประเทศอังกฤษก็เช่นเดียวกัน สถานการณ์เช่นนี้ย่อมเกิดความเสียหายแก่บุคคล ผมเคยย้ำเสมอว่า การที่นักเศรษฐศาสตร์มักจะเสนอวิธีการเศรษฐกิจให้มี Unemployment หรือคนว่างงานเพียง ๒ เปอร์เซ็นต์ ๓ เปอร์เซ็นต์ตลอดเวลา เพื่อจะรักษาเสถียรภาพในการก้าวหน้านั้น ถ้าเรากลุ่ม ๆ ไปแล้วจะรู้สึกว่ามันเป็นอะไร แต่ผมไม่เห็นด้วยเพราะเหตุว่า ถ้าพูดถึงส่วนรวมแล้ว การว่างงาน ๓ เปอร์เซ็นต์นั้นรู้สึกว่ามันน้อย แต่ว่าถ้าส่วนตัวแล้ว เราเผชิญเป็นคนหนึ่งใน

๓ เปอร์เซ็นต์นั้น เราไม่ได้ว่างงาน ๓ เปอร์เซ็นต์ เราว่างงาน ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ เพราะฉะนั้นจึงต้องคำนึงถึงบุคคลแต่ละคนด้วย

ประเทศไทยเราเป็นประเทศที่ประกอบเกษตรกรรมส่วนใหญ่ ความว่างงานไม่ค่อยจะมี แต่ผลร้ายของการที่เศรษฐกิจลุ่ม ๆ ดอน ๆ นั้น มักจะปรากฏในประเทศเราเป็นลักษณะที่สินค้าหลักเกิดมีราคาตกต่ำ เมื่อราคาเกิดตกต่ำ รายได้ของพวกเราที่ต่ำลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกชาวนาและผู้ผลิตวัตถุดิบ เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าประเทศไทยหรือประเทศด้อยพัฒนาอื่น ๆ จะไม่มีปัญหาเรื่องการว่างงานมากนัก ก็จะได้เห็นว่าปัญหาเรื่องเศรษฐกิจลุ่ม ๆ ดอน ๆ นั้นจำเป็นที่จะต้องแก้ไขเพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นไปโดยดี ในข้อนี้ก็เป็นความรับผิดชอบในทางเทคนิคของนักการเมืองและนักเศรษฐกิจ

หลักการข้อ ๓ ของการพัฒนาประเทศคือในการเพิ่มรายได้นั้น ไม่ควรที่จะให้คนมี มีจนเกินไปนัก และไม่จำเป็นที่จะต้องให้คนจน จนลงไปมาก ถ้าปล่อยให้เป็นไปตามสถานการณ์ปัจจุบันทั่ว ๆ ไปตามลัทธิ Laissez faire จะเห็นได้ว่าคนที่เกิดมามีเงิน มีทุนทรัพย์ที่จะก้าวหน้าไปได้ กล่าวคือมีเครื่องมือก้าวหน้าไปแล้วด้วยตนเอง แต่คนที่เกิดมาไม่มีทุนทรัพย์ และมีหน้าซัสติปัญญาที่ย่ำแย่กว่าเขา หรือถ้าร้ายลงไปอีก มีความพิการประการใดประการหนึ่ง บุคคลเหล่านี้ย่อมเสียเปรียบผู้อื่น

ถึงจะก้าวหน้าไป ๑ เปอร์เซ็นต์เท่าๆ กัน ก็ยังก้าวหน้าน้อยกว่าเขาแล้ว แต่แท้จริงตามปรากฏการณ์ที่เราเห็นกันอยู่ บางครั้งถ้าหากว่าเรามีมาตรการบางอย่างเพื่อให้ก้าวหน้าไป ๕๐% แต่อาจจะกระทบกระเทือนทำให้อีก ๕๐% ของชุมชนนั้นถอยหลังตัวซ้ เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีการมาตรการบางอย่างป้องกันมิให้เกิดการเสียหายเช่นนั้นเกิดขึ้น สุภาวิชของแมกไซไซที่ว่า “ถ้าใครเกิดมามีน้อย บ้านเมืองพึงให้มาก ๆ” เป็นสุภาวิชซึ่งควรจะมีประจำใจไว้

ในการพัฒนาประเทศนั้น เราจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญยุทธธรรมระหว่างท้องถิ่นไม่ใช่จะมุ่งแต่พยายามพัฒนาไปกว้างๆ สำหรับประเทศเท่านั้น จะเห็นได้ว่ารัฐบาลต่างๆ ไม่ว่าในประเทศใด ก็ย่อมจะใช้มาตรการพิเศษสำหรับท้องถิ่นที่เขาเรียกกันว่า Depressed Area คือท้องถิ่นที่ได้รับความยากลำบากมากกว่าปกติ ตรงกับหลักการที่ว่าใครเดือดร้อนมาก ก็ต้องช่วยเหลือให้มากเป็นพิเศษ

สรุปความในตอนนั้นว่า เราจะต้องพยายามดำเนินการพัฒนาโดยยึดหลักการทั้ง ๓ หลัก จะมุ่งแต่หลักที่ ๑ และเพิกเฉยหลักที่ ๒ และ ๓ คือเสถียรภาพและความยุติธรรมในสังคมมิได้เป็นอันขาด

๒. วิธีและปัจจัยในการพัฒนา

ในตอนที ๒ ต่อไปนี้ ผมขอแยกพิจารณา ๓ ประการคือ

- ๑) วิชาการและวิธีการในการพัฒนา
- ๒) กำลังคนและกำลังเงินอันเป็นปัจจัยเพื่อที่ดำเนินการพัฒนา
- ๓) การใช้อำนาจเพื่อพัฒนาประเทศ

ก. วิชาการและวิธีการ

ในเรื่องวิชาการและวิธีการพัฒนา ปัญหาที่สำคัญยิ่งสำหรับไทยในปัจจุบันคือ การอำนวยการของรัฐและข้าราชการในตำแหน่งหนึ่ง และในอีกตำแหน่งหนึ่งคือ การที่เอกชนจะสามารถริเริ่มและต่อตามความก้าวหน้าของรัฐบาลไป

ในตำนรัฐบาลนั้น จำเป็นที่จะต้องวางแผนพัฒนาออกมาเป็นโครงการภายในขอบเขตแห่งหลักการที่เสนอมมาแล้ว และเมื่อวางแผนแล้วจะสำเร็จผลเพียงไหน ดีหรือไม่ดี แล้วแต่การกระทำ คิดเฉย ๆ ประกาศออกมาเฉย ๆ แต่ไม่ทำไม่ได้ เท่าที่ปรากฏอยู่ในประเทศไทยในเวลานี้มีหลายกรณีที่เกิดขึ้นแล้วก็ไม่ทำ ตั้งงบประมาณให้แล้วก็ไม่ทำหรือทำไม่ได้เต็มตามงบประมาณ เช่นนี้ย่อมเป็นเหตุความผิดที่เป็นการถ่วงความเจริญในการพัฒนา ผมใคร่จะย้ำว่าในการพัฒนานั้น การอำนวยการของรัฐเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะเหตุว่าเมื่อเราต้องการเน้นหนักโดยใช้ทรัพยากร

หรือกำลังคนและกำลังเงินเพื่อจะทุ่มเทให้ได้ผลมาก ๆ แล้ว ก็
 ทำเป็นที่หน่วยราชการต่าง ๆ จะต้องมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ไม่
 ใช้คน ๒ คนไปทำอย่างเดียวกันในเมื่อคน ๆ เดียวทำได้ ไม่ใช่
 กรม ๒ กรมไปทำอย่างเดียวกันในเมื่อกรมเดียวทำได้ จะต้องมีการ
 ประสานงานติดต่อกันระหว่างกระทรวงให้เรียบร้อย ไม่ต้องกระ-
 ทรวงขึ้นมาอย่างฟุ่มเฟือย ไม่จำเป็นที่จะต้องดำเนินการไปในทำ-
 นองที่จะเป็นช่องทางให้เกิดความรัวโหลและความเหลวไหลได้
 ขอล่า^{๕๕} ขนอยู่กับการอำนาจการของรัฐ^{๕๖} ฉันรู้ว่าสภาพ
 ปัจจุบันในประเทศไทย^{๕๗} ยังมีการบกพร่องในเรื่องนี้อยู่มาก มี
 ระบบกรรมการฟุ่มเฟือย มีระบบการทำงานแย่งกันกันฟุ่มเฟือย
 ไม่มีการประสานงานและการอำนาจการยังบกพร่องอยู่อีกมาก

อันตรายข้อหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเท่าที่สังเกตมาใน
 ประเทศไทยคือมักจะเข้าใจผิดกันว่าเรื่องต่าง ๆ ถ้ารัฐบาลไม่ทำ
 แล้วก็จะไม่สำเร็จได้ แท้จริงการกระทำการพัฒนาหรือจะพัฒนา
 หรือไม่ก็ตาม ความสำคัญของเอกชนมีอยู่เป็นอันมาก ถ้าหากว่า
 รัฐบาลสร้างเขื่อนขึ้นมาด้วยเงินมาก ๆ แล้วไม่สามารถชักจูงให้
 ราษฎรใช้ประโยชน์จากเขื่อนจากน้ำในเขื่อนนั้นได้ก็ย่อมจะเสียหาย
 เงินก็สูญเสียเปล่า สร้างถนนขึ้นมาแล้ว ราษฎรไม่ได้ใช้ประโยชน์
 จากถนนนั้นเพื่อที่จะเพิ่มผลผลิตหรือจะนำสินค้าไปตลาด ก็ย่อม
 จะเสียหาย เพราะฉะนั้นความริเริ่มและต่อตามของเอกชนนั้นเป็น

เรื่องสำคัญ และเท่าที่ปรากฏในประเทศไทย ชาวนาและเอกชน
 ทั่ว ๆ ไปมีความริเริ่มและต่อตามการอำนวยความสะดวกของรัฐอยู่ที่พอ
 สมควร จะเห็นได้จากผลของการตัดถนนมิตรภาพ ด้วยความช่วยเหลือ
 เหลือของสหรัฐอเมริกาไปนครราชสีมา ก็ปรากฏว่าเกิดมีสินค้า
 สำคัญคือข้าวโพด โดยประชาชนเขาริเริ่มของเขาเองโดยไม่ต้อง
 ไปยุยงเขา ที่สำคัญที่สุดคือว่า ผู้ที่เป็นใหญ่เป็นโตหรือเป็นผู้ที่
 ทำหน้าที่ในกำนัลรัฐบาลนั้น มักจะลืมไปว่าราษฎรเป็นคนเหมือน
 กัน มีความคิด มีสมอง และมีกระเป๋าของเขาที่จะต้องเป็นห่วง
 เช่นเดียวกัน มักจะไปคิดว่าอะไร ๆ นั้นรัฐบาลจำเป็นจะต้องทำ
 ถ้ารัฐบาลไม่ทำ ก็ผู้ใหญ่ในราชการผู้มีอิทธิพลจำเป็นจะต้องเป็น
 ผู้ทำ ถ้าเป็นเช่นนั้นละก็ ความริเริ่มและการประกอบกิจของ
 เอกชนทั่ว ๆ ไปย่อมหดเหี่ยว เหี่ยวแห้งไป เพราะเหตุว่าต้นโพธิ์
 ใหญ่มาปลูกไว้กลางสนามแล้ว หญ้าแพรกในสนามนั้นก็ย่อมจะ
 อับเฉาไป

เนื่องด้วยเหตุนี้ความสำคัญในเรื่องวิชาการที่เกี่ยวกับ
 บัณฑิตในการพัฒนา ผมจึงได้เน้นถึง ๒ ข้อ ข้อหนึ่งคือ การ
 อำนวยความสะดวกของรัฐต้องให้ดี และสองต้องพยายามหลบหลีกเดีย
 งดเว้นการกระทำบางสิ่งบางอย่าง ที่ทำให้ความริเริ่มและการใช้
 สติปัญญาของเอกชนสูญเสียไป และต้องสนับสนุนให้เอกชนทำ
 มากขึ้นเท่าที่จะทำได้ ในเรื่องวิชาการที่ความผิดพลาดอาจจะเป็น

เพราะความโง่เขลา หรืออาจจะเป็นเพราะความไม่สามารถคิดให้
ลึกซึ้ง เพราะฉะนั้นในตอนนั้นจึงขอสรุปว่าอุปสรรคแห่งการพัฒนา
คืออวิชชา

ข. กำลังคนและกำลังเงิน

ปัจจัยประเภทที่ ๒ คือกำลังคนและกำลังเงิน ในเมื่อ
เราต้องการที่จะพัฒนาแล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องระดมปัจจัยเหล่านี้เพื่อ
เน้นในการพัฒนา อุปมาเหมือนกรณีของเอกชนมีรายได้จำกัด
ได้มาเท่าใดจะพยายามใช้ให้หมดในปัจจุบันเพื่อจะอยู่ดีกินดีก็ทำได้
หรือถ้าต้องการที่จะออมทรัพย์ไว้สำหรับใช้ในอนาคต หรือเพื่อ
ประโยชน์ของบุตรหลาน หรือมีบุตรที่จะช่วยส่งเสีย ที่จะไปศึกษา
ชั้นมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ การบริโภคนโยบายในปัจจุบันก็ยัง
จำเป็นที่จะต้องลดน้อยลงเป็นธรรมดา เพื่อที่จะได้เอาเงินไปไว้
สำหรับเรื่องอื่น การที่จะรับประทานทั้งหัวทั้งก้อยนั้นเป็นไปได้
ได้ ถ้าอยากได้ก้อยก็ต้องเสียหัว ถ้าอยากจะได้หัวก็ต้องเสียก้อย
เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นที่ต้องถือหลักว่าอดเปรี้ยวไว้กินหวาน ฉะนั้น
ฉันทันนี้ เมื่อพิจารณาเรื่องประเทศชาติ ถ้าต้องการผลส่วนรวม
ก็จำเป็นที่จะต้องมีการเสียสละส่วนตัวเป็นธรรมดา หลักการดัง-
กล่าวนั้นใช้ได้ทั้งสำหรับกำลังเงินและกำลังคน

ระหว่างกำลังคนกับกำลังเงิน ๒ อย่างนี้ อะไรสำคัญ
กว่ากัน ใครขอเสนอว่ากำลังคนสำคัญกว่ากำลังเงินยิ่งนัก เพราะ

การสะสมวิชาความรู้และการระดมให้วิชาแก่ประชาชนของเรานั้น มีผลเป็นการยั่งยืนแก่อนาคต ส่วนกำลังเงินนั้นขณะนั้นประเทศไทยพอจะนับได้ว่า เราอยู่ในลักษณะที่ไม่ฝืดเคืองนัก พอมีพอใช้ แต่แม้ว่าจะเดือดร้อน ชักสนเงินนั้น เรายังขอหยิบขอยืมผู้อื่นเขามาได้ การยืมเงินนี้ง่าย เพราะเงินพูดได้ทุกภาษา แต่การยืมคน คนพูดได้อย่างมากก็ไม่ก็ภาษา

ค. การใช้อำนาจในการพัฒนา

ในการพัฒนาเราจะต้องระดมปัจจัยต่างๆ มาใช้งาน ในด้านเงิน เราก็จำเป็นที่จะต้องเก็บภาษีอากรเพื่อมีรายได้เข้าคลัง และจ่ายออกไป ในขณะที่พัฒนารายได้รายจ่าย การกระทำด้านงบประมาณและการคลังเป็นของสำคัญเป็นอย่างยิ่ง และในบางกรณีถ้าต้องการจะเร่งมือพัฒนา ก็อาจจะจำเป็นต้องใช้อำนาจรุนแรงขึ้นในการภาษีอากรและเรื่องอื่น ๆ เรื่องอื่นดังกล่าวได้แก่ การห้ามนำสินค้าจากต่างประเทศเข้ามาแข่งขันกับสินค้าที่เอกชนในประเทศกำลังก่อร่างสร้างทำอยู่เป็นต้น การใช้อำนาจในการพัฒนาประเทศนี้เป็นเรื่องจำเป็น และยิ่งเร่งรัดพัฒนาก็ยิ่งจะใช้อำนาจมากแล้วมีช่องทางอันตรายมากขึ้น จะเห็นได้ว่าเงินงบประมาณแผ่นดินแต่ก่อนนี้เราพูดกันเป็นจำนวนสิบล้านห้าร้อยล้าน หกร้อยล้าน ห้าพันล้าน หกพันล้าน เดียวนี้เงินงบประมาณขึ้นไปกว่าหมื่นล้านแล้ว ธนบัตรก่อนนี้ออกมาเพียงห้าพันล้าน เดียวนี้เกือบเข้าไป

ถึงหมื่นล้านบาท เมื่อจำนวนเงินที่เราจะต้องหามาและใช้ไป
สำหรับราชการมากขึ้น ความโลภเกี่ยวกับการใช้อำนาจไปในทาง
ผิดปกติก็น่าจะมีมากขึ้น จะเห็นได้ว่าเมื่อก่อนนี้เราไม่เคยพบเห็นกัน
ว่าใครโกง โกงใครถึงห้าร้อยหรือล้าน เดียวนี้ขึ้นแล้วเป็น
จำนวนห้าร้อยหรือล้าน แม้แต่จะ “ทำบุญ” กันก็ยังเป็นจำนวน
สิบ ๆ ล้าน เนื่องด้วยเหตุนี้จึงมาเข้าประเด็นของกระทู้แห่งการ
บรรยายนี้ กล่าวคือ อะไรเล่าจะเป็นปัจจัยสำคัญ อะไรเล่าจะเป็น
อุปสรรคแห่งการพัฒนาประเทศ ขอเสนอว่าอุปสรรคคือความ
เหลวไหลและรว้าไหลซึ่งเกิดจากความโลภและตณหา อุปสรรค
เหล่านี้จะขจัดได้ก็แต่โดยการใช้อำนาจในทางที่ถูกต้อง ก็คือความ
รับผิดชอบทางจริยธรรมดังที่ท่านผู้จัดการสมมนาน^๕ ได้ตั้งไว้เป็น
หัวเรื่องของการสมมนา

ในที่นี้เห็นจะเป็นการสมควรที่จะหยิบยกเอาเรื่องความเสีย
หายที่เป็นอุปสรรคในการพัฒนา ด้วยการศึกษาในจริยธรรมมา
พิจารณาดูว่า ผู้ใหญ่แต่โบราณท่านได้ว่าไว้อย่างไร เห็นจะไม่
ต้องย้อนกลับไปไกลนัก เพียงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ก็เห็นจะพอ
หาได้ กล่าวคือ หลักฐานที่ปรากฏในหนังสือมูลบทบรรพกิจของ
พระยาศรีสุนทรโวหาร (หลวงสารประเสริฐ น้อย อาจารย์ยางกูร)
ซึ่งมีพระบรมราชโองการประกาศให้ใช้เป็นแบบเรียนในปี พ.ศ.
๒๔๑๔ ในหนังสือนี้มีบทประพันธ์เรื่องพระไชยสุริยา (คุณ

สัญลักษณ์ ศิวรักษ์^๕แจ้งว่า เป็นบทประพันธ์ของสุนทรภู่) มีใจ
 ความว่าพระไชยสุริยาเป็นเจ้าพาราสาวัตถิ ก็อยู่ตักนตักกันมาจน
 กระทั่ง

“อยู่มาหมูเข้าเฝ้า	ก็หาเยาวนารี
ที่หน้าตาดัด	ทำมะโหรีที่เคหา
คำเข้าเฝ้าสัขอ	เข้าแต่หอล่อกามา
หาได้ให้ภริยา	โลโกพาให้บ้าใจ
ไม่จำคำพระเจ้า	เหไปเข้าภาษาไสย
ถือคัมขัไท	ฉ้อแต่ไพร่ไล่ซื้อคา
คดีที่มีคู่	คือไก่หมูเจ้าสุภา
ใครเอาข้าวปลามา	ให้สุภาอีกด้วย
ที่แพแก่ชนะ	ไม่ถือพระประเพณี
ขี้ฉ้อก็ได้ดี	ไล่ดำตีมีอาญา
ที่ขอถือพระเจ้า	ว่าโจ่งเจ้าเต่าปูปลา
ผู้เฒ่าเหล่าเมธา	ว่าใบ้ำสาระยา
ภิกษุสะมะณะ	เล่าก็ละพระธรรม
คาถาลำนำ	ไปเร่วำทำเนโก
ไม่จำคำผู้ใหญ่	ศีระไม้ใจโยโส
ที่ตีมีอะโข	ข้าขอโมทนาไป
ภาราสาวะถิ	ใครไม่มีปราณีใคร

ดู ^๕ ดอ ^๕ ถ่อ ^๕ แต่ ^๕ ใจ	ที่ ^๕ ใคร ^๕ ได้ ^๕ ใส่ ^๕ เอา ^๕ พอ
ผู้ ^๕ หม ^๕ ผ ^๕ มอ	ทำ ^๕ ดู ^๕ ดอ ^๕ ไม่ ^๕ ซ้อ ^๕ ขอ
ไล่ ^๕ คว่ำ ^๕ ผ้า ^๕ ที่ ^๕ คอ	อะ ^๕ ไร ^๕ ล่อ ^๕ ก็ ^๕ เอา ^๕ ไป
ข้า ^๕ เฝ้า ^๕ เหล่า ^๕ เสนา	มิ ^๕ ได้ ^๕ ว่า ^๕ หม ^๕ ข้า ^๕ ไท
ถือน้ำ ^๕ ร่ำ ^๕ เข้า ^๕ ไป	แต่ ^๕ น้ำ ^๕ ใจ ^๕ ไม่ ^๕ นำ ^๕ พา
หา ^๕ ได้ ^๕ ใคร ^๕ หา ^๕ เอา	ไพร่ ^๕ ฟ้า ^๕ เฝ้า ^๕ เป ^๕ ล่า ^๕ อู ^๕ รา
ผู้ ^๕ ที่มี ^๕ อา ^๕ ญา	ไล่ ^๕ ดี ^๕ ดำ ^๕ ไม่ ^๕ ป ^๕ ราน ^๕ ”

ตอนที่ยกมานี้แสดงให้เห็นการวิเคราะห์ของท่านผู้ใหญ่ในสมัยร้อยปีที่ผ่านมาแล้วว่า การไม่รักษাজริยธรรมไม่รับผิดชอบในทางจริยธรรมนั้น ย่อมทำให้เกิดความปั่นป่วน และตามเรื่องพระไชยสุริยานี้ต่อมาก็ได้ยกกระทู้คำสำคัญ เพราะเหตุการณ์ที่บ้านเมืองไม่อยู่ในความชอบธรรม จนกระทั่ง “สมเด็จพระจอมอารย” ต้องมาเทศนาโปรดให้ถือศีลภาวนาจนได้ไปสวรรค์

ตามเรื่องที่กล่าวถึง มีอีกตอนหนึ่งซึ่งแสดงถึงสาเหตุแห่งกาลกิณีกล่าวคือ

“วัน ^๕ นั้น ^๕ ครัน ^๕ ดิน ^๕ ไหว	เกิด ^๕ เหตุ ^๕ ใหญ่ ^๕ ใน ^๕ ปฐ ^๕ ที่
เล็ง ^๕ ดู ^๕ รู้ ^๕ คดี	กาล ^๕ กีนี ^๕ สี่ ^๕ ประ ^๕ การ
ประ ^๕ กอบ ^๕ ขอบ ^๕ เป็น ^๕ ผิด	กล ^๕ ับ ^๕ จ ^๕ ริ ^๕ ต ^๕ ผิด ^๕ โบ ^๕ รา ^๕ ณ
สาม ^๕ ัญ ^๕ ธ ^๕ อัน ^๕ ธ ^๕ พาล	ผล ^๕ า ^๕ ญ ^๕ คน ^๕ ซ้อ ^๕ ถ้อ ^๕ สั ^๕ ต ^๕ ย ^๕ ธ ^๕ ร ^๕ ม
ลูก ^๕ ศิ ^๕ ษ ^๕ ย์ ^๕ คิ ^๕ ด ^๕ ล้า ^๕ ง ^๕ คร	ลูก ^๕ ไม่ ^๕ รู้ ^๕ ค ^๕ ุณ ^๕ พ้อ ^๕ มัน

ส่อเสียดเบียดเบียนกัน ลอบฆ่าฟันคือค้นหา
 โลกလာบาปบ่คิด ใจหยาบจิตริษยา
 อูระพระสุธา บ่วนเป็นบ้าฟาบดบัง
 บรรดาสามัญสัตว์ เกิดวิบัติบัดป้าง
 ไตรยุคทุกขตระวัง สักวิจฉะระอวสาน”

ถ้าเราพิจารณาคำกาพย์ข้างต้นให้ดี จะเห็นว่าท่านผู้ประพันธ์ได้ยกเอาข้อละเมิดจริยธรรมเหล่านี้มาแสดงไว้ว่า เป็นเหตุแห่งความยุ่งยากคือ (๑) ความมัวเมาในกามตัณหา (๒) ความโลภ (๓) ไม่ถือศีลธรรมกลับไปถือไสยศาสตร์ (๔) การฉ้อราษฎร์บังหลวง (๕) โรงเรียนไม่ยุติธรรมตามสมควรที่จะเป็น (๖) ไม่มีความเคารพในเรื่องความดี เห็นผิดเป็นชอบ (๗) ใจเหี้ยมโหดไม่ปราณีใคร ถืออำนาจเป็นธรรม (๘) ข้าราชการแม้ว่าจะได้นำพพัฒนาสัตยา ก็ผิดไม่ถือสัจจะตามที่ควรจะเป็น

ต่อไปนี้ผมใคร่จะขออนุญาตอ้างหนังสืออีกหนึ่งตอน ซึ่งตามปกติไม่ควรกระทำเพราะเป็นหนังสือของผมเอง แต่เนื่องด้วยหนังสือนี้ได้เขียนไว้เป็นเวลาประมาณ ๑๐ กว่าปีแล้ว และเข้าใจว่าหากันได้ยาก คงจะไม่เสียหายอะไร ข้อความนี้มาจากหนังสือ “เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย” ซึ่งแต่งเอาไว้เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๕๕ ในบทหนึ่งที่ว่า ธรรมะในก้านเศรษฐกิจ

“ธรรมะเป็นคำคู่กับศีล คำว่าศีล หมายถึงการระงับไม่ให้ยั่วยุเป็นทั้งตนเองและผู้อื่น ส่วนความหมายของคำว่าธรรมะคือการช่วยส่งเสริมให้สถานการณ์ดีขึ้น เพื่อความเจริญของเอกชนมหาชน และส่วนประกอบที่สำคัญแห่งธรรมะคือความยุติธรรม ตัวอย่างการประพาศิทธิคุณหลักธรรมะที่เห็นได้ง่าย เช่น โจรที่ได้ปล้นทรัพย์ เราถือได้ว่าทำผิดทั้งศีลและธรรมะในด้านเศรษฐกิจ เพราะได้เบียดเบียนเจ้าทรัพย์และถ่วงความเจริญ ถือนอกจากตัวเองจะไม่ประกอบสัมมาอาชีวะแล้ว ยังขัดขวางผู้อื่นซึ่งจะทำการประกอบสัมมาอาชีวะเพื่อประโยชน์และความเจริญของส่วนรวมอีกด้วย

ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้ใดมีความมานะอดทนพากเพียรคิดสร้างสรรค์สิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น ช่วยเศรษฐกิจของประเทศ เราก็ถือว่าบุคคลผู้นั้นมีความดีความชอบและทำคุณหลักธรรมะ

การประพาศิทธิคุณหลักธรรมะในด้านเศรษฐกิจนั้น มีได้หลายกรณี เช่น

๑. เจ้าหน้าที่รัฐบาลบางคนใช้อำนาจและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมาเป็นประโยชน์ส่วนตัว ไม่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อตรง เพื่อให้ทุกคนได้รับประโยชน์ร่วมกัน กลับมีใจลำเอียงช่วยเหลือแต่เฉพาะผู้ที่ให้สินบน

ที่ว่าผิดหลักธรรมะ เพราะ

ก. ราษฎรส่วนใหญ่ที่ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริตก็เกิดความย่อท้อที่จะทำดีต่อไป คิดแก่งแย่งเบียดเบียนกัน ไม่มีผู้ใดคิดจะทำงานที่ใช้เวลานาน ๆ กว่าจะได้ผลตอบแทน ไปหาทางอื่น

ข. การที่กสิกรทั้งหลายสามารถทำการเพาะปลูกได้ผลดีเท่ากับเพิ่มปริมาณการผลิตให้มากขึ้น ทำให้การค้าสะดวกยิ่งขึ้น แต่สิ่งเหล่านี้จะเป็นไปไม่ได้ ถ้ามีโจรปล้นทรัพย์ เจ้าหน้าที่ทุจริตมาก ๆ เพราะสิ่งที่ผลิตได้จะมีน้อยลงไม่พอกับความต้องการของสังคมที่เพิ่มขึ้นอยู่เสมอ ความไม่พอค้ำเป็นผลกระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก

๒. เจ้าหน้าที่ที่มีผลประโยชน์ส่วนตัวในหน้าที่การงานของตน ขัดกับประโยชน์ของส่วนรวม ถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติผิดธรรมะในค่านิยมเศรษฐกิจ อาทิ ในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล บุคคลนั้นจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในขอบเขตแห่งนโยบายของรัฐ ถ้าในขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ผู้นั้นไม่มีตำแหน่งหน้าที่และรับผิดชอบส่วนงานของเอกชน ไม่ว่าจะเป็นเพียงแห่งเดียวหรือหลายแห่งก็ตาม อาจเป็นประธานกรรมการ กรรมการผู้จัดการ ผู้ถือหุ้น ไม่ว่าจะเป็นโดยตรงหรือทางอ้อม แม้จะสุจริตเพียงใดบุคคลภายนอกย่อมจะระแวงสงสัยและตั้งข้อรังเกียจ

๓. ข้าราชการแม้ว่าจะไม่ทุจริต แต่ไม่ทำงานให้รวดเร็ว เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน ก็ขัดขวางความเจริญในทางเศรษฐกิจ และโดยเฉพาะส่วนราชการที่จำเป็นต้องติดต่อกับประชาชนโดยตรง เช่นอำเภอ ถ้าทำงานล่าช้า นอกจากงานของรัฐจะไม่ก้าวหน้าไป แล้ว ยังไม่เปิดโอกาสให้ราษฎรได้ทำงานตนได้ทันเวลาด้วย

๔. นโยบายเศรษฐกิจที่มุ่งช่วยเหลือหมู่ชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะนั้น ถ้าทำให้คนกลุ่มใหญ่เดือดร้อนแล้วถือว่าเป็นผิดหลักธรรมะในทางเศรษฐกิจ เพราะเป็นนโยบายเศรษฐกิจที่ไม่ได้ให้ความยุติธรรมต่อสังคม การทำให้เงินเฟ้อถึงขนาด การเก็บภาษีอากรไม่ทั่วถึง ผู้มีอาชีพที่แน่นอนและข้าราชการส่วนมากซึ่งมีบัญชีแสดงรายได้หรือเงินเดือนเป็นหลักฐานเท่านั้นที่ต้องรับภาระภาษีเต็มที่ ถ้ารัฐบาลสามารถวางหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมมีเจ้าหน้าที่ที่มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ทำงานอยู่แล้ว เท่ากับว่าได้พยายามทำให้ถูกหลักธรรมะทางเศรษฐกิจ

๕. ราษฎรที่สมคบกับข้าราชการทำการเอาเปรียบส่วนรวม ถือว่าทำผิดธรรมะทางเศรษฐกิจ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ การให้สินบนข้าราชการ ทำให้จิตใจของข้าราชการที่จะทำดีเสื่อมลงและในที่สุดความเดือดร้อนก็จะเกิดขึ้นทั่ว ๆ ไป

๖. การหลีกเลี่ยงการเสียภาษีของราษฎรก็ผิดหลักธรรมะ เพราะรัฐบาลเก็บเงินได้น้อยกว่าที่ควรจะได้เก็บได้

๗. การกักตุนสินค้าในยามขาดแคลนเพื่อหวังกำไรการค้าในตลาดมืด การปฏิบัติตนให้เป็นการฝ่าฝืนข้อบัญญัติแห่งกฎหมายถือเป็นการปฏิบัติผิดหลักธรรมะทั้งสี่ เพราะก่อความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นและกับส่วนรวม

๘. การที่ราษฎรแต่ละคนไม่มีอาชีพหรือไม่พยายามทำงานเพื่อเลี้ยงชีวิตของตนในทางที่ชอบ ไม่เข้าใจหน้าที่และไม่รู้จักประมาณและความพอเพียง เอาแต่เอาเปรียบไม่มีการศึกษาอบรมที่ดี เท่ากับไม่ช่วยเหลือให้เศรษฐกิจของชาติก้าวหน้าไป

๙. การที่มีบุคคลกลุ่มน้อยร่ำรวยขึ้นอย่างมาก เป็นการผิดหลักธรรมะ เพราะในขณะที่กลุ่มคนมั่งมีมาก ๆ มีจำนวนคนน้อย กลุ่มคนจนก็ขยายจำนวนออกไป เกิดปัญหาในทางสังคม มีการแบ่งแยกชั้นของคนโดยไม่ควร และการแบ่งแยกกันในลักษณะนี้เป็นผลเสียทั้งในด้านจิตใจและการครองชีพของประชาชน เป็นปัญหาหนักสำหรับรัฐบาลในการปกครองประเทศ นับว่ากระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจของประเทศทุกทาง สำหรับข้อนี้ถ้าพิจารณาถึงการพนันต่าง ๆ การมีสลากกินแบ่งซึ่งเป็นการรวมเงินจากประชาชนหรือจากคนกลุ่มใหญ่มาเป็นรางวัลให้แก่บุคคลคนเดียวหรือบุคคลกลุ่มน้อย จึงเป็นการปฏิบัติผิดหลักธรรมะด้วย แต่ถ้าหากว่าผู้ถูกรางวัลสลากนั้น นำเงินมาใช้เป็นประโยชน์ที่ส่วนรวมได้มากที่สุด ก็ไม่ถือว่าได้ปฏิบัติตนผิดหลักธรรมะแต่

อย่างใด ฉะนั้นทางที่จะระงับก็คือ ไม่มีการพนันทุกประเภท แต่อย่างไรก็ดี รัฐบาลยังคงได้ประโยชน์จากการขายสลากกินแบ่งอยู่บ้าง รางวัลที่ให้นั้นเป็นเพียงเพื่อบังคับใจให้ราษฎรนำเงินที่มีอยู่มามอบรวมให้แก่รัฐบาล เพื่อใช้เป็นประโยชน์ต่อประเทศโดยทั่วไป เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าจะผิดธรรมะก็ตาม ถ้ารัฐบาลนำเงินนั้นไปใช้เป็นประโยชน์จริงๆ แล้ว ก็ค่อยยังชั่วหน่อย

๑๐. บุคคลที่มีความสามารถในกิจการค้าหรือทำงานใดก็ตาม ทำให้มีรายได้ส่วนตัวมากมาย หรือมีทรัพย์สินสมบัติเป็นมรดกตกทอดมา แม้ว่าจะได้รับมาโดยสุจริต ถ้าไม่ได้ทำให้ทรัพย์สินนั้นเกิดเป็นผลประโยชน์ต่อส่วนรวมแล้ว ถือว่าไม่ถูกหลักธรรมะในทางเศรษฐกิจ เพราะเหตุว่าการที่บุคคลมีทรัพย์สินมากมาย นำเงินมาลงทุนนั้น ก็ยังช่วยคนอื่นได้”

ตัวอย่างเหล่านี้ ผมได้สรุปรวมความไว้ว่า ในการที่จะรักษาระดับรายได้ของคนให้อยู่ใกล้เคียงกัน หรือมีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยนั้น ควรพิจารณาถึงภาษีมรดก ภาษีเงินได้ เป็นส่วนสำคัญ

เมื่อเร็วๆ นี้ คุณธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้เขียนบทความเรื่องกฎหมายและการจ่อราษฎรบังหลวงขึ้นไว้ในบทบันทึกของเนติบัณฑิตสภา มีใจความที่สำคัญและที่น่าจะนำเอามากล่าวในที่นี้หลายตอน มีใจความที่ผมเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยหลายข้อ

แต่ที่ชอบใจมากก็คือว่า คุณธานินทร์ได้เสนอไว้ว่า การที่จะแก้ไขในเรื่องธรรมจรรยาในประเทศไทยนั้น จะทำอย่างไรบ้าง มีทั้งการแก้ไขด้านจิตใจและศีลธรรม ตลอดจนอุปสรรคในการแก้ไข เนื่องจากเวลาจำกัดผมจะขอคัดเฉพาะเรื่องอุปสรรค คือ

อุปสรรค ๓ ประการในการแก้การฉ้อราษฎร์บังหลวง

“ข้าพเจ้าใคร่ขอกล่าวว่า แนวความคิดที่เป็นอุปสรรคในการแก้ไขการฉ้อราษฎร์บังหลวง ๓ ประการ ซึ่งแต่ละประการล้วนเป็นแนวความคิดที่เป็นภัยแก่ตนเองทั้งสิ้น กล่าวคือ

(๑) “ธุระไม่ใช่” โดยปกติเมื่อได้ยินได้ฟังเรื่องการฉ้อราษฎร์บังหลวงมักจะฟังกันด้วยความกระตือรือร้นแบบ “กระหายนินทา” อย่างไรก็ดี แทบจะไม่มีผู้ใดกล้าหรือแม้แต่คิดว่าสมควรแก่การบ่นกันหรือแก้ อย่างไร แทบจะกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า “ธุระไม่ใช่” ความจริงเรื่องนี้เป็นธุระหรือหน้าที่ของบุคคลทุกคนในฐานะที่เป็นเจ้าของประเทศ การบอกรับโดยถือว่า “ธุระไม่ใช่” เป็นการปฏิเสธหน้าที่พลเมืองดีโดยแท้ นำเสียดายที่เราขาดการฝึกอบรมในด้านความรับผิดชอบที่ทุกคนจะพึงมีต่อสังคม....

(๒) “คนอื่นทำได้ ทำไมเราจะทำไม่ได้” ประโยคนี้ แทบจะไม่มีท่านผู้อ่านคนใดปฏิเสธเลยว่าไม่เคยได้ยิน แต่นำเสียดายที่ประโยคนี้นี้มักจะใช้กันไปในทางที่ไม่ควรใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นเรื่องที่พูดกันในครอบครัว ถ้าเป็นครัวเรือนที่มีแม่เรือนดี

ประโยคนั้นก็ใช้ทางปลุกปลอบจิตใจให้พ่อเรือนประพฤตินั้นดี
 เอาอย่างบุคคลอื่นที่สุจริตทั้งหลาย ประกอบแต่กรรมดี เป็นที่นับ
 หน้าถือตา แต่ถ้าบังเอิญเคราะห์ร้าย แม่เรือนใจต่ำและพ่อเรือน
 ใจอ่อน เห็นคนอื่นร่ำรวยโดยมิชอบ เกิดโลภ คិតเห่อเหิมตาม
 ไปด้วย ประโยคที่ว่า “คนอื่นทำได้ ทำไมเราจะทำไม่ได้” ก็
 เป็นประโยคที่ให้โทษ เป็นแรงยุให้เกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวง....
 ลัทธิเอาอย่างในทางที่เลว จึงกลายเป็นที่นิยมชมชื่นกันอยู่

(๓) “ที่นี้เมืองไทย ไม่ใช่เมืองนอก” เรื่องแปลกแต่จริง
 ที่น่าสลดก็คือ เมื่อผู้ใดปรารภเกี่ยวกับการฉ้อราษฎร์บังหลวง
 หรือเรื่องอื่นๆ ในทำนองนี้ เรามักจะได้ยินวลีที่ว่า “ที่นี้เมืองไทย
 มิใช่เมืองนอก เราจะเอาอะไรกันมากนัก” หรือวลีอื่นๆ ที่มีความ
 หมายถึงเหมือนกัน และมักจะพูดกันดาษดื่น แม้ในหมู่ผู้ทรง
 คุณวุฒิและปัญญาชนทั้งหลาย จึงเป็นที่น่าเสียดายว่า เหตุใดจึง
 เอาคำพูดที่ไร้ความหมายนี้มาเป็นคำพังเพยบอกบ่ิตความรับผิดชอบ
 จะไม่เป็นการคิดสั้นหรือปราศจากความคิดเสียเลยหรือ”

คุณธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้เสนอข้อแก้ไขไว้ว่า ข้อที่
 น่าคิดมีว่าเราจะต้องใช้วิธีหนามยอกเอาหนามบ่งกับกรณีนี้จะได้
 หรือไม่ กล่าวคือ ควรจะพูดว่า “ใช้ธรรของเร” เพื่อแก้กับคำว่า
 “ไม่ใช่ธรร” เราทุกคนจะต้องถือว่าการฉ้อราษฎร์บังหลวงนี้ เป็น
 เรื่องที่เราทุกคนมีหน้าที่ป้องกันและปราบปรามในฐานะที่เป็นเจ้า-

ของประเทศ และเราจะต้องบำเพ็ญตนเป็นตัวอย่างอันดีของลูกหลาน ญาติมิตร และเพื่อนร่วมประเทศ เราจะต้องมีความละเอียดรอบคอบ ความหึงเหวในความซื่อสัตย์สุจริตและชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล อุปสรรคข้อที่ ๒ แก้ได้ด้วยดังนี้ “คนอื่นทำได้ทำไมเราจะทำไม่ได้” ก็ใช้คำเดียวกันนั้นแหละ ลัทธิเอาอย่างควรใช้เฉพาะในทางเอาอย่างผู้ประพฤติกดี ผู้ที่เคารพในเกียรติของตน ผู้ที่มีความระลึกในหน้าที่ และประโยชน์ควรจะเปลี่ยนให้ชัดขึ้นแล้วใช้เป็นคำขวัญว่า “คนอื่นทำได้ ทำไมเราจะทำไม่ได้” เราจะต้องเล็งผลเลิศ ไม่ใช่เพ่งเล็งแต่ประโยชน์เฉพาะหน้า แต่ต้องเพ่งเล็งถึงประโยชน์อันไพบูรณ์ ประโยคที่ ๓ “ที่นี่เมืองไทย ไม่ใช่เมืองนอก” คุณธานินทร์เขียนไว้ว่า ดูอย่างประเทศอังกฤษ ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่แล้วมาจนถึงปัจจุบัน แก้เรื่องฉ้อราษฎร์บังหลวงสำเร็จ เราต้องเอาอย่างเขาบ้าง และจะต้องทำได้อย่างเขา คำขวัญจึงควรจะเป็นว่า “เมืองไทยหรือเมืองนอกก็เหมือนกัน เมืองนอกเขาทำได้สำเร็จเราก็ต้องทำได้สำเร็จ” การเปลี่ยนสิ่งซึ่งเป็นกาลกิณีมาเป็นคำขวัญนี้ น่าจะช่วยขจัดอุปสรรคในการแก้การฉ้อราษฎร์บังหลวงได้มาก ไม่มากก็น้อย ผมขอเสนอว่าบทความของคุณธานินทร์นี้ ท่านทั้งหลายน่าจะเอาใจใส่ถ้าหากว่ายังไม่ได้เอาใจใส่

สรุปความในตอนที่ ๒ ก็คือ ขอยืนยันว่าความรับผิดชอบ

ทางจริยธรรมนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อเราจะเน้นการพัฒนา

๓. ทักษะของสามัญชน

ปัญหามีอยู่ว่า เราจะทำอย่างไรจึงจะรักษากิจจริยธรรมและทำการพัฒนาได้ ข้อความที่ผมได้ยกมาอ้างและพูดมาทั้งหมดก็สรุปได้ว่า ไม่ต้องทำอะไรมากมายผาดโผน เพียงแต่เราปฏิบัติหน้าที่ของตนไปตามปกติ และประพฤตินอนอยู่ในทำนองคลองธรรมที่ได้รับการสั่งสอนมาตั้งแต่สมัยโรงเรียน สมัยบิดามารดา จนกระทั่งปัจจุบัน เพียงแต่ทำไปเท่านั้นก็ถือได้แล้วว่าอยู่ในจริยธรรม ถ้าจะมีความจำเป็นเน้นหนักให้พัฒนานี้ ก็อยู่ในด้านวิชาการมากกว่าอย่างอื่น ที่ผมพูดนี้เข้าใจว่ายังไม่สายเกินไปในประเทศไทย ที่เห็นว่าจะอะไรๆ ธรรมดาๆ นั้น ก็คือ การประพฤติถูกต้องตามศีลธรรมที่เราเคยได้รับการสั่งสอนมา แต่ถ้าหากว่าเผอิญเข้าใจในสาระสำคัญผิดและสายเกินไปแล้ว กล่าวคือถ้าเดี๋ยวนี้พวกเราถือว่าการทุจริต การกินสินบน ฯลฯ เป็นช่องธรรมดาแล้วก็น่าเสียใจ เห็นจะต้องเปลี่ยนยุทธวิธีใหม่ แต่ก็ยังหวังอยู่ว่ายังไม่สายเกินไป เมื่อทำอะไรๆ ไปตามธรรมดาแล้ว เป็นใช้ได้ เช่นถ้าหากว่าเราอยากแต่งงานก็ไปแต่งงานกันธรรมดา ไม่ใช่ว่าจะมาเบ้าศีระกันให้เงินไปสองแสนสามแสนนั้น ไม่ใช่ธรรมดา หรือ

ตำรวจก็มีหน้าที่ที่จะดูแลผู้ร้าย กระทรวงมหาดไทยก็มีหน้าที่ดูแลบ้านเมืองให้เป็นปกติสุข อย่าไปก้าวล่วงงานโน้นงานนี้ ทำไปโดยชอบ นี่เป็นธรรมดา ผมเห็นว่าการที่คนนั้นทำงานของคนนั้น คนนั้นไปทำงานของคนโน้น นั้นเป็นการอุทริ ไม่ใช่เป็นการธรรมดา

เพราะฉะนั้นถ้าเราเพียงแต่ดำเนินชีวิตไปตามธรรมดา มีหิริโอตัมปกะก็เป็นใช้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ ที่ถือว่าการเสพสุราหรือการไปเที่ยวโสเภณีนั่น เป็นของยอดเยี่ยมที่ควรทำกันแล้ว ถ้าเป็นเช่นนั้นก็หมดหวัง แท้จริงเกิดเป็นมนุษย์บางทีก็มีการพลาดพลั้งทำบาปขึ้น ถ้าจำเป็นที่จะต้องทำบาปแล้ว ละก็อกลับมาแล้วควรมีความอาย เหมือนกับสุนัขที่เมื่อทำผิดแล้วหางงูกลงไปที่เดียว หลบพยายามปิดบังไม่ให้ผู้อื่นเขารู้ ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วยังพอมีหวัง ถ้าถือเป็นธรรมดาว่า เราเกิดมาเป็นชายชาติตรีแล้ว ถ้าไม่กินเหล้าให้เมาแล้วเป็นไม่ได้ ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วก็หมดหวัง ตราบใดที่ยังมีหวังผมขอเสนอว่า ตามทัศนะของสามัญชน ไม่ต้องทำอะไรอุทริมากมายนัก ทำธรรมดา ทำหน้าที่ของตนธรรมดา และประพฤติในทางธรรมตามแบบที่ชาวบ้านเขาทำกัน พ่อแม่สั่งสอนมาอย่างไรก็ทำไปอย่างนั้น คำว่าพ่อแม่ไม่สั่งสอนนี้ เมื่อสมัยผมเด็ก ๆ โกรธนักถ้าหากใครมาว่า

เพราะฉะนั้นคำว่าพ่อแม่สั่งสอนมาอย่างไร ก็ทำไปอย่างนั้น สามัญชนก็ควรจะเป็นเช่นนั้น

ทัศนะของสามัญชนควรจะแตกต่างกับทัศนะทางศาสนาหรือไม่ ท่านทั้งหลายได้เปรียบว่าผมคือว่า หลายท่านคงจะได้ยินคำอภิปรายเมื่อวานนี้ ทั้งด้านพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนา ผมรู้สึกว่ในบางกรณีอาจจะแตกต่างกัน แต่ในสาระสำคัญนั้นคงจะไม่แตกต่างกันนัก สามัญชนที่ว่านี้ คงจะหมายความว่าคนอย่างผมในค่านศาสนา คือบอกว่ให้ไปวัดพระแก้วหรือไปวัดไหนหรือให้ไปฟังเทศน์ก็ไม่อยากไปฟัง ไม่ได้เชื่อว่าชาวนชนคิดว่าอยากจะทำตำราศาสนาขึ้นมาอ่านท่องจำ แต่ว่าในใจนั้นยังมีสิ่งทีเหนียวรั้งไว้ ถ้าเผอิญเปิดวิทยุฟังพระท่านเทศน์ ถ้าน่าสนใจก็นั่งฟังต่อไป หรืออย่างเมื่อเล็ก ๆ อยู่โรงเรียนคริสตังคืออัสสัมชัญ ท่านให้เรียนธรรมจริยาทั้งในค่านภาษาไทย ฝรั่งเศสหรืออังกฤษก็เรียนไป และจดจำเอาไว้ นี่ผมถืวว่เป็นสามัญชน คือหมายความว่าไม่ใช่คนที่ไปวัดทุกวันหรือทุกวันพระ แต่ว่เป็นคนทีได้รับการอบรมมาพอสมควร ทั้งในค่านศาสนา คือไม่ได้เป็นคนนอกค่านนัก สามัญชนเป็นคนทีมีความสงสัย เช่นเมื่อเล็ก ๆ อยู่โรงเรียนทีเขาสอนกันว่พระเจ้าเป็นเจ้านั้นท่านมีจริง ๆ ทีมีความสงสัยเชื่อไม่ลงว่พระเจ้าท่านมี พยายามทีจะมีความศรัทธาเพียงไรก็ยังไม่สามารถทีจะโน้มเอียงไปถึงกับนับถืเป็นลัทธิได้ ช่วยไม่

ได้ เหมือนคนบอดสี ท่านทั้งหลายที่เชื่อในพระเจ้าว่ามี อาจจะเป็นผู้ที่บรรลุถึงขั้นเห็นสี สีนนัสเขียว สีนนัสแดง แต่ผมสามัญชนนั้นบอดสี มองไม่เห็นความจริงน่าจะสงสัยมากกว่า หรือที่เขาบอกว่าให้ไปกราบพระพุทธรูปองค์ศักดิ์สิทธิ์นั้น อย่างผมนี้ผมก็อาจจะกราบด้วยใจจะลึกถึงพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นมนุษย์ที่ดียอดเยี่ยม พอจะทำได้ แต่ที่จะไปถือว่าพระอิฐพระปูนที่นั่งอยู่ แม้จะเป็นพระแก้วมรกต ก็ยังไม่สามารถที่จะกราบได้ในฐานที่เป็นมรกตหรือเป็นแก้ว ความเห็นของผมในทัศนะสามัญชนไม่สามารถที่จะทำได้ หรือว่าพระพุทธรูปนี้เยี่ยมเหลือเกิน ถ้าอยากจะไปทำอะไรให้สำเร็จ หรือจะมาพูดในวันนี้ให้เป็นที่ต้องใจของท่านทั้งหลายต้องไปกราบท่าน ๓ หน หรือเอาตะกรุดอมมาด้วย ผมทำไม่ได้ เพราะสามัญชนเกิดความสงสัย มีความสงสัยในคำว่าอะไรจริงแน่ อะไรไม่แน่

ปัญหามีอยู่ว่า สามัญชนเหล่านี้มีสิทธิสงสัยในสาระสำคัญของศาสนาบางประการหรือไม่ โดยจะไม่ถูกประณามว่าเป็นคนนอกกรีต เคยได้ยินเด็ก ๆ พูดกันว่า ถ้าใครไม่เชื่อถือพระ ไม่มีศาสนาแล้ว ก็ต้องเป็นคอมมิวนิสต์ทั้งนั้น นี่จะเป็นเพราะผู้ใหญ่สอนเด็กหรืออย่างไรไม่ทราบ แต่ผมเห็นว่า ถ้าเราจะบอกกับเด็กว่าคอมมิวนิสต์นั้นร้ายกาจและประพฤติกิไม่ดี เพราะเหตุว่าไม่ถือในศาสนา ไม่ถือศีลธรรมก็ชอบอยู่ แต่ที่จะพูดกวาดเอาทีเดียวว่า

ถ้าใครไม่มีศาสนา ไม่เชื่อพระเจ้า เป็นคอมมิวนิสต์หมดแล้ว
ก็ไม่น่าจะเป็นไปได้

ผมอยากจะเสนอว่า ควรเชื่อถือในพระเจ้าหรือไม่ เชื่อ
ถือในพระเจ้านี้อยู่ ประการที่ภาษาอังกฤษเขาใช้ คือคำว่า Agnos-
tic กับ Atheist ถือถ้าเป็น Agnostic คงจะเป็นอย่างผม คือผม
ไม่รู้ คำว่า Agnostic แปลว่า ไม่รู้ ยอมรับว่าไม่รู้ว่ามีพระเจ้า
หรือไม่ อาจจะมิกได้ หรือไม่มิกได้ แต่ว่าไม่ต้องการที่จะบูชา
เพราะเหตุว่ายังไม่รู้ ส่วน Atheist นั้นไม่ยอมให้มีพระเจ้าอยู่เลย
ถือเป็นแน่นอนว่าไม่มีพระเจ้าเลย ถ้าแยกกันอย่างนี้ละก็ รู้สึกว่า
พอจะมีทางเข้ากันได้ระหว่างสามัญชนอย่างผมกับทางศาสนา แต่
ถ้าหากรังเกียจเสียเลยว่า Agnostic ก็ยังใช้ไม่ได้ เข้าใจว่าคงจะไป
ด้วยกันไม่ได้

ผมอยากจะเสนอต่อไปว่า การหลงเชื่อโดยมโนานัน
เป็นภัยต่อสังคม เป็นภัยแก่ศีลธรรม เป็นการลบหลู่ศาสนา นัก
ศึกษาที่จะสอบไล่ไปบูชาตันโพธิ์ในธรรมศาสตร์ ขอบุชาให้สอบ
ได้ เสร็จแล้วจะเอาหัวหมูมาให้ เอาอะไรมาให้นั้นเป็นการริเริ่ม
นิสัยให้สินบนตั้งแต่เดี๋ยวนั้น เป็นการผิดทีเดียว ผิดเหลือเกิน ได้
ข่าวว่า ที่ละเซิงเทรา หลวงพ่อยโสธรมีชื่อเสียง ก็อยากจะไปชม
ท่าน ที่ไหนได้เห็นว่าเขาทำกันเป็นการกำ มีการให้สินบน เอา
ของไปให้ ผมก็เลยหมดความศรัทธา รู้สึกว่าเป็นการเข้าใจกัน

ผิด นี่ไม่ต้องพูดถึงหลวงพ่อยี่หรืออะไรที่ครึกครื้นกันกว่านั้น ในระหว่างสงครามก็อดนึกไม่ได้ว่า ทำไมฝรั่งถึงได้ชักชวนกันไปโบสถ์ มีพระเจ้าของอเมริกันและอังกฤษฝ่ายหนึ่ง พระเจ้าของเยอรมันกับญี่ปุ่นอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวกัน เยอรมันก็สวดให้พระเจ้าฆ่าอังกฤษ อังกฤษก็สวดให้พระเจ้าฆ่าเยอรมัน ผมเข้าใจว่า ถ้าสวดแบบนี้ละก็เป็นการเข้าใจผิดทั้งมลาย

ที่ผมกล่าวนี้ก็เพียงแต่เท่าที่ปรากฏมา เท่าที่เห็น เพราะฉะนั้นจึงขอถือลัทธิ Agnosticism ไปพลางก่อน สัมผัสญาณกับศรัทธาความเชื่ออื่นนั้น ถ้าได้ทั้ง ๒ อย่างผมก็ว่าคงจะดี เพราะว่าผู้ที่เชื่อถือพระเจ้า คือมีศรัทธาอย่างมีสติสัมผัสญาณนั้น ก็เป็นของวิเศษ แต่ถ้าจะเลือกกระหว่าง ๒ อย่าง ระหว่างสติสัมผัสญาณกับศรัทธาอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ผมยังถือว่า สติสัมผัสญาณเป็นของสำคัญกว่าความเชื่อถือ เพราะฉะนั้นผมเข้าใจว่าสติสัมผัสญาณนั้นเองจะนำไปสู่จริยธรรมและจริยธรรมนั้นเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนา ขอขอบคุณ

พิมพ์ใน รัฐสภาสาร ตุลาคม-พฤศจิกายน ๒๕๐๙

พิมพ์ใน เศรษฐทรรคน์ของป๋วย อึ๊งภากรณ์ จัดพิมพ์โดย สมาคมเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๓

เยาวชนกับเศรษฐกิจ : ความรับผิดชอบของผู้ใหญ่

คุณหญิงอัมพรฯ ท่านรองเลขาธิการคุรุสภา และท่านผู้ฟังที่
เคารพ

ในการแสดงปาฐกถา “เยาวชนกับเศรษฐกิจ” วันนี้ ผม
ใคร่จะบรรยายในหัวข้อย่อยว่า “ความรับผิดชอบของผู้ใหญ่” โดย
จะขอแบ่งเป็น ๔ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ มอบทรัพย์สินให้ในสมัย

ตอนที่ ๒ จัดให้มีคู่มือที่สมควร

ตอนที่ ๓ ให้ได้ศึกษาศิลปวิทยา

ตอนที่ ๔ ห้ามความชั่ว ส่งเสริมความดี

ผมจะพยายามใช้คำ “เยาวชน” และ “ผู้ใหญ่” ในความ

แสดงปาฐกถาเมื่อวันศุกร์ที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๑๒

หมายที่กว้าง “เยาวชน” ในคำบรรยายนี้หมายถึงผู้ที่อายุน้อย ซึ่งรวมทั้งทารก เด็กเล็ก เด็กใหญ่และคงจะคลุมถึงหนุ่มสาวในวัยที่เพิ่งบรรลุนิติภาวะทั้งที่ยังศึกษาอยู่และเริ่มประกอบอาชีพแล้ว “ผู้ใหญ่” ในที่นี้หมายถึงบิดามารดา พี่หรือญาติอื่นที่มีหน้าที่ปกครองเยาวชน ครูอาจารย์ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลและเทศบาลที่มีความเกี่ยวข้องกับเยาวชน ส่วนภาวะเศรษฐกิจที่จะกล่าวถึงในคำบรรยายนี้ในตอนต่าง ๆ คือภาวะเศรษฐกิจของไทยในปัจจุบันและอนาคตอันไม่ไกลนักสัก ๑๐-๒๐ ปี

ผมจะอาศัยคำพระเป็นหลักในการบรรยาย ว่าด้วยความรับผิดชอบของผู้ใหญ่ต่อเยาวชนในระบบเศรษฐกิจไทย โดยจะพยายามแปลคำของพระท่านให้กว้างขวาง และเทียบเคียงเปรียบได้กับเหตุการณ์ปัจจุบันและอนาคต

พระท่านสอนไว้ว่า บิดามารดามีหน้าที่ต่อบุตร ๕ ประการ ดังต่อไปนี้คือ

๑. ปาปา นิวาเรณฺติ ห้ามมิให้ทำความชั่ว
๒. กลฺยาณํ นิเวเสนฺติ ส่งเสริมให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. สิปป์ สิกฺขาเปณฺติ ให้ได้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. ปฏฺฐึรฺเปณฺทาเรณํ สํโยเชณฺติ จัดให้มีคู่ครองที่สมควร
๕. สมเย ทายชฺชํ นิยฺยาเทณฺติ มอบทรัพย์ให้ในสมัย

ในการขยายความหน้าที่ความรับผิดชอบเหล่านี้ ผมจะขอ
เปลี่ยนลำดับ และจะขอเริ่มด้วยลำดับ ๕ ไปหา ๑, ๒

มอบทรัพย์สินให้ในสมัย

การที่บิดามารดาและผู้ใหญ่อื่นจะพึงจัดหาทรัพย์สินมอบให้
บุตรและอนุชนเป็นทุนสำหรับการครองชีพและเป็นเครื่องมือการ
เลี้ยงชีพนั้น เป็นประเพณีที่เรานิยมสืบเนื่องกันมาจนเป็นของ
ธรรมดา แม้แต่การพัฒนาประเทศในทางเศรษฐกิจซึ่งเราเห็นว่า
เป็นเรื่องสำคัญในปัจจุบันนี้ ก็มีใช้เงินไถ่ คือการพยายามสร้าง
สมทรัพย์ไว้สำหรับใช้ลงทุนให้ก่อดอกออกผลเป็นรายได้ของประ-
ชาชนในภายภาคหน้า จะได้เพิ่มพูนสวัสดิภาพในการครองชีพต่อ
ไป ข้อนี้เป็นข้อที่รับนับถือกันเป็นปกติทั้งด้านส่วนบุคคลและด้าน
ส่วนรวมทั้งประเทศ

ข้อที่น่าคิดให้ลึกซึ้งลงไปก็คือ ในส่วนบุคคลแต่ละคนเมื่อ
บิดามารดาของแต่ละคนมีบุญวาสนาแตกต่างกัน บางคนมีทรัพย์สิน
มาก บางคนมีทรัพย์สินน้อย หรือไม่มีเลย หรือมีแต่หนี้สิน ซึ่งจะ
ตกเป็นมรดกแก่ลูกหลาน และถ้าเราพิจารณาต่อไปอีกว่า มนุษย์
เราแต่ละคนนั้นเลือกเกิดมาไม่ได้ บางคนเกิดมาในกองเงินกอง
ทอง บางคนเกิดมาบิดามารดายากไร้ และยิ่งถ้าเราถือหลักการสืบ
มรดกกันมาหลายชั่วคน โดยหลักเศรษฐกิจที่ว่าเงินนั้นบินไปหา

คนที่มั่งเงินและหลีกเลี่ยงไปจากผู้ที่ไม่มีเงิน ความแตกต่างกันในเรื่องทรัพย์สินเงินทองระหว่างบุคคลก็ยิ่งกว้างขวางมากขึ้นทุกที ก่อให้เห็นความอยุติธรรมในสังคมชัดขึ้น จนปรากฏว่าบางคนที่เกิดมาในกองเงินกองทอง แม้ว่าจะประพฤติชั่ว ใจบาป เกียจคร้าน ไม่มีวิชา ก็ครองชีพอยู่ได้ด้วยความผาสุกและพึงพอใจ ส่วนคนส่วนมากนั้นเมื่อเกิดมาปราศจากทุนทรัพย์ แม้จะมีวิชาสูง มีความเพียรอุตสาหะและประพฤติต้องตามศีลธรรมทุกประการ ต้องได้รับความลำบาก ดิ้นรนต่อสู้กับชีวิตอยู่ตลอดเวลา ครั้นถึงเวลาที่จะปฏิบัติตามธรรมะข้อที่ว่ามอบทรัพย์ให้ลูกหลานในสมัย ยังไม่สามารถกระทำได้เลยอีก เพราะไม่มีเหลือจะมอบให้ ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว จะถือเป็นความอยุติธรรมในสังคมหาได้ไม่ ครั้นจะอ้างเวรกรรมที่ทำไว้แต่ชาติก่อน ๆ ใครเล่าอ้างได้ถนัด เพราะมองไม่เห็น พิสูจน์ไม่ได้

เรื่องทรัพย์สินมรดกที่มอบให้กัน และก่อให้เกิดความอยุติธรรมในสังคมนี้แหละ ก่อให้เกิดปัญหาในระบบเศรษฐกิจ จนถึงลัทธิรุนแรงอุบาทว์เกิดขึ้นเป็นมะเร็งของสังคมในโลกโดยทั่วไป เพื่อต่อต้านปฏิวัติระบบเศรษฐกิจนี้ ในสังคมที่พอจะป้องกันแก้ไข ขอบกพร่องเรื่องนี้ เขาจึงพยายามใช้ระบบภาษีอากรแก้ไขป้องกันความเหลื่อมล้ำต่ำสูงจนเกินขนาดในเรื่องทรัพย์สิน ด้วยภาษีมรดก ภาษีการรับมรดก ภาษีเงินได้อัตราก้าวหน้า แล้วนำเงินภาษี

เหล่านี้มาใช้จ่ายทำนุบำรุงผู้อ่อนทรัพย์ในด้านสังคมสงเคราะห์
เป็นต้น

ด้วยเหตุผลทั้งนี้กล่าวข้างต้นนี้ ผมจึงขอเสนอว่า คำว่า
“ทรัพย์” ในวลี “มอบทรัพย์ให้ในสมัย” นั้น ควรแก่การตีความ
ให้ชอบด้วยเหตุผลและเหมาะสมกับสภาวะเศรษฐกิจและสังคมใน
ปัจจุบัน จะยึดอยู่แต่ในความหมายที่บิดามารดาสะสมทรัพย์สมบัติ
เงินทอง ที่ดิน ฯลฯ แล้วมอบให้บุตรเป็นมรดกไปอย่างเดียวหา
ชอบไม่ ถ้าเป็นเช่นนี้ทรัพย์ที่ควรแก่การมอบให้เยาวชนในสมัย
นี้ ควรจะหมายความว่าอะไร

ผมเข้าใจว่า การที่พระท่านสอนให้ผู้ใหญ่ให้ทรัพย์แก่บุตร
หลานของตนนั้น เจตนาจะให้เยาวชนนั้นพึ่งตนเองได้ไม่ต้องคอย
อาศัยผู้อื่น ถ้าเราจับประเด็นสำคัญนี้ได้ถูกต้องผมก็คิดว่า “ทรัพย์”
ที่จะมอบให้ “ในสมัย” นั้น ไม่จำเป็นต้องรอให้บุตรเติบโตมีเหย้า
เรือนออกไป หรือเมื่อบิดามารดาถึงแก่กรรมแล้วจึงให้ ควรจะ
ให้มาตั้งแต่กำเนิด ทุกกระยะทุกวัยประการหนึ่ง กับ “ทรัพย์” ที่
กล่าวนี้ไม่จำเป็นต้องเป็นทรัพย์ประเภทวัตถุสมบัติหรือแก้วแหวนเงิน
ทอง เพราะทรัพย์ที่ประเสริฐกว่าวัตถุและเงินนั้นมีอยู่มากมาย
หลายอย่าง คงจะจำแนกได้เป็น ๓ ประการด้วยกัน คือ

- ก. ความสุขสมบูรณ์ทางร่างกายและทางจิต
- ข. ความรู้ทั้งในด้านวิชาการและความรู้รอบตัว

ก. นิสัยและสันดานที่ดี

คุณสมบัติทั้ง ๓ ประการนี้รวมกันเรียกได้ว่า วิชา ซึ่งมีความหมายพิเศษกว้างขวางกว่าความรู้ทางอาชีพ หรือวิชาการ (ตรงกันข้ามกับอวิชา ในคำพระ) มีสุภาษิตโลกนิติสนับสนุนข้อนี้ คือ

“เขารูปหน้าหนุ่มเฟ้อ	ในวงศ์ ตระกูลแฮ
แม่ปราศวิทยาทรง	เลื่อมเศร้า
ทองกวาวดอกดาสดง	แดงป่า
เสียกลิ่นรินรสเร็ว	ดังในโครม”

เรื่องวิชาเท่าที่เกี่ยวกับความรู้และการศึกษานั้น ผมจะได้กล่าวในตอนที่ ๓ ว่าด้วย “การให้ศึกษาศิลปะ” ต่อไป ในที่นี้จะบรรยายขยายความในเรื่องสุขภาพของร่างกายและจิตกับการปลูกเพาะนิสัยสันดานที่ดี ว่าเป็นทรัพย์สินสำคัญที่ผู้ใหญ่พึงมอบให้เยาวชนในสมัยอย่างไรบ้าง

การฝึกพุ่มเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่เป็นทารกจนถึงเติบโตใหญ่ให้มีร่างกายแข็งแรงนั้น ก็เป็นการให้ทรัพย์สินที่ดีที่สมควรแก่บุตร เพราะ “อาโรคยปรมา ลาภา” เรื่องนี้เป็นสัจจาทฎาณของทั้งสัตว์และมนุษย์อยู่แล้ว สำคัญอยู่แต่ว่ากระทำถูกวิธีหรือไม่ เช่น การเลี้ยงทารกด้วยนมมารดานั้น ถือเป็นหลักได้แน่ว่าเป็นการเลี้ยงด้วยอาหารอันประเสริฐสุด คนสมัยก่อนมีการศึกษาน้อย

เฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิง และมีความต้องการทางเศรษฐกิจทำนอง
 มักน้อย ฉะนั้นแม่จึงเลี้ยงลูกอ่อนด้วยนมแม่ ถ้าเผอิญไม่สามารถ
 กระทำได้ด้วยตนเอง ก็ต้องหาแม่นมมาให้นมแทน สมัยนี้ผู้หญิง
 โดยมากที่อยู่ในเมือง ได้ศึกษาเล่าเรียนกัน บางคนถึงชั้นสูงๆ
 และก็ออกทำงานนอกบ้านประกอบอาชีพเพื่อให้ได้ใช้วิชาที่เรียนมา
 แม้ว่าจะมีลูกอ่อนก็ยังไปทำงานนอกบ้าน บ้างก็อ้างว่าสภาพเศรษฐกิจ
 ในปัจจุบันนี้รัดตัว ต้องออกไปทำมาหากินทั้งพ่อและแม่ และ
 สมัยนี้แม้อยากได้แม่นมก็หายากเต็มที ฉะนั้นสภาพการณ์ก็เห็นว่า
 ทารกให้นมแม่อันประเสริฐนี้ ทารกในเมืองมักจะได้รับน้อยลง
 แต่เข้าใจว่าตามชนบทและในถิ่นที่ยากจนในเมือง แม่ยังให้นมลูก
 อยู่มากพอใช้ อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้วิทยาศาสตร์และธรรมชาติก็
 ยังพอเกอกุลทารกของพวกเรายูบบ้าง คือ มีน้ำนมโค นมผงที่มี
 คุณภาพดีพอประมาณช่วยได้บ้าง แต่ก็แพงพอใช้และมีคนเป็น
 ส่วนมากไม่เข้าใจเลืกระหว่างนมที่ดีกับนมที่ไม่เหมาะสำหรับทารก
 นมข้นหวานหรือหางนมก็ใช้ให้ทารกกินกันอยู่มาก ข้อสุดท้ายนี้
 เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของรัฐบาลและเทศบาล ที่จะอบรม
 ประชาชนและโดยเฉพาะแม่ลูกอ่อนให้มีความรู้พอและช่วยสนับสนุน
 ทางการเงิน ถ้าฐานะเศรษฐกิจของแม่ลูกอ่อนนั้นไม่อำนวย
 ให้หาทรัพย์ดีๆ มามอบให้ทารกของตน

ระยะต่อไปที่ควรระวังเป็นพิเศษเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของเด็ก คือ ระยะที่เด็กมีอายุระหว่าง ๖ เดือนถึง ๖ ขวบ เพราะในระยะนี้ต้องการอาหารที่เหมาะสมให้เด็กกิน จึงจะทำให้ร่างกายแข็งแรง และจิตใจแข็งแรงสมบูรณ์พอที่จะเป็นทุนให้เติบโตได้ดีตลอดชีวิต ขณะนี้ในประเทศไทยเรา พวกเรามักจะให้อาหารที่ไม่เหมาะสมแก่เด็กที่หย่านมใหม่ๆ เช่น คนจนก็ให้ข้าวบดผสมเกลือ คนที่มั่งมีพอก็ยังไม่พ้นข้าวบดแต่เติมกับข้าวชนิดที่ผู้ใหญ่กินอร่อย แต่ไม่เป็นคุณแก่การพัฒนาเติบโตของเด็ก ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมรัฐบาลจะต้องกระทำการหลายอย่างซึ่งรวมทั้งการศึกษา การให้บริการสาธารณสุข สาธารณูปโภค เพื่อแก้ไขป้องกันเรื่องนี้ ตลอดจนสนับสนุนในโครงการพัฒนาให้ประเทศเราสามารถผลิตนมโคสดได้บริโภคทั่วถึงกันด้วยราคาย่อมเยา และอาหารประเภทไข่ไก่ก็เช่นเดียวกัน ต้องผลิตให้มากและราคาถูกพอสำหรับเลี้ยงเด็ก ผลไม้สดก็ควรปลูกฝังนิสัยเด็กให้รับประทานเสียแต่เนิ่นๆ

โภชนาการที่ถูกสุขลักษณะ^{นี้} เป็นทรัพย์สินอันประเสริฐที่เราจะต้องมอบให้ลูกหลานเรา จนถึงอย่างน้อยระยะที่ร่างกายและสมองหยุดเติบโต ระหว่างอายุประมาณ ๑๘ ถึง ๒๑ ขวบ พวกเรามักจะนิ่งนอนใจและโอ้อวดว่าเมืองไทยมีข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ไม่มีใครอดตาย แม้จะจนแสนจน ความเข้าใจเช่น^{นี้} บางครั้งทำ

ให้เราลงละเลยหลักโภชนาการ ซึ่งได้พิสูจน์แล้วว่า เรามีหน้าที่ไม่ใช่แค่ให้เด็กอิ่มท้องอย่างเดียว ต้องให้กินอาหารที่เป็นคุณและมีธาตุต่าง ๆ สมดุลกัน เฉพาะอย่างยิ่งธาตุโปรตีน และต้องทวนสิ่งที่เป็นโทษสำหรับวัยเด็ก เช่น รสเผ็ดจัด เปรี้ยวจัด เป็นต้น พิจารณาในแง่นี้ แม้แต่ในพระนครและในบ้านที่มั่งคั่งสมบูรณ์ เราก็ไม่ได้ให้อาหารแก่เยาวชนของเราอย่างถูกต้องและเพียงพอ และเป็นหน้าที่ของรัฐบาลอีกที่จะต้องเอาใจใส่ทำการพัฒนาประเทศในเรื่องโภชนาการ ซึ่งรวมทั้งการอนามัยโรงเรียนด้วย เป็นลำดับสำคัญสูง เพราะเป็นหลักเบื้องต้นแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจทั้งหมด

จิตสำคัญยิ่งกว่ากายฉันใด สุขภาพจิตของเด็กก็สำคัญฉันนั้น และเป็นทรัพย์สินอันประเสริฐที่เรามีความรับผิดชอบจะต้องให้แก่ลูกของเรา บัจฉัยที่จะทำให้สุขภาพจิตดีผมได้กล่าวมาบ้างแล้วในคำนำ โภชนาการ เฉพาะอย่างยิ่งในรุ่น ๖ เดือนถึง ๖ ขวบ แต่มีบัจฉัยอื่นอีกหลายประการภายในครอบครัวที่พ่อแม่จะช่วยอำนวยความสะดวกได้ เช่น ความรักเด็ก ความสามัคคีปรองดองระหว่างพ่อกับแม่ ความสนิทสนมระหว่างพ่อแม่กับลูก เป็นต้น ถ้าพ่อแม่ทะเลาะกันเป็นนิจสิน หรือพ่อทิ้งแม่ลูกไปด้วยเหตุประการใดก็ตาม หรือเด็กต้องพรากจากแม่ไปนาน ๆ เช่นนี้ ก็เป็นอันตรายแก่จิตของเด็กในปัจจุบันและอนาคต

นิสัยและสันดานของเด็กที่ได้อบรมมาดี จะเป็นทรัพย์สินอันล้ำค่าติดตัวเด็กไปตลอดชีพ ฉะนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่พึงมอบให้ เช่น นิสัยไม่เห็นแก่ตัว โอบอ้อมอารีแก่ผู้อื่น นิสัยรักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง การไม่รังเกียจเจียดเงินที่ต่อมนุญอื่นเพราะสัญชาติ ศาสนา ผิว หรือชั้นวรรณะ ความขยันหมั่นเพียร อุทิศหาบากบั่น ความมานะ อุตสาห ความมีระเบียบ ความสะอาด ความมีใจเป็นนักกีฬา แพ้เป็น ชนะเป็น ความใฝ่รู้ใฝ่หาความจริงและใฝ่หาความประเสริฐ ความรักศิลปะและสิ่งงามสิ่งไพเราะ นิสัยสันดานเหล่านี้เพาะได้ยาก และการปฏิบัติของพ่อแม่ให้เป็นเยี่ยงอย่างนั้นจะเป็นเครื่องช่วยได้มาก ตัวอย่างเช่นนิสัยอ่านหนังสือ (แทนที่จะเพ่งดูแต่โทรทัศน์) พ่อแม่ช่วยได้มากโดยเริ่มอ่านให้เด็กสนใจตั้งแต่อายุน้อย ๆ ประมาณ ๔ ขวบขึ้นไป

ทรัพย์สินที่พึงมอบให้เยาวชนในหัวข้อตอนนี้ ท่านจะสังเกตได้ว่าบางอย่างก็ต้องเสียสละและเกี่ยวกับเศรษฐกิจอยู่บ้าง แต่ส่วนมากเกี่ยวกับน้ำใจ ความวิริยะพากเพียร และสติของผู้ใหญ่

จัดให้มีคู่มือที่สมควร

สมัยนี้ การที่จะนำคำพระมาแนะนำผู้ใหญ่ให้จัดให้บุตรหลานของตนมีคู่มือที่สมควรแบบประเพณีโบราณนั้น เห็นไม่สำเร็จได้มารายนัก เพราะแม้ว่าผู้ใหญ่จะตั้งใจจัดให้สักเพียงใด

การคลุมถุงชนหรือแม้แต่การชักนำด้วยอุบายนานาประการก็คงจะ
ไปสะดุดกับหลักเสรีภาพในการเลือกคู่ ซึ่งแพร่หลายไปพร้อมกับ
ระดับการศึกษาของเยาวชนทั้งหญิงและชาย แม้ว่าในท้องถิ่นที่ยัง
ถือประเพณีโบราณ อาจจะมีผู้ปฏิบัติเหลืออยู่บ้าง

แต่ถ้าจะตีความข้อนี้ให้กว้างและให้เข้ากับสถานการณ์
เศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าหน้าที่รับผิดชอบของผู้-
ใหญ่ต่อผู้เยาว์ในข้อนี้ยังคงมีอยู่ ในสังคมแต่ก่อนความต้องการทาง
เศรษฐกิจมีน้อย ฉะนั้นเพื่อความปลอดภัยจากธรรมชาติทางเพศ
ซึ่งมีกำลังกดดันสูง ผู้ใหญ่ท่านจึงพยายามจัดให้บุตรหลานเป็น
ฝั่งเป็นฝากันเสียแต่อายุไม่มากนักทั้งหญิงและชาย ในปัจจุบัน
นี้เฉพาะอย่างยิ่งในกรุง คนเราจะมีเรือน ต้องคิดหนักคิดหลังหลาย
อย่าง การเรียน เศรษฐกิจ ที่อยู่อาศัย การเลี้ยงชีพ เป็นเรื่องที่จะ
ต้องนำมาคำนึง ฉะนั้นหนุ่มสาวปัจจุบันนี้จึงแต่งงานกันช้ากว่า
ก่อน แต่พลัทธิธรรมชาติทางเพศนั้นคงจะไม่หย่อนกว่าเดิม ฉะนั้น
เมื่อเยาวชนของเราควรมีคู่ครองที่สมควรต่อเมื่อถึงเวลาสมควรแล้ว
ผู้ใหญ่และเยาวชนควรจะปฏิบัติอย่างไร ในระยะที่รอให้ถึงเวลา
สมควรนั้น

ในความเห็นของผม ผู้ใหญ่มีหน้าที่ให้ความรู้เรื่องเพศ
แก่เยาวชน และควรจะทำเสียตั้งแต่ก่อนที่ธรรมชาติทางเพศ
จะมีกำลังแรงสูง ผู้ใหญ่ในที่นี้หมายถึงทั้งพ่อแม่และครูอาจารย์

และความรู้เรื่องเพศนั้นควรแบ่งออกเป็นความรู้ทางชีววิทยา (เพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็นของเท็กวัวร์น) ความรู้ทางอนามัย (เพื่อป้องกันแก้ไขปัญหา) และความรู้ทางศีลธรรม (เพื่อให้ยับยั้งใจได้)

ในเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนและเรื่องที่พูดกันยากเช่นนี้ ความสนิทสนมระหว่างผู้ใหญ่กับเยาวชนเป็นปัจจัยสี่ประการอันสำคัญนัก นิสัยสันดานที่เพาะมาแต่เด็ก ๆ ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่จะถ่ายทอดหลักให้เยาวชนทราบและยึดถือว่า สิทธิและหน้าที่ระหว่างคนต่อคน หมึงกับชาย เมียกับผัวนั้น มีอยู่อย่างไบบ้าง และผลของการล่วงประเวณีหรือความสำส่อนจะมีอย่างไรแก่สุขภาพของแต่ละคน จะมีอย่างไรสำหรับทารกที่อาจจะเกิดขึ้นมา และผลจะมีอย่างไรเมื่อภายหลังจากการสำส่อนแล้ว แต่ละคนจะพบคนที่ตนรักตนบูชาเข้าจริง ๆ เฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเรื่องเพศนั้นควรจะช่วยให้เยาวชนรู้จักความแตกต่างกันระหว่างความรักกับราคะ ตัณหา ระหว่างความรักกับความลุ่มหลงในรูปปรตกลิ่นเสียว

เครื่องมือในการกำกับไม่ให้เยาวชนของเราเดินทางไปในด้านเสื่อมเสียก็มีอยู่บ้างทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ผู้ใหญ่จะต้องป้องกันไม่ให้เยาวชนมีเงินสำหรับจับจ่ายจนเหลือเฟือ การยับยั้งจำกัดทรัพย์สินแก่เยาวชนบางโอกาสก็เป็นของดี

ถ้าเยาวชนของเรามีเวลาว่างมาก ผู้ใหญ่ พ่อแม่ ครูบา-
อาจารย์ก็ยังสามารถจะช่วยให้เยาวชนนั้นใช้เวลาว่างไปในทางที่จะ
ชมธรรมชาติทางเพศได้ด้วยการเรียนหนังสือ การกีฬา การเข้า
ชุมนุมแบบที่อังกฤษเรียกว่า Youth Club การร่วมกันประกอบ
สาธารณประโยชน์ เช่น อาสาสมัครไปช่วยคนจน คนพิการเป็น-
ต้น เหล่านี้ช่วยป้องกันความเสียหายทั้งในเรื่องนี้และเรื่องอื่นๆ

ข้อสำคัญที่สุดคือ ผู้ใหญ่ไม่พึงกระทำความผิดกระหมื่น
ประหนึ่งว่า ถ้าพูดถึงเรื่องเพศแล้วเป็นเรื่องลึกลับมหัศจรรย์ ผู้-
ใหญ่ทำได้ เด็กไม่เกี่ยว การปฏิบัติเช่นนั้นเป็นการยั่วให้เกิดความ
อยากรู้อยากเห็นมากขึ้น อีกประการหนึ่ง ผู้ใหญ่ไม่พึงเอาต้นเหตุ
กับปลายเหตุมาปะปนกัน หรือจับเรื่องเล็กสำคัญว่าเป็นเรื่องใหญ่
ถ้าพวกเราเพียงแต่พูดกันว่า เด็กสาว ๆ อย่าใส่กระโปรงสั้นนัก
เด็กผู้ชายอย่าไว้ผมยาวนัก คำถามก็จะเกิดขึ้นว่าทำไม คำตอบ
ปกติก็จะเป็นว่าเพราะผิดประเพณีของไทยเรา แต่คำตอบชนิดนี้
เป็นคำตอบชนิดบ้ายเบี่ยง เรื่องผมยาวผมไม่รู้ แต่เรื่องกระโปรง
สั้นเป็นเรื่องที่ผู้ใหญ่บางคนอาจจะมีใจอูกุศล คิดเรื่องเพศเสียก่อน
ที่เยาวชนจะคิดถึง และแท้จริงเรื่องความนิยมในการแต่งกายนั้น
ก็หมุนเวียนเปลี่ยนไปตามกาลสมัย ไม่มีแบบใดยั่งยืน ผมเห็นว่า
เป็นเรื่องเล็ก ไม่ควรเอาใจใส่จนเกินไปนัก ควรมุ่งพุ่งเล็งแต่ใน
สาระสำคัญกันดีกว่า

ให้ได้ศึกษาศิลปวิทยา

ความสำคัญของการศึกษาต่อเยาวชนนั้น เห็นจะไม่ต้อง
บรรยายให้ยืดยาวในหอประชุมคุรุสถานี้ เพียงแต่เชิญสมาชิกโลก
นิติมาบทเดียวเห็นจะพอ

ความรู้คู่ยังล้ำ

สินทรัพย์

คิดค่าควรเมืองนับ

ยิ่งไขว้

เพราะเหตุจักอยู่กับ

กายอาต-มานา

ใจจักเบียนบได้

เร่งรู้เรียนเอา

กล่าวโดยส่วนรวม การศึกษากับเศรษฐกิจนั้นเกื้อกูลซึ่ง
กันและกัน และมีผลต่อกันอย่างสนิท คือ ถ้าการศึกษาของชาติดี
แรงงานของชาติก็ดีตาม และจะช่วยเศรษฐกิจของชาติให้ดีขึ้น
กลับกันถ้าการศึกษาของชาติเลว แรงงานก็จะเลวตาม และเศรษฐกิจ
ของชาติก็ยิ่งเลวลง อีกประการหนึ่ง การพัฒนาการศึกษานี้ยัง
ช่วยการพัฒนาเศรษฐกิจได้ถึง ๒ นัย คือนอกจากจะช่วยให้
เศรษฐกิจส่วนรวมก้าวหน้าขึ้นแล้ว ยังเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะกระจาย
ทรัพย์สินและรายได้ให้ทั่วถึงกัน ทำให้เด็กทุกคนมีโอกาสหาความ
เจริญได้เสมอกันยิ่งขึ้น

ในสมัยปัจจุบัน การศึกษาของประเทศไทยเรานี้ ทั่วปัญหา
ยิ่งเร็วกว่าการแก้ไขขบปัญหา ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ เกิด

ที่เข้าโรงเรียนในระยะเวลาต่าง ๆ มีอัตราส่วนต่ำกว่าเมื่อ ๑๐ ปีก่อน และเด็กส่วนใหญ่พื้นความรู้ชั้นประโยคต่าง ๆ ต่ำกว่าในอดีต แม้ว่าจะมีวิชาที่เรียนมากกว่าเดิมก็จริง ข้อนี้เป็นความรับผิดชอบของผู้ใหญ่ซึ่งในกรณีนี้คือรัฐบาลและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่จะแก้ไขถือการพัฒนาการศึกษาเป็นอันดับสูง จะแก้ว่าเศรษฐกิจไม่อำนวยไม่ได้ เพราะถ้าเศรษฐกิจไม่อำนวยความสะดวก ความเสื่อมในการศึกษาจะยิ่งทำให้เศรษฐกิจจมลึกลงไป

แต่ในการแก้ไขปัญหาคำศึกษานั้น ต้องยอมรับว่าทรัพยากรที่จะนำมาใช้นั้นมีจำกัด จำเป็นจะต้องจัดการให้ทั้งเงินและคน และสถานที่ได้ทำประโยชน์สูง ในการนี้ การจัดระเบียบราชการภายในกระทรวงศึกษาธิการและมหาวิทยาลัยต่างๆ การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบออกไปเป็นหลายกระทรวง ระบบการจัดและควบคุมครูตลอดจนรายได้ของครู ระบบครูสภาทั้งระบบ ตลอดจนการปฏิบัติงานของสภาการศึกษาแห่งชาติ ควรจะเป็นเรื่องที่เราทั้งหลายทุกฝ่ายมาร่วมกันพิจารณาอย่างปราศจากอคติ และโดยเสียผลส่วนรวม ในเรื่องนี้พวกเราทั้งหลายทุกฝ่ายอาจจะต้องแสดงความยืดหยุ่นบ้าง ถ่อมตนให้มาก ไม่ถือทิฐิมานะ ไม่พะวงคิดแต่ว่าเราเป็นครูบาอาจารย์ชั้นสูงจนแก่เฒ่าป่านี้นี้แล้ว พุคะอะไรออกไปจะต้องถูกหมด ครูเก่าก็รับผิดชอบได้เหมือนกัน เพราะเราทุกคนรับผิดชอบต่อเยาวชนทั้งชาติ

การพัฒนาการศึกษาในชนบทนั้น มีสาระสำคัญพิเศษ ๒ ประการ คือ ประการที่ ๑ เด็กนักเรียนมักจะออกจากโรงเรียนไปเป็นอันมากเมื่อครบวาระการศึกษามาฉบับกับ และอีกประการหนึ่ง คือ ครูที่สอนวิชาที่สำคัญ ๆ มักจะขาดแคลนหายาก

ทราบไหมที่นักเรียนในชนบทละการศึกษาไปตั้งแต่อายุน้อย ทราบนั้นความรู้ที่จะติดตัวเยาวชนไปย่อมไม่แน่นแฟ้น ไม่ช้าก็ลืม กลับสูญไป ในกรณีเช่นนี้ จนกว่าเราจะสามารถระดมกำลังทางเศรษฐกิจ สร้างครู สร้างโรงเรียนให้พอที่จะขยายการศึกษามาฉบับกับ เราจะต้องพยายามติดตามนักเรียนเก่าไปให้การศึกษาเพิ่มเติม และควรจะพยายามแทรกความรู้ที่จะเป็นประโยชน์แก่อาชีพของนักเรียนรุ่นใหญ่ขึ้นจริง ๆ เพื่อเป็นที่สนใจแก่เขา เพราะเขาเห็นประโยชน์ทันตา การจัดงานติดตามฝึกฝนเยาวชนที่ออกจากโรงเรียนไปแล้วให้ได้ศึกษาอบรมนี้ ควรจะกระทำทั้งในชนบทและในกรุง ทั้งในถิ่นเกษตรและในถิ่นช่างฝีมือ

ความขาดแคลนครูวิชาสำคัญ ๆ ในชนบท เป็นผลร้ายแก่เยาวชนในท้องถิ่นนั้นยิ่งนัก วิธีแก้เห็นจะต้องกระทำหลาย ๆ ทาง ก็อาจจะใช้วิธีเศรษฐกิจชักจูงให้ครูดีไปสูชนบทโดยให้รายได้เพิ่มขึ้นประจำตำแหน่ง และอาจจะใช้วิธีอาสาสมัครส่งบัณฑิตผลิตเวียนกันไปสอนในชนบทแต่ละคนเพียงระยะสั้น ๆ จนกว่าเราจะแก้ปัญหาเหล่านี้สำเร็จ ต้องอาศัยวิธีเสาะแสวงหาช่างเผือก

ทบทบา คือนักเรียนที่เรียนดีพิเศษในชนบท ส่งเสริมให้ได้ย้ายไปเรียนในโรงเรียนที่ดีในกรุงต่อไป

สภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันและอนาคตของไทยเรา แสดงว่าคนไทยเราจะต้องใช้วิชาความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้นทุกทีแม้แต่ในการเกษตร เนื่องจากประชากรของไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และที่ดินเพาะปลูกมีอาณาเขตจำกัด การเพิ่มพืชผลด้วยวิธีขยายเนื้อที่เพาะปลูกซึ่งเคยทำกันมาแต่ก่อน จะกระทำต่อไปไม่ได้นาน จะต้องหันไปใช้วิธีใช้เนื้อที่น้อยเพาะปลูกให้ได้ผลมาก วิธีนี้จะต้องใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเกี่ยวกับการใช้น้ำ การบำรุงดิน การปราบศัตรูพืช การคัดพันธุ์พืช และการเก็บรักษาพืชผล เป็นต้น ในด้านการส่งเสริมอุตสาหกรรมก็เช่นเดียวกัน ความรู้ทางช่างโลหะ ช่างกล ช่างไม้ ช่างสำรวจ และช่างอื่นต่างๆ เราจะต้องใช้มากขึ้นทุกวัน แม้ในด้านการธนาคาร การจัดทำบัญชี การควบคุมงาน การอำนวยการ หรือในราชการแต่ละตำแหน่ง ความรู้ในด้านวิชาชีพมีความสำคัญมากขึ้นทุกที ในทุกระดับและทุกแขนงงาน คนที่รู้แต่เพียงหนังสือเช่นคนที่เรียนสำเร็จประโยคมัธยมตอนต้นหรือตอนปลาย ถ้าจะหางานทำจะต้องมีวิชาชีพเข้าประกอบ มิฉะนั้นจะหาทางประกอบอาชีพยากขึ้นทุกที และพิจารณาจากการประกอบกิจการต่าง ๆ เช่น เหมืองแร่ โรง-

งานอุตสาหกรรม หรือพ่อค้าธนาคาร หรือพยาบาล คนระดับ
มัธยมอาชีวะหรือวิชาชีพยังขาดแคลนอยู่มาก

ฉะนั้น การอำนวยการศึกษาค้นอาชีวะจึงมีความสำคัญเป็น
พิเศษในสมัยพัฒนาเศรษฐกิจนี้ และนอกเหนือไปจากที่รัฐบาล
จะระดมกำลังเงินและกำลังคนเพิ่มการศึกษาค้นอาชีวะนี้แล้ว
ผู้ปกครองเด็กและครูบาอาจารย์เองควรจะใช้วิธีอันแยบคาย เนะ
แนวให้นักเรียนเอาใจใส่ต่อการศึกษาประเภทนี้ยิ่งขึ้น ทุกวันนี้นัก
เรียนชั้นมัธยมส่วนใหญ่มักจะมีมุ่งหมายที่จะเข้ามหาวิทยาลัยเพื่อ
ให้ได้ปริญญา แต่มีนักเรียนเป็นอันมากที่ไม่สามารถเข้าศึกษาใน
มหาวิทยาลัยได้ มิใช่เป็นเพราะรัฐบาลไม่สามารถขยายมหาวิทยาลัย
รับนักเรียนชั้นอุดมเพิ่มขึ้น แต่เป็นเพราะพินความรู้และความ
สามารถของนักเรียนจำนวนมากไม่เหมาะสมสำหรับการศึกษามหา
วิทยาลัย ถึงเมื่อหลุดเข้าไปศึกษาได้ในมหาวิทยาลัย ก็มีเป็น
จำนวนไม่น้อยที่เรียนไม่สำเร็จต้องคัดชื่อออก เป็นการเสียเวลา
และสิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ ฉะนั้นแทนที่จะพยายามเรียนเพื่อสอบ
เข้ามหาวิทยาลัย นักเรียนจำนวนหนึ่งนี้ควรจะได้รับการแนะนำให้
เรียนเพื่อจบชั้นมัธยมอาชีวะหรือชั้นวิชาชีพ แต่ทั้งนี้รัฐบาลจะต้อง
จัดการอำนวยการสอนทางอาชีวศึกษาให้ได้จริงจัง ๆ ประการหนึ่ง
และวางอัตราเงินเดือนสำหรับรับนักเรียนที่สำเร็จวิชาชีพให้เหมาะสม
และให้มีอนาคตดีพอสมควร

อาชีพศึกษาทางด้านเกษตรนั้น ยังมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับประเทศไทยและสำหรับระบบเศรษฐกิจที่เรามีสู่ต่อไปอีกในอนาคต ปัญหาเรื่องครู ปัญหาเรื่องการปฏิบัติงานและการปฏิรูปทางหลักสูตร เป็นเรื่องที่เราจะต้องแก้ไขโดยเร็ว

หลักสูตรและวิธีสอนไม่ว่าจะเป็นชั้นประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษา ไม่ว่าจะเป็นอาชีพหรือสายสามัญ ถ้าเรายึดถือใช้แบบเดียวกันทั่วประเทศ ผมเกรงว่าจะไม่ได้ผล เพราะประเทศไทยเราแต่ละท้องถิ่นก็มีลักษณะเศรษฐกิจแตกต่างกันไป บ้างก็หนักทางเกษตร บ้างก็หนักทางเหมืองแร่ และทำไร่ทำสวน เราควรจะจัดหลักสูตรและวิธีสอนให้เข้ากับลักษณะของแต่ละท้องถิ่น เพื่อทำความเข้าใจและสนใจแก่นักเรียนให้ดี เช่น เอาโจทย์เลขเรื่องน้ำไหลออกจากท่อประปาไปให้เด็กในถิ่นที่ไม่มีน้ำประปา จะยิ่งยากแก่ความเข้าใจของเด็ก การสอนวิทยาศาสตร์เบื้องต้นที่มีตัวอย่างเกี่ยวกับดิน น้ำ และพืช จะเป็นที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์แก่นักเรียนในถิ่นที่ทำนาทำสวนแม้จะเป็นเด็กชั้นประถม มากกว่าที่จะนำวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับโรงงานอุตสาหกรรมหรือไฟฟ้าที่เด็กไม่เคยเห็น

การศึกษาชั้นอุดมศึกษานั้น แตกต่างกับการศึกษาชั้นมัธยมอยู่หลายประการ ทั้งในค่านิยมของนักเรียน ในด้านวิชาที่เรียนกับวิธีเรียน นักเรียนมหาวิทยาลัยอยู่ในวัยที่เกือบจะเป็นผู้ใหญ่แล้ว

ควรจะให้มีโอกาสภาพและความรับผิดชอบในตนเองเพิ่มขึ้น เพื่อเตรียมตัวเป็นผู้ใหญ่ได้จริง ๆ และเป็นบัณฑิตได้จริง ๆ การเรียนก็ควรจะเป็นไปในรูปเรียนด้วยตนเองมากกว่าที่จะฟังครู นักเรียนกับครูในชั้นอุดมศึกษาควรมีสายสัมพันธ์ด้านวิชาการ ๒ ทางคือ จากครูไปสู่ชั้นนักเรียน และจากนักเรียนไปสู่ครูด้วย มิใช่ครูเป็นผู้บอกสอนนักเรียนอย่างเดียวแบบในชั้นมัธยม และวิชาที่เรียนในชั้นอุดมศึกษานั้นก็เป็นวิชาชั้นสูง มิใช่ว่าใครที่สำเร็จมัธยมศึกษาแล้วจะสามารถเรียนได้สำเร็จทุกคน ฉะนั้นจึงควรมีการคัดเลือกความสามารถเบื้องต้นเสียก่อนให้แน่ใจว่าจะไม่เสียเวลาเปล่า ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

การรับนักเรียนเข้าเรียนชั้นอุดมศึกษาในแขนงวิชาต่าง ๆ นั้น จำเป็นจะต้องพิจารณาถึงความต้องการทางสังคมและเศรษฐกิจด้วย หากไม่คำนึงถึงข้อนี้ ต่อไปไม่ช้าจำนวนบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาออกมาจะไม่สอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคม อาจจะมีบัณฑิตบางจำพวกที่ผลิตได้น้อยไป เช่น วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ แพทยศาสตร์ ครุศาสตร์ เกษตรศาสตร์ เป็นต้น และขณะเดียวกันบัณฑิตบางจำพวกอาจจะล้นตลาด ฉะนั้นการวางแผนการศึกษาชั้นอุดม จึงควรระมัดระวังข้อนี้เป็นพิเศษ

เมื่อเร็ว ๆ นี้ สภาผู้แทนราษฎรได้รับหลักการร่างกฎหมายจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้น ซึ่งถ้าเป็นไปตามที่ทราบกันจากข่าวหนังสือ

พิมพ์แล้ว จะมีลักษณะแตกต่างไปจากมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ในปัจจุบัน คือผู้ที่เข้าศึกษาไม่ต้องสอบแข่งขันหรือคัดเลือก เพียงแต่มีความรู้ระดับ ม.ศ. ๕ หรือเทียบเท่าก็พอ วิธีการศึกษาก็ไม่บังคับให้เข้าฟังคำสอนหรือเข้าชั้นหรือสัมมนาฝึกฝน นัยว่าถ้าสอบไล่ได้ครบหลักสูตร ๔ ปีก็ได้รับปริญญา และส่วนมากของวิชาที่จะให้เรียนในมหาวิทยาลัยนี้เป็นสังคมศาสตร์

ในปัจจุบันนี้ ผมยังไม่ได้เห็นหลักสูตรและเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ ที่จะจัดขึ้นสำหรับมหาวิทยาลัยนี้ และยังไม่ทราบว่ามาตรฐานของการสอบไล่จะเป็นอย่างไร ทราบจากการสนทนากับท่านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้เสนอและผู้สนับสนุนว่าจะพยายามให้มาตรฐานของมหาวิทยาลัยนี้สูงเท่าเทียมกับมหาวิทยาลัยปัจจุบัน

แต่มีปัญหาที่ผมเห็นควรที่จะเสนอหลายประการที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยนี้ คือ

๑. เมื่อนักศึกษาไม่ต้องสอบแข่งขันคัดเลือกเข้ามา ก็เท่ากับว่าต่อไปนี้นักศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยในประเทศไทยจะมี ๒ ประเภท ประเภทหนึ่งต้องสอบคัดเลือกเข้า อีกประเภทหนึ่งไม่ต้อง ประเภทหลังนี้อาจจะเป็นผู้ที่พยายามสอบคัดเลือกเข้าที่มหาวิทยาลัยอื่นแล้ว แต่ไม่สำเร็จจึงมาเข้ามหาวิทยาลัยใหม่นี้ เช่นนี้ น่าเกรงว่าคุณสมบัติเบื้องต้นของนักศึกษามหาวิทยาลัยใหม่จะด้อยกว่านักศึกษาอื่น ๆ โดยทั่วไป

๒. เมื่อวิธีการศึกษาก็ไม่เข้มงวดให้ต้องมีความสัมพันธ์กันระหว่างนักศึกษากับอาจารย์ หรือไม่เข้มงวดให้ต้องมีการอ่านตำราโดยกว้างขวางแบบในมหาวิทยาลัยปัจจุบัน คงจะมีการสมัครสอบไล่อย่างเสี่ยงโชคมิใช่น้อย และถ้าจะรักษามาตรฐานในการสอบไล่ให้เท่าเทียมกับมหาวิทยาลัยปัจจุบัน ผมก็เกรงว่าผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยนี้จะมีเป็นจำนวนน้อย และถ้าผลิตบัณฑิตออกมาได้เป็นจำนวนน้อยเทียบกับจำนวนผู้ที่เข้าศึกษาแล้ว ปัญหาที่จะมีว่า

(ก) จะคุ้มกับการที่รัฐบาลจะลงทุนสร้างมหาวิทยาลัยใหม่นี้หรือไม่ และ

(ข) จะเป็นการชักจูงให้เยาวชนเป็นจำนวนมากหลงเข้าใจผิดไปหรือไม่ว่า ตนควรจะใช้เวลาเรียนในมหาวิทยาลัยนี้แทนที่จะคิดไปเรียนวิชาชีพ หรือทำงานประกอบอาชีพให้เป็นประโยชน์แก่เศรษฐกิจ

๓. เมื่อมหาวิทยาลัยนี้ตั้งขึ้นโดยมีเหตุผลทางการเมืองเพื่อป้องกันแก้ไขคำร้องทุกข์ของนักเรียน ว่ารัฐบาลไม่จัดให้เข้าเรียนมหาวิทยาลัยต่อไป แม้ว่าจะพยายามรักษามาตรฐานการสอบไล่ไว้ แต่มีการผลิตบัณฑิตได้น้อยคน นักศึกษาเหล่านี้จะมีร้องเรียนต่อไปอีกหรือว่ารัฐบาลกักกันไว้ไม่ให้ตนสำเร็จการศึกษา และรัฐบาลจะใช้เหตุผลทางการเมืองอีกหรือไม่ที่จะทำให้ใจอ่อนหย่อนมาตรฐาน

ทุนลงมาให้เป็นที่พักใจแก่นักเรียน และถ้าย้อนมาตรฐานลงมาจริง ปัญหาต่อไปก็คงจะเกิดขึ้นในแง่ความแตกต่างระหว่างคุณค่าปริญญาของมหาวิทยาลัยนี้กับปริญญาของมหาวิทยาลัยปัจจุบัน

ผมเข้าใจว่าปัญหาเหล่านี้และปัญหาอื่นๆ เกี่ยวกับการจัดตั้งมหาวิทยาลัยดังกล่าว ยังไม่ได้มีการอภิปรายกันให้ถี่ถ้วน เพื่อประโยชน์ของเยาวชน และเพื่อประโยชน์ของเศรษฐกิจ ผมเห็นว่าควรจะได้มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง และเมื่อเห็นช่องทางปลอดโปร่งแล้ว จึงควรจะดำเนินการไป แต่ทราบใ้ที่ยังไม่มีการคิดให้รอบคอบและอภิปรายกันให้แน่นอน การด่วนดำเนินการไปก่อนแล้วหวังไปแก้ปัญหากันทีหลัง จะทำให้การดำเนินงานราบรื่นได้ยาก และอาจจะเป็นผลร้ายแก่เยาวชน และแก่เศรษฐกิจของชาติได้โดยง่าย

ห้ามความชั่ว ส่งเสริมความดี

ความสำคัญของการอบรมสั่งสอนเยาวชนให้อยู่ในศีลธรรมให้กลับบาป ให้ประพฤติตนในทางดีงามนั้น ย่อมเป็นที่เข้าใจชัดแจ้งกันอยู่แล้ว และพ่อแม่ ครูอาจารย์ ตลอดจนผู้ใหญ่ในราชการย่อมเข้าใจดี และถือเป็นความรับผิดชอบที่จะพยายามพรวนสอนอบรมเยาวชนในทางที่ดีอยู่เป็นเนืองนิจ

แต่ความรับผิดชอบในเรื่องนี้ มิได้จำกัดอยู่ที่คำพูด คำ

อบรม คำสั่งสอน พ่อแม่ที่พูดปดเป็นนิสัย แม้จะพร่ำสอนเด็กมิให้พูดปดสักเท่าใด แต่เด็กเห็นตัวอย่างผู้ใหญ่พูดปดอยู่ตาตา เด็กนั้นก็จะเห็นในไม่ช้าว่า คำสั่งสอนก็เป็นคำสั่งสอน ส่วนการปฏิบัตินั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เรื่องพูดปดนี้เป็นเพียงตัวอย่างเรื่องเดียว เรื่องลักขโมย เรื่องฉ้อโกง เรื่องเสพสุราเมินเมา หรือเรื่องบาปอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน จะห้ามเยาวชนด้วยปากอย่างเดียวไม่ได้ ผู้ใหญ่ต้องยับยั้งห้ามตนเองด้วย

ทุกวันนี้แทบทุกประเทศ เยาวชนประพฤติตนไปในทางที่แปลก ที่เราเรียกกันว่าชิปปี แต่เดี๋ยวนี้เปลี่ยนไปเรียกชื่ออย่างอื่นแล้วก็มี ซึ่งความจริงมีหลายประเภท และหลายระดับ เพราะบางพวกเสพยาเสพติดก็มี ที่ไม่เสพก็มี บางพวกสำส่อนในทางเพศ แต่บางพวกไม่สำส่อน แต่สรุปข้ออ้างของเหล่าชิปปีนั่นก็คือ ผู้ใหญ่ทำปัญหาไว้ให้เยาวชนรุ่นเขา ผู้ใหญ่เอะอะก็จะรบราฆ่าฟันกัน ทำสงครามกัน ผู้ใหญ่สร้างปัญหาทางสงครามไว้มาก ทำให้มีคนมั่งมีเกินไป คนจนเกินไป ผู้ใหญ่จัดชั้นวรรณะเรื่องผิวจนเป็นสงครามระหว่างผิว ผู้ใหญ่เสพสุราได้ แต่ห้ามเยาวชนสูบกัญญา ซึ่งเป็นพิษน้อยกว่าสุราเป็นไหนๆ ผู้ใหญ่เคียดแค้นกัน แต่พวกเขาเยาวชนรักกัน และผู้ใหญ่พูดอย่างหนึ่งทำอย่างหนึ่ง เยาวชนจึงหมดที่พึ่งเสื่อมศรัทธาสนับถือ

แม้ว่าเราจะไม่เห็นด้วยและไม่ศรัทธากับลัทธิของฮิปปี แต่คงจะมีน้อยคนนักที่สามารถโดยสุจริตใจที่จะปฏิเสธโดยสิ้นเชิงว่า ข้ออ้างของฮิปปีนั้นไม่มีมูลแห่งความจริง ฉะนั้นการกระทำของผู้ใหญ่^๕ เป็นสิ่งสำคัญและพวกเราน่าจะหาวิธีแก้ไขการปฏิบัติของผู้ใหญ่^๕ เหล่านี้แหละ

ในระบบเศรษฐกิจที่เราเรียกกันว่าระบบพัฒนา คือ ระบบเร่งรัดให้เศรษฐกิจก้าวหน้าไปโดยเร็วนี้ เรามักจะเอาใจใส่ในด้านวัตถุค่อนข้างมากจนเกินควร และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ แม้จะเปลี่ยนไปในทางเจริญก้าวหน้าก็ย่อมก่อให้เกิดความระส่ำระสายด้านสังคมในหมู่ประชาชนอยู่มาก การครองชีพก็จะรัดตัวขึ้นทุกวัน การแข่งขันกัน การชิงตำแหน่งกันระหว่างคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวจะมากขึ้นทุกที และเมื่อพัฒนาทางเศรษฐกิจได้ผลดีพอสมควร ก็ย่อมมีบางหมู่ที่ได้รับประโยชน์ทางทรัพย์สินเงินทองมากกว่าหมู่อื่น ผู้ที่มีรายได้ทรัพย์สินมากย่อมใช้จ่ายมาก บางรายก็ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย จนถึงกับเกือบบายมุขแบบใหม่ขึ้นทั่วไป ช่องทางที่จะยั่ววนเยาวชนให้ลุ่มหลงในทางชั่วย่อมมีมากขึ้นเป็นธรรมดา การหลีกเลียงบาปและการประกอบคุณงามความดีจึงทำได้ยากขึ้นเป็นทวีคูณ

การคมนาคมระหว่างประเทศและภายในประเทศ วิทยุ โทรทัศน์ สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ สะดวกสบายยิ่งขึ้น ก็ยิ่งทำ

ให้มีช่องทางย้วยวนเยวชนมากขึ้น โดยมากเป็นการเอาอย่างคนที่
ที่มีชื่อเสียงเป็นคาราภาพยนตร์หรือนักเพลง หรือเยวชนบางคน
ที่มีรายได้สูงอย่างมหาศาล

ภายในประเทศเล่า ตัวอย่างก็มีอยู่ที่มีผู้สามารถกระทำบาป
ได้โดยไม่ต้องรับโทษ ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ได้รับความสุขสำราญ บ้าน
เรือนใหญ่โต มีคนเคารพนับถือกราบไหว้รอบด้าน มีความเด่น
และมีบุญบารมี เยวชนส่วนใหญ่ย่อมอดเสียมิได้ที่จะรับนับถือ
ให้เป็นยอดคน

ที่ผมกล่าวมานี้มิใช่จะกล่าวด้วยความหมกหมัว แต่ใคร
จะเสนอว่า ความรับผิดชอบของผู้ใหญ่ในการที่จะห้ามเยวชน
มิให้ทำบาปและส่งเสริมให้ทำความดีความงามนั้นยากขึ้นทุกวัน
เฉพาะอย่างยิ่งในระบบเศรษฐกิจเร่งรัดพัฒนา ผู้ใหญ่บางคนก็
กล่าวว่า เราจะพัฒนาเศรษฐกิจให้สำเร็จดี ต้องยอมผ่อนผันให้มี
การทุจริตบ้างนั้น เป็นผู้ใหญ่ซึ่งไม่รับผิดชอบต่อเยวชน ถ้าจะ
ต้องทุจริตกันจึงพัฒนาเศรษฐกิจได้แล้ว ผมว่าอย่าพัฒนากันเลย
ปล่อยให้กินเผือกกินมันกันอย่างสุจริตดีกว่า

ที่ผมกล่าวอย่างไม่หมกหมัวนั้น ก็เพราะเท่าที่สังเกตดู
เยวชนทั้งในมหาวิทยาลัยในโรงเรียนและที่อื่น ความบริสุทธิ์ใจ
และความกลัวบาปยังมีอยู่โดยทั่วไป ขอให้ผู้ใหญ่ชักนำให้ดี ชัก

นำด้วยการกระทำและความประพฤติเป็นตัวอย่าง อย่างเพียงแต่ชัก
นำด้วยปากอย่างหนึ่งใจอย่างหนึ่ง

สรุป

ระบบเศรษฐกิจในระยะพัฒนาี้ ก่อปัญหาให้เยาวชน
เป็นอันมากทั้งในด้านอาหาร ด้านอนามัย ด้านอุปนิสัย ด้านเพศ
ด้านการศึกษาอบรม และในด้านความประพฤติเป็นความรับผิดชอบ
ของผู้ใหญ่ทุกประเภทที่จะช่วยป้องกันแก้ไขปัญหาเหล่านี้
นโยบายวางแผนครอบครัวระดับชาติจะช่วยทำให้ปัญหาใหญ่ๆ
ผ่อนคลายลงบ้าง

อย่างไรก็ตาม ผู้ใหญ่มีหน้าที่รับผิดชอบที่จะจัดระบบ
เศรษฐกิจและสังคมเหลือไว้ให้อนุชนมีปัญหาน้อยที่สุดที่จะทำได้
เพื่ออำนวยให้เยาวชนได้เติบโตและดำรงสมาชิมาอาศัยอยู่ในสังคม
ซึ่งเจริญด้วยสมรรถภาพ เสรีภาพ ความยุติธรรมและความเมตตา
ปรานี ขอคุณ

ธรรมะในด้านเศรษฐกิจ

ธรรมะเป็นคำคู่กับศีล คำว่า “ศีล” หมายถึงการระงับไม่
เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ส่วนความหมายของคำว่า “ธรรมะ”
คือการช่วยส่งเสริมให้สถานะดีขึ้น เพื่อความเจริญของเอกชน
มหาชน และส่วนประกอบที่สำคัญแห่งธรรมะก็คือ ความยุติธรรม

ตัวอย่างการประพจน์ผิดหลักธรรมะที่เห็นได้ง่าย เช่น

โจรที่ปล้นทรัพย์ เราถือว่าได้ทำผิดทั้งศีลและธรรมะใน
ด้านเศรษฐกิจ เพราะได้เบียดเบียนเจ้าทรัพย์และถ่วงความเจริญ
คือนอกจากตัวเองจะไม่ประกอบสัมมาอาชีวะแล้ว ยังขัดขวางผู้อื่น
ซึ่งจะทำการประกอบสัมมาอาชีวะเพื่อประโยชน์และความเจริญของ
ส่วนรวมอีกด้วย

ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้ใดมีความมานะอดทนพากเพียร
 ก่อสร้างสรรคสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้น ช่วยเศรษฐกิจของประเทศ เราก็
 ถือว่าบุคคลผู้นั้นมีความดีความชอบและทำคุณหลักธรรมะ

การประพุดิตนผิดหลักธรรมะในด้านเศรษฐกิจนั้น มีได้
 หลายกรณี เช่น

๑. เจ้าหน้าที่รัฐบาลบางคนใช้อำนาจและหน้าที่ที่ได้รับ
 มอบหมายมาเป็นประโยชน์ส่วนตัว ไม่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อ
 ตรง เพื่อให้ทุกคนได้รับประโยชน์ร่วมกัน กลับมีใจลำเอียงช่วย
 เหลือแต่เฉพาะผู้ที่ให้สินบน

ที่ว่าผิดหลักธรรมะ เพราะ

ก. ราษฎรส่วนใหญ่ที่ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริตก็
 เกิดความย่อท้อที่จะทำต่อไป คิดแค้นแยะเบียดเบียนกัน ไม่มีผู้
 ใดคิดจะทำงานที่ใช้เวลานาน ๆ กว่าจะได้ผลตอบแทน ก่อให้เกิด
 ใจร้าย มีการปล้นแย่งชิงกันมากขึ้น ในท้องถิ่นตามจังหวัดต่างๆ
 อาชีพส่วนใหญ่ของราษฎรคือการทำนา ประเทศได้อาศัยข้าวเป็น
 สินค้าออกที่สำคัญ ทำรายได้มาสู่คลังของชาติได้มาก แต่เมื่อเกิด
 เหตุเช่นนี้ก็เท่ากับตัดรายได้ของประเทศจากภายนอก

ข. การที่กสิกรทั้งหลายสามารถทำการเพาะปลูกได้ผลดี
 เท่ากับเพิ่มปริมาณการผลิตให้มากขึ้น ทำให้การค้าสะดวกยิ่งขึ้น
 แต่สิ่งเหล่านี้จะเป็นไปไม่ได้ถ้ามีใจปล้นทรัพย์ เจ้าหน้าที่ทุจริต

มาก ๆ เพราะสิ่งผลิตจะมีน้อยลงไม่พอกับความต้องการของสังคมที่เพิ่มขึ้นอยู่เสมอ ความไม่พอคี่นี้เป็นผลกระทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก

๒. เจ้าหน้าที่ที่มีผลประโยชน์ส่วนตัวในหน้าที่การงานของตนขัดกับประโยชน์ของส่วนรวม ถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติผิดหลักธรรมในตำแหน่งเศรษฐกิจ อาทิ ในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล บุคคลนั้นจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในขอบเขตแห่งนโยบายของรัฐ ถ้าในขณะที่เดียวกันเจ้าหน้าที่ผู้นั้นไปมีตำแหน่งหน้าที่และรับผิดชอบส่วนงานของเอกชน ไม่ว่าจะเพียงแห่งเดียวหรือหลายแห่งก็ตาม อาจเป็นประธานกรรมการ กรรมการผู้จัดการ ผู้ถือหุ้น ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม แม้จะสุจริตเพียงใด บุคคลภายนอกย่อมจะระแวงสงสัยและตั้งข้อรังเกียจ

ฉะนั้นทางที่สมควรคือ เจ้าหน้าที่ผู้นั้นควรจะตลาออกจากหน้าที่หรือตำแหน่งต่าง ๆ เสีย ทำงานแต่เพียงประเภทเดียวโดยไม่ขัดกับประโยชน์ของส่วนรวม ถ้าเป็นไปได้ถือว่าบุคคลนั้นได้ทำถูกต้องหลักธรรมในตำแหน่งเศรษฐกิจ

๓. ข้าราชการแม้ว่าจะไม่ทุจริต แต่ไม่ทำงานให้รวดเร็วเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน ก็ขัดขวางความเจริญในทางเศรษฐกิจและโดยเฉพาะส่วนราชการที่จำเป็นต้องติดต่อกับประชาชนโดยตรง เช่น อำเภอ ถ้าทำงานล่าช้า นอกจากงานของรัฐจะไม่ก้าวหน้า

ไปแล้ว ยังไม่เปิดโอกาสให้ราษฎรได้ทำงานของตนได้ทันเวลา
ง่าย

ฉะนั้น รัฐบาลจะต้องถือเป็นหน้าที่ที่จะปรับปรุงข้าราชการ
ในทุกกรมกองให้มีความกระตือรือร้นในการทำงาน จัดวางระเบียบ
งานและข้าราชการในทุกกรมกองให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่
และความรับผิดชอบไม่ให้ก้ำก่ายกัน ให้ประสานงานกันได้ด้วย
ดี และทุกส่วนราชการจะต้องรู้ว่าแต่ละส่วนมีหน้าที่อย่างไร เพื่อ
จะได้ทำการงานติดต่อกันให้รวดเร็ว ถ้าเป็นการทำงานติดต่อกับ
ประชาชนจะต้องทำให้อย่างรวดเร็วเรียบร้อย และไม่เรียกร้องค่า
ธรรมเนียมใดๆ เกินกว่าที่ทางราชการได้กำหนดไว้

การที่ข้าราชการแต่ละคนพยายามปรับปรุงตัวเองให้มีความ
สามารถเหมาะสมกับหน้าที่ หรือการที่รัฐบาลเข้าใจใช้คนที่มีความ
รู้ความสามารถในกิจการงานชนิดนั้นโดยแท้จริงแล้ว ถือว่าได้
ปฏิบัติถูกต้องหลักธรรมะ

๔. นโยบายเศรษฐกิจที่มุ่งช่วยเหลือหมูชนกลุ่มใดกลุ่ม
หนึ่งโดยเฉพาะนั้น ถ้าทำให้คนกลุ่มใหญ่เดือดร้อนแล้ว ถือว่า
ผิดหลักธรรมะในก้านเศรษฐกิจ เพราะเป็นนโยบายเศรษฐกิจที่
ไม่ได้ให้ความยุติธรรมต่อสังคม การทำให้เงินเฟ้อถึงขนาด การ
เก็บภาษีอากรไม่ทั่วถึง ผู้ที่มีอาชีพที่แน่นอน หรือข้าราชการ
ส่วนมากซึ่งมีบัญชีแสดงรายได้และเงินเดือนเป็นหลักฐานเท่านั้น

ที่ต้องรับภาระภาษีเต็มที ถ้ารัฐบาลสามารถวางหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม มีเจ้าหน้าที่ที่มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ทำงานอยู่แล้ว เท่ากับว่าได้พยายามทำให้ถูกหลักธรรมะในด้านเศรษฐกิจ

๕. ราษฎรที่สมคบกับข้าราชการทำการเอาเปรียบส่วนรวม ถือว่าทำผิดธรรมะในทางเศรษฐกิจ

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ การให้สินบนข้าราชการ ทำให้จิตใจของข้าราชการที่จะทำดีเสื่อมลง และในที่สุดความเดือดร้อนก็จะเกิดขึ้นทั่วไป ถ้าในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรายได้ของรัฐบาลเป็นต้น ในขณะใดก็ตามถ้ารัฐบาลต้องการจะควบคุมการค้าการผลิตไว้ชั่วระยะหนึ่ง ถ้าประชาชนทุกคนเข้าใจหน้าที่อันดีของตน ไม่เอารัดเอาเปรียบกันหรือไม่ฉวยโอกาสค้ากำไร หรือไม่ให้สินบนเจ้าหน้าที่ฝ่ายตุลาการเพื่อเอาสินค้านำเข้าหรือจำกัดบางประเภทเข้ามาในประเทศแล้ว รัฐบาลและธนาคารก็จะสามารถควบคุมการเงินให้หมุนเวียนอยู่ในขอบเขตที่ต้องการ ตลอดจนสามารถควบคุมการถ่ายเทสินค้าให้มีราคาและปริมาณพอดีกับความต้องการและกำลังซื้อของประชาชน แต่ถ้ามีการทุจริตรัฐบาลก็ไม่อาจทำได้ และยังต้องขาดรายได้บางส่วนด้วย เงินจำนวนนั้นจะกลับไปตกอยู่กับคนหมู่น้อย คนหมู่มากต้องซื้อสินค้าที่มีราคาแพง จำเป็นที่เขาจะต้องมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ถ้าไม่มีทางเพิ่มขึ้นเพราะรัฐบาลไม่มีรายได้เพิ่มขึ้นตามส่วนที่สมควรจะจ่ายให้เป็นรายได้ของประชาชน

แล้ว ก็ทำให้เศรษฐกิจของประเทศต้องถูกระทบกระเทือนเพราะประชาชนส่วนใหญ่มีมาตรฐานการครองชีพต่ำลง

ฉะนั้น เราจึงเห็นได้ว่าการเอาเปรียบส่วนรวมจะโดยวิธีใดก็ตาม ถือเป็นผิดธรรมดาในค่านิยมเศรษฐกิจ

อนึ่ง การควบคุมของรัฐบาลถ้าเป็นเพียงเล็กน้อยชั่วคราวชั่วคราวไม่เป็นไร แต่ถ้าควบคุมมากจะทำให้การค้าการผลิตของประเทศปั่นป่วน เท่ากับก่อความเดือดร้อนให้แก่ราษฎร ถือว่าผิดหลักธรรมดาในค่านิยมเศรษฐกิจ

๖. การหลบเลี่ยงการเสียภาษีของราษฎรก็ผิดหลักธรรมดา เพราะรัฐบาลเก็บเงินได้น้อยกว่าที่ควรจะได้

๗. การกักตุนสินค้าในยามขาดแคลนเพื่อหวังกำไรการค้าในตลาดมืด การปฏิบัติตนให้เป็นการฝ่าฝืนข้อบัญญัติแห่งกฎหมาย ถือเป็นการปฏิบัติผิดหลักธรรมดาทั้งสิ้น เพราะก่อความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นและกับส่วนรวม

๘. การที่ราษฎรแต่ละคนไม่มีอาชีพหรือไม่พยายามทำงานเพื่อเลี้ยงชีวิตของตนในทางที่ชอบ ไม่เข้าใจหน้าที่และไม่รู้จักประมาณและความพอเพียง เอาแต่เอาเปรียบ ไม่มีการศึกษาอบรมที่ดี เท่ากับไม่ช่วยเหลือให้เศรษฐกิจของชาติก้าวหน้าไป คือถ่วงความเจริญของชาติ เหล่านี้ถือว่าปฏิบัติตนไม่ถูกต้องหลักธรรมดาในค่านิยมเศรษฐกิจ

๔. การที่มีบุคคลกลุ่มน้อยร่ำรวยขึ้นอย่างมาก เป็นการ
 ผิดหลักธรรมะ เพราะในขณะที่กลุ่มคนมั่งมีมาก ๆ มีจำนวนคน
 น้อย กลุ่มคนจนก็จะขยายจำนวนออกไป เกิดปัญหาในทางสังคม
 มีการแบ่งแยกชั้นของคนโดยไม่ควร และการแบ่งแยกกันใน
 ลักษณะนี้เป็นผลเสียทั้งในทางจิตใจและการครองชีพของประชาชน
 เป็นปัญหาหนักสำหรับรัฐบาลในการปกครองประเทศ นับว่ากระ
 ทบกระเทือนต่อเศรษฐกิจของประเทศทุกทาง

สำหรับข้อนี้ถ้าจะพิจารณาถึงการพนันต่าง ๆ การมีสลาก
 กินแบ่ง ซึ่งเป็นการรวมเงินจากประชาชน หรือจากคนกลุ่มใหญ่
 มามอบเป็นรางวัลให้แก่บุคคลคนเดียว หรือบุคคลกลุ่มน้อย จึง
 เป็นการปฏิบัติที่ผิดหลักธรรมะด้วย แต่ถ้าหากว่าผู้ถูกรางวัล
 สลากนั้น นำเงินมาใช้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมได้มากที่สุด ก็
 ไม่ถือว่าได้ปฏิบัติตนผิดหลักธรรมะแต่อย่างใด เช่น ผู้ถูกรางวัล
 เอาเงินทั้งหมดที่ได้มามอบให้แก่โรงพยาบาล หรือสถานศึกษาต่าง ๆ
 ซึ่งวิธีการที่กล่าวนี้เห็นว่าได้ผลน้อยมาก เพราะผู้มีโชคเช่นนั้น
 ส่วนมากก็มักจะใช้เงินนั้นในทางอื่นที่ให้ความสุขเฉพาะตัว

ฉะนั้นทางที่จะระงับก็คือ ไม่มีการพนันทุกประเภท แต่
 อย่างไรก็ดี รัฐบาลยังคงได้รับประโยชน์จากการขายสลากกินแบ่ง
 อยู่บ้าง รางวัลที่ให้นั้นเป็นเพียงเพื่อบุญใจให้ราษฎรนำเงินที่มีอยู่มา
 มอบรวมให้แก่รัฐบาลเพื่อใช้เป็นประโยชน์ต่อประเทศโดยทั่วไป

เปรียบเทียบการขายสลากกินแบ่งของรัฐบาลกับการขายพันธบัตรของรัฐบาลเอง จะเห็นได้ว่าปริมาณและจำนวนเงินที่ขายนั้น น้อยกว่ากันจนเทียบไม่ได้ แม้ว่าผู้ซื้อพันธบัตรจะได้เงินคืนพร้อมทั้งดอกเบี้ยก็ตาม ฉะนั้นการปฏิบัติผิดหลักธรรมะของรัฐบาลในข้อนี้ รัฐบาลก็มีส่วนได้ประโยชน์ด้วย และประโยชน์ที่ได้นั้นก็ย่อมจะตกถึงราษฎรทุกคนด้วย จึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลจะต้องพิจารณาว่าควรจะให้มียูหรือเลิกไป

๑๐. บุคคลที่มีความสามารถในกิจการค้า หรือทำงานใดก็ตามทำให้มีรายได้ส่วนตัวมากมาย หรือมีทรัพย์สินสมบัติเป็นมรดกตกทอดมา แม้ว่าจะได้รับมาโดยสุจริต ถ้าไม่ได้ทำให้ทรัพย์สินนั้นเกิดผลประโยชน์ต่อส่วนรวมแล้ว ถือว่าไม่ถูกต้องหลักธรรมะในทางเศรษฐกิจ การที่กล่าวเช่นนั้นเพราะมีความเข้าใจว่า การที่บุคคลผู้มีทรัพย์สินมากมายนำเงินนั้นมาลงทุนทำงานให้เกิดผลประโยชน์ต่อส่วนรวม ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมะแล้ว เพราะได้ช่วยส่งเสริมให้ประเทศมีเศรษฐกิจดีขึ้น โดยบุคคลผู้นั้นไม่ได้รับประโยชน์แต่เพียงผู้เดียว บุคคลอื่นๆ ก็ได้รับประโยชน์จากเงินนั้นด้วย และถ้าบุคคลผู้มีทรัพย์สินนั้นได้พยายามที่จะจัดสรรให้ตัวเองได้รับประโยชน์จากเงินนั้นเท่าเทียมหรืออยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับที่บุคคลอื่นๆ จะได้รับ ก็นับว่าได้ทำถูกต้องหลักธรรมะนั้นโดยแท้จริง

แต่ถ้าบุคคลผู้มีทรัพย์สินหรือรายได้ส่วนตัวมากมายไม่ได้ทำประโยชน์ให้แก่สังคมเลย มีเงินใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ถือได้ว่าได้ทำการเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ในยามนั้น เพราะในขณะใดขณะหนึ่ง ความสมบูรณ์ของชาติวัดได้ด้วยจำนวนสินค้า ไม่ใช่เงิน ถ้าจำนวนประชากร $\frac{๑}{๑๐}$ ของชาติสามารถเป็นเจ้าของและได้รับประโยชน์ถึง $\frac{๑}{๒}$ ของสินค้าที่มีอยู่ อีก $\frac{๕}{๑๐}$ ก็ย่อมจะได้รับความเดือดร้อน เพราะขาดแคลนสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการยังชีพของตน มาตรฐานของบุคคลเหล่านั้นก็จะตกต่ำอย่างมากมาย ระดับความเป็นอยู่ของบุคคลหมู่ $\frac{๑}{๑๐}$ กับ $\frac{๕}{๑๐}$ จะต่างกันอย่างยิ่งเทียบไม่ได้ นอกจากว่าบุคคลทั้ง ๒ กลุ่มนั้นจะได้พยายามปรับปรุงตัวเอง ไม่ใช่ให้กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะเป็นฝ่ายปฏิบัติ

การที่ฝ่ายที่ยากจนจะเรียกร้องให้ฝ่ายที่ร่ำรวยเฉลี่ยทรัพย์สินรายได้ให้แก่ตน โดยที่ตนเองไม่ทำอะไรเลยก็ถือว่าเป็นผิดหลักธรรมะเหมือนกัน หรือการที่ฝ่ายร่ำรวยตั้งหน้ากอบโกยเงินทองเข้าไว้โดยไม่คำนึงถึงคนอื่นก็ผิดหลักธรรมะเช่นกัน

ฉะนั้นการถือหลัก “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” นั้นก็นับว่าเป็นการยุติธรรม และควรจะใช้ได้ในทุกกรณี คนที่สามารถหารายได้หรือมีทรัพย์สินมรดกตกทอดมานั้น ถ้าไม่ได้ทำทรัพย์สินนั้นให้เกิด

ประโยชน์ก็ไม่เรียกว่าทำดี และเมื่อเขาทำไม่ดีทรัพย์สินก็จะหมดไป

อย่างไรก็ดี ข้อที่น่าคิดก็คือ การที่มีบุคคลหมุนเวียนร่ำรวยมาก ๆ นั้นไม่สมควร แล้วจะอย่างไรเพื่อให้ทุกคนมีรายได้หรือทรัพย์สินส่วนตัวในระดับที่ใกล้เคียงกัน ถ้าเราจะเพ่งเล็งถึงแต่พวกที่มีรายได้สูงฝ่ายเดียว ก็จะทำให้บุคคลเหล่านั้นเกิดยอเย้อที่จะทำงานให้ได้ผลดีมาก ๆ ขึ้นไป

พิจารณาตามหลักธรรมะในทางเศรษฐกิจแล้วจะเห็นว่า ถ้าทำให้ถูกหลักธรรมะ ก็ต้องช่วยสร้างความเจริญให้มีขึ้นทุกทางและต้องมีความยุติธรรมในสังคมนั้น ๆ ฉะนั้นถ้าจะตั้งเอารายได้ของคนที่มีงั่วมาโดยพลการ ก็ถือว่าไม่ได้ให้ความยุติธรรมแก่ผู้ที่ได้ทำงานมาแต่แรกเริ่ม เป็นการกระทบกระเทือนต่อจิตใจของกลุ่มชน ซึ่งแม้จะเป็นหมุนเวียนก็ถือว่าบุคคลเหล่านั้นได้รับการปฏิบัติที่ไม่ถูกหลักธรรมะเหมือนกัน

วิธีการโดยละม่อมก็มีอยู่ คือ เก็บภาษีจากทุก ๆ คนตามรายได้และทรัพย์สินที่มีอยู่ โดยเฉพาะภาษีจากมรดกแม้จะจกเก็บในอัตราที่สูงก็อาจจะไม่กระทบกระเทือนต่อทายาทผู้รับมรดกมากนัก ส่วนการเก็บภาษีจากรายได้ควรเพิ่มอัตราขึ้นตามปริมาณเงินได้ ผู้ที่มีรายได้น้อยก็เสียในอัตราที่ต่ำ แต่ผู้ที่มีรายได้มากก็ต้องเสียสละเสียภาษีในอัตราสูง

แต่ในเรื่องนี้ต้องอาศัยความรู้และความเข้าใจในระหว่าง
 หมู่ชนด้วยกันจึงจะได้ผล ถ้าราษฎรพยายามหลบเลี่ยงการเสียภาษี
 ให้กับรัฐบาลหรือไม่ทำการอาชีพ คือไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมมา
 แต่ต้น ก็เป็นปัญหาที่ไม่อาจจะแก้กันให้ตกได้

สรุปรวมความว่า ในการรักษาระดับรายได้ของคนให้อยู่
 ใกล้เคียงกัน หรือให้มีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยนั้น การ
 พิจารณาถึงภาษีมรดกและภาษีเงินได้เป็นส่วนสำคัญ และประการ
 สุดท้าย ทุกคนจะต้องมีอาชีพที่สุจริต ไม่ถ่วงความเจริญของส่วน
 รวมด้วยการไม่ทำงาน หรือปฏิบัติผิดหลักธรรมะในตำแหน่งเศรษฐกิจ
 ดังได้กล่าวมาแล้ว การมีการศึกษาอบรมในทางที่ดี เข้าใจนโยบาย
 ของรัฐ เข้าใจถึงเสรีภาพของตนในทางที่ถูก มีความหวังที่จะก้าว
 หน้าให้เท่าเทียมกันโดยไม่เป็นภัยต่อสังคม ทำงานด้วยความรู้
 ความสามารถที่มีอยู่ ย่อมจะเป็นผลดีต่อส่วนรวม และจะทำให้
 ปัญหาเศรษฐกิจในท่านอื่น ๆ ไม่ยากเกินกว่าที่บุคคลทุกคนจะช่วย
 กันแก้ไข

พิมพ์ใน เศรษฐกิจแห่งประเทศไทย ๒๔๕๕

พิมพ์ใน เศรษฐิทรทัศน์ของป๋วย อึ๊งภากรณ์ จัดพิมพ์โดยสมาคมเศรษฐ-
 ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๓

ปฏิทินแห่งความหวัง จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน

เมื่อผมอยู่ในครรภ์ของแม่ ผมอยากให้แม่ได้กินอาหารถูกหลักโภชนาการและได้รับการเอาใจใส่ค้ำนสวัสดิการแม่และเด็ก

ผมไม่ต้องการมีพี่น้องมากมายอย่างที่พ่อแม่ผมมีมา และผมไม่อยากให้แม่มีน้องกระชั้นชิดกับผมเกินไปนัก

แม้กับพ่อผมจะแต่งงานกันตามประเพณีหรือไม่ ไม่สำคัญที่สำคัญคือแม่กับพ่อต้องอยู่ร่วมกัน และไม่ทะเลาะกันบ่อยๆ

ในระยะ ๒-๓ ปี หลังจากที่ผมเกิดมา ผมอยากให้แม่กับผมได้กินอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ เพราะเป็นระยะที่ร่างกายและสมองผมเติบโตขึ้น และเป็นระยะที่จะส่งผลดีผลร้ายให้ผมในอนาคต

ผมต้องการไปโรงเรียน และอยากให้พี่สาวหรือน้องสาว
 ผมได้เรียนหนังสือด้วย แล้วเรียนรู้อวิชาที่จะไปทำงานได้ กับให้
 โรงเรียนอบรมส่งสอนเรื่องศีลธรรมจรรยาให้เรา ถ้าเผื่อผม
 เรียนเก่งไปได้ถึงขั้นสูง ๆ ก็ขอให้มีโอกาสเรียนได้สูงที่สุด

เมื่อออกจากโรงเรียน ผมก็อยากทำงานเลี้ยงชีพ และงาน
 นั้นควรจะน่าสนใจพอที่จะรู้สึกได้ว่าผมได้ทำประโยชน์แก่คนอื่น

บ้านเมืองที่ผมอยู่ควรจะมีชื่อเสียง มีความสงบเรียบร้อย
 ปลอดภัย และพวกเราไม่ถูกกดขี่ข่มเหงประทุษร้าย

บ้านเมืองเราควรจะต้องมีความสัมพันธ์อันมีประโยชน์
 และชอบธรรมกับต่างประเทศ เราจะได้เรียนรู้อวิชาทั้งด้านปัญญา
 และด้านอาชีพจากมนุษยทั่วโลก กับเราจะได้มีทุนจากต่างประเทศ
 มาช่วยเราพัฒนา

บ้านเมืองของเราส่งสินค้าที่ผมทำขึ้น หรือที่เพื่อนร่วมชาติ
 ผมทำขึ้นไปขายต่างประเทศ ราคาสินค้านั้นควรจะเป็นราคาที่ยุติ
 ธรรม

ถ้าผมเป็นชาวนา ผมก็อยากมีที่ดินของผมเป็นกรรมสิทธิ์
 และมีช่องทางที่จะได้สินเชื่อมาลงทุน ได้วิชาแบบใหม่มาใช้เพาะ
 ปลูก ได้ตลาดมั่นคง และรากายติธรรมสำหรับพืชผลของผม

ถ้าผมเป็นชาวเมืองทำงานรับจ้างเขา ผมก็อยากมีหุ้นส่วน

ในงานที่ผมทำ และมีส่วนในการดำเนินงานโรงงานหรือห้างที่ผมทำอยู่

ในฐานะที่เป็นมนุษย์ ผมอยากจะได้อ่านหนังสือพิมพ์ทุก ๆ หนังสือทุก ๆ มีวิทยุฟัง มีโทรทัศน์ดู (แต่ไม่ชอบฟังหรือดูโฆษณาสินค้ามากนัก)

ผมอยากมีสุขภาพแข็งแรง และหวังว่ารัฐบาลจะจัดให้มีบริการอนามัยป้องกันโรคชนิดฟรีและบริการรักษาโรคชนิดที่ถูกและเรียกหาได้ง่าย

ผมหวังว่าจะมีเวลาพักผ่อนเป็นของตนเองบ้าง จะได้มีความสุขร่วมกับครอบครัวผม ถ้าอยากไปเที่ยวสวนก็ได้ อยากดูศิลปะชนิดต่าง ๆ ก็ได้ชม อยากไปงานวัดงานวัฒนธรรมก็ได้ไปเที่ยว

ผมจำเป็นต้องมีอากาศบริสุทธิ์สำหรับหายใจ และน้ำสะอาดสำหรับดื่ม

ผมอยากได้ร่วมมือเป็นสหกรณ์กับเพื่อนฝูง จะได้ช่วยกันเขาบ้าง เราบ้าง แล้วแต่ความจำเป็น

ผมจำเป็นต้องมีโอกาสได้ร่วมงานของชุมชนที่ผมอาศัยอยู่ และสามารถมีปากมีเสียงในการกำหนดชะตาของบ้านเมืองทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองในประเทศของผม

เมียผมก็ควรมีโอกาสอย่างเดียวกัน และเราทั้งสองคนควร
ได้รับความรู้ และทราบวิธีการวางแผนครอบครัว

พอผมแก่ลง บ้านเมืองก็ควรจะให้บริการทางการเงินและ
สังคมสงเคราะห์แก่ผม เพราะผมก็ได้ออกเงินบำรุงมาตลอด

เมื่อผมตายแล้ว และเผอิญมีทรัพย์สินสมบัติเหลืออยู่ ผม
อยากให้รัฐบาลแบ่งให้เมียผมไว้พอกิน แล้วเอาที่เหลือไปทำ
ประโยชน์ให้คนอื่นได้อยู่ดีกินดีด้วย

นี่แหละคือความหมายอันแท้จริงแห่งชีวิต นี่แหละคือการ
พัฒนาเพื่อประโยชน์ของทุกคน

พิมพ์ใน *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* กันยายน ๒๕๑๖

พิมพ์ใน *เศรษฐศาสตร์ของบ้าน* อังภากรณี จัดพิมพ์โดย สมาคม

เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๓

และพิมพ์ซ้ำอีกหลายแห่ง

จุดมุ่งหมายในการพัฒนาชนบท

การพัฒนาชนบทมีจุดมุ่งหมาย ซึ่งอาจจะกล่าวโดยสรุปได้ว่า คือ การทะนุบำรุงให้ชาวชนบทสามารถอยู่ดีกินดีขึ้น ๆ ไป
ประชาชนชาวไทย (และชาวเอเชียโดยทั่วไป) ส่วนใหญ่เป็นชาวชนบท ฉะนั้นการพัฒนาประเทศชนิดที่จะให้ได้ผลดีตก
อยู่กับคนหนุ่มมากก็จำต้องมุ่งพัฒนาชนบทเป็นสำคัญ

ในบทความนี้ เมื่อกล่าวถึงชาวชนบทหรือชาวนา ผู้เขียนตั้งใจจะให้คลุมถึงชาวไร่ ชาวนสวน ชาวนาประมง ชาวป่า ซึ่งหาเลี้ยงชีพด้วยวิธีต่าง ๆ กัน แต่อยู่ในชนบททั้งนั้น และเมื่อกล่าวถึง “เกษตรกรรม” หรือ “กสิกรรม” ก็ตั้งใจจะให้คลุมถึงอาชีพเหล่านี้ทั้งหมด

หนึ่ง ในบทความนี้ จะกล่าวถึงเรื่องการพัฒนาด้านเศรษฐกิจมากกว่าอย่างอื่น แต่ก็สำเหนียกในความสำคัญของการพัฒนาด้านอื่น ๆ ด้านสังคม ด้านการปกครอง และด้านความปลอดภัยต่าง ๆ ด้วย

ประเทศที่มีศึกติดพันอยู่ ไม่ว่าจะเป็นสงครามหรือศึกกลางเมือง การที่วางแผนพัฒนาเป็นระยะเวลานานนั้นย่อมทำได้ แม้ว่าจะไม่มีศึกถ้ำประชาชนไม่มีความปลอดภัยด้วยเหตุที่มีผู้ก่อการร้ายอยู่เนือง ๆ หรือมีโจรผู้ร้ายชุกชุม การพัฒนาเศรษฐกิจย่อมเป็นไปได้ด้วยยากนัก เพราะจะเสี่ยงหรือเพะพนันรั่วหายไปทำไมให้ผู้ร้ายมาขโมยไปเปล่า ๆ เฉพาะอย่างยิ่งถ้าตำรวจไม่ช่วยจับโจรผู้ร้าย

“อาโรคยปรมา ลาภา” ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ จะเห็นสุขภาพอนามัย ซึ่งรวมทั้งการรับประทานอาหารอย่างถูกต้องลักษณะการครองชีพในธรรมชาติอันงดงาม มีความสงบเงียบปราศจากสิ่งรบกวนโสโครก จึงเป็นเรื่องสำคัญของการพัฒนาในทางด้านสังคมถ้าชาวชนบทสามารถอยู่กันเป็นหมู่คณะ มีความสามัคคีรักใคร่กัน ไม่มีใครมาเบียดเบียนซึ่งกันและกัน นั่นแหละเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของการพัฒนาประเทศ การพัฒนาเฉพาะด้านเศรษฐกิจโดยไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคมและการปกครองเหล่านี้ย่อมจะประสบแต่ความเสื่อมและหายนะ

เป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจชนบท หวนมากล่าวถึงเศรษฐกิจ การพัฒนาชนบทจะเรียกว่ามีผลสำเร็จบริบูรณ์ได้ จะต้องบรรลุถึงความมุ่งหมาย ๓ ประการ คือ

(๑) ให้รายได้ของชาวชนบทเพิ่มขึ้นในอัตราที่พึงพอใจ

(๒) ความจำเป็นของรายได้ชาวชนบทจะต้องเป็นไปโดยมั่นคงและมีเสถียรภาพ และ

(๓) ชาวชนบทจะต้องสามารถช่วยตนเองได้และสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้

๑. รายได้เพิ่มขึ้นในอัตราที่พึงพอใจ อัตราเท่าใดจึงจะเป็นที่พึงพอใจสำหรับการเพิ่มรายได้ของชาวชนบท

ในประเทศไทยเรา ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๓ ถึง ๒๕๑๒ รายได้ประชาชาติได้ก้าวหน้าไปในอัตราเฉลี่ย ๘.๑ % ต่อปี ซึ่งนับว่าอยู่ในอัตราที่สูง มีไม่กี่ประเทศที่อัตราก้าวหน้าสูงกว่าเรา แต่เนื่องด้วยประชากรไทยมีอัตราเพิ่มสูง รายได้เฉลี่ยของประชาชนไทยทั้งชาติในระยะนั้นจึงลดลงเหลือ ๔.๓ % ต่อคนต่อปี และเมื่อแยกสถิติออกตามภาคต่างๆ ของประเทศ อัตราเพิ่มของรายได้ต่อคนต่อปีตามภาคต่างๆ ปรากฏดังนี้

ภาคกลาง (รวมทั้งกรุงเทพฯ) ๕ % ภาคเหนือ (ส่วนใหญ่เป็นชนบท) ๓.๙ % ภาคใต้ (ส่วนใหญ่เป็นชนบท) ๓.๗ % ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ชนบทจนที่สุด) ๓.๓ %

สมัชชาใหญ่ของสหประชาชาติ ในปี ๒๕๑๓ ได้ประกาศนโยบายในการพัฒนาประเทศล้าหลังในรอบ ๑๐ ปีที่ ๒ ไว้ดังนี้

(๑) รายได้ประชาชาติจะต้องเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่าอัตรา ๖% ต่อปี และ

(๒) รายได้ประชาชาติต่อคนจะต้องเพิ่มขึ้นในอัตราไม่ต่ำกว่า ๓.๕% ต่อปี โดยสมมุติว่าประชากรเพิ่มขึ้นในอัตราประมาณ ๒.๕% ต่อปี

แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๓ ของประเทศไทย ซึ่งเริ่มใช้เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๑๔ นี้ ได้กำหนดเป้าหมายไว้ว่า รายได้ประชาชาติจะต้องเพิ่มในอัตรา ๗% ต่อปี ในระยะ ๕ ปีข้างหน้า ซึ่งหมายความว่ารัฐบาลไทยเราคาดว่าเศรษฐกิจของไทยจะคึกคักกว่าเมื่อ ๑๐ ปีก่อน แต่ยังคงถือว่าเป้าหมายส่วนรวมของสหประชาชาติสำหรับประเทศด้อยพัฒนาในระยะ ๑๐ ปีต่อไปนี้

ปัญหาสำคัญก็คือ สำหรับชาชนบทไทย เราจะมีเป้าหมายให้รายได้เพิ่มขึ้นอย่างไรจึงจะเป็นที่พึงพอใจ

เป้าหมายข้อหนึ่งในหลายข้อของแผนพัฒนาเศรษฐกิจไทยฉบับที่ ๓ คือ จะพยายามอำนวยความสะดวกทางเศรษฐกิจยิ่งขึ้นในสังคม ซึ่งหมายความว่า จะพยายามให้คนจนมี

รายได้สูงขึ้น และถ้าทำได้จะพยายามให้ชาวนบพที่มีรายได้สูงขึ้น
 ทัดเทียมกับชาวกรุง ถ้าทำให้ทัดเทียมกันไม่ได้จริงๆ ก็พยายาม
 ให้รายได้ชาวนบพสูงขึ้นถึงขนาดที่จะให้ความแตกต่างกับรายได้
 ของชาวกรุงเรียวลงๆ ทุกที เป้าหมายนี้ ผมเห็นว่าเป็นเจตนาอัน
 ดี แต่ควรจะถามพวกเรากันเองว่าหมายความว่าอะไร และจะทำ
 ได้เพียงใด

เราได้เห็นแล้วจากผลของการพัฒนาตามแผนที่ ๑ และ
 ๒ ในช่วง ๑๑ ปีที่แล้วมา อัตราเพิ่มรายได้ในชนบทต่ำกว่าอัตรา
 เพิ่มรายได้ในกรุงนัก ซึ่งหมายความว่าคนจนยิ่งจนและคนมียังมี
 หนักขึ้นโดยเปรียบเทียบกับในปี ๒๕๑๓ รายได้ต่อคนต่อปีโดย
 ส่วนรวมของประเทศไทยประมาณเท่ากับ ๔,๐๐๐ บาท ประชาชน
 ในภาคกลางรวมทั้งกรุงเทพฯ มีรายได้ประมาณ ๖,๐๐๐ บาท ต่อ
 คนต่อปี แต่ในภาคอีสานรายได้ของราษฎรประมาณไม่ถึง ๒,๐๐๐
 บาท ต่อคนต่อปี อัตราเพิ่มรายได้ตามตัวเลขแสดงไว้ว่าแตกต่าง
 กัน ภาคที่รวยเพิ่มมาก ภาคที่จนเพิ่มน้อย ความแตกต่างยิ่งกว้าง
 ถ่างขึ้นทุกที อันจะก่อให้เกิดปัญหายุ่งยากยิ่งขึ้นทั้งในทางเศรษฐกิจ
 สังคม และการปกครอง

ตามความเห็นของผม ถ้าแผนพัฒนาที่ ๓ นี้จะประสบ
 ผลสำเร็จตามความมุ่งหมายจริงๆ รายได้ของชาวนบพจะต้องบัน-
 ทาลให้เพิ่มสูงขึ้น อย่างน้อยเท่ากับอัตราเพิ่มเฉลี่ยของทั้งประเทศ

(คือปีละ ๗ %) ที่กำหนดไว้อย่างนี้ โปรดอย่าถือว่าเป็นการเรียกร้องจนเกินเหตุ แท้จริงเป็นการกำหนดอย่างต่ำ เพราะถ้าพวกเราทุกคนมีรายได้เพิ่มขึ้นคนละปีละ ๗ % เท่าเทียมกัน คนจนในชนบทก็ยังจนกว่าคนมีในเมืองอยู่นั่นเอง เพราะเริ่มต้นก็มีรายได้และทรัพย์สินสมบัติต่ำกว่าเสียแล้ว อัตราเพิ่มของคนที่มีรายได้ต่ำกว่า แปรออกมาเป็นบาทเป็นสตางค์ แม้ว่าจะเป็นอัตราเดียวกัน คนมีก็จะต่ำกว่าคนมีแน่นอน ฉะนั้น “ความยุติธรรมด้านเศรษฐกิจของสังคม” ยังจะมีไม่ได้ แต่มองอีกแง่หนึ่ง ถ้าเราจะพยายามจริงๆ ให้ชาวชนบทมีรายได้และทรัพย์สินสูงขึ้นจนเท่าเทียมหรือเกือบเสมอกับคนที่ร่ำรวยชาวกรุง ภายในระยะเวลาสั้นๆ ก็จะทำให้เกิดปัญหาขึ้นในด้านการเศรษฐกิจแน่ อย่างน้อยก็ต้องบังคับค่าให้ราคาข้าวสารและอาหารอย่างอื่นสูงขึ้นโดยรวดเร็ว และอย่างมาก็จะต้องเกิดการปฏิวัติกันอย่างพลิกแผ่นดิน (ไม่เหมือนการปฏิวัติเดือนพฤศจิกายน ๒๕๑๔) ฉะนั้นผมเห็นว่ายังไม่น่ากระทำ แต่ถ้าเรายังปล่อยให้ชาวชนบทมีรายได้ต่ำ และแม้จะเพิ่มก็เพิ่มในอัตราต่ำอย่างแต่ก่อนแล้ว ก็จะพัฒนาไม่ได้จริงสมตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ นอกจากนั้นชาวชนบทย่อมจะต้องพยายามดิ้นรนอพยพเข้ามาในเมืองเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ โดยหวังว่าจะหลบความบีบคั้นทางเศรษฐกิจจากชนบทมาสู่เมืองสวรรค์ แต่ที่จริงก็หลบจากแหล่งลำบากแหล่งหนึ่งไปสู่แหล่งลำบากอีกแหล่งหนึ่งเท่านั้น

มีหน้าซ้ายยังก่อให้เกิดปัญหาสำคัญในเมืองต่าง ๆ ขึ้นใหม่อีก เช่น ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรม ปัญหาคนว่างงาน ปัญหาอาชญากรรม และอื่น ๆ อีก

ด้วยเหตุฉะนั้น หากรัฐบาลจะพยายามให้บรรลุถึงเป้าหมาย ความยุติธรรมด้านเศรษฐกิจของสังคมจริง ๆ อย่างน้อยอัตราเพิ่ม รายได้ของชาวชนบทในอีสานและภาคอื่น ๆ จะต้องไม่ต่ำกว่า ๗% ต่อปี ซึ่งเป็นเป้าหมายของทั้งชาติ แม้ว่าจะยังไม่สามารถบันดาลให้ รายได้ของประชาชนโดยทั่วไปทัดเทียมกัน หรือแตกต่างกันน้อย ที่สุดก็ตาม ยังมีข้อปลอบใจชาวชนบทอยู่บ้างว่า ในชนบทนั้น มนุษย์เราไม่ต้องใช้เงินมากเท่ากับในกรุง และยังมีสิ่งบำรุงชีวิต ตามธรรมชาติอื่น ๆ อยู่มากพอคุ้มกับที่มีรายได้ต่ำกว่าเขาสักหน่อย “มีน้อยใช้น้อยค่อยบรรจง” แต่อย่าให้มีน้อยนักก็จะเป็นการดี

๒. ความมั่นคงในการเพิ่มรายได้ชนบท ถ้ารายได้ของเรา เพิ่มขึ้นสูงสักปีสองปีแล้ว ในไม่ช้าเสื่อมลง จะถือเป็นสิ่งที่พึงพอใจ ไปได้ไหม เฉพาะอย่างยิ่งในชนบท เพราะอาชีพด้านเกษตรนั้นขึ้น อยู่กับโชคชะตาล่อแหลมอยู่นัก สำคัญที่ดินฟ้าอากาศ สำคัญที่ราคา เคลื่อนไหวขึ้นลงทีละมาก ๆ สำคัญที่แมลงและศัตรูพืช ในทวีป เอเชียและแอฟริกาปีหนึ่ง ๆ จะต้องมีการจําหน่ายล้านครอบครัวที่ต้องภัยธรรมชาติหรือความหายนะด้านอื่น ฝนแล้ง น้ำท่วม พายุจัด แมลงลง ราคาตกฮวบ เป็นต้น ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าชาวนา

โดยทั่วไปมักจะเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ตนทำกินอยู่เสมอ ชาว
ประมงก็เสียเรือ เกษตรกรทั่วไปต้องขายโคกระบือในยามยาก และ
เมื่อทรัพย์สินเครื่องมือหากินเหล่านี้หลุดมือไปแล้ว อย่าหวังเลยว่า
จะลืมตาอ้าปากเอากลับคืนมาได้ในช่วงชีวิตหรือชั่วลูกหลาน

การที่ชาวนามีนาของตนทำกินเองกับการที่ต้องเช่าเขาทำ
หรือรับจ้างเขากำนัน มีข้อแตกต่างกันในสาระสำคัญอย่างยิ่ง ตาม
ระบบการเช่านาของเรา เราเช่ากันปีต่อปี สัญญาเช่าและการแบ่ง
ดอกผลมักจะทำให้ชาวนาเสียเปรียบผู้ให้เช่า และเมื่อเป็นเช่นนั้นทั้ง
เจ้าของนาและคนทำนาก็ไม่มีเหตุอันใดที่จะปรับปรุงที่ดินให้ดีขึ้น
ไม่มีเหตุจูงใจที่จะพัฒนาที่นาให้ผลิตผลได้สูงขึ้น รายได้ชนบทก็
เสื่อมลงๆ นอกจากนั้นความมั่นคงและความสุขใจในการที่มีที่นา
และเครื่องมือหากินเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองนั้น วัตถุด้วยเงินทอง
ไม่ได้ แต่เป็นความพอใจอันแท้จริงของคน

ด้วยเหตุฉะนั้น เป้าหมายการพัฒนาชนบทซึ่งจะจดเว้นเสีย
มิได้ก็คือ ต้องสร้างระบบความมั่นคงเสถียรภาพให้ชาวชนบท
อำนวยให้เขาสามารถปลดเปลื้องความหายนะจากธรรมชาติหรือเหตุอื่น
ได้ชั่วคราวในยามยาก ถ้าชาวชนบทสามารถสะสมทรัพย์สินเงิน
ทองไว้สำรองจ่ายในขณะฉุกเฉินได้เองก็ยิ่งดี แต่ส่วนมากก็ทราบ
กันแล้วว่าทำไม่ได้ ฉะนั้นรัฐบาลจะต้องจัดตั้งหน่วยกุ่มกัณฑ์ต่างๆ
ให้ชาวนาให้พอ เช่น ให้สินเชื่อไปใช้จ่าย ไม่ต้องจำนำจำนอง

หรือขายทรัพย์สินแก่ผู้อื่น และบีบไต่ทำการเกษตรไม่ได้เพราะฝน
ฟ้าไม่อำนวย ก็ทางานสาธารณะให้ทำให้มีรายได้ทดแทนกันบ้าง
เป็นต้น ในกรณีที่สินค้าที่ชาวชนบทผลิต มีแนวโน้มที่ราคาจะ
ตกเป็นระยะเวลานาน เช่น ยาง เป็นต้น ชาวชนบทก็ควรจะ
สามารถเปลี่ยนอาชีพไปทำอย่างที่มีแนวโน้มดีกว่า ถ้าไม่สามารถ
เปลี่ยนได้เอง ก็หน้าที่รัฐบาลจะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้เปลี่ยนได้
เพราะฉะนั้น หน้าที่การส่งเสริมอาชีพชนบท จึงเป็นหน้าที่สำคัญ
ชั้นหนึ่งของรัฐบาล

๓. อุตสาหกิจ อุตสาหกรรม นาถิ แม้ว่ารัฐบาลและข้าราชการ
จะมีสมรรถภาพ และเจตนาช่วยเหลือส่งเสริมชนบทได้อย่างไรก็
ตาม แม้ว่าโครงการพัฒนาจะได้กำหนดไว้อย่างดี และดำเนินงาน
ตามโครงการจะมีประสิทธิภาพดีอย่างไรก็ตาม ชาวชนบทจะรอฟัง
จุมกผู้อื่นหายใจอยู่ตลอดไปมิได้ ชาวนาควรจะพึ่งตนเองได้
สามารถทดสอบดูความเหมาะสมของดิน เมล็ดพันธุ์พืช ปุ๋ย ทางน้ำ
และยาฆ่าศัตรูพืช ที่รัฐบาลแนะนำว่าจะใช้ได้ดีสำหรับตนเพียงใด
ในเวลาที่เกิดผลได้ดีและค่าขายราคาดี ชาวชนบทควรจะคิดได้ด้วย
ตนเองว่าควรจะขยายงานเพียงใด และทรัพย์สินที่ได้มารู้จักเก็บ
ออมไว้และลงทุนเผื่อวันข้างหน้า ในวาระที่เกิดเหตุร้าย ชาวชน
บทควรมีสติปัญญาหาทางรอดได้ อย่างน้อยก็ควรช่วยตนเองได้
ชั่วคราวจนกว่าจะมีผู้อื่นมาช่วย ความสามารถพึ่งตนเองได้เช่นนี้

จึงควรเป็นเป้าหมายสำคัญที่ขบวนการพัฒนาจะพยายามสร้างสมให้ แก่ชาชนบท

หลักการพึ่งตนเองนี้ มีความหมายพาตึงกว้างขวางมาก สำหรับชาวไทยเกินกว่าขอบเขตของการพัฒนาเศรษฐกิจ พวกเรา ชาชนบทมักจะขาดความมั่นใจตนเอง นี่กว่าเป็นผู้ไม่ค่อยก้ม ประนมกรเสมอ และนี่กว่าจะต้องแสดงความนับถือต่อข้าราชการ ฝ่ายตำรวจ และฝ่ายปกครอง และท่านผู้ใหญ่น้อยที่มาจากกรุงเทพฯ ต้องเชื่อถือเชื่อฟัง “เบื่องบน” ถ้าชาชนบทสามารถช่วย ตนเองได้และมีความเชื่อมั่นในตนเอง ในไม่ช้าย่อมจะเข้าใจว่า นอกจากจะมีหน้าที่เป็นผู้ตามแล้ว ตนเองก็มีสิทธิเสรีเหมือนผู้อื่น และเมื่อใช้สิทธิเป็นราษฎรในระบอบประชาธิปไตยแล้ว ชาชนบท ก็สามารถเรียกร้อง ร่วมมือในการสังคม และในการปกครองได้ คงจะทำให้ระบบการปกครองในทวีปเอเชีย อย่างน้อยสักประเทศ หนึ่ง^{๕๕} เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นกว่าเดิม เมื่อชาชนบท สามารถพึ่งตนเองมากขึ้นก็จะสำนึกว่ามนุษย์เราสามารถเปลี่ยนแปลงตัดแต่งธรรมชาติได้ เช่น ถ้าไม่ต้องการมีบุตร ก็อาจจะหา วิธีวางแผนครอบครัวเป็นการแก้ไขป้องกันปัญหาประชากรทั้ง ประเทศ และทั่วทวีปได้ดี

เมื่อสามารถพึ่งตนเองได้ ก้าวต่อไปก็จะรู้จักช่วยเหลือซึ่ง กันและกัน ทำนองที่สหประชาชาติไทยกล่าวว่า เมื่อเหลือกำลังก็ออกปาก

แขกช่วยแบกหาม การรวมกำลังกันดังกล่าวในชนบทที่ได้ผลดีมาแล้วในประเทศต่าง ๆ สมัยปัจจุบันได้แก่การสหกรณ์ ซึ่งจะอำนวยความสะดวกให้ชาวชนบทสามารถซื้อได้ถูก ขายได้ราคาดี กู้ยืมได้สะดวก และป้องกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ทั้งในยามเดือดร้อน และในยามปกติ เช่น ถ้าจะใช้เครื่องทุ่นแรง หรือเครื่องมือการผลิตที่แพงไม่คุ้มกับการเพาะปลูกขนาดเล็กของแต่ละครอบครัว ก็อาจจะร่วมกันใช้ได้หลาย ๆ ครอบครัว ทำให้ผลิตผลสูงขึ้นกว่าที่จะต่างคนต่างทำ

อุปสรรคในการไปสู่เป้าหมาย

การที่จะพัฒนาไปสู่เป้าหมายข้างต้นนั้น เท่าที่ประสบมาในประเทศไทยและในประเทศด้อยพัฒนาอื่น ๆ มีอุปสรรคที่จะต้องฟันฝ่าอยู่หลายประการ คือ

- (ก) การมีลูกมากจนเกินกำลัง
- (ข) การพัฒนาแต่โดยฉาบฉวย
- (ค) การทำลายสิ่งแวดล้อม
- (ง) การใช้วิทยาศาสตร์ในทางที่ผิด
- (จ) การบริหารราชการโดยขาดสมรรถภาพ
- (ฉ) การละเลยต่อการศึกษา

(ก) ลูกมาก ชาวชนบททั่วไปในประเทศไทยและประเทศอื่นที่ด้อยพัฒนา ยังคงมีลูกมากเกินกำลัง ยิ่งการอนามัย

แพร่หลายยิ่งขึ้น เมื่อมีคนมากขึ้น แต่ที่ดินและทรัพยากรอย่างอื่นจำกัด ผลผลิตต่อคนก็ต้องลดน้อยลง เว้นเสียแต่ในกรณีที่ทำไถยาก คือวิธีการผลิตได้ปรับปรุงได้ผล คนในชนบทที่ไม่มีที่ดินทำกินของตนเอง ก็พยายามหลั่งไหลเข้าไปในเมือง และก่อปัญหาใหม่ขึ้นในเมืองต่างๆ เฉพาะอย่างยิ่งกรุงเทพฯ และเมื่อเด็กที่เกิดมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี การให้การศึกษาแก่เด็กย่อมจะมีปัญหาหนักขึ้นทั้งในทางคุณภาพและปริมาณ

(ข) พัฒนาฉาบฉวย เป็นธรรมชาติมนุษย์ที่จะทำอะไร ถ้าผลของการกระทำนั้นเห็นได้ง่าย จับต้องได้ก็ย่อมมุ่งหมายสนใจมากกว่าสิ่งที่เห็นได้ยากแม้จะมีประโยชน์กว่า การปีติทองหลังพระ ไม่ใช่วิสัยของนักการเมืองและข้าราชการส่วนใหญ่ เชื่อนใหญ่ๆ กันนั้นเห็นง่าย ถ่ายรูปก็เห็นสวย ส่วนทางน้ำ คนน้ำที่จะนำเข้มาจากเขื่อนนั้นผู้ใหญ่มองไม่ค่อยเห็น เพราะฉะนั้นจึงไม่สู้มีผู้สนใจที่จะกระทำ โครงการบางอย่างที่มีประโยชน์จริง ๆ มักจะได้รับการโฆษณาโด่งดังในตอนต้น ๆ ตอนปลาย ๆ ที่จะให้ผลมักจะจืดจางไป เฉื่อยชาไป การพัฒนาแบบนี้มีจุดด้อยในประเทศต่างๆ ทั่วโลก

(ค) ทำลายสิ่งแวดล้อม การทำไร่เลื่อนลอยที่ทำลายป่าและเขานั้น เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปแล้วว่า เป็นการตัดอนาคตของชาติ แต่มีการกระทำอย่างอื่นอีกมากที่ยังไม่เป็นที่ทราบกัน

ทั่วไป ซึ่งมีภัยร้ายแรงต่ออนาคตของการพัฒนาชาติ แม้รัฐบาลเองก็มีส่วนกระทำโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น การวางโครงการตัดถนนบนไหล่เขาบางแห่ง หรือการสร้างเขื่อนบนภูเขาบางแห่ง หรือการอนุญาตให้ทำเหมืองในที่ดินที่ควรสงวนไว้สำหรับการป่าไม้ หรือการเพาะปลูก เป็นต้น เดียวนี้เราพอจะมีความรู้เพิ่มขึ้นแล้วว่าโรงงานอุตสาหกรรมหลายประเภทก่อให้เกิดอันตรายแก่สุขภาพ และการทำกินของชาวชนบททั้งที่อยู่ใกล้และไกลโรงงานหลายสิบหลายร้อยกิโลเมตร แม้แต่การช่วยฆ่าศัตรูพืชในชนบทเองโดยวิธีโปรยยาจากอากาศ ก็อาจจะเป็นพิษแก่ลุ่มน้ำ แก่พันธุ์ปลา แก่ความเจริญของพืชอื่นในบริเวณห่างไกลออกไปหลายสิโยชน์ ฉะนั้นการวางแผนพัฒนาให้ได้ผลดีจริง ๆ นั้นจะต้องศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้รู้จริง และจะต้องระวังมิให้โครงพัฒนาโครงการใดก่อผลเป็นพิษร้ายแก่โครงอื่นด้วย

(ง) ใช้วิทยาศาสตร์ผิด เครื่องมือเครื่องจักรที่ประเทศด้อยพัฒนานำมาใช้ส่วนใหญ่นั้น มักจะลอกแบบมาหรือผลิตมาจากประเทศที่พัฒนาแล้ว และในประเทศเจ้าของเครื่องจักร ปกติเขาขาดแคลนคนทำงาน เขาจึงผลิตเครื่องจักรขึ้นทำหน้าที่แทนแรงคนซึ่งแพง แต่ในประเทศด้อยพัฒนาอย่างไทยเรา เรามีคนมาก แรงงานถูก และเราควรจะพยายามให้แรงคนของเราได้ใช้ให้มากขึ้น จะได้มีรายได้ทั่วกัน ฉะนั้นควรจะพยายามปรับปรุง

ใช้เครื่องมือ เครื่องจักรชนิดที่เป็นประโยชน์เหมาะกับสภาพของเรา เครื่องจักรชนิดที่จะเป็นประโยชน์จริงต้องสามารถช่วยให้ชาวชนบททำงานได้ดีขึ้น หรือสามารถทำสิ่งที่ไม่สามารถมาแต่เดิม เพียงแต่ใช้เครื่องจักรให้ทันสมัยกับเขา นั้น มิใช่จะไร้ประโยชน์อย่างเดียว ยังเป็นโทษแก่สังคมด้วย

การชักชวนให้ชาวนาใช้ปุ๋ยที่ไม่เหมาะสมแก่ดิน หรือการขายอาหารสัตว์ชนิดปลอมปนธาตุที่ไร้ประโยชน์ เป็นเรื่องของการใช้วิทยาศาสตร์ในทางที่ผิดด้วย รัฐบาลควรจะสนใจควบคุมป้องกันอย่างเข้มแข็ง

(จ) ราชการบริหารขาดสมรรถภาพ การพัฒนาชนบทจะต้องอาศัยการบริหารราชการเป็นอย่างมาก เพื่อให้ข้าราชการแนะนำส่งเสริมราษฎรในด้านอาชีพต่าง ๆ ถ้าข้าราชการที่มีฝีมืออยู่แต่เฉพาะในกรุง จะช่วยชาวชนบทไม่ได้ถนัด กรณีเช่นนี้มักจะเกิดขึ้นจากเหตุ ๒ ประการ (๑) การปูนบำเหน็จรางวัลไม่เป็นไปในทางที่ชักจูงข้าราชการให้ออกต่างจังหวัด และ (๒) สถานที่ราชการส่วนใหญ่แม้แต่ในต่างจังหวัดก็มักจะอยู่ในเมืองหรือใกล้เคียง

การแบ่งส่วนราชการและมอบหมายความรับผิดชอบให้ส่วนราชการต่าง ๆ นั้น เป็นเรื่องที่สำคัญมากเกี่ยวกับสมรรถภาพ ถ้าความรับผิดชอบในการพัฒนาชนบทแบ่งแยกออกเป็นสัก ๑๒ กรม ใน ๓-๔ กระทรวง และไม่มีการประสานงานกันให้เรียบร้อยจริง (ประสานกันยาก) ก็ย่อมเป็นอุปสรรคอย่างร้ายแรงต่อการพัฒนา

(จ) ละเลยการศึกษา การพัฒนาที่ประเสริฐสุดได้แก่การพัฒนาคน เพราะคนเราจะได้ช่วยตนเองได้ และเมื่อรัฐบาลบริการอะไรให้ ก็จะสามารถถือประโยชน์จากบริการนั้น ๆ ได้เต็มที่ การสหกรณ์จะสำเร็จประโยชน์ได้จริงก็ต้องอาศัยสมาชิกสหกรณ์นั้น ๆ มีพื้นฐานการศึกษาพอสมควร ความจริงชาวนาไทยเราได้ชื่อว่ามีสติปัญญา และไหวพริบวิริยเริ่มได้ดีตามธรรมชาติ แต่ธรรมชาตินั้นได้รับการฝึกฝนให้ลึกซึ้งและแตกฉาน หรืออีกนัยหนึ่งไม่ได้มีการศึกษาเข้าช่วย จึงไม่เจริญพอรังถึงระดับที่จะเป็นประโยชน์แก่เขาอย่างสมบูรณ์ ฉะนั้นการพัฒนาการศึกษาจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบท ในชนบทการพัฒนาดังกล่าว จึงจำเป็นจะต้องทำเป็น ๒ หรือ ๓ ระดับ ระดับแรกสำหรับที่เด็กรุ่นที่ควรจะเข้าเรียนไปโรงเรียน เป็นการพัฒนาระบบโรงเรียน ระดับที่ ๒ สำหรับเด็กในช่วงอายุ ๑๑-๒๐ ขวบ ซึ่งพ้นเกณฑ์ให้เข้าโรงเรียนไปแล้ว แต่ยังไม่มีความรู้พอ และในไม่ช้าก็ลืมหนังสือหมด ระดับที่ ๓ สำหรับผู้ใหญ่ ๒๐ ขวบขึ้นไป การเผยแพร่การศึกษาในระดับ ๒ และระดับ ๓ ประเทศไทยเรายังมิได้ทำกันจริงจัง แต่สำคัญมากเพิกเฉยมิได้ แต่ไม่ว่าระดับใดใน ๓ ระดับนี้การพัฒนาจำต้องอาศัยเงินมาก คนมาก วิธีการดีและสำคัญที่สุดคือ ความศรัทธาเลื่อมใสจริง ๆ ของผู้ที่ดำเนินการ

พิมพ์ใน *เศรษฐกิจของ บัว* อังภากรณ จัดพิมพ์โดยสมาคมเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๓

แนวใหม่ในการพัฒนาประเทศ

ก่อนอื่นใคร่จะขอประทานอภัยที่ไม่สามารถจะอุ้ก้าเมืองให้ท่านทั้งหลาย เป็นการสนิเทศนมมากกว่านี้ ถ้าหากผมได้มีโอกาสที่จะมาอยู่เชียงใหม่มากขึ้น คงจะอยู่ได้มากกว่านี้

เรื่องที่ผมได้รับมอบหมายให้มาพูดคือ “แนวใหม่ของการพัฒนาชาติไทย” อะไรเป็นเรื่องพัฒนาชาติไทย ผมใคร่จะเรียนสั้น ๆ ว่า การพัฒนานั้นหมายถึงว่า การที่จะทำให้มีความสุข มีความเจริญเป็นการยั่งยืน ส่วนเหตุใดจึงได้คิดว่าจะให้มีแนวใหม่นี้ ผมใคร่จะเรียนว่าก็เพราะเหตุว่าเรากำลังตื่นตัวในชาติไทยตั้งแต่เหนือจดใต้ จากปลายตะวันตกไปจนถึงจรดสุดตะวันออก เราพยายามที่จะมีการปกครองแนวใหม่ ประเทศที่ประชาชนทั้ง

หลายจะได้มีส่วนร่วมด้วย เราพยายามที่จะให้มีการดำเนินงานทางสังคมให้ดีขึ้นกว่าก่อนนี้ แล้วเราพยายามที่จะให้มีเศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น ยุติธรรมยิ่งขึ้นกว่าที่เคยเป็นมา เนื่องจากเหตุฉะนั้น ผมจึงคิดว่าใครจะเสนอข้อคิดบางอย่างของผม ให้ท่านทั้งหลายได้พิจารณาดูว่าจะสมควรประการใดที่จะทำให้บ้านเมืองของเรามีความสุข มีความเจริญเป็นการยั่งยืนต่อไปในภายภาคหน้า พลังใหม่ที่จะทำให้เกิดมีแนวใหม่นี้ เราท่านทั้งหลายคงทราบแล้วว่า เกิดจากเหตุที่คนหนุ่มสาวไม่ว่าจะเป็นประชาชน พ่อค้า นักเรียน นิสิต หรือนักศึกษา หรือแม้แต่อาจารย์เองก็รู้สึกในใจในบ้านเมืองของเราว่า จะให้ทำการสิ่งใด ที่จะให้เป็นประโยชน์แก่มหาชนในประเทศไทยเราอย่างถาวร พลังอันนี้ได้เกิดขึ้นมาหลายปีแล้ว แต่ได้มากระทำการเป็นที่สำเร็จได้ผลในเดือนตุลาคมปีที่แล้ว และตั้งแต่นั้นมาไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่ในรัฐบาลก็ดี หรือว่าจะเป็นข้าราชการก็ดี หรือเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยตลอดจนราษฎรธรรมดา ก็รู้สึกกันทั่วว่าบ้านเมืองของเรานี้ หลังจากที่ได้มีการหยุดนิ่งอยู่ และมีการปกครองด้วยคนไม่กี่คน ต่อไปนี้เราจะมีการเปลี่ยนแปลง คือไม่หยุดนิ่งอยู่ และจะไม่ให้อำนาจของการปกครองนั้นอยู่แต่เฉพาะคนไม่กี่คนในกลุ่มเดียวหรือ ๒-๓ กลุ่ม ต่อไปนี้เราจะพยายามที่จะก้าวไปในทางวัตถุและในทางจิตใจ และในทางธรรม เพื่อที่จะได้พากันก้าวหน้าไปสู่ความเจริญที่ถาวรต่อไป แน่ละครับ

คนหนุ่มคนสาวซึ่งไม่เคยมีประสบการณ์มากมายนัก แต่มีฐานะ เป็นนักเรียนหรือที่เป็นอาจารย์หนุ่มและอาจารย์สาว พลังของคนหนุ่มสาวเหล่านั้นจะต้องเห็นให้ไปสู่ทางที่ชอบ ถ้ามีฉะนั้นแล้ว ถ้านำเอาไปสู่ในสิ่งที่ไม่ดีไม่ชอบแล้ว พลังเหล่านั้นย่อมไม่ใช่จะเสียเปล่าเท่านั้น ยังจะทำให้เกิดเสียหายแก่ส่วนรวมได้ เพราะฉะนั้น เราควรระวังถึงพุทธภาษิตข้อหนึ่งที่กล่าวไว้ว่า

“สพฺปริโส ภิกขเว กุเล ชายมาโน ชนฺตส อตฺตถาย หิตาย สุขาย โหติ”

กล่าวคือ “ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษ (และหมายถึงสัตตสัตว์ด้วย) เมื่อเกิดในสกุล ย่อมเกิดเพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูลและเพื่อความสุขของมหาชน” ถ้าหากว่าพลังของนิสิตนักศึกษาและนักเรียนและอาจารย์ได้มุ่งอยู่ในข้อตามพุทธพจน์ พยายามที่จะให้เกิดประโยชน์ของมหาชน เพื่อให้เกิดความเกื้อกูลซึ่งกันและกันในหมู่มหาชน และเพื่อให้เกิดความสุขแก่มหาชน พลังอันนั้นย่อมเป็นพลังอันมีค่า ที่จะสร้างสมให้เกิดความสุขความเจริญถาวรได้ดังที่ผมได้เรียนไว้แล้ว ในกรณีเช่นนี้ผมจึงคิดว่า ในเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นใหม่และมีพลังใหม่เกิดขึ้น ก็ย่อมที่จะพยายามคิดว่า อะไรเล่าเป็นสิ่งที่จะนำความสุขความเจริญอันถาวรให้แก่เราได้ ผมใคร่ขอแยกคำบรรยายในคำวันนี้ ในฐานะที่ผมเป็นนักสังคมศาสตร์แยกออกเป็น ๓ ส่วนคือ (๑) การพัฒนาในด้าน

เศรษฐกิจ (๒) การพัฒนาในด้านสังคม และ (๓) การพัฒนา
 ในด้านการเมือง ทั้งหมด ๓ หมู่ คือ เศรษฐกิจ สังคมและการ
 เมืองนั้น ย่อมเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด
 ซิด ถ้าหากว่าเศรษฐกิจไม่ดี กิจกรรมทางสังคมเราตลอดจนกระทั่ง
 แม้แต่การครองชีพของแต่ละครอบครัวย่อมจะดีขึ้นไม่ได้ และ
 ตลอดจนกระทั่งถึงการปกครองบ้านเมืองก็ย่อมจะเป็นไปโดยยาก
 ลำบากเป็นอย่างยิ่ง กลับกัน ถ้าหากว่าการเมืองไม่ดีไม่มีเสรีภาพ
 ไม่มีความคิดอันใหม่ที่จะริเริ่มขึ้นสำหรับที่จะใช้สมองอันประเสริฐ
 ของมนุษย์เรา^๕ เพื่อค้นหาวิธีการที่จะทำให้บ้านเมืองเจริญขึ้นได้
 ด้วยหลาย ๆ วิธี เรามัวแต่จำเจอยู่ในเฉพาะเรื่องที่จะพัฒนาแบบ
 เดียวกันอยู่เรื่อย ๆ ถ้าหากเช่นนี้^๕คือหมายความว่า ถ้าหากว่าการ
 เมืองแคบและช่องทางที่จะใช้เสรีภาพในความคิดในความเห็นใน
 การที่ประกอบกรสิ่งใด ๆ นั้น เป็นไปโดยแคบ เศรษฐกิจที่ดี
 ย่อมจะประสบแต่ปัญหาและเกิดความหายนะในไม่ช้า ดังที่เราได้
 เห็นมาแล้วในรอบ ๑๐ ปี ที่แล้วมา เพราะฉะนั้น ผมจึงขอเสนอ
 ข้อคิดบางประการที่เกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจ และเราควรจะหาวิธี
 แก้ไขอย่างไร ปัญหาสังคมที่เราควรจะคิดแก้ไขอย่างไร และ
 ปัญหาการเมือง ในระยะปัจจุบันนี้ว่าเราควรจะแก้ไขคิดอ่านกัน
 อย่างไรบ้าง ขอเริ่มด้วยปัญหาเศรษฐกิจก่อน

ปัญหาเศรษฐกิจ

ทุกวันนี้ พวกเราประสบปัญหาเศรษฐกิจที่สำคัญอยู่ข้อหนึ่ง คือ ปัญหาเรื่องค่าครองชีพสูง อาหารแพง น้ำมันแพง ซึ่งจะจูงให้ทุกสิ่งทุกอย่างแพงไปด้วย นี่เป็นปัญหาที่เราเห็นได้ชัด แต่ปัญหาอีกข้อหนึ่งที่เราเห็นไม่ได้ชัด นั่นก็ยังมีที่สำคัญกล่าวคือ ประเทศเรานี้ทำนองเดียวกับประเทศที่ยากจนอื่นๆ เราได้พยายามพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเวลานาน และผลที่ปรากฏขึ้นมานี้ก็คือว่า คนที่ขยันมีอยู่แล้ว คนที่มีความรู้มากกว่าคนอื่น คนที่ฉวยโอกาสได้ดีกว่าคนอื่น ย่อมถือประโยชน์จากการพัฒนา ทำให้ร่ำรวย มีทรัพย์สินสมบัติยิ่งขึ้น และมีโอกาสที่จะทำให้เกิดความสุขในครอบครัวของเขาและส่วนตัวของเขามากกว่าคนจน มากกว่าคนที่เคยจนอยู่ดั้งเดิม มากกว่าคนที่ได้รับการศึกษาน้อยกว่าคนอื่น และมากกว่าคนที่มีโอกาสน้อยกว่าคนอื่น และช่องว่างระหว่างคนมีกับคนจนนั้นยิ่งห่างออกไปทุกที ในประเทศไทยเราระยะ ๑๕ ปีที่แล้วมา เราได้ประสบความสำเร็จในเรื่องอัตราความก้าวหน้าของรายได้ของประชาชาติเป็นส่วนรวม ความสำเร็จอันนี้นับว่าไม่ยิ่งหย่อนกว่าประเทศอื่นๆ เราเป็นแนวหน้าในความสำเร็จ กล่าวคือ อัตราของการเพิ่มผลผลิตในประเทศไทยเรานั้น กึกโดยถวัลย์เฉลี่ยในระยะ ๑๕ ปีนั้น ได้เพิ่มขึ้นเป็นปีละ ๑๐ ใน ๑๐๐ ซึ่งนับว่าเป็นที่น่าพึงพอใจมาก แต่ความพึงพอใจนี้อยู่ที่ส่วนรวม กล่าว

คือประเทศทั้งประเทศ แต่ถ้าเราพิจารณาถึงส่วนย่อยลงไป จะเห็นได้ว่าส่วนของประชาชนเราก็อารวยมากขึ้นเป็นพิเศษเน้นไปตกอยู่กับคนมั่งมีในเมือง เฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ แต่ส่วนที่อยู่ในชนบทและคนที่อยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมภายในเมืองนั้น ไม่มีอะไรดีขึ้น มีหน้าซ้ำความวิบัติที่เกิดจากอากาศไม่ดี ฝนแล้งหรือน้ำท่วมซึ่งเกิดขึ้นเมื่อปีที่แล้วนั้น ก็ยังทำให้เกษตรกรของเราต้องสูญเสียไปซึ่งทรัพย์สินเป็นอันมาก เพราะเหตุว่าทำนาไม่ได้ข้าว ทำไรก็ได้ไม่ได้ผลเท่าไร ราคาก็ไม่ดี ถึงราคาก็ดีก็ไม่มีทางที่จะขายได้ เพราะฉะนั้นหนี้สินของเกษตรกรทั่วประเทศจึงได้เพิ่มขึ้น และเกษตรกรบางคนและบางเหล่าที่เคยมีที่ดินของตนเองเป็นกรรมสิทธิ์ กลับต้องขายที่ดินหรือหลุดจำนองไป ทั้งนี้เป็นปัญหาทางเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดทุกข์ยากมากขึ้น การเฉลี่ยทรัพย์สินและการเฉลี่ยรายได้นั้น เป็นไปในทำนองที่เราไม่อยากจะเห็น กล่าวคือไม่เฉลี่ยให้ทั่วถึงกัน

การที่คนมี มีมากขึ้นนี้เป็นของดี แต่การที่คนจน จนลงกว่าก่อนนี้เป็นของที่เลวแน่ ที่กล่าวเมื่อกี้เป็นปัญหาที่สำคัญมาก คือปัญหาระยะสั้นที่ข้าวของต่างๆ แพงขึ้น และปัญหาระยะยาวซึ่งช่องว่างระหว่างคนมีกับคนจนกว้างขึ้นทุกที ปัญหาระยะสั้นนั้น ผมพิจารณาแล้วเห็นเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนานาประเทศทั่วโลก เช่นน้ำมันแพง ก็เป็นเรื่องซึ่งเราบังคับไม่ได้ ในเมื่อ

ประเทศเราไม่สามารถที่จะผลิตน้ำมันได้เอง จำเป็นที่จะต้องซื้อเขา และเมื่อคนที่ขายนั้นคือกลุ่มประเทศอาหรับได้เพิ่มราคาขึ้น แท้จริงเขาไม่ได้เพิ่มให้เกิดความเดือดร้อนแก่พวกเราดอก แต่พยายามที่จะเพิ่มขึ้นเพื่อผลทางการเมืองระหว่างประเทศก็ดี หรือเพื่อรายได้ของเขาเอง สำหรับประเทศที่เจริญแล้วและประเทศอุตสาหกรรมในยุโรปและอเมริกาและญี่ปุ่น จะได้จ่ายทรัพย์สินให้สูงขึ้น สำหรับซื้อน้ำมัน อย่างไรก็ตามไม่ว่าสาเหตุจะเป็นอย่างไร ผลก็ย่อมกระทบกระเทือนถึงพวกเรา และมีหน้าชาเมื่อสองสามปีที่แล้วมานั้น เนื่องจากฝนแล้งและข้าวของเราทำไม่ได้มาก แต่ในขณะเดียวกันรัฐบาลเอง รัฐบาลเมื่อครั้งนั้นได้ขายข้าวออกไปจนเกินเหตุ กล่าวคือในปี ๒๕๑๕ ได้ขายออกไปมากกว่า ๒ ล้านตัน ซึ่งตามปกติขายได้ปีละประมาณ ๑ ล้าน ๒ แสนตัน หรือ ๑ ล้าน ๕ แสนตัน เป็นอย่างมาก ในเมื่อขายมากออกไปแล้ว ประกอบกับดินฟ้าอากาศไม่ดีก็ย่อมทำให้เกิดทุพภิกขภัยในประเทศไทย เกิดเป็นครั้งแรกในชีวิตของผมที่เห็นว่าต้องมีการเข้าคิวซื้อข้าวกันในเมืองต่าง ๆ และก็แพงขึ้นทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ประโยชน์แก่ชาวนาเท่าใด เพราะเหตุว่าชาวนาได้ขายให้แก่โรงสีและแก่เจ้าหน้ไปหมด เหตุการณ์ทั้งหลายที่กระผมเสนอเกี่ยวกับเรื่องค่าครองชีพแพงและเงินเฟ้อ นั้น เป็นเหตุการณ์ที่รัฐบาลมีข้อบกพร่องส่วนหนึ่ง แต่ส่วนใหญ่ ๆ นั้นเป็นเรื่องน้ำมัน เป็นเรื่องที่รัฐบาลไหน ๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลเหวคา

มีความสามารถเพียงใดก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขได้ แต่อย่างไรก็ตาม
 ผมคิดว่าปัญหาเรื่องค่าครองชีพนี้ รัฐบาลปัจจุบันของอาจารย์
 สัญญา ธรรมศักดิ์ แม้ว่าจะเป็นรัฐบาลชั่วคราวท่านก็ได้พิจารณา
 วางนโยบายทั้งในด้านการคลัง ในด้านการเงินและในด้านการผลิต
 ได้แก้ไขปัญหเหล่านี้ในไม่ช้า แต่คำว่าในไม่ช้านี้ก็กินเวลานาน
 พอสมควร เพราะเหตุว่ายากตัวอย่างเช่นข้าวขาด ก็จำเป็นที่จะ
 ต้องใช้เวลา ๑ ฤดูกาลทำนา กว่าข้าวจะออกมาใหม่สำหรับประเทศ
 ไทย ผมไม่ค่อยเป็นห่วงนักเรื่องอาหาร เพราะเหตุว่าประเทศไทย
 เราอย่างไร ๆ ถ้าหากว่าไม่โดนมรสุมหรือไม่โดนฝนแล้งมากจน
 เกินไปนัก ก็คงจะแก้ปัญหาในเรื่องข้าวปลาอาหารได้ดีพอใช้

สำหรับน้ำมันนั้น เราก็ต้องปรับตัวให้เข้ากับภาวะใหม่
 อย่างที่ผมได้เรียนไปแล้วว่า ผมสันนิษฐานคว่ำรัฐบาลปัจจุบันท่าน
 ได้ดำเนินนโยบายไปในทางที่ถูก ที่จะแก้ปัญหาเรื่องนี้และคงจะ
 สำเร็จ ด้วยความร่วมมือของพวกเราประชาชน ในไม่กี่เดือนข้าง
 หน้า ที่ผมว่าสำเร็จนี้ไม่ได้หมายความว่าราคาคงลง ราคาทั้งหลาย
 นี้ก็ขึ้นไปแล้ว ที่จะตกลงนั้นไม่ได้ จะมีที่ตกลงก็เรื่องข้าวเท่านั้น
 แต่ถ้าหากว่าแก้สำเร็จโดยที่น้ำมันกำลังขึ้นอยู่ในขณะนั้น อย่าให้
 มันขึ้นไปอีก ในขณะเดียวกันรายได้ของประชาชนก็ปรับให้สูงสม
 กับค่าครองชีพ ค่าครองชีพจะไม่สูงขึ้นอีกแล้ว กระผมคาดว่าใน

๑๒ เดือนข้างหน้า^๕คงจะได้เห็นผลในเรื่องนี้^๕ กันแน่แหละผมอาจจะเข้าใจผิดหรือตีความผิดก็ได้

แต่ที่ผมเป็นห่วงมากกว่า^๕ในเรื่องเศรษฐกิจก็คือ เรื่องของความเหลื่อมล้ำระหว่างคนมีกับคนจน ความเหลื่อมล้ำระหว่างคนมีกับคนจน^๕นี้ ไม่ใช่อยู่แต่เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น ปัญหาข้อนี้เป็นอยู่ในประเทศด้อยพัฒนาทุกประเทศและประเทศที่เจริญทุกประเทศ ถ้าเราพิจารณาถึงปัญหาข้อนี้ในทั่วโลกไป เราจะประสบปัญหาข้อหนึ่งซึ่งเรามองไม่เห็น แต่มีสัญญาณให้เห็นชัดแล้วว่าต่อไป^๕เนื่องจากช่องว่างระหว่างความมั่งมีกับความจน^๕นี้มีมากโดยทั่วไปจึงยิ่งซ้ำเติมให้เกิดความขาดแคลนอาหารทั่วโลก และความขาดแคลนอาหารเช่นนี้จะอยู่กับเราอีกสัก ๒๐ - ๓๐ ปีเป็นอย่างน้อย ทำไมผมจึงได้กล่าวเช่นนั้น ก็เพราะเหตุว่ามีเหตุอยู่ ๒ ประการ ประการที่ ๑ ประชาชนทั่วโลกในขณะนี้ ได้เพิ่มขึ้นในอัตราที่น่าหวาดเสียวเป็นอันมาก ทั่วโลกมีอัตราการเพิ่มของประชาชนประมาณ ๒ หรือ ๓ ใน ๑๐๐ ต่อปี สำหรับประเทศไทยเรานั้น สูงกว่าอัตราเฉลี่ยของโลกคือพุกกันง่าย ๆ ก็คือว่าเราเป็นชาติหนึ่ง ซึ่งเป็นแชมป์ในการสืบพันธุ์ของมนุษย์ อัตราเพิ่มของเรานั้นจากประมาณ ๓.๓ หรือ ๓.๔ ใน ๑๐๐ ด้วยเหตุนี้เมื่อทั่วโลกเกิดมีพลเมืองมากขึ้น ทั้งๆ ที่เราได้ค้นคว้าวิทยาศาสตร์ในทางด้านการเกษตรพยายามหาข้าวมหัศจรรย์หรือข้าวสาลีมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้น โดย

ที่ว่ามีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยวิธีบำรุงพันธุ์ให้ดี โดยวิธีบำรุงที่ดินให้
ถูกต้องตามวิทยาศาสตร์ทุกประการ จนกระทั่งเราเรียกกันว่ามี
การปฏิวัติเขียว หมายความว่าต่อไปในประเทศต่างๆ ที่ผลิตข้าว
และข้าวสาลี ผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารทั้งหลายจะผลิตได้มาก ๆ ที่
เป็นสิ่งที่ทางวิทยาศาสตร์ได้คิดค้นขึ้น แต่สิ่งที่เป็นส่วนลบ ความ
สัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับอาหารนั้นยังมีอิทธิพลอยู่มาก หมาย
ความว่าวิทยาศาสตร์จะเจริญขึ้น อย่างไรก็ตาม ประชากรเพิ่มขึ้น
ย่อมทำให้ผลของวิทยาศาสตร์นั้นมีไม่มากนัก

แต่ที่ร้ายไปกว่านั้นก็คือว่าเนื่องจากคนมั่งมีในประเทศ
อเมริกา ในประเทศยุโรปในประเทศญี่ปุ่นแม้แต่ในกรุงเทพฯ ของ
เราเลือกกินอาหารแต่เฉพาะที่เป็นของอร่อย ๆ เลือกอาหารชนิด
ดี ๆ เลือกเนื้อโค เนื้อไก่ เนื้อสุกร ชนิดที่นิยมที่ดีกว่าแต่ก่อนนี้
เพราะเหตุว่าเขามีเงินซื้อและมีเงินซื้อได้จำนวนมาก และถ้าเราคิด
ลึกซึ้งเข้าไปจะเห็นได้ว่า โค สุกร และไก่เบ็ดดั่งกล่าวนั้นเขา
เลี้ยงด้วยอะไร ในสมัยนี้ในประเทศที่รวย ๆ ทั่วโลก เขาเลี้ยง
ด้วยพืชพันธุ์ที่มนุษย์กินได้ หรือมิฉะนั้นก็เลี้ยงด้วยพืชพันธุ์
ชนิดที่ไปแย่งที่สำหรับทำนาทำไร่สำหรับมนุษย์ด้วย ยกตัวอย่าง
เช่นข้าวโพดที่เราผลิตออกมาแล้วก็ขายไปต่างประเทศนั้น ก็ผลิต
ขึ้นมาไม่ใช่มนุษย์รับประทาน แต่เอาไปให้ไก่หรือหมูรับ
ประทานนี้เป็นตัวอย่าง ที่เมื่อคนมั่งมีเงินมีกำลังทรัพย์มากขึ้นไป

ข้อของก็มากขึ้นก็ย่อมเบียดเบียนเนื้อที่ที่จะทำนาทำไร่สำหรับคน
 จน ๆ เนื่องด้วยเหตุ^๕ทั้ง ๆ ที่เราได้มีความก้าวหน้าทางวิทยา-
 ศาสตร์ ความเหลื่อมล้ำระหว่างคนจนกับคนมีย่อมทำให้อาหาร
 ขาดแคลน^๕ขึ้น และนอกจากนั้นเหตุการณ์วิบัติทางอากาศ เฉพาะ
 อย่างยิ่งในทางดำนอฟริกาและเอเชียตอนกลาง ๆ มีบางแห่งที่ฝน
 ไม่ตกมาประมาณ ๓-๔ ปีมาแล้ว เหตุการณ์วิบัติ^๕นี้จะเกิดขึ้น
 เพราะเหตุใด เป็นเพราะดาวหางหรือเป็นเหตุอื่นก็แล้วแต่ มัน
 มีปรากฏการณ์อยู่เช่นนี้ในประเทศเอธิโอเปีย ในประเทศอินเดีย
 ในประเทศปากีสถาน ก็เกิดทุพภิกขภัยอย่างที่ผมได้เรียนเมื่อ^{๕๕}
 อย่างร้ายแรง มีคนอดอาหารตายไปเป็นจำนวนหลายแสนคนทั่ว
 โลกในปีที่แล้ว เหตุการณ์เหล่านี้จึงทำให้ผมมาคิดว่าเรื่องอาหาร
 เป็นเรื่องที่เราควรจะสนใจมากที่สุด เรื่องอาหารประเทศไทยเรา
 ก็เผชิญเคราะห์เป็นประเทศที่ถนัด^๕ในการผลิตอาหาร ดินฟ้าอากาศ
 ของเรตามปกติก็ดีพอ เพราะฉะนั้นแม้ว่าในเวลา^๕นี้ทั่วโลกจะคลั่ง
 การส่งเสริมอุตสาหกรรมเพื่อให้มีรายได้ดี ผมก็เห็นด้วยอยู่ครั้ง
 เดียว คือการส่งเสริมอุตสาหกรรมนั้นก็ดีอยู่ แต่ถ้าพูดถึงนโยบาย
 ระยะยาวของเราแล้วก็เป็นที่จะต้องส่งเสริมการเกษตรให้มากขึ้น
 เพราะเหตุว่าถ้าหากว่าเรามีฝั่มงุ่มห่มหรือมีเครื่องใช้ไม้สอยที่มันเก๋
 หน่อยที่มันเลวหน่อย ก็ยังดีกว่าที่จะอดอาหาร และเฉพาะอย่าง
 ยิ่งถ้าทั่วโลกอดอาหารนี้ประเทศไทยเราเป็นประเทศที่จะขายอาหาร

ให้ทั่วโลกได้ นั่นนอกจากจะเป็นบุญแล้ว ก็ยังเป็นรายได้อันดีของประเทศไทย

ด้วยเหตุฉะนั้นผมจึงคิดว่า หน้าที่ของพวกเราที่มีบุญวาสนา มีความคิดความอ่าน หน้าที่ของพวกนิสิตนักศึกษาพลังใหม่ของเรานั้น คือจะต้องพากันไปทำสิ่งที่ควรทำ คือพยายามที่จะพัฒนาชนบทเพื่อให้เกิดเกษตรของเราดี และเพื่อให้คนในชนบทที่ยากจนนั้น ได้กลับคืนมีสภาพที่ดีขึ้นกว่าแต่ก่อนนี้ ที่ดินต่างๆ ที่เขาเคยเสียไปก็พยายามที่จะเรียกคืนกลับมา เพื่อให้ได้ถือเป็นกรรมสิทธิ์ และเขาจะได้ภาคภูมิใจมีความสุข ทำไร่นา ถ้าหากว่าไม่สามารถที่จะโอนที่ดินของเอกชนได้ ก็ควรจะให้เหลือเป็นกรรมสิทธิ์ในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มหรือสหกรณ์ จะเป็นด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งก็แล้วแต่ การที่จะกระทำเช่นนี้ย่อมจะทำได้สะดวก ถ้ารัฐบาลของเราในภายภาคหน้าจะเป็นรัฐบาลประชาธิปไตย สนใจขจัดทุกข์บำรุงสุขของราษฎรโดยแท้จริง

หน้าที่ของรัฐบาลนั้นเบื้องต้นแรกคือต้องทำการปฏิรูปที่ดิน และหน้าที่ของรัฐบาลนั้นจะต้องพยายามที่จะสนับสนุนให้มีการพัฒนาชนบทให้เป็นปึกแผ่น แต่อย่างไรก็ตามผมใคร่จะขอเรียนว่าการพัฒนาชนบทโดยรัฐบาลนั้น โดยลักษณะของรัฐบาลเป็นรัฐบาล และข้าราชการเป็นข้าราชการ (ผมเองก็เป็นข้าราชการ) ย่อมมีจำกัด ชาวบ้านกับข้าราชการในประเทศไทยเรานั้นมีน้อยนัก

ก็มีอยู่เหมือนกันแต่น้อยนักที่เข้ากันได้ ที่ข้าราชการจะรู้ถึงจิตใจประชาชน และมีน้อยรายนักที่ประชาชนจะเชื่อถือไว้วางใจ ข้าราชการ ด้วยเหตุนี้พวกเราจึงมาคิดกันว่า ในเมื่อข้าราชการกับประชาชนไม่สามารถเข้ากันได้ ซึ่งเป็นข้อบกพร่องมาก ทำอย่างไรหนอจึงจะพยายามให้ประชาชน ซึ่งต้องการความช่วยเหลือจากรัฐบาลนั้น ได้รับผลประโยชน์จากรัฐบาล โดยที่รัฐบาลมีทรัพยากรที่ดี คนที่มีความรู้มากให้เข้ากันได้กับราษฎร คำตอบที่พวกเรา มหาวิทยาลัย คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้มีขึ้น ก็คือว่าพวกอาจารย์และนิสิตนักศึกษาจำเป็นที่จะต้องทำหน้าที่คนกลาง ชักจูงให้ทั้งประชาชนและรัฐบาลมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ร่วมมือกัน เพื่อที่จะร่วมกันพัฒนาให้เกิดความสุขความเจริญในชนบทให้ได้ การกระทำเช่นนี้ก็ปรากฏอยู่ในโครงการของมหาวิทยาลัยนั้น ที่เราเรียกว่าโครงการบูรณะชนบทสมบูรณแบบ ณ ลุ่มน้ำแม่กลอง

ทำไมเรียกว่าสมบูรณแบบ คำตอบก็คือถ้าเราจะพิจารณาเฉพาะรายได้และการพัฒนาเกษตร การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเดียวก็ย่อมจะพิจารณาได้เฉพาะวัตถุ เราไม่ได้พิจารณาต่อไปจนถึงจิตใจของประชาชน เราไม่ได้พิจารณาต่อไปถึงความสงบเรียบร้อย ปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย เป็นต้น ถ้าหากเราไม่สามารถจะพิจารณาได้สมบูรณแบบแล้ว พอเราแก้ปัญหาชนิดหนึ่งได้ ก็ย่อมจะเกิด

ปัญหาอีกชนิดหนึ่ง ยกตัวอย่างเช่น สมมติว่าพวกเราเก่งเหลือเกิน ที่จะพัฒนาระบบทศในด้านการศึกษาให้ดี และในขณะเดียวกันเรา ไม่ได้คิดในทำนองที่ว่าเมื่อคนมีการศึกษาแล้ว ก็จำเป็นที่จะต้องหาอาชีพได้มีงานทำ เราคิดมุ่งแต่การพัฒนาการศึกษาอย่างเดียว เมื่อเรามุ่งพัฒนาการศึกษาในระบบที่อยู่ห่างไกล และเมื่อคนหนุ่มสาวที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้น ย่อมเป็นโอกาสที่หวังความสุขมากขึ้น แต่เขาไม่มีงานทำในระบบนั้น ผลก็คือเขาจำเป็นที่จะต้องหางานที่อื่น และด้วยความหวังว่ากรุงเทพมหานครเป็นเมืองสวรรค์ที่เขาจะสามารถทำอะไร ๆ ได้ ต่างก็หลั่งไหลเข้าไปในกรุงเทพมหานคร จนกระทั่งเกิดปัญหาในกรุงเทพมหานครขึ้น ด้วยเหตุฉะนั้นการพัฒนาบูรณะชนบทจำเป็นที่จะต้องสมบูรณ์แบบอีกประการหนึ่งทำไมเราจึงมาทำที่ลุ่มน้ำแม่กลอง คำตอบก็คือว่าลุ่มน้ำแม่กลองเป็นที่เหมาะสำหรับการทดลอง เพื่อให้ประโยชน์จากผลของการทดลองนั้นต่อไป เพื่อการพัฒนาทั่วประเทศ ที่ผมว่าเหมาะก็เพราะว่าในลุ่มน้ำแม่กลองนั้นไม่ไกลไม่ไกลกรุงเทพ ฯ ไม่มีปัจจัยข้อยุ่งยาก ไม่มีสิ่งรบกวนอย่างอื่นเช่นทางภาคอีสาน และในขณะเดียวกันก็เพื่อมหาวิทยาลัยเกษตรมีที่ดินสำหรับการทดลองด้านเกษตรด้วย ที่อำเภอกำแพงแสนซึ่งเป็นใจกลางของลุ่มน้ำแม่กลอง ลุ่มน้ำแม่กลองมีลักษณะพิเศษอยู่ข้อหนึ่ง คือมีทั้งที่ดอน ที่ลุ่ม พืชพันธุ์ต่างๆ เช่น ผลไม้ ข้าว มันสำปะหลัง

และพืชไร่ และผักต่าง ๆ และการเลี้ยงสัตว์ ถ้าพูดถึงการพัฒนาเกษตรแล้วเป็นที่ทดลองที่เหมาะสมทีเดียว นอกจากนี้ยังมีโรงงานอุตสาหกรรมน้ำตาล และในทางใต้ของลุ่มน้ำแม่กลองก็ยังมีการพาณิชย์และการคมนาคม ซึ่งเป็นการพัฒนาอาชีพได้อย่างดีที่ผมได้เรียนไว้แล้วว่า ถ้าหากเราสามารถที่จะพัฒนาสิ่งเหล่านี้แล้วก็พยายามที่จะช่วยเหลือให้รัฐบาลรู้อย่างละเอียดถึงความต้องการของประชาชน และในขณะเดียวกันถ้าหากพลังใหม่ของเราคือนิสิตนักศึกษา กับอาจารย์มหาวิทยาลัยสามารถที่จะเอาทรัพยากรของรัฐบาลหน่วยราชการมาเข้ากับความต้องการของประชากรแล้ว ภายใน ๓ ปีหรือ ๕ ปี เราอาจจะได้บทเรียนว่าสิ่งที่เราทำไปนั้น มีอะไรบ้างที่ทำถูกได้ผลดี และมีอะไรบ้างที่เราทำผิดและผิดเพราะอะไร เราจะได้บทเรียนอันนั้นมาแล้วเราก็ได้ทำเรื่องเหล่านี้เป็นผลการวิจัยทดลองของเรา เพื่อใช้ประโยชน์ของประเทศทั่วประเทศ ซึ่งหวังว่าภาคเหนือนี้คงจะได้ใช้ร่วมกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันการศึกษาชั้นสูงของภาคพายัพนี้ ในภาคใต้ก็คงจะมีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็มีมหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งอาจจะสนใจร่วมมือกันต่อไป

ผมเข้าใจว่าวิธีที่เราไปทำนี้ ทั้ง ๆ ที่เป็นวิธีใหม่เป็นแนวใหม่และได้ใช้เป็นแนวใหม่ จะเป็นบทเรียนสำหรับทั่วประเทศ และถ้าหากว่าได้ผลสำเร็จจริงอย่างที่คาดหมายซึ่งก็ไม่แน่นอนต่อไป

เราต้องพยายามให้ได้ผลสำเร็จ ถ้าได้ผลสำเร็จจริงๆ ผมคาดว่าภายใน ๑๐ ปีข้างหน้า เราสามารถแก้ไขปัญหาได้ดีขึ้น และผลสุดท้ายเราสามารถที่จะใช้พลังใหม่คือบัณฑิตนักศึกษาเป็นอาสาสมัครอาจารย์ทั้งหลายเป็นอาสาสมัคร เพื่อที่จะไปบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ แทนที่จะมานั่งหมั่นไส้กันว่าพวกคนหนุ่มๆ วุ่นวายไปเปล่าๆ เดียวก็เดินขบวนเดียวก็ประท้วง เดียวก็ทำให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองเดือดร้อนว่าอย่างนั้น นี่เป็นวิธีที่จะแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจด้วยพลังใหม่และด้วยวิธีใหม่

ก่อนที่จะผ่านเรื่องเศรษฐกิจไป ผมใคร่ขอเรียนว่า ผมทราบดีว่าในเชียงใหม่เองและนอกเชียงใหม่ก็มีมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้พยายามบูรณะชนบทด้วยโครงการต่างๆ ซึ่งผมรู้สึกศรัทธาและรู้สึกอนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง และไม่ใช่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เท่านั้น มหาวิทยาลัยขอนแก่นและมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และแม้แต่มหาวิทยาลัยในกรุงเทพฯ ก็ได้มีโครงการต่างๆ ของเขาเอง ที่ผมได้นำเรื่องลุ่มน้ำแม่กลองมากล่าวเมื่อตะกี้นี้ ก็เพราะเหตุว่าเป็นหน้าที่ของผมที่จะทำ และผมรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ที่จะทำโดยสมบูรณ์แบบ ซึ่งจะเป็ประโยชน์แพร่หลายออกไป ไม่ใช่จะเป็นเรื่องจำกัด ขอได้โปรดเข้าใจว่าผมไม่ได้ถือว่าโครงการอื่น ๆ นั้นไม่มีประโยชน์ ความจริงมีประโยชน์

ปัญหาสังคม

ทีนี้ผมจะขอพูดถึงเรื่องปัญหาสังคมของประเทศไทยในปัจจุบันนี้ ปัญหาอะไรเล่าที่เราอยู่ในบ้านเมืองหรืออยู่ในชนบทได้ประสบกันอยู่ที่สำคัญมาก ผมเข้าใจว่าไม่มีอะไรสำคัญไปกว่าความไม่สงบภายในประเทศ ความไม่สงบนี้เกิดขึ้นหลายประการ ประการที่เห็นกันชัด ๆ ภายในเมืองแทบทุกเมืองก็คือปัญหาโจรกรรม ปัญหาเรื่องชิงทรัพย์ทำร้ายร่างกายและขู่เข็ญ นี่เป็นปัญหาอันหนึ่ง ปัญหาข้อที่ ๒ ที่สำคัญไปกว่านั้นก็คือ ปัญหาเรื่องความไม่สงบภายในท้องถิ่นที่ไกล ๆ ออกไปจากในเมือง คือปัญหาที่รัฐบาลเรียกว่าปัญหาผู้ก่อการร้าย ปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาที่รัฐบาลจะต้องแก้ไขให้ดีขึ้น

ปัญหาแรกเป็นปัญหาที่ไม่ค่อยจะน่ากลัwnักในใจของผม เพราะเหตุว่าเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ เว้นแต่ว่าในบางโอกาสอาจจะร้ายแรงมากขึ้น ในบางโอกาสอาจจะลดน้อยลง คือปัญหาเรื่องชิงทรัพย์ ทำร้ายร่างกาย เป็นอันธพาลอะไรต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาเศรษฐกิจเป็นพื้น แสดงได้หลายทางคือเด็กหนุ่มชนิตที่ไม่ได้เล่าเรียนสูง มักหางานทำไม่ได้ก็ยอมจะต้องหาโอกาสลักทรัพย์ หรือทำร้ายร่างกายหรือชิงทรัพย์ เด็กหนุ่มที่เห็นว่าคนอื่น ๆ ฝูงเพื่อไ้ก็จะฝูงเพื่ออย่างคนอื่น เขาเข้าใจที่คลั่งก็พยายามที่จะเข้าใจที่คลั่งบ้าง เผอิญเงินไม่มีก็ทำร้ายคนอื่น ชิงทรัพย์เพื่อ

ที่จะเอาไปใช้ เรื่องนี้มันเกิดจากพวกเราที่มีความฟุ้งเฟ้อในการ
บริโภค และเงินจะนำมาบำเรอกับมันก็ไม่พอ เพราะรายได้ต่ำหรือ
ไม่มีงานทำ ผมคิดว่าไม่มีวิธีแก้ต่างอื่น นอกจากที่รัฐบาลและ
เฉพาะอย่างยิ่งในการปกครองท้องถิ่น จะต้องพยายามหาช่องทาง
ให้คนมีงานทำมากขึ้น เด็ก ๆ ที่สำเร็จชั้น ป. ๗ ม.ศ. ๓ หรือ
ม.ศ. ๕ หรือไม่สำเร็จอะไรก็ตาม ถ้าหากว่าเรามีช่องที่จะให้ทำ
งานมากขึ้น คงจะเป็นประโยชน์ในแง่ที่ว่าจะได้มีโครงการน้อยลง
ในอีกทางหนึ่งทางด้านรัฐบาลก็ควรที่จะพยายามคิดในด้านที่ว่า จะ
ต้องจ่ายเงินงบประมาณสำหรับบูรณะท้องถิ่นให้มาก เพื่อเขาจะ
ได้จัดสวัสดิการสงเคราะห์แก่คนที่ไม่มีงานทำและหางานให้เขาทำ
ในชนบท ในชนบททั้งหลายนี้มีบริการสาธารณะเป็นอันมากที่เรา
ขาดแคลนคนทำงาน และไม่มีใครทำงาน ผมเข้าใจว่าเป็นเพราะ
เหตุที่เราไม่ได้ให้ค่าจ้างมากพอ แม้แต่วงการตำรวจก็ตาม ผมก็
เข้าใจว่าตำรวจของเราในขาดแคลน และเราก็มั่นกันว่าตำรวจไม่ดี
ก็เพราะเหตุว่ารัฐบาลเราไม่ใจป้ำพอที่จะให้เงินเดือนแก่พลตำรวจ
ให้มากเพียงพอ สำหรับที่จะให้เขาได้ทำงานตามหน้าที่อย่างดีพอ
นี่ผมพูดเรื่องของการบริหารมาก และอีกส่วนหนึ่งเกี่ยวกับความ
ฟุ้งเฟ้อ เด็กหนุ่มสมัยนี้ชอบฟุ้งเฟ้อ เห็นคนอื่นเขาฟุ้งเฟ้อก็อยาก
จะทำตาม แล้วเมื่อไม่มีทรัพย์สินสำหรับที่จะไปฟุ้งเฟ้อ ก็คิดใน
ทางที่มิชอบ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ยาก เราทางสังคมจะต้องพยายาม

จำกัดด้วยการเปลี่ยนนิสัย อย่าฟังเพื่อไปมากนั้ก อย่าให้หนุ่มรุ่น
หลังเราในเาเราเป็นเยี่ยงอย่างในการสุ่ร้ายสุ่ร้าย ความต้องการ
ทรัพย์สินก็มีน้อย โจกรรรมก็คงจะมีน้อย ผมคิดว่าเป็นเรื่องของ
การปกครองและเรื่องของความประพฤติมากกว่า

ส่วนปัญหาอีกปัญหาหนึ่งซึ่งสำคัญมาก ผมคิดว่าปัญหา
สังคมของเราที่สำคัญมากก็คือว่าเป็นปัญหาเกี่ยวกับผู้ก่อการร้าย ที่
เราเรียกว่าคอมมิวนิสต์ ผมใคร่จะเสนอว่าตามข้อเท็จจริงแล้ว ผู้
ที่เราเรียกว่าผู้ก่อการร้ายนั้น ซึ่งรัฐบาลเรียกว่าผู้ก่อการร้ายคอม-
มิวนิสต์ ผ.ก.ค. นั้น แท้จริงมีส่วนที่เป็นคอมมิวนิสต์จริง ๆ ไม่
เท่าใดนัก ก็มีอยู่ทางภาคอีสาน ทางภาคเหนืออาจจะมีบ้าง แต่
ว่าเผด็จบาลเก่าใช้นโยบายที่ผิด ถ้าจับใครไม่ได้หรือจับใคร
ยากเขาก็เรียกว่า ผ.ก.ค. เสียหมด ถ้าใครที่ก่อพยายามที่จะใช้สิทธิ
เสรีภาพในส่วนของเขา ที่จะถือศาสนาอื่นหรือจารีตประเพณี มี
การศึกษาอื่น เช่นพวกอิสลามในภาคใต้เป็นต้น ในไม่ช้าหากว่า
เกิดเรื่องขึ้นรัฐบาลก็เรียกว่าคอมมิวนิสต์ ถึงแม้เขาในภาค
เหนือผมก็เข้าใจว่าที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์และถูกกล่าวว่าเป็นคอม-
มิวนิสต์ เพราะเหตุว่าทำการต่อต้านเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลก็คงจะมี
อยู่เป็นจำนวนมาก และยิ่งไปพิจารณาถึงในด้า้นพัทลุง หรือใน
แดนประจวบคีรีขันธ์ หรือทางกาญจนบุรี ผู้ที่เป็นผู้ร้ายเป็นโจร
ปล้นธรรมดาเนี้ แต่ว่าเจ้าหน้าที่จับไม่ได้ ในไม่ช้าก็ถูกเรียกว่าผู้

ก่อนการร่ายคอมมิวนิสต์ขึ้นมา เนื่องด้วยเหตุนี้จึงทำให้เรารู้สึกว่า
 ผู้ก่อการร่ายคอมมิวนิสต์นั้นมีมากมายเหลือเกิน แต่แท้จริงหาได้
 เป็นเช่นนั้นไม่ มีคอมมิวนิสต์จริงทั้งในภาคใต้ภาคเหนือและภาค
 อีสาน ผมขอย้ำว่าที่ไม่เป็นคอมมิวนิสต์ก็ย่อมจะไปร่วมมือกับ
 คอมมิวนิสต์ไม่มีทางเลือก

ในเมื่อเรามีความสนใจในการพัฒนาสังคม ผมก็คิดว่าเรา
 มีศักราชใหม่ก็ควรจะมีแนวใหม่ และแนวใหม่นั้นก็คือว่า เรา
 ควรจะเลิกนโยบายที่เรียกรวมกันว่าพวกผู้ก่อการร่ายคอมมิวนิสต์
 ถูกกล่าวหาต่างๆ นานา ถ้าแยกกันได้เหตุการณ์ที่จะดูว่าชาวมุสลิม
 เช่น คณะของเปาะฮูซึ่งไม่ต้องการแยกดินแดนแต่เพราะเหตุว่าเจ้า
 หน้าที่ของเรากดขี่ข่มเหง ในกรณีเช่นนี้วิธีที่จะทำให้เกิดความ
 สมานฉันท์ในชาติก็ย่อมจะเป็นวิธีที่ดีกว่าที่จะทำให้เกิดความร้าว
 ฉานและแตกร้าวด้วยวิธีปราบปรามด้วยอาวุธอันร้ายแรง เมื่อฝ่าย
 รัฐบาลใช้อาวุธอันแรงเข้าไป ฝ่ายที่เรียกว่าผู้ก่อการร้ายก็ต้องใช้
 อาวุธโต้ตอบชนิดที่แรง และการใช้วิธีกองโจรที่จะต่อสู้กับรัฐบาล
 นั้นทำให้การปราบปรามยิ่งยากเย็นยิ่งขึ้น ผมเห็นของผมอย่างนี้
 เห็นว่ารัฐบาลน่าจะมีการเปลี่ยนนโยบายใหม่ เปลี่ยนนโยบายทำ-
 นองที่ว่าจะทำให้เกิดความสมานฉันท์สามัคคีในชาติขึ้น ใครที่ไม่
 เหลือปากว่าแรงที่ไม่เหลือรับจริงๆ ควรจะพยายามที่จะเจรจาด้วย

แต่ผมก็เข้าใจอย่างกรณีเปาะตูในทางภาคใต้ นั้น ก็ได้เคยเสนอมาแล้วว่าถ้าหากรัฐบาลจะให้ภัยโทษนิรโทษกรรมโดยมีเงื่อนไข ๒-๓ อย่างซึ่งน่าจะรับ รัฐบาลก็น่าจะมีการเจรจากัน เพื่อที่จะแยกคนที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ออกเสียจากคอมมิวนิสต์ ที่ผมเห็นว่าเป็นนโยบายที่สำคัญมาก เพราะเหตุว่าตราบใจที่เราไม่สามารถแก้ไขสิ่งเหล่านี้ได้ ความไม่สงบสุข ความยุ่งยากในทางการเมืองระหว่างประเทศก็ยิ่งเพิ่มพูนทวีขึ้น มิใช่ภายในประเทศเท่านั้น ภายนอกประเทศด้วย เรื่องนี้แนวใหม่ควรจะใช้วิธีนี้ พลังใหม่ผมใคร่จะเสนอว่านิสิตนักศึกษาและอาจารย์ใหม่ทำได้ ที่ทำได้เพราะเหตุว่านิสิตนักศึกษาและอาจารย์หนุ่ม ๆ สาว ๆ นั้นยังไม่เคยผจญยังไม่เคยต่อสู้กับพวกอย่างนี้ ทำนองเดียวกันกับที่ตำรวจชายแดนเคยทำเรียกว่าไม่เคยมีอริกันไว้ และถ้าหากว่านิสิตนักศึกษาอาจารย์เหล่านี้ได้รับการสนับสนุนจากนายอำเภอที่เคยทำเรื่องนั้นมา จากอธิบดีซึ่งบังคับก็ยังอยู่ในกระทรวงมหาดไทย ที่เคยเป็นผู้ที่เคารพนับถือของผู้ที่เราเรียกว่าผู้ก่อการร้ายนี้ ถ้านิสิตนักศึกษาเหล่านี้เริ่มเจรจาขึ้น ไม่ใช่เจรจาแบบกำมะลอแบบที่เคยมีมานะครับ เป็นการเจรจาที่จริง โดยที่รัฐบาลตั้งใจว่าจะทำกันจริง ๆ ผมคิดว่าเป็นวิธีที่จะแก้ปัญหาเรื้อรังทางสังคมอันเป็นอันตรายอย่างมากให้สำเร็จในไม่ช้า

ปัญหาการเมือง

การพัฒนาทางการเมืองก็ย่อมมีประโยชน์กับเรื่องน้อยๆ การพัฒนาในทางทางการเมืองนั้นคิดว่าพวกเราทุกคนก็คงจะเห็นแล้วว่า เราต้องการให้ประชากรมีส่วนในการปกครองบ้านเมือง รัฐธรรมนูญที่กำลังร่างกันอยู่และกำลังขึ้นสู่สภานี้ก็มีบทบัญญัติในมาตรา ๓ เหมือนกันกับมาตรา ๓ หรือ ๒ ของรัฐธรรมนูญฉบับที่เราเคยมีมา คืออำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย หมายความว่าปวงชนชาวไทยจะต้องเป็นผู้ช้ชะตากรรมของประเทศเรา และการช้ชะตากรรมของประเทศเรา นั้น ก็คงจะทำกันเป็นประชาธิปไตยตามระบบที่เคยเป็นๆ อยู่ กล่าวคือต้องมีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเข้ามาในสภาเพื่อจะออกกฎหมายและสำหรับควบคุมรัฐบาล

การที่รัฐธรรมนูญจะเป็นประชาธิปไตยหรือไม่นั้น เป็นเรื่องที่สภานิติบัญญัติกำลังพิจารณากันอยู่ แต่ผมเองคิดว่าตั้งแต่เรามีรัฐธรรมนูญกันมานับแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ๔๐ กว่าปีมาแล้วไม่ว่ารัฐธรรมนูญฉบับใด คนที่ร่างเป็นชั้นสูงกว่าคนสามัญชนที่เป็นประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ เป็นขุนนางเก่าเป็นนักเรียนนอก เป็นคนที่เป็นผู้บังคับบัญชาคนอื่นเขาแล้วก็เขียนรัฐธรรมนูญขึ้นมาเมื่อเขียนเสร็จแล้วก็ทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้ ดูเสมือนหนึ่งว่าประชาชนนั้นไม่มีส่วนเลยในเรื่องนี้

สำหรับสถานการณ์ปัจจุบันนั้นผมเองก็มีความภาคภูมิใจที่ได้เป็นสมาชิกผู้หนึ่ง แต่ในขณะเดียวกันผมเองก็มีความเสียตัว แม้ว่าจะได้รับเลือกจากสมาชิกแห่งชาติ ก็ไม่เหมือนกับสมาชิกที่ได้รับเลือกจากราษฎรขึ้นมา เราก็คงทำอะไรให้เต็มที่ เราก็คงนึกไม่ได้ว่าเราเป็นข้าราชการ เราเป็นคนที่มีความรู้ไม่เหมือนกับคนที่เขายากจน ฐานะของเราก็ดีกว่าเขา และมีหน้าตาคนที่แบบประเภทอย่างผมนั้นก็ยังมีเป็นจำนวนมาก ไม่ใช่เหนื่อยเลยในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ เพราะฉะนั้นเรียกได้ว่าเป็นตัวแทนของราษฎรแท้ๆ นั้นเรียกไม่ได้ ที่นี้เหตุการณ์ก็เปลี่ยนแปลงมาจนถึงขั้นนี้แล้ว จนกระทั่งร่างรัฐธรรมนูญกำลังพิจารณาอยู่แล้ว ครั้นจะทำอะไรที่มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรขึ้นมาพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญจริงๆ อย่างที่ควรเป็น มันก็สายเกินไปเสียแล้ว แต่อย่างไรก็ตามผมยังมีความเชื่อมั่นว่า ถ้าหากว่าเรามีความเคารพต่อประชาชนจริงๆ ต่ออธิปไตยของปวงชนจริงๆ เมื่อสภาได้พิจารณาแล้วอย่างน้อยเราน่าจะหาวิธีที่จะให้ราษฎรทั้งหลายบอกเราว่าเขาชอบหรือไม่ชอบรัฐธรรมนูญที่เรากำลังร่างอยู่นั้น เขาจะยอมรับหรือไม่ยอมรับการส่งให้ราษฎรพิจารณานี้เราเรียกว่าการขอประชามติ กระผมคิดว่าแม้ว่าจะเสียเงินมากสักหน่อยก็น่าจะกระทำ เพราะเหตุว่าจะเป็นการครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของไทยเรา ที่จะทำใหราษฎรประ-

ชาชนทั้งหลายมีความสนใจในกฎหมายสูงสุดที่จะใช้ปกครองบ้านเมืองของเรา

ในการพัฒนาประเทศของเราแนวใหม่ในทางด้านการเมืองนี้ ผมอยากให้เป็นอย่างนั้น และทุกวันนี้บทบาทของมหาวิทยาลัยก็ได้พยายามที่จะบ่าวประกาศให้นิสิตนักศึกษาพลังใหม่ของเรานี้ไปช่วยเป็นอาสาสมัคร ที่จะไปเผยแพร่การส่งเสริมประชาธิปไตยเหล่านี้ ผมคิดว่าเป็นโอกาสอันดีที่เราจะให้ นิสิตนักศึกษาเหล่านี้ นอกจากจะไปชี้แจงถึงหลักการประชาธิปไตยแล้ว ยังจะไปหยังเสี่ยงว่าประชามติเป็นอย่างไรบ้าง ผลอาจจะได้ทางจิตใจเท่านั้น ราษฎรอาจจะไม่มีความเข้าใจในรัฐธรรมนูญยืดยาว มีบทบัญญัติถึง ๒๒๔ มาตรา ซึ่งมีความลึกลับซับซ้อนนั้นก็จริงอยู่ แต่ผลทางจิตในฐานะที่ราษฎรทั้งหลายมีส่วนร่วมในการที่จะบอกรับหรือไม่รับรัฐธรรมนูญนั้น ผมคิดว่าจะมีมากในทำนองที่ว่า เมื่อมีการเลือกตั้งขึ้น ราษฎรจะได้ไปเลือกตั้งเป็นจำนวนมากและคึกคักยิ่งขึ้น ได้เสียงของราษฎรมาก และอีกประการหนึ่ง เมื่อรัฐธรรมนูญนี้ ราษฎรถือว่าเป็นของเขาแล้ว เขาจะต้องทบทวนอมพยายามที่จะเกลี้ยกล่อม พยายามที่จะรักษาไม่ให้ใครมาเบียดเบียนได้ นี่ผมว่าเป็นข้อที่สำคัญข้อหนึ่ง

ในเรื่องที่จะให้ประชาชนมีจิตใจคิดว่ารัฐธรรมนูญนี้เป็นของเขาด้วย แนวใหม่ในการพัฒนาการเมืองเกี่ยวกับประชาธิปไตย

ไทยมีอยู่อีกข้อหนึ่ง กล่าวคือแม้ว่าเราจะมีรัฐธรรมนูญที่สักปานใดก็ตาม แต่ว่าการปฏิบัติไม่มั่นคงดีพอสมควร รัฐธรรมนูญนี้จะอยู่ยงคงทนไม่ได้ เฉพาะอย่างยิ่งถ้าหากว่าเราเคยตัวเสียแล้วที่จะมีการปกครองโดยวิธีเผด็จการ ไม่ว่าเผด็จการอย่างแก่เผด็จการอย่างอ่อน นี่เราเคยตัวเสียแล้ว และมีคนที่ต้องการทำเผด็จการในประเทศเรา ไม่ว่าทั้งฝ่ายซ้ายคือคอมมิวนิสต์หรือฝ่ายขวา อันตรายอันนี้มีอยู่เสมอ ไม่ว่ารัฐธรรมนูญเราจะเขียนได้สักปานใดหรือไม่ แต่ว่าภัยอันนี้ต้องมีอยู่ นี่ก็เพราะเหตุว่าในระยะ ๕๐ กว่าปีมานี้ เรามีการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เรียกว่าจอมพลอม คือหมายความว่ามีคนส่วนน้อยไม่ว่าจะเป็นเผด็จการหรือไม่เผด็จการ มีคนส่วนน้อยซึ่งเรียกว่าเป็นผู้ปกครองแล้วมีคนประเภท ๒ ซึ่งมีมากเหลือเกิน ซึ่งเรียกว่าประชาชนผู้ถูกปกครอง นี่มีอยู่ ๒ ชั้นอย่างนี้ ก็ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองนั้นก็ดำเนินการไปเรื่อย ๆ บางทีก็ไม่มี การเยื่อใยซึ่งกันและกัน

เรามีสภาผู้แทนราษฎร เรามีรัฐบาลซึ่งเรียกว่าผู้ปกครอง และเรามีประชาชนทั่ว ๆ ไป และเรามีรัฐธรรมนูญเรียกว่าเป็นกติกาอยู่ แต่ควรจะมีการเชื่อมโยงระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง คือหมายความว่าเอาความทุกข์ยากเอาปัญหาต่าง ๆ ในทางบ้านการเมือง ในทางด้านเสรีภาพไปให้ผู้ปกครองทราบแล้ว ในขณะเดียวกันก็สามารถควบคุมผู้ปกครองแก้ปัญหาของประชาชน

ได้ ในประเทศต่างๆ ที่เขามีการปกครองระบบประชาธิปไตยนั้น ราษฎรธรรมดาทั้งหลายครับ แต่ว่าทำหน้าที่พิทักษ์เสรีภาพที่จะแก้ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการเมืองและเสรีภาพของราษฎร และก็เปิดโอกาสให้รัฐบาลสามารถที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้นได้

ในประเทศไทยเราตั้งแต่เดือนตุลาคมปีที่แล้วมา เราเพิ่งจะมีพลังใหม่ เราเพิ่งจะมีประเภทใหม่นี้ พลังใหม่และประเภทใหม่ในปัจจุบันนี้ เท่าที่ผมจะคิดออกในเชียงใหม่ก็มีชมรมเพื่อประชาธิปไตยและเพื่อความเป็นธรรม คือหมายความว่ามีความหมายและคนอื่น ๆ ที่เป็นปัญญาชนพยายามที่จะพิทักษ์เสรีภาพของประชาชน ในกรุงเทพฯ ก็มีสหภาพเพื่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน มีกลุ่มที่เรียกว่าประชาชนเพื่อประชาธิปไตย มีสมาคมข้าราชการที่พยายามที่จะกระทำอย่างเดียวกัน นอกจากนั้นก็ยังมีความต้องการเพื่อพิทักษ์ประโยชน์ของผู้บริโภค ผมคิดว่ามีแนวโน้มในการทำงานเดียวกัน ที่จะพิทักษ์เสรีภาพเช่นเดียวกัน มีอย่างนี้เป็นสิ่งที่ผมรู้สึกพอใจว่าเป็นพลังใหม่และเป็นแนวใหม่ ในทางที่จะแก้ไขเหตุการณ์ในทางด้านการเมือง ให้ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองได้มีสิ่งเชื่อมโยงกันและที่จะได้สามารถแก้ไขปัญหาเรื่องการเผด็จการได้ดีขึ้น พลังใหม่นี้แนวใหม่นี้ผมเข้าใจว่านักศึกษาและอาจารย์จะมีส่วนสำคัญมาก แต่ที่สำคัญมากที่สุดก็คือจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความสนับสนุนจากประชาชน จากราษฎรอย่างพวกเราทั้ง-

หลาย^{นี้} ที่จะสนับสนุนให้พวกเหล่านี้ได้กระทำการในทางที่ดี ในทางที่ชอบและที่จะเป็นประโยชน์กับเราต่อไป

ท่านทั้งหลายผมมีข้อที่จะเสนออีกข้อเดียว ^{นี้} ที่ได้พูดมาเป็นเวลานานจึงขอประทานอภัยขอพูดให้จบ ปัญหาเรื่องทางการเมืองและการปกครองในประเทศไทยเรานั้น ยังมีที่สำคัญอยู่อีกข้อหนึ่ง คือปัญหาที่เนื่องมาจากการปกครองแบบเผด็จการของเราได้เป็นเวลานาน ๑๐ กว่าปี ๒๐ ปี ตั้งแต่เลิกสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็เป็นต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานาน และปัญหาอันนี้ก็คือปัญหาการรวมกำลังและพลังอยู่แต่ภายในเฉพาะกรุงเทพ ฯ และไม่ใช่เฉพาะกรุงเทพ ฯ อย่างเดียว รวมอยู่ที่ทำเนียบรัฐบาล และรวมอยู่ที่คลองหลอดคือกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงกลาโหมไม่กี่แห่ง ปัญหาอัน^{นี้}คือปัญหาการปกครองชนิดที่ไม่กระจายอำนาจ ระบบเผด็จการนั้นย่อมมีองค์การที่จะกุมอำนาจเอาไว้ ไม่ว่าข้าราชการในหัวเมืองที่ไหน จะต้องเหลียวแลมาดูว่า ผู้ที่มีอำนาจที่จะขึ้นเงินเดือนให้เขา ที่จะเลื่อนตำแหน่งให้เขานั้นเป็นใครและอยู่ที่ไหนในกรุงเทพ ฯ เพราะฉะนั้นการปกครองท้องถิ่นและการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นและภูมิภาคนั้น ย่อมอยู่ในอำนาจของบุคคลไม่กี่คนในกรุงเทพ ฯ เท่านั้น จริงอยู่กฎหมายเรามีสภาจังหวัด เรามีสภาเทศบาล บางครั้งนาน ๆ ที่ก็มีการเลือกตั้งกัน สภาเหล่านี้^{นี้}ถูกยุบ แล้วก็มีกา^{นี้}รแต่งตั้งขึ้นใหม่โดยคนที่อยู่

ในกรุงเทพ ฯ การปกครองท้องถิ่นและการกระจายอำนาจออกไป^๕ ย่อมทำให้การดำเนินราชการเป็นไปโดยเลวทราม พวกกันง่ายถ้าหากว่าพนักงานส่งเสริมการเกษตรไม่ว่าจะอยู่ในที่ใด ถ้าหากว่าไม่ทำตามหน้าที่ จะทำประโยชน์ให้แก่เกษตรกรในท้องถิ่นก็ไม่ทำ ถ้าหากว่ากรุงเทพ ฯ เจ้าหน้าที่มีความพอใจก็ได้เลื่อนขึ้นเลื่อนเงินเดือนอยู่เสมอ เพราะฉะนั้นไม่มีเหตุผลอะไรที่เขาจะเอาใจใส่ ก็เป็นสิ่งมหัศจรรย์ที่ยังมีนักวิชาการหรือผู้ส่งเสริมการเกษตรที่เอาใจใส่แก่ราษฎรทั้ง ๆ ที่ระบบการปกครองเป็นแบบนี้ เทศบาลต่าง ๆ เช่นเดียวกัน ถ้าหากว่าผู้ที่แต่งตั้งและผู้ที่สนับสนุนทางการเงินอยู่ที่กรุงเทพ ฯ ฝ่ายเดียวแล้ว การปกครองท้องถิ่น การปกครองฝ่ายภูมิภาคจะดีไปได้อย่างไร เพื่อจะแก้ปัญหาอันนี้ ผมมีข้อเสนอว่าเราจะเปลี่ยนระบบการปกครองเสียใหม่ เราจะต้องพยายามที่จะดูแลให้รัฐบาลต่อไปนี้จะกระจายอำนาจออกไปให้เป็นประชาธิปไตยจริง ๆ ให้สามารถที่จะปกครองเช่นนครเชียงใหม่จะได้เลือกผู้ที่สมควรจะเป็นนายกเทศมนตรีในเชียงใหม่ สมควรจะเป็นสมาชิกสภาในเชียงใหม่ เพื่อจะได้ตัดสินใจชะตากรรมของเชียงใหม่เอง โดยไม่ต้องไปคำนึงถึงกรุงเทพ ฯ อย่างเดียว ก็แน่ละครับในเมื่อเป็นประเทศเดียว ประเทศไทยเป็นประเทศราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกันก็จำเป็นที่จะต้องมีการประสานงานกัน และเทศบาลหรือการปกครองท้องถิ่นส่วนจังหวัด

ต่าง ๆ ก็ย่อมจะมีกำลังทรัพย์น้อย ในทางการเงินการคลังก็คงจะได้น้อยกว่าที่ควรจะเป็น เพราะฉะนั้นก็ต้องเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องจ่ายเงินอุดหนุนให้แก่การปกครองท้องถิ่นต่าง ๆ โดยให้หน่วยการปกครองท้องถิ่นนั้นสามารถที่จะมีสิทธิอิสระและการดำเนินงานได้

ท่านสาธุชนที่เคารพ ผมได้กล่าวมายืดยาว ผมใคร่จะขอสรุปว่า ไม่ว่าปัญหาทางเศรษฐกิจก็ดี ปัญหาทางสังคมก็ดี หรือปัญหาทางการเมืองเกี่ยวกับประชาธิปไตยก็ดี ถ้าหากว่าเราจะคิดแนวใหม่แล้ว คิดจะแก้ด้วยแนวใหม่แล้วเราจะต้องอาศัยใช้พลังใหม่ของเราให้เป็นประโยชน์จริง ๆ เราจะต้องอาศัยความเคารพระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง และไม่ว่าประชาชนจะมีการศึกษาต่ำเพียงใด จะยากจนสักเพียงใด ผมเห็นว่าหลักสำคัญในการที่จะอยู่ร่วมกันด้วยสันติสุข ก็คือการเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์แต่ละคนนั้น ถ้าหากว่าชาติสิ่งนั้นแล้วไม่ว่าเราจะมีพลังใหม่มีแนวใหม่ เราก็ไม่สามารถที่จะพัฒนาชาติไทยเราให้เจริญได้ ขอขอบคุณ

พิมพ์ใน วารสารมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ กันยายน ๒๕๑๗

พิมพ์ใน เศรษฐทรรศน์ของ บัวย อิงภากรณ์

จัดพิมพ์โดยสมาคมเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๒๓

เป้าหมายและวิธีการที่เหมาะสม สำหรับสังคมไทย

ความนำ *

อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มีชื่อเสียงลือระบือไกลเป็นครั้งแรก
กัด้วยบทบาทและฐานะของนักเศรษฐศาสตร์ชั้นนำ ความเป็นนักวิชา
การผู้ปราดเปรื่องและนักบริหารเศรษฐกิจผู้ซื่อสัตย์และสามารถอย่าง
หาผู้ใดเทียบได้ยาก ทำให้ท่านเป็นบุคคลสำคัญที่สุดผู้หนึ่ง ในด้าน
การเสริมสร้างระบบเศรษฐกิจของชาติให้มีเสถียรภาพ และมีการ
เจริญเติบโตอย่างน่าพอใจ ตามมาตรฐานตะวันตก จนเป็นที่ยอมรับ
ของนานาชาติ

หากอาจารย์ป๋วยจะดำรงตนเป็นผู้ชำนาญการเฉพาะทาง หรือ
“เทคโนแครต” ที่ถูกรอบบทยาทและความสนใจให้จำกัดอยู่เฉพาะใน
แวดวงเศรษฐกิจและการคลังและพอใจกับความสำเร็จเฉพาะตัวทาง

* จากหนังสือ *อนุสรณ์บัณฑิตธรรมศาสตร์* ๒๕๒๙

ด้านวิชาชีพแล้ว เชื่อแน่ว่าเกียรติภูมิของท่านในฐานะข้าราชการชั้นนำ
 ของรัฐ จะมั่นคงหนักแน่นในหมู่ชนชั้นนำของไทย มียศศักดิ์อิทธิพล
 อย่างยิ่งยวด ซึ่งน้อยคนจะมีได้ แต่แล้วอาจารย์ป่วยกลับมีสายตากว้าง
 ไกลเกินกว่าที่จะติดอยู่กับกรอบวิชาชีพหรือความสำเร็จส่วนตัว อย่าง
 น้อยท่านก็เห็นกระจ่างชัดว่า เศรษฐกิจนั้นเป็นเพียงมรรควิธีหนึ่ง
 การนำไปสู่สังคมที่ผาสุกและเป็นธรรม ประสบการณ์อันยาวนานในช่วง
 ที่เป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ
 และกรรมการบริหารสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ได้ทำให้ท่าน
 ตระหนักมากขึ้นว่า สิ่งสำคัญที่เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับสังคมที่พึง
 ปราบปรามนั้นมิได้อยู่ที่ความมั่นคงของระบบเศรษฐกิจ ซึ่งอาจเป็นประ-
 โยชน์จำเพาะแก่ชนกลุ่มน้อย หากอยู่ที่คุณภาพของประชาชน ซึ่งจะ
 เกิดขึ้นได้ก็ด้วยการศึกษา ในเวลาต่อมาท่านจึงให้ความสำคัญแก่การ
 พัฒนาการศึกษาระดับชาติ ดังที่นอกจากจะเป็นกรรมการสำคัญของ
 สถานการศึกษาแห่งชาติแล้ว อาจารย์ป่วยยังได้กลับมายังมหาวิทยาลัย
 ธรรมศาสตร์ ในฐานะคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ และอธิการบดี อัน
 เป็นหน้าที่สุดท้ายของท่านในฐานะข้าราชการ ก่อนที่จะต้องจากมาตุภูมิ
 ที่แม้ท่านจะรับใช้อย่างอุทิศตนเพียงใด แต่แล้วกลับถูกปองร้ายจากชน
 ชนปกครองเป็นการตอบแทน

การที่ท่านมีทัศนคติไม่หยุดนิ่ง ใฝ่เรียนรู้ และใคร่ครวญตรวจสอบการกระทำของตนอยู่เสมอ ทัศนคติของท่านจึงเปิดกว้างและวิวัฒน์
 เป็นลำดับ เมื่อท่านเห็นข้อจำกัดของความเป็น นักเศรษฐศาสตร์ และ
 ขยายขอบเขตมาทางด้านการศึกษา ท่านก็มิได้หยุดแต่เพียงนั้น หากยัง
 เห็นต่อไปอีกว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่ท่านจะต้องใส่ใจกับ การพัฒนาชนบท

เพื่อให้ผู้ยากไร้มีชีวิตอย่างสมศักดิ์ศรี ทั้งด้านความเป็นอยู่และสำนึก
 ในพลังอำนาจของตนเอง ซึ่งท่านถือว่าเป็นพื้นฐานของ ประชาธรรม
 อย่างสำคัญ พร้อมกันนั้นท่านก็ประจักษ์ชัดขึ้นทุกทีว่า กลไกและระบบ
 ต่าง ๆ ในสังคมนั้นเป็นต้นตอของความอยุติธรรมอย่างไรบ้าง ทศนะ
 และบทบาทดังกล่าวได้ก่อรูปและพัฒนาจนทำให้ท่านไปพ้นสถานะความ
 เป็นข้าราชการและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางสู่สถานะหนึ่ง เราอาจเรียก
 ท่านว่า นักปฏิรูปสังคม แต่กระนั้นท่านก็เป็่นนักปฏิรูปสังคมที่มีแบบ
 ฉบับของตัวเอง โดยยึดมั่นในหลัก สันติประชาธรรม อย่างเด็ดเดี่ยว
 ฐานะดังกล่าวอาจจะสำคัญยิ่งกว่าความเป็นนักเศรษฐศาสตร์และนัก-
 การศึกษาของท่านเสียอีก ตรงที่ผลสร้างสรรคทางด้านสติปัญญาและ
 ความนึกคิดในสังคมไทย โดยเฉพาะกับปัญญาชนคนหนุ่มสาวเป็นอัน
 มาก แต่ขณะเดียวกันก็เป็นเหตุให้ชนชั้นนำและชนชั้นปกครองหวาด
 ระแวงท่านมากจนเรอช ๆ จนสุดท้ายก็ประทุษร้ายท่านด้วยวิธีการต่าง ๆ
 นานา จนถึงขั้นจะคุกคามชีวิตและอิสรภาพของท่านด้วยซ้ำ

กล่าวกันว่าอาจารย์ป่วยได้ถึงจุดสุดยอดทางด้านหน้าที่การงาน
 ในปี ๒๕๑๓ เมื่อท่านได้รับความนิยมนยกย่องอย่างสูงจากประชาชน
 หลายวงการ จนถึงขั้นที่สามารถเป็นนายกรัฐมนตรีได้โดยไม่ยากนัก
 หากท่านยอมไถ่ถอนเปลี่ยนประนีประนอมหลักการของตน แต่แล้วท่าน
 กลับปฏิเสธ ด้วยเชื่อว่าคำตอบของบ้านเมืองนั้นมิได้อยู่ที่อำนาจจาก
 เบื้องบนหากอยู่ที่สังคมเบื้องล่าง และเพราะท่านสนใจคนเบื้องล่างโดย
 ยึดมั่นในความดี ความงาม และความจริงนี้เอง แผนการเลวร้ายต่าง ๆ
 จึงอุบัติขึ้น เพื่อบหมายกีดท่านให้จมลงไป นับแต่นั้นชื่อเสียงเกียรติคุณ
 ของท่านก็ถูกเหยียบย่ำ ขว้างล่อเหวี่ยงระบาบไปทุกวงการ ในเวลาไม่นาน

๕ สอมวลชนซึ่งทำตนเป็น๕ สอมวลสัตว์๕ ก็สามารถระบาย๕ สิ้นให้แก่ท่านอย่าง
ได้ผล จนคนเห็นไปว่าท่านเป็น “หัวหน้าคอมมิวนิสต์” ๕ กราว ๕ กิตติ
ศัพท์ของท่านแพร่ไปทั่วประเทศ ยิ่งกว่าครั้ง๕ เป็นผู้นำการชนาการชาติ
เสียอีก หากแต่๕ เป็นกิตติศัพท์๕ ที่ชนชั้นปกครอง๕ เสกสรรปั้นแต่งด้วย
กโลบายอันเลวร้ายยิ่ง แต่การประทุษร้าย๕ เช่นนี้ไม่อาจขัดขวางอุดมคติ
ของท่านได้ แม้สถานการณ์บ้านเมืองจะเลวร้าย และโน้มไปทางความ
รุนแรงเพียงใด ท่านก็ยังมั่นคงในหลัก สันติประชาธรรม อยู่แน่นอน

๕ บทความที่นำมาตีพิมพ์ใน๕ นี้ ได้บอกอะไรหลายอย่างเกี่ยวกับ
อาจารย์ป๋วยกล่าวคือ มีเพียงแต่จะสะท้อน๕ ที่ส้นะของท่าน เกี่ยวกับ
เป้าหมายและวิธีการที่๕ เหมาะสมสำหรับสังคมไทย ตาม๕ ข้อเรื่องเท่านั้น
หากยังเป็นการวิพากษ์วิจารณ์ความบกพร่องของตัวท่านเอง ในฐานะผู้
บริหารเศรษฐกิจของชาติในช่วง ๒ ทศวรรษที่แล้ว อย่างตรงไปตรงมา
แต่ไม่มีอะไรที่จะสายเกินไปสำหรับท่าน เมื่อท่านกลับลำตงตัวใหม่
โดยหันมาให้ความสำคัญและความเชื่อมั่นในประชาชนยิ่งกว่าข้าราชการ
แม้สถานการณ์การเมืองเวลานั้น จะไม่อำนวยให้สิ่งที่ท่านปรารถนา
บรรลุผลได้โดยง่าย ท่านก็ยังไม่สิ้นหวังในอนาคตของบ้านเมือง ใน
เวลานั้นเหตุการณ์ ๖ ตุลาคมใกล้เข้ามาแล้ว และท่านก็รับรู้ถึงสัญญาณ
ของการนองเลือดดังกล่าว โดยตระหนักว่าท่านเองก็ตกเป็นเป้าการ
ปองร้ายของอีกฝ่ายหนึ่งด้วย (ก่อนการบรรยายอันเป็น๕ ที่มาของบท
ความนี้ กลุ่มขวาจัดตั้งกับสังคมนิยม๕ แจกใบปลิวถึงห้องประชุมโฆม๕ ผู้
จัดและกล่าวร้ายท่านด้วย) จนถึงเพียงนั้น อุปสรรคต่างๆ ก็ไม่อาจ
โยกคลอนความเชื่อมั่นของท่านในเรื่อง สันติประชาธรรม ตลอดจน

ความมุ่งมั่นผันแปรลงสังคมใหม่อันพึงประสงค์ ซึ่งท่านรู้อย่างดีว่าคงไม่มีโอกาสเห็นในชีวิตของท่าน

บทความนี้ แม้จะมีคุณค่าอย่างมาก แต่ก็ถูกลืมหรือมองข้ามไปอย่างน่าเสียดาย อย่างน้อยที่สุด บทความนี้ก็มียุทธศาสตร์ค่าในฐานะที่เป็นบทความและการบรรยายในเชิงวิพากษ์วิจารณ์สังคมในช่วงสุดท้าย(หากมิใช่บทความและการบรรยายครั้งสุดท้าย) ของท่านก่อนที่จะถูกกดดันจนต้องออกจากประเทศไทยไป トラバจนทุกวันนี้ สำหรับผู้ที่คุ้นกับข้อเขียนของอาจารย์ป๋วย บทความสั้น ๆ ชิ้นนี้อาจไม่มีเนื้อหาสาระใหม่เท่าใดนัก แต่สิ่งสำคัญที่เราอาจเรียนรู้ได้จากบทความนี้ คือ

ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความใจกว้าง ชนิดที่พร้อมจะวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง และที่สำคัญไม่น้อยไปกว่ากันก็คือ จิตใจที่ขุ่นหม่นมั่นคงอย่างไม่ระย่อท้อแท้ต่ออุปสรรค ซึ่งแม้จะโถมถ้งเข้ามาเพียงใด แต่ความหวังและความมุ่งมั่นในสังคมอุดมคติก็ยังเจิดจรัส นี่จะต้องไม่ใช่ความหวังและความมุ่งมั่นของคนแก่อย่างท่านเท่านั้น หากยังจะต้องเป็นความหวัง และความมุ่งมั่นของคนหนุ่มสาวทั้งหลายจะต้องจุดให้บรรเจิดขึ้นในจิตใจให้ได้ แต่เราจะทำเช่นนั้นได้ ก็ต่อเมื่อเราศรัทธามั่นในความดี ความงาม ความจริง และตั้งมั่นในหลักการอย่างไม่ยอมคลอนแคลนง่าย ๆ เหล่านี้แหละคือสิ่งสำคัญที่ทรงคุณค่าสำหรับเรา อันอาจเรียนรู้ได้จากอาจารย์ป๋วย ถึงแม้ว่าเราจะไม่เห็นพ้องกันกับท่านในเรื่องอื่น ๆ ก็ตาม

เป้าหมายและวิธีการที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย

สิ่งที่ผมจะพูดในวันนี้ สำหรับท่านที่คุ้นกับข้อเขียนของผมน่าจะรู้ว่า ไม่มีอะไรใหม่เท่าใดนัก เพราะหลาย ๆ อย่างผมก็พูดมาแล้วโดยเฉพาหลักของสังคมที่พึงปรารถนา

ผมขอเริ่มต้นว่า สังคมที่เราปรารถนาที่เราวางเป้าหมายที่จะดำเนินการให้เป็นสังคมที่น่าอยู่นั้น จะต้องมียุค ๔ ประการคือ

๑. สมรรถภาพ
๒. เสรีภาพ
๓. ความยุติธรรม
๔. ความเมตตากรุณา

ผมจะขอขยายความสักเล็กน้อย สมรรถภาพ^๕นี้หมายถึงการ
 ดำเนินการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นของราชการก็ดี หรือของเอกชนก็ดี จะ
 ต้องลงทุนน้อยที่สุดและได้ผลมากที่สุด และตรงเป้าหมาย ข้าราชการ
 ไม่มีทุจริตไม่มีการเหลาะแหละ สามารถจะดำเนินการไป
 ได้ตามเป้าหมายตามขั้นตอน สมรรถภาพยังรวมถึงการพิสูจน์
 ความสุจริตใจตรงไปตรงมา

เสรีภาพ^๖ ผมหมายความว่าเสรีภาพทั้งทางร่างกาย เสรี-
 ภาพในชีวิต เสรีภาพทางการเมือง เสรีภาพในทางเศรษฐกิจ บาง
 คนบอกว่าประเทศตะวันตกที่ใช้ลัทธิทุน^๗ทุนนั้นมีเสรีภาพทางการเมือง
 แต่ไม่มีเสรีภาพในทางเศรษฐกิจ เพราะเหตุว่าความยาก
 ความจนกับความมั่งมียังห่างไกลกันนัก เสรีภาพในทางเศรษฐกิจ
 มีอยู่ในประเทศที่เราเรียกว่าประเทศคอมมิวนิสต์ แต่จะมีมากหรือ
 มีน้อยนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง หมายความว่าในทางเศรษฐกิจไม่ค่อย
 ห่างกันมากนัก แต่ว่าไม่มีเสรีภาพทางการเมือง ใครจะมาพูดจะ
 มาตั้งพรรคการเมืองซึ่งไม่ตรงกับนโยบายของรัฐบาลไม่ได้ นี่เป็น
 การปราศจากเสรีภาพทางการเมือง

ความยุติธรรมในสังคมก็คือว่า ไม่ว่าใครจะเกิดมามีอำนาจ
 วาสนา เกิดมาเป็นลูกคนมั่งมีหรือคนจนต่างเสมอภาคกันหมด ทำ

ผิดต้องขึ้นศาล ไม่ใช่ทำผิดแล้วจะอยู่ในอิทธิพลของบิดามารดา หรือของเพื่อน ใครทำดีก็ได้ดี ใครทำชั่วก็ได้ชั่ว แรงงานก็ควร จะได้รับค่าตอบแทนเช่นเดียวกับนายทุน นี่เป็นความยุติธรรมทั้ง ในด้านเศรษฐกิจและกฎหมาย

ความเมตตาการุณาก็จำเป็นที่จะต้องมี เพราะเหตุว่าคนที่ เกิดมาง่ายเปลี่ยนเสียขา สติปัญญาทึบ ที่อยู่ในชนบทที่ยากไร้ ก็ ควรจะได้รับการเกื้อหนุนเป็นพิเศษจากผู้ที่มีอำนาจวาสนา

ผมเข้าใจว่า ถ้าสังคมใดมีลักษณะอยู่ ๔ ประการนี้แล้วจะ ดำเนินไปสู่สันติ และสันตินี้เรารู้กันอยู่แล้วว่าเป็นความสุขอย่าง เลิศ จึงเชื่อว่าคำๆ นี้เป็นเป้าหมายของสังคมไทย

อาจจะมีผู้ถามว่าหลัก ๔ ประการนี้จะสำคัญที่สุด คำ ตอบของผมก็คือว่า เสรีภาพสำคัญที่สุด ถ้าเราเชื่อในศักยภาพ ของสมองมนุษย์แล้ว ถ้าปล่อยให้เขามีเสรีภาพแล้ว ความยุติ ธรรม สมรรถภาพและความเมตตาการุณาจะมาเอง เพราะฉะนั้น ผมจึงขอย้ำในข้อที่ว่าเสรีภาพสำคัญที่สุดในกรณีนี้ ทุกวันนี้นะผมก็ จะบ่นกันว่าบ้านเมืองของเรามีเสรีภาพมากเกินไป ใครจะทำอะไร ก็ทำได้ มือใครยาวสาวได้สาวเอา แต่ความจริงคำว่า “เสรีภาพ” กับ “เสรีนิยม” ผิดกัน ไม่เหมือนกัน บ้านเมืองที่มีลักษณะ เสรีนิยมนั้นมีลักษณะไปอีกอย่างหนึ่ง แต่บ้านเมืองที่แต่ละคนมี

เสรีภาพในความคิดในความเห็นในการรวมกลุ่มเป็นสมาคมเป็น
อีกอย่างหนึ่ง ผมคิดว่าควรจะทำให้ความเข้าใจกันเสียแต่เดี๋ยวนี้

เมื่อได้นิยามเป้าหมายของสังคมที่พึงปรารถนาแล้ว มาดู
สภาพปัจจุบันนี้ ก็ยังเห็นว่าขาดอยู่หลายประการ ขาดทั้งสมรรถ-
ภาพ ขาดทั้งเสรีภาพ (ถึงแม้ว่าประเทศไทยเวลานี้จะมีเสรีภาพใน
ทางการเมืองมากกว่าเพื่อน ในแถบประเทศเอเชียตะวันออกเฉียง
ใต้) ขาดทั้งความยุติธรรมขาดทั้งความเมตตากรุณา มีแต่ประหัต
ประหารกันเป็นส่วนใหญ่ และระบบสังคมในประเทศไทยก็เป็น
ระบบนายทุนแบบผูกขาด

ผมก็หวนกลับมาคิดว่า ทำไมจึงได้เกิดเรื่องพรรคนี้นั้น
ถ้าพูดไปแล้วก็เป็นการนึกถึงตัวเองในสมัย ๒๐ ปีก่อน ที่ตนได้
มีส่วนในการทำราชการ มีความรับผิดชอบพอใช้ที่จะทำการพัฒนา
บ้านเมือง ทำไมจึงได้ปล่อยให้เกิดเรื่องเช่นนี้เข้า ผมก็ได้รับคำ
ตอบว่า (นี่พูดถึงส่วนตัวผมและเพื่อนรุ่นเดียวกัน) ในสมัยรับ
ราชการและมีความรับผิดชอบพอสมควร ในระบบเศรษฐกิจและ
สังคมนั้นเราเอาใจใส่ในเรื่องหนึ่ง คือ เรื่องสมรรถภาพของระบบ
เศรษฐกิจของไทย ท่านทั้งหลายคงจำได้ว่าหลังสงครามโลกครั้งที่
๒ มีการทุจริตมากขึ้นในวงราชการ มีการให้อภิสิทธิ์แก่ผู้หนึ่ง
ผู้ใดมากขึ้น และแม้หลังการปฏิวัติของจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม

จอมพลผิน ก็ยังมีการให้อภิสิทธิ์แก่คนบางชนิอยู่เรื่อย ๆ และ
 อภิสิทธิ์นี้รุนแรงขึ้นทุกที พวกผมในขณะนั้นสนใจในเรื่องที่ว่า
 จะให้บ้านเมืองของเราเป็นกลาง ไม่ให้เป็นเรื่องของมุขโลกนะ
 ไม่ให้เป็นเรื่องที่จะให้อภิสิทธิ์แก่ใครได้ จึงได้พยายามปรับปรุง
 ระบบเศรษฐกิจและสังคมให้เป็นไปตามที่หวังไว้ เช่นยกเลิกสำนัก
 งานข้าว ให้มีการค้าข้าวอย่างเสรี เราพยายามที่จะทำให้ระบบ
 เศรษฐกิจและระบบการคลังของเราเป็นไปโดยเรียบง่ายยิ่งขึ้น ตัว
 อย่างเช่น เมื่อครั้งก่อนเงินคงคลังมีอยู่เท่าใด มักจะไม่ใช่ที่รู้จัก
 บัญชีงบประมาณก็ไม่ดี พวกเราก็มาร่วมแก้ปัญหาเหล่านี้จนกระทั่ง
 ปรากฏว่ามีสมรรถภาพพอสมควร แต่ถึงกระนั้นก็ตามเรากำเนิน
 การเลยไปอีก จนกระทั่งสร้างสิ่งที่เราเรียกว่า “พื้นฐานในการ
 พัฒนาเศรษฐกิจ” เช่น ตัดถนนหนทางให้มากขึ้น มีกระแสไฟฟ้า
 ใช่มากขึ้น มีเขื่อนชลประทานมากขึ้น มีสินเชื่อการเกษตรมากขึ้น
 ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นการทำโดยส่วนรวม ทำให้มีผลประโยชน์ต่อส่วน
 รวม เช่นทำให้รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น ๖-๘% ๑๖% ก็เคยมี
 นี่เป็นสิ่งที่ครั้งหนึ่งเราเคยภูมิใจ แต่เมื่อมาคำนึงถึงส่วนย่อยใน
 ชนบทที่ดี ในด้านกรรมกรที่ดี เรารู้สึกว่าเราได้บกพร่องเป็นอย่างมาก
 นี่เป็นมูลเหตุแห่งความคิด (ซึ่งผมเองก็ได้มีอยู่เมื่อประมาณ ๕
 ปีที่แล้วมา) ว่าที่เราทำไปนั้นไม่ค่อยถูก

ที่ผมนำมาถ่าวนี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า ระบบนั้นมันดีอยู่
ช่วงหนึ่งและที่อยู่ในขอบเขตจำกัด ไม่ทั่วถึงชนบท เพราะ
ฉะนั้นผลที่เกิดขึ้นก็คือว่ามีใครยาวสาวได้สาวเอา เพราะเหตุว่า
เมื่อสร้างถนนแล้วใครมีรถวิ่งได้ ก็ได้เปรียบกว่าคนอื่น คนที่ไม่มี
มีรถ ไม่รวบรวมเป็นสหกรณ์ ก็ถูกคนอื่นขูดรีดเป็นธรรมดา นี่
เป็นความบกพร่องของพวกรุ่นผมที่รับราชการอยู่ในขณะนั้นได้ทำ
เอาไว้ สำหรับคนรุ่นต่อไปขออย่าได้ทำอย่างนี้อีก ควรจะทำให้
มันดี อย่าให้มันแย่ไปกว่านั้น นี่เป็นความบกพร่องของระบบ
ปัจจุบัน

ความบกพร่องของคนที่ยากเป็นมาร์กซิสต์ อยากเป็น
คอมมิวนิสต์ในขณะนี้ ผมก็ว่ามีอยู่ ผมไม่เห็นด้วยกับเบนเนต
ที่ว่าในเมืองไทยเรายังไม่เคยมีรัฐบาลฝ่ายซ้าย รัฐบาลคอมมิวนิสต์
เพราะฉะนั้นเราจึงไม่รู้แน่ว่ามันจะเลวอย่างไร* แต่เรารู้แน่ว่าที่
อื่นๆ มันเลวกันอย่างไร อย่างที่ผมได้เรียนเอาไว้ว่า เสรีภาพใน
ทางการเมืองในระบบคอมมิวนิสต์มันเป็นไปได้ จะไม่มีเป็น
อันตราย ที่ในประเทศรัสเซียพวกเราจะมาประชุมกันอย่างนี้ เพื่อ
พิจารณาว่าระบบการปกครองของรัสเซียไม่ดี จะต้องเปลี่ยนแปลง

* ดูปทความของนิโคลาส เบนเนต เรื่อง "สันติวิธีกับการแสวงหาทางที่
๓" ในปาจารย์สารฉบับที่ ๑๙ (กรกฎาคม-สิงหาคม) ปี ๒๕๑๙ หน้า
๗-๘ - สารานุกรม บทความนี้เป็นเอกสารประกอบการประชุมปรึกษา
ของกลุ่มสันติวิธี ซึ่งผู้บรรยายได้เข้าร่วมด้วย

ออกเป็น ๒ ประเภท ประเภทแรก เห็นว่าปัจจัยการผลิตทั้งหลาย รัฐบาลจะต้องควบคุมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ประเภทที่ ๒ ยังปล่อยให้เอกชนทำกิจการบ้าง สำหรับประเทศไทยนี้ผมไม่มีข้อสงสัย ที่รัฐบาลจะเอามาทำนั้นทำไม่ได้แน่ๆ เพราะเหตุว่าสมรรถภาพของข้าราชการเรานั้นเลวเต็มที่ เพราะฉะนั้นอย่าเลยที่จะนำเอาสังคมนิยมแบบประชาธิปไตย ชนิดแรกนี้เอาโรงงานต่างๆ มาเป็นของรัฐบาล อย่าเลยทีเดียว หรือแม้กระทั่งการขายข้าว พวกเราที่เป็นนักเรียนนักศึกษาบอกว่ารัฐบาลค้าเองเถอะ อย่าทีเดียว เพราะในทางเศรษฐกิจจะยิ่งร้ายกว่านี้ เมื่อไรเราปฏิรูประบบราชการและทำให้ข้าราชการมีประสิทธิภาพพอสมควร จึงค่อยคิดอ่านอย่างนั้น

อย่างไรก็ตามผมเองมีความเห็นว่า ทำไมเราจะต้องไปติดกับยี่ห้อว่า เราจะเป็นทุนนิยม สังคมนิยมหรือเสรีนิยม ทำไมเราไม่คิดปัญหาของเราก่อน แล้วแก้ด้วยระบบของเราเอง ไม่ต้องไปเปิดตำราของเหมา มาร์กซ์ เราคิดด้วยสติปัญญาของเราซึ่งมีอยู่ ไม่ใช่ไม่มี คนที่เปิดตำราดูทุกฝีก้าวนั้นไม่มีสติปัญญา ทำไมเราไม่คิดว่าในความคิดเรา สังคมน่าจะเป็นอย่างนี้ น่าจะเดินทางสายกลาง น่าจะช่วยคนจนมากกว่าคนมั่งมี ฯลฯ นี่เป็นสิ่งที่ผมคิดว่าพวกเราน่าจะคำนึงกัน เฉพาะอย่างยิ่งเด็ก ๆ ที่ผมเคยเห็นในมหาวิทยาลัยของผมก็มี และในมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ก็มี ไม่ใช่มีอยู่

แต่รัฐธรรมนูญเท่านั้น ชนิดที่เปิดตำราดูอยู่เรื่อยและตำรานั้นผิด
ด้วย เขียนผิดเพี้ยนมอมเมา เจ้าตำราเขาเองถ้าฟันชนมา เขาก็จะ
กลับตายไปอีก เรื่องนี้ผมไม่อยากจะบรรยายละเอียด แต่มันเป็น
จริงอย่างนั้น

สำหรับผมเองในเมื่อเรามีปัญหา เราก็หาวิธีแก้โดยไม่ต้อง
ไปเปิดตำรา เผอิญมันไปตรงกับตำรานั้นตำราก็ช่างมันปะไร
เผอิญมันไปตรงกับตำราของคอมมิวนิสต์ ของอักษิ สมิธ ปรมะ-
จารย์ของลัทธิทุนนิยมก็ช่วยไม่ได้ เราทำไปตามที่เราเห็นว่าควร
จะทำ และใครจะเรียกเราว่าอย่างไรก็ช่าง ชื่อไม่สำคัญ อย่างนี้
ผมคิดว่าในไม่ช้าเราแต่ละคนต่างก็จะเป็นศาสดา เช่นเดียวกับที่
มาร์กซ์ได้เคยเป็นศาสดามาแล้ว

ในเรื่องของประเทศไทย ผมมีความเห็นว่าถ้าเราจะใช้วิธี
สันติไปสู่เป้าหมายที่สันติแล้ว เราก็ต้องใช้วิธีประชาธิปไตย และ
จะใช้วิธีอื่นไม่ได้ แม้แต่ประเทศบางประเทศในเวลานี้ เช่น อิตาลี
พรรคคอมมิวนิสต์จะขึ้นมาเป็นรัฐบาลได้ด้วยวิธีประชาธิปไตย ซึ่ง
จะเป็นของประหลาด ก่อนหน้านี้ก็มีแต่ประเทศซิดีแต่ก็ล้มไปแล้ว
เพราะฝีมือของซีไอเอ อิตาลีก็กำลังจะเป็นคอมมิวนิสต์ด้วยระบบ
รัฐสภา

ที่อื่นจะเป็นอะไรก็แล้วแต่ แต่ของเราน่าจะมีระบบประ-
ชาธิปไตย ระบบประชาธิปไตยหมายความว่าอะไร หมายความว่า

ว่าจะต้องมีกฎหมาย ถ้าไม่มีกฎหมาย มีประชาธิปไตยไปไม่ได้ มีกฎหมายในที่นี้หมายความว่ามีความยุติธรรม มีสหพันธ์กรรมกร ชาวไร่ ชาวนา อีกด้านหนึ่งก็มีนวพล กระทั่งแดง ชมรมแม่บ้าน พวกนี้ผมจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยไม่สำคัญ ขอให้มีความรู้ทั่วๆ ไป จะได้ว่าแต่ละฝ่ายต้องการอะไร นักการเมืองจะได้เสนอต่อรัฐบาล ข้อสำคัญก็คืออย่าใช้อำนาจเป็นอันขาด ทุกวันนี้เรามักได้ยินเสมอว่า ขวาพิฆาตซ้าย ซ้ายพิฆาตขวา ความจริงแล้วถ้าตัดเรื่องทหารป่าออกไป ในเมืองนี้มีแต่ขวาพิฆาตซ้าย ซ้ายไม่มีพิฆาตขวาเลย ซ้ายนี้ได้แก่พวกศูนย์นิสิตก๊กิ กรรมกรก๊กิ พวกนี้ไม่มีอาวุธ ไม่เคยเลยที่จะห้อยลูกกระเบิดโชว์ให้ตำรวจดู อย่างมากก็มีแต่เป็นกระบอกหนึ่งซึ่งไม่ได้จกทะเบียนเอาไว้อย่างกันตัว พวกนี้ถึงแม้จะมีความรุนแรงทางวาจา แต่ก็ไม่เคยรุนแรงถึงขนาดใช้ลูกกระเบิด

ผมเห็นว่าประชาธิปไตยเป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายของเรา และกฎหมายก็จำเป็นสำหรับประชาธิปไตย แต่กฎหมายจะอยู่เหนือกฎหมายไม่ได้ นอกเสียแต่ว่ากฎหมายจะใช้พลังของตนแก้กฎหมายเสียก่อน

ที่นี้มาถึงลักษณะอหิงสา เรามักเข้าใจกันว่าอหิงสาคือหมายถึงการอยู่เฉยๆ ไม่ทำอะไร ใครจะทำอะไรฉันฉันก็ยอม นั่นไม่ใช่ อหิงสา อหิงสาคือหมายถึงว่าเราไม่ทำร้ายคนอื่น ถ้าเราจะเดินทางสายกลางจริงๆ เพื่อจะนำตัวเองไปสู่สันติด้วยสันติวิธีแล้ว เราจะ

ต้องไม่ทำร้ายคนอื่น ไม่พกปืนหรืออาวุธระเบิดไว้ฆ่าใคร เรากลัว
พายุที่จะไม่พอก

ผมไม่เห็นด้วยกับการถือปืน ผมอยากจะเรียนด้วยว่า เมื่อ
ตอนผมโตตร่มลงชั้ยนาทตอนยังหนุ่มๆ ผมไม่ได้พกปืนเข้ามา
เพราะปลงตกแล้วว่า จะต้องใช้อะไรสักอย่างที่เป็นทหาร แต่ก็ใจเย็น
อยู่น้อยที่เพื่อน ๆ เขาถือปืน ตอนนั้นผมก็มานึกปลงว่า หาก
ประจัญบานกับญี่ปุ่นแล้ว ผมยิงเขาไม่ได้ เมื่อยิงไม่ได้ก็จะเอา
ปืนมาทำไม

นั่นเป็นเรื่องส่วนตัวของผม สำหรับอหิงสานั้นผมเห็นว่า
เป็นพลังใหญ่ในกระบวนการที่จะนำเราไปสู่สันติ อย่าได้ดูถูก
อหิงสา

ผมอยากจะย้อนไปตอนต้นที่บอกว่าเมืองไทยทุกวันนี้มี
ปัญหาที่จะต้องแก้ แต่ก่อนจะแก้ันนั้นเราต้องถามก่อนว่า ใครเป็น
เจ้าของปัญหา ผมเองเห็นว่าเจ้าของปัญหาในกรณีนี้ คือประชาชน
การแก้ไขปัญหิต่างๆ นั้นจะต้องให้ประชาชนเขาทำของเขาเอง
จริงอยู่ระยะสั้นเราต้องพึ่งรัฐบาล (ซึ่งอาจจะได้บ้าง ไม่ได้บ้าง)
ระยะยาวเราต้องพึ่งประชาชน แต่ประชาชนเป็นฝ่ายสำคัญที่สุด
ที่จะเป็นผู้พิจารณาปัญหาและเป็นพลังในการแก้ปัญหิต ประชาชน
จะต้องทำ และประชาชนจะทำได้อย่างไร ประชาชนจะทำได้ก็ต่อ
เมื่อให้การศึกษาประชาชน ถ้าประชาชนได้รับการศึกษาแล้ว เขา

จะรักความยุติธรรม รักเสรีภาพ มีความเมตตากรุณา และทำให้
ข้าราชการมีสมรรถภาพมากขึ้น โดยใช้กฎหมายรวมพลังผลักดัน

นอกจากการศึกษาแล้ว ต้องให้เขามีอย่างอื่นด้วย
เช่นให้เขามีอนามัยที่ดี ให้ลูกเขามีโภชนาการที่ดี มิฉะนั้นสมอง
จะเติบโตไปไม่ได้ และต้องให้รายได้ในปัจจุบันของเขาด้วย แต่
พวกเราทั้งหลายที่พยายามพัฒนาชนบท และพยายามช่วยคนใน
แหล่งเสื่อมโทรมให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้นก็มักจะพบกับทางตัน (ซึ่ง
มีอยู่ชั่วคราว) ใครที่ไปชนบทก็ถูกกล่าวหาเป็นคอมมิวนิสต์ไป
หมด แต่ว่าเราต้องยืนหยัดในหลักการและพยายามทำให้ได้มากที่สุด
เท่าที่จะทำได้ อาจมีผู้กล่าวว่ากว่าถั่วจะสุกกากก็ไหม้ รอไม่ได้
ถ้ารอไม่ได้ ก็รอไม่ได้ จะมีรัฐประหารก็มีไป แต่ที่แน่ที่สุดก็
คือเมื่อไม่ได้ผลในคราวนี้ คราวหน้าก็เอาใหม่ ถ้าวันหน้ามีรัฐ-
ประหารมีเผด็จการ ก็มี ๑๔ ตุลาได้อีก คนเรานั้นต้องตั้งต้นกัน
ใหม่ ในชั่วชีวิตผมอาจจะไม่ได้เห็น ในชั่วชีวิตท่านทั้งหลายอาจ
จะไม่ได้เห็น แต่หลักการที่ควรจะทำคือการให้การศึกษา อนามัย
กับโภชนาการและรายได้ที่ดีแก่ประชาชน จะต้องมียู่ต่อไป พวก
เราเป็นเพียงเชื้อเพลิงอันแรกเท่านั้นที่จะให้แสงสว่างให้เขาตื่นขึ้น
แต่ถ้าเผอิญประเทศไทยเกิดเคราะห์ร้าย เราเริ่มงานไม่เท่าไรก็มี
รัฐประหาร และเผด็จการนั้นมีอยู่อีก ๒๐๐ ปีก็ช่วยไม่ได้ ไม่มี
ทาง ผมคิดว่าทางอื่นไม่ใช่ทางที่ถูก ที่คิดเป็นคอมมิวนิสต์และจะ

ปฏิวัติให้เร็ว ๆ นั้นก็คงจะไม่ได้ สำหรับผมแล้ววิถีทางสันตินั้น
มีอยู่ทางเดียวเท่านั้น นั่นคือจะต้องใช้ประชาธิปไตย ซึ่งจะต้องมี
กฎหมาย จะต้องใช้วิธีอหิงสา และจะต้องเชื่อมั่นมวลชนเพื่อเป็น
พลังสำหรับนำไปสู่สังคมที่เราต้องการ

(เรียบเรียงจากคำบรรยายในการประชุมปรึกษาเรื่อง “ปัญหาของสังคม
ไทยในปัจจุบัน” จัดโดยกลุ่มสันติวิธี ณ ตึกมหิดล สภาสังคมสงเคราะห์
แห่งประเทศไทย วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๑๙)

พิมพ์ใน *ปาจารย์สาร* ฉบับปวารณา ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒๐ (กันยายน-ตุลาคม
๒๕๑๙)

พิมพ์ใน *อนุสรณ์บัณฑิตธรรมศาสตร์* ๒๕๒๙

อาจารย์ป่วยพูด

เกริ่นนำ

ปกติแล้วเรามักแบ่งคนเป็น ๒ รุ่น คือคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ โดยถือเอาอายุเป็นเกณฑ์แบ่งหยาบ ๆ คนที่อายุมากก็เรียกว่าเป็นคนรุ่นเก่า คนที่ยังหนุ่มแน่นก็เรียกว่าคนรุ่นใหม่ สำหรับอาจารย์ป่วยนั้น แม้อายุจะล่วงวัยหนุ่มมามากแล้วจะเรียกท่านว่าเป็นคนรุ่นเก่าคงไม่ถนัดนัก เพราะคนหัวเก่าอายุคราวเดียวกับท่านไม่ยอมรับท่านเป็นสมัครพรรคพวกเอาเลย ส่วนจะเรียกท่านว่าเป็นคนรุ่นใหม่ ก็ยังไม่ถูกต้องอยู่ดี เพราะท่านมิได้ถือลัทธิหรือคัมภีร์นิยมฉบับเดียวกับที่คนหนุ่มสาวสมัยใหม่ถือกันอยู่อย่างแพร่หลาย ยังจะไปประทับตราท่านว่าเป็นคนกลางเก่ากลางใหม่ก็ยิ่งเลอะเทอะ เราจะไปแบ่งท่านตามศัพท์นิยมใช้กันปัจจุบันนี้ไม่ได้ อาจารย์ป่วยก็เป็นอาจารย์ป่วย ซึ่งคนไทยทุกฝ่ายไม่ว่าคนรุ่นเก่าหรือคนรุ่นใหม่ ไม่ว่าชายหรือชวา ต่างก็นับถือในความซื่อสัตย์สุจริตและความบริสุทธิ์ของท่าน ท่านเป็นคนของทุก

ศาสนา และถึงแม้จะมีฐานะทางการศึกษาถึงขั้นดุษฎีบัณฑิตก็ตาม ก็ปรากฏว่าคติที่ท่านใช้ในการดำรงชีวิตนั้นกลับได้รับอิทธิพลมาจากแม่และยาย และครูธรรมดาๆ ในโรงเรียนเป็นอันมาก แม้แต่ความคิดในเรื่องสันติประชาธรรมของท่าน ก็ไม่ได้มาจากปรัชญาหรือรูปแบบทฤษฎีที่สลับซับซ้อนจากไหน หากมาจากหลักจริยธรรมพณๆ ซึ่งทุกคนก็เข้าใจได้ ฉะนั้นจิตตวิสัยของท่านจึงอยู่ที่ท่านเป็นคนปฏิบัติจริง ปฏิบัติตรง ตามหลักธรรมง่าย ๆ ที่ท่านถืออยู่นั่นเอง ต่อไปนี่เป็นเรื่องราวที่เราผู้จัดทำอาจารย์สารตั้งใจจะไปสัมภาษณ์ท่าน แต่สำหรับท่านแล้วกลับกลายเป็นการพูดคุยกับเรามากกว่าที่จะให้คำตอบเป็นวิชาการหรือหลักการทฤษฎีใด ๆ เป็นทฤษฎีทางความคิดที่เหนียวแน่นชนิดที่ท่านได้ยาก

เท่าที่ได้ยินได้ฟังมา อาจารย์เป็นผู้มีความศรัทธาในประชาธรรมโดยสันติวิธีและถึงกับเชื่อว่าสันติวิธีเท่านั้นที่จะนำสันติสุขมาสู่บ้านเมือง ผมอยากทราบว่าอะไรเป็นแรงคลใจให้อาจารย์มีความศรัทธาในประชาธรรมโดยสันติวิธี

ปรัชญาชีวิตของคนแต่ละคนได้มาจากการอบรมในบ้าน ในโรงเรียน บังเอิญผมมีโอกาสเข้าเรียนที่อัสสัมชัญ ได้เรียนรูศาสนาคริสต์ด้วยนอกไปจากที่ได้ไปฟังเทศน์กับคุณยายที่บ้านเมื่อยังเป็นเด็กเล็กๆ (พอโตแล้วไม่ค่อยไป) ตอนหนุ่มๆ ชอบอ่านหนังสือเทศน์มาก และชอบอ่านหนังสือเอง รู้สึกว่ามันให้อะไรเราดี ๆ หลายอย่าง หลังจากนั้นไปอังกฤษ ซึ่งนอกจากจะซาบซึ้ง

ในระบอบพระธรรมของพุทธศาสนากับคริสตศาสนานิกายคาทอลิกแล้ว ก็ยังสนใจศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ที่เรียกว่าควอกเกอร์ (Quaker) ซึ่งผมรู้สึกว่าเป็นศาสนาที่มีเหตุผลกว่านิกายอื่น นี่ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งนั่นก็คือมันเอื้อผมไปได้เสีย เป็นพวกรักความสงบ (Pacifism) ซึ่งรักในทางสันติวิธี แต่ตอนนั้นมิได้หมายความว่าผมจะเป็นพวกรักความสงบ (Pacifism) ด้วย ผมเป็นเสรีไทย ผมเป็นทหาร และขณะที่เป็นทหารนั้นก็ตั้งใจแล้วว่าจะไม่ฆ่ามนุษย์จริงๆ ครับผมไม่รู้ว่าจะไปฆ่าเขาได้อย่างไร ถ้ามันเอื้อมาเจอจะญี่ปุ่นตัวต่อตัว มันอยู่ที่ชีวิตใครชีวิตมัน โอ้เรามีหวังตายก่อน เพราะฆ่าเขาไม่ลง นี่เป็นความรู้สึกข้างในนะ แต่ถึงอย่างไรเราก็เป็นทหาร การเป็นทหารก็ต้องถือว่าไม่ใช่สันติวิธีแน่ เมียผมเขาก็ถูกเกณฑ์ทหารที่อังกฤษ เขาก็ไม่ยอมเข้าเป็นทหาร เขาต้องขึ้นศาลในประเทศอังกฤษ และในประเทศที่เจริญแล้วเขามีสิ่งที่เรียกว่า Conscientious objector หมายความว่า มีเสรีภาพทางมโนธรรม ถ้าเราสอนลูกเข้ามาว่าไม่ให้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตบอกว่าเป็นบาป เสร็จแล้วเราจะให้ลูกเราเป็นทหารถือปืนเพื่อที่จะฆ่ามนุษย์ ยังมันก็ผิด

คนจำนวนมากทั้งในพุทธศาสนาก็มี ในฮินดูก็มี ในคริสต์ศาสนาก็มี เขาไม่ต้องการหยิบปืนขึ้นมาสู้ใคร ไม่ว่าเพื่อรักชาติ หรือไม่รักชาติก็แล้วแต่ เพราะฉะนั้นเขาจึงยอมรับนับถือ

Freedom of conscience คือเสรีภาพทางมโนธรรม เมียและเพื่อน
 ของเมียผมอีกหลายคนเขาก็ไปขึ้นศาล ถ้าหากว่าใครแพ้คดี
 ในศาลก็ต้องไปเป็นทหาร ถ้าไม่เป็นทหารก็เข้าคุก ถ้าใครอ้าง
 ข้อแก้ตัวได้ดีก็ไม่ต้องเข้าคุก แต่ต้องไปทำงานบางอย่างที่ทาง
 การเขายอมรับ เช่น ทำงานในโรงพยาบาล เป็นหน่วยเสนารักษ์
 แต่ว่าคนที่ยอมเข้าคุกก็มีมาก เช่น เบอ์ทรัน รัสเซล นั้นเมื่อ
 ครึ่งสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมียผมไปทำงานสังคมสงเคราะห์ที่
 เรียกว่า Family service unit และยังมีเพื่อนเขาอีกหลายคนก็
 ประพฤติทำนองเดียวกัน จึงพูดได้ว่าครอบครัวของเรามีตัวผม
 เมียผม และลูกชายผมอีก ๓ คน เราไม่ต้องการอย่างอื่นนอก
 จากสันติวิธี นี่พูดถึงส่วนตัว ตัวอย่างที่เราประทับใจคือ มหาตม-
 คานธี พระพุทธเจ้า หรือแม้แต่พระเยซู ท่านเหล่านั้นไม่ใช้ความ
 รุนแรงที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ที่ประทับใจอีกข้อ
 หนึ่งก็คือ ไม่ว่าเราจะมีกรกฎ มีการปฏิบัติโดยความรุนแรง
 ที่ไหน มันไม่เคยสำเร็จสักแห่ง ไม่เคยสำเร็จทันที ผลสุด
 ท้ายมันแสดงให้เห็นว่าสำเร็จได้ เช่น การปฏิวัติในฝรั่งเศสที่เป็นแม่บท
 ในเรื่องเสรีภาพ เสมอภาค และภราดรภาพ ตอนปฏิวัติฝรั่งเศสก็
 มีคนลงเสียมาก ผลสุดท้ายก็ไม่ได้ประชาธิปไตย ไม่ได้ประชา-
 ธรรมก็เกิดวุ่นวายกันขึ้น การกระทำโดยไม่ใช้สันติวิธี ไม่ว่าประ-
 เทศไหน ไม่ว่าในรัสเซีย ยุโรปตะวันออก ในละตินอเมริกา

หรือแม้แต่ในเอเชีย และแม้แต่ในประเทศไทยเอง ถ้าเราต้องการการปกครองรูปหนึ่ง จะเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ใช่ประชาธิปไตย แต่ถ้าเรานำเอามาสู่จุดหมายด้วยการใช้กำลัง ย่อมปรากฏทุกแห่งว่า ผลสุดท้ายกำลังที่ใช้มันจะประหัตประหารซึ่งกันและกัน ไม่มีทางสำเร็จจริง ๆ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าถ้าเราใช้สันติวิธีแล้วเราจะสำเร็จเสมอไป เช่น ซิลี เขาก็ใช้สันติวิธีในการเลือกตั้งเข้ามา แต่บังเอิญเป็นรัฐบาลโซเชี่ยลิสต์ ผลสุดท้ายก็ไม่สำเร็จถูกอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับประชาธิปไตยล้ม นี่จะเห็นได้ว่าแม้เป็นสันติวิธีแล้วก็เชื่อว่าสำเร็จได้ แต่ที่แน่ใจก็คือ ถ้าใช้กำลังแล้วไม่มีวันสำเร็จ แต่ถ้าไม่ใช้กำลังแล้วบางทีจะมีทางสำเร็จ

คนไทยน้อยนักที่จะเห็นความสำคัญของสันติวิธี เช่น เวลาพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญคราวที่แล้ว พวกเราสามสี่คนในรัฐสภาอยากจะเติม Freedom of conscience เข้าไปในรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญจะคุ้มครองและรับรอง ก็ถูกหาว่าพวกเราจะเอาชาติไปขาย จะไม่ให้มีคนไปเป็นทหาร นี่เป็นสิ่งที่คนไทยยังเข้าใจกันผิดอยู่มาก เพราะฉะนั้นเราจึงจำเป็นที่จะต้องเผยแพร่ความคิดที่แสดงถึงว่า เราเป็นคน เราเป็นมนุษย์ไม่ใช่สัตว์ที่จะต้องมากัดกันก่อน หรือว่าจะต้องมีใครแพ้มีใครชนะ เราจะต้องทำไปด้วยสันติวิธี คนที่ไม่ยอมเป็นทหาร หรือต่อสู้ด้วยสันติวิธี มักจะถูกประณามว่าขี้ขลาด ขายชาติ คนที่เป็นผู้รักความสงบใน

ระหว่างสงครามต้องเป็นผู้นำกล้าหาญมากเป็นพิเศษ เพราะเป็นคน
ที่นอกคอก ใครๆ ที่เขารักชาติเขาถือปืนไปป้องกันประเทศ เรา
กลับไม่ถือปืน ก็ถูกตำว่าเป็นคนทรยศต่อชาติ เพราะฉะนั้นสิ่งที่
จะบอกกับคุณก็คือว่า การใช้สันติวิธีนั้นดีแน่ แต่ว่า ๑ คุณจะต้อง
กล้าหาญ ๒ คุณจะต้องเตรียมตัวที่จะเผชิญกับข้อกล่าวหาหา
บิตเบียนชนิดที่ทำให้เราเสียใจได้ แต่ว่านอกจากกล้าหาญแล้วจะ
ต้องเข้มแข็งด้วย การใช้สันติวิธีนั้นเป็นคุณธรรมที่อยู่ในตัวแล้ว
อย่างน้อยเราก็ไม่เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ ถ้าเราใช้ปืนแล้วถือ
เป็นการเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ คุณลองดูซิในคนที่บริสุทธิ์
คนที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองต้องได้รับทุกข์ทรมานเป็นจำนวน
หลาย ๆ ล้านคนที่เดียว

เนื่องจากอาจารย์มีความใกล้ชิดผูกพันกับนักศึกษามาเป็นเวลา
นาน อาจารย์เห็นว่าปัจจุบันนี้นักศึกษาควรจะวางตนหรือมีบทบาท
อย่างไร และบทบาทของนักศึกษาที่เป็นอยู่นั้นเป็นไปตาม
ความนึกคิดของอาจารย์หรือไม่ ช่วยวิจารณ์และเสนอแนะข้อ
แก้ไข

ผมคิดว่านักศึกษาควรมีบทบาทในทางด้านสังคม วัฒนธรรม
และการเมือง ในช่วงหลังๆ เรามักจะเพิกเฉยวัฒนธรรม
ศิลปะและเรื่องอื่น ๆ เช่น เรื่องศาสนา หรือปรัชญา เรามุ่งทาง

ด้านการเมือง ซึ่งอาจจะเป็นของที่จำเป็นในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ เพราะเหตุว่าการเมืองในตอนนี้เป็นตอนที่สำคัญ แต่ผมเองก็พยายามที่จะเตือนนักศึกษาว่า การเมืองสำคัญจริงแต่อย่าทำอย่างอื่น อย่ามุ่งการเมืองอย่างเดียว ถ้ามีโอกาสที่จะแนะนำนักศึกษา ก็พยายามที่จะแนะนำว่าการเมืองนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องใช้วิธีรุนแรง และไม่ควรใช้วิธีรุนแรง ผมเข้าใจว่าปัจจุบันนี้ ถ้าพูดถึงนักศึกษาส่วนใหญ่เขาก็ไม่ได้ใช้วิธีการรุนแรง เขาใช้วิธีโดยสันติตลอดมา แม้แต่ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ นี้ ในตอนเริ่มแรกก็ไม่ได้ใช้วิธีรุนแรง ใช้วิธีสันติทั้งนั้นตลอดมาจนกระทั่งเมื่อได้ถูกทำร้ายแล้ว จึงได้เริ่มมีส่วนเดียวที่ทำร้ายตอบ และทั้ง ๆ ที่เราเห็นว่าสันติวิธีนี้ดีกว่า เราก็ต้องสรรเสริญเขาว่าเขาก็มีความกล้าหาญจริง ๆ คือพวกนักเรียนอาชีวะผู้ที่ต่อสู้กับตำรวจและทหารอยู่ที่สะพานผ่านฟ้า นี่เราก็ต้องสรรเสริญเขา แต่ว่าจะเห็นได้ว่าการที่เคยใช้ความรุนแรงอย่างนั้นมันเป็นการเคยตัว เมื่อเหตุการณ์ล่วงแล้วก็ยังจะพยายามใช้วิธีรุนแรงต่อ เหมือนกับคนหนึ่งเกิดมาไม่เคยยิงใคร พอยิงได้คนหนึ่งแล้ว ทีหลังการยิงคนอื่นอีกคน อีกคน อีกคนจนกลายเป็นเรื่องธรรมดา เหมือนกับครูที่ตั้งใจไว้แต่แรกเริ่มจะไม่เขียนเด็ก เรารู้มาแล้วว่าการเขียนเด็กไม่มีประโยชน์อย่างไร แต่ว่าเมื่อเริ่มเขียนแล้วก็เขียนต่อไป และจะเขียนรุนแรงมากขึ้น สำหรับนิสิตนักศึกษาที่แล่วมานั้นผมรู้สึกว่ไปพลางทำเมื่อปลายปี ๒๕๑๖ และ

ต้นปี ๒๕๑๗ ซึ่งพลาดท่าอย่างมากเพราะรู้สึกว่าจะเหลิง และก็มีหลายคนช่วยให้เหลิง แม้แต่รัฐบาลเองก็ยกยอนิสิตนักศึกษาว่าสามารถเผยแพร่ประชาธิปไตยได้ในต่างจังหวัด

ผมไม่เห็นด้วยเลยมาตั้งแต่แรก ทั้ง ๆ ที่เขาตั้งผมเป็นกรรมการ ผมไม่เห็นด้วยว่านิสิตนักศึกษาจะมีความสามารถเผยแพร่ได้อย่างไร เหตุผลข้อแรกที่สุดเลยก็คือ ประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่เผยแพร่ได้ยาก เป็นสิ่งที่ไปสั่งสอนกันไม่ได้เช่นเดียวกับศีลธรรม มันต้องประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างเยี่ยงกันมา ทำให้หลักการประชาธิปไตยดีขึ้น มันไม่ใช่สิ่งที่เราจะไปบอกว่า เราควรจะมีประชาธิปไตย เราควรจะทำเพื่อบุญกุศล สิ่งเหล่านี้สอนกันไม่ได้ และอีกประการหนึ่ง พวกนิสิตนักศึกษามีจำนวนเป็นพันๆ แล้วก็ออกไปตามชนบทต่าง ๆ มันก็ต้องมีอย่างน้อยสักครึ่งหนึ่งคือว่าจำนวนมาก ๆ ซึ่งไปประพฤติเกเร ไม่เกรงกลัว ความจ้องหยอกตนว่าเป็นคนที่ประเสริฐกว่าคนอื่น ไปด่าคนนั้นคนนี้ซึ่งไม่ดี เพราะฉะนั้นชื่อเสียงของนักศึกษาจึงค่อย ๆ ลดน้อยถอยลงไปมาก ถึงกลางปีทีแล้ว ผมรู้สึกว่าก็ค่อยยังชั่วขึ้น เพราะมารู้สึกตัวสงบขึ้นได้บ้าง แต่ถึงกระนั้นก็ยังมียังมีเสียงกล่าวว่าอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วก็มีพวกอาชีวะมาชุมนุมว่าจะทำร้าย แต่ทว่าชื่อเสียงของนิสิตนักศึกษาดีขึ้นมาอีกหน่อยก็ตอนจอมพลถนอมเข้ามาเมืองไทย ตอนนั้นบังเอิญนิสิตนักศึกษาก็ใจตรงกับประชาชนส่วนใหญ่

คือ ไม่อยากให้จอมพลถนอมกลับมา ก็ได้รวมตัวอะไรขึ้นและ
 โดยสันติวิธี อันนี้ก็ทำให้ชื่อเสียงดีขึ้น อันนี้แล้วแต่ว่าต่อไปนี้จะ
 เป็นอย่างไร กลุ่มนิสิตนักศึกษาไม่ใช่กลุ่มที่อยู่เฉย มันเป็นกลุ่ม
 ที่เหมือนกับกระแสน้ำไหล คนนี้เข้าคนนั้นออก อย่างธีรยุทธ
 เสกสรรค์ ก็ไม่ได้เป็นนิสิตนักศึกษาแล้ว คนอื่นเข้ามา เพราะ
 ฉะนั้นสภาพก็เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ แต่คิดว่าบทบาทของนิสิตนักศึกษา
 ทางด้านการเมืองจะมีแน่ แล้วก็ควรจะมี แต่ว่าต้องประมาณตน
 ให้ดี นั้นประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งก็คือนิสิตนักศึกษา
 ทั้งหลายไม่ควรเอาแต่เฉพาะเรื่องการเมือง เรื่องการเรียนเป็นของ
 สำคัญแน่ นอกจากการเรียนแล้วการเมืองสำคัญ แต่ผมขออย่าว่า
 วัฒนธรรม ศิลปะ ปรัชญา แม้แต่กีฬาที่สำคัญ เพราะฉะนั้น
 การที่จะมีเฉพาะนิทรรศการทางด้านการเมืองวันแล้ววันเล่า ไม่มี
 อย่างอื่นอยู่ด้วย ผมไม่ค่อยสบายใจ มันมากเกินไป น่าเบื่อ

อย่างสมมติว่า ในกรณีที่ว่าเกิดมีประชาชนหรือนักศึกษากำลัง
 รวมกลุ่มเป็นกลุ่มหนึ่งของอิทธิพลธรรม กำลังจะต่อรองกับกลุ่ม
 ของผู้ปกครองหรือกลุ่มผู้มีอำนาจ ถ้าการจัดกลุ่มของนิสิตนัก-
 ศึกษาประชาชนเป็นไปในรูปแบบของอิทธิพลธรรมแล้ว ทางฝ่าย
 ผู้ปกครองหรือผู้อยู่ตรงข้ามพยายามที่จะมาก่อวุ่น โดยทำการ
 บิดเบือนให้เห็นว่ากลุ่มนิสิตนักศึกษาประชาชนนี้ใช้ความรุนแรง

โดยก่อจนเบาหุให้เกิดความแตกแยก ให้เกิดการใช้ความรุนแรงขึ้นในกลุ่มของเรา อาจารย์คิดว่าในขณะนั้นในจุลวิฤตการณ์อย่างนั้น เราควรจะทำอย่างไร

เราต้องยึดมั่นในหลักการและแสดงให้โลกรู้ว่า เรามีหลักการที่แน่นอน สันติวิธีที่ว่าหมายถึงไม่ใช่อาวุธนั้นประการหนึ่ง อาวุธนั้นมีหลายอย่าง อาวุธปากที่เราไปคำคนนั้นคนนั้นมากเกินไปนัก ผลสุดท้ายไม่ให้ความยุติธรรมแก่เขา ถึงกับไปคำไม่ใช่แต่ตัวเขา คำไปถึงบิดามารดา หรือปู่ย่าตายายเขา หรือลูกหลานเขา อันนี้ก็เป็อาวุธอันหนึ่งซึ่งก็ต้องระมัดระวัง แต่การที่มีคนเข้าใจผิดหรือกล่าวหากลุ่มที่มีอิทธิพลเป็นของธรรมกายอยู่ พระพุทธเจ้าก็มีมารผจญ มีคนกล่าวร้ายมีคนไม่เชื่อว่าท่านจะประพฤติธรรมอย่างเดียวกับนิสิตนักศึกษาปัจจุบันนี้ จะไปบอกกับใครเขาว่าเราใช้สันติวิธีอย่างเดียว ก็มีหลายคนไม่เชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเรามีเป็นจำนวนมาก เวลาเราประท้วงหรือเดินขบวนอะไร ผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองก็ย่อมหวาดในเรื่องกำลังทางกาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกำลังทางกายของคนหนุ่มสาวจำนวนมาก เขาสู้ไม่ได้ ความกลัวของเขาทำให้เขาเข้าใจเราผิดมากขึ้น เพราะฉะนั้นเรื่องเหล่านี้ก็ต้องอดทนต่อไป ต้องพยายามยึดมั่นหลักการ ครั้งที่ ๑ ไม่สำเร็จ ครั้งที่ ๒ ก็ต้องพยายามต่อไป ครั้งที่ ๓ ก็ต้องพยายามต่อไป เมื่อถึงขั้นนักศึกษาจำนวนหนึ่งมาบอกว่าต้องไปนครศรีธรรมราชให้ได้

พวกเขาถูกจับเยอะเยอะ เรื่องนี้สำคัญพอใช้ เพราะว่ามันเกี่ยวกับ Civil liberty เกี่ยวกับเสรีภาพส่วนบุคคล แต่ผมก็พยายามบอกกับเขา บอกว่าการที่ม็คนไปเผาจนข้าหลวง มันเป็นเรื่องผิดทางอาญา มันไม่ใช่ว่าสิ่งที่ถูกต้อง เราต้องยอมรับในข้อนี้ แต่การที่ตำรวจจับผู้ชุมนุมหัวแบบกวาดล้างอย่างนี้ มันก็ไม่ใช่ถูก แต่ว่าถ้าเราจะไปทำอะไรในตอนนี้ เราจะต้องยึดมั่นในหลักการ อย่าไปทำอะไรให้ผิดกฎหมาย อย่าไปทำให้ผิดหลักสันติวิธี ถึงมันจะไม่ให้ผลอะไรก็ยังเป็นประโยชน์ต่อไป

ถ้าแม้ว่าสันติวิธียังล้มเหลวในครั้งที่ ๑ ในครั้งที่ ๒ และในครั้งที่ ๓ แต่อาจารย์ก็ยังเชื่อว่าสันติวิธีเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์

ครับ ถ้าพูดกันอย่างง่าย ๆ ก็ว่า ถ้าเราจะเป็นมนุษย์ที่สูง เราไม่ควรใช้วิธีซึ่งจะไปทำร้ายซึ่งกันและกัน มันไม่ดี ไม่ว่าจะ เป็นกรณีใด ๆ สงครามก็เช่นเดียวกัน ไม่ว่าใครถูกใครผิด เป็นของเหลวทั้งนั้น เราต้องเชื่อในข้อนี้

ปัจจุบันนี้นักศึกษามีความคิดริเริ่มที่ออกไปเรียนรู้ และทำเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชาวบ้านมากขึ้น แม้ในช่วงสั้น ในฐานะที่อาจารย์ให้ความสนใจในงานพัฒนาชนบทและมีความรู้ในปัญหาของชนบทเป็นอย่างดี อาจารย์คิดว่านักศึกษาจะเผยแพร่ประ-

ขาริปไต่ยโดยสันติวิธี หรือเผยแพร่อหิงสกรรมได้โดยมีขั้นตอนอย่างไร

ข้อนี้ชนตอนก็มีอยู่อย่างเดียวกัน ก็คือปฏิบัติตัวเองให้เขาเห็น แล้วเขาก็ต้องเกิดความสนใจว่าเอ๊ะทำไมคุณจึงทำอย่างนี้ เรา ก็อธิบายให้เขาฟัง การที่เราจะไปเพียงแต่นี้กว่าเราจะไปสั่งสอนชาวบ้านได้นั้น เป็นไปไม่ได้ เราต้องทำให้เขาเห็นว่าที่เราทำนั้น ทำด้วยมาจากคุณธรรมสูง ทำไปไม่ใช่เพื่อหวังผล ทำไปเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมเป็นเรื่องที่จำเป็น เพราะฉะนั้นผมจึงได้พูดไว้ว่าเรื่องศีลธรรมหรือเรื่องหลักการเป็นสิ่งที่สั่งสอนกันไม่ได้

อนาคตของการกินดีอยู่ดีของประเทศไทย จำเป็นจะต้องเพิ่มรายได้ประชาชาติและเฉลี่ยรายได้ให้ทั่วถึงเท่านั้นหรือ เรามีทางออกด้านอื่นหรือเปล่าในการช่วยให้เกิดการกินดีอยู่ดี เช่น โดยการปิดประเทศชั่วคราว หรือโดยการใช้หลักสันโดษตามพุทธศาสนา

ผมคิดว่าการปิดประเทศ อาจจะทำไม่ได้จริงจังหรือทำได้ ก็อาจจะไม่ได้ผล มันอยู่ที่ใจเรามากกว่า เพราะฉะนั้นผมเชื่อในหลักสันโดษ แต่ว่าสันโดษมันไม่พอในโลกสมัยใหม่ เราเห็นแล้วว่ามันไม่พอ เพราะเหตุว่าเราจะสันโดษได้อย่างไรในเมื่อคนมันไม่มีอะไรจะกิน ไม่รู้ว่าพรุ่งนี้จะมีกินหรือไม่มีกิน ถ้าจะสันโดษ

มันก็สั้นโตะไม่ลง ลูกเต๋าเรากำลังจะออกอยาก แม้ว่าเราอยากจะ
 ฟังทางธรรมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ฟังทางจิตใจให้มากที่สุด
 แต่เราเป็นมนุษย์ซึ่งจำเป็นที่จะต้องใช้สิ่งของอย่างน้อยก็อาหาร
 เราก็จำเป็นที่จะต้องคิดถึงเรื่องทางโลกอยู่บ้าง มันหนีไม่พ้น เพราะ
 ฉะนั้นจึงกลับมาถึงคำถามของคุณ จำเป็นไหมที่จะต้องกระจายรายได้ให้ทั่วถึง
 ผมคิดว่ายังจำเป็นอยู่ที่จะต้องกระจายรายได้ให้ทั่วถึง
 แต่คำว่ารายได้ไม่ได้หมายความว่าเงินอย่างเดียว ในความพึงพอใจ
 ของเราก็น่าสำคัญมาก อยู่ที่ว่าปรัชญาชีวิตของเราเป็นอย่างไร เช่น
 ถ้าหากว่าบังเอิญวันนี้เราเกิดมั่งมีขึ้นมาเงินเป็นหลาย ๆ ล้านแล้วเรา
 ลุ่มหลง เราใช้เงินนั้นไปในทางที่ฟุ่มเฟือย หรือใช้ไปในทางที่
 ไม่ชอบ มันก็ทำให้เป็นภัยแก่ตัวเอง เพราะฉะนั้นมันต้องรู้จัก
 ประมาณ คนที่สามารถมีช่องทางที่จะมีรายได้มาก ๆ จำเป็นที่จะต้อง
 ต้องคิดถึงว่าถ้าเราเอารายได้มากมายมาสู่เราคนเดียว หรือครอบครัว
 เราเท่านั้น มันต้องทำให้รายได้ของคนอื่นลดลงแน่ เพราะว่ามัน
 บีบในหัว ฉะนั้นมันจะต้องกำกับด้วยความรู้จักพอ ความรู้จักพอ
 ก็อยู่ที่ว่า ชีวิตมันจะดีขึ้นมันไม่ใช่อยู่ที่ใจอย่างเดียว หรืออยู่ที่
 วัตถุอย่างเดียว แต่ต้องเป็นทั้ง ๒ อย่างรวมกัน ผมเขียนบทความ
 ไว้อันหนึ่ง เคยเอาไปลงหลายแห่ง แม้แต่ในบางกอกโพสต์ พูด
 ถึงคุณภาพแห่งชีวิตของเอเชียตะวันออก อันนี้ความจริงผมแปล
 เป็นภาษาไทยไว้ จะเห็นว่าในนี้ผมไม่ได้พูดถึงลาภยศทรัพย์สิน

อย่างเดียว แต่พูดถึงอากาศที่ดี น้ำที่บริสุทธิ์ พูดถึงอภยาศัยไมตรี
ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การสามารถสื่อสารร่วมกัน นี่เป็นสิ่งที่
ผมเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญ

ผมอยากจะถามเรื่องสุดท้าย เกี่ยวกับเรื่องของอาจารย์โดยเฉพาะ คือ โครงการพัฒนาชนบทลุ่มแม่น้ำแม่กลอง อำเภอ
กำแพงแสน อาจารย์เข้าร่วมอยู่ด้วยขนาดไหน โครงการนี้เริ่ม
อย่างไร ใครเป็นผู้สนับสนุนในเรื่องการเงิน ลักษณะการดำเนินงานเป็นอย่างไร อาจารย์คิดว่ามีอะไรควรแก้ไขบ้าง เพื่อสนอง
หลักการและเป้าหมายของการพัฒนาชนบทอย่างแท้จริง

การเริ่มสร้างโครงการนี้ไม่ได้มาจากผม ตอนนั้นผมยังอยู่
ต่างประเทศ แต่ว่าในเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๖ ผมเดินทางผ่าน
มาทางประเทศไทย ที่ประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เขามาเชิญ
ผมเข้าไป บังเอิญมีการประชุมสำหรับเตรียมงานโครงการลุ่มแม่น้ำ
แม่กลอง โดย ๓ มหาวิทยาลัยร่วมกัน ธรรมศาสตร์ มหิดล
และเกษตรศาสตร์ ๓ มหาวิทยาลัยร่วมกันเพราะเหตุว่ามันจำเป็นต้องใช้วิชาความรู้ของทั้ง ๓ มหาวิทยาลัย มีมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์
เป็นผู้สนับสนุนทางการเงินส่วนหนึ่ง ไม่ใช่ส่วนทั้งหมดแต่
เป็นเพียงส่วนเดียว เขาก็เลยถามผมว่าผมจะรับเป็นผู้อำนวยการ
ได้ไหม ผมก็บอกว่ายินดี เพราะเหตุว่านี่เป็นสิ่งที่ตรงกับความต้องการ

คิดของผม ผมเห็นว่าเป็นสิ่งที่จะทำให้การบูรณะชนบทได้ผล ที่
 ได้ผลเพราะมันจำเป็นที่จะต้องดูทุกด้าน ไม่ใช่ดูในแง่ของการทำ
 มาหากินอย่างเดียว เกษตรศาสตร์ดูในเรื่องทำมาหากินส่วนมหิตล
 ในด้านอนามัยดูในด้านโภชนาการ ซึ่งตามหลักการของผมซึ่งผม
 ได้พูดเมื่อ^{๕๕}กัน คนเราไม่ต้องรวยแต่มีโภชนาการดีพอใช้ เช่น กิน
 ผักที่มีเป็นประโยชน์ กินถั่วชนิดที่มีโปรตีน เหล้า^{๕๖}นั้นก็เป็นคุณ-
 ภาพของชีวิต ถ้าหากว่าอนามัยดี มีการศึกษาดี มันก็ทำให้คุณภาพ
 ของมนุษย์สมบูรณ์ รวมทั้งศีลธรรมอะไรด้วย^{๕๗}เนื่องด้วยเหตุนี้ผม
 จึงรับเป็นผู้อำนวยการ เวลานี้ผมยังเป็นผู้อำนวยการอยู่ แต่ว่า
 เนื่องจากมารับตำแหน่งอธิการบดี ก็ต้องมีผู้ช่วยมากขึ้น เพราะ
 มีเวลาน้อยลง การที่ร็อกกีเฟลเลอร์เข้ามาช่วยนี้ เขาช่วยแต่เพียง
 ส่วนหนึ่ง แต่เงินส่วนใหญ่ เช่น การจ้างอาจารย์ต่าง ๆ อยู่ที่ ๓
 มหาวิทยาลัย แล้วก็การที่ร็อกกีเฟลเลอร์มาช่วยทางการเงิน
 เขาก็มาช่วยชั่วขณะหนึ่ง แล้วค่อย ๆ ลดเงินลงไป ผลสุดท้ายเรา
 ก็ต้องทำเอง แต่การที่ทำเองก็ไม่ใช่ว่ามหาวิทยาลัยจะทำเองเสมอ
 ไป มันมีอยู่สามสี่ขั้นตอน ขั้นตอนที่ ๑ เราส่งอาจารย์และนิสิต
 นักศึกษาไปอยู่ประจำตามหมู่บ้าน แล้วนิสิตนักศึกษานั้นถ้าหากไป
 ช่วยชาวบ้าน เขาทำได้เองด้วยสติปัญญาและกำลังของทีมของเขา
 นั้นเอง เช่นการวางแผนครอบครัว อันไหนที่เขาช่วยไม่ได้เขาก็
 เสนอเข้ามา อันไหนที่มหาวิทยาลัยช่วยไม่ได้ เราก็ต้องให้รัฐบาล

ช่วย ผลสุดท้ายงานทั้งหลายที่เกี่ยวกับการพัฒนาชนบทมันจะต้องให้รัฐบาลเอาใจใส่ ทั้งทางด้านการศึกษา ทางด้านการเกษตร ทางด้านอนามัยทุกด้านรัฐบาลจะต้องเอาใจใส่ เราทำมาครบ ๑ ปีแล้ว ปีนี้เป็นปีที่ ๒ เรากำลังเลือกเขตที่เหมาะสมแล้วก็ตั้งฐานปฏิบัติขึ้น ในเวลานี้เลือกไว้แล้วทำเป็นตัวอย่าง ๕ เขต

อาจารย์ทำไมไม่ไปทำที่อีสาน

นี่เราทำเป็นการทดลอง แล้วมหาวิทยาลัยทั้ง ๓ ก็อยู่ที่นั่น ถ้าหากเราไปอีสานเราก็ต้องเสียเวลาอีกไกล แต่ถึงเลือกที่นี้ก็เลือกไม่ผิด เพราะเหตุว่ามันเป็นถิ่นที่เราพิจารณาจากแง่ปัญหาได้ครบถ้วนพอ ๆ กับอีสาน เรื่องไม่มีน้ำ มันก็มี หรือจะเอาปัญหาในแง่จะปลูกข้าว ปลูกถั่ว ปลูกอ้อย ปลูกผัก หรือปลูกผลไม้ยืนต้น เหล่านี้มันมีทั้งนั้น ตั้งแต่สมุทรสงคราม สมุทรสาครขึ้นไปจนถึงสุพรรณ เพียงแต่ว่าอีสานมันแฉะแฉ่นมากกว่า อันนี้เราทำเป็นตัวอย่าง หากเราทำสำเร็จได้ที่นี่ วันหลังเราจะไปทำร่วมกับขอนแก่น เพราะขอนแก่นเขาก็เริ่มงานแล้ว

ภาคผนวก

ธรรมะ

ในฐานะที่ผมเป็นศิษย์เก่าธรรมศาสตร์ เมื่อทางมหาวิทยาลัยจะออกวารสาร “ธรรมศาสตร์” จึงใคร่ขอเสนอข้อคิดเป็นการการวะและเป็นการรำลึกคุณท่านอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการศึกษา เป็นบุพการีในมหาวิทยาลัย

สี่ของธรรมศาสตร์ คือ สี่เหลี่อง—แดง และเพลงปลุกใจ ก็มีความตอนหนึ่งว่า “เหลี่องของเราคือธรรมประจำจิต” ฉะนั้นใคร่จะพิจารณาว่า อะไรคือธรรมะ

ในปทานุกรมไทยอธิบายไว้ว่า “ธรรม คือ คุณความดี ความชอบ....คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา มรรคผลนิพพาน ปัญญา ความรู้ของจริง ความจริง เหตุบุญกุศล ความถูกต้อง....

กฎหมาย ถ้อยความ อารมณ์....” ทั้งนี้แสดงว่ามีความหมายได้หลายประการ ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ดีและที่ชอบ แต่ธรรมะมิได้มุ่งหมายถึงกฎหมายอย่างเดียว มีความหมายกว้างขวางยิ่งไปกว่ากฎหมาย คือรวมทั้งความดีความชอบตามสามัญสำนึกด้วย ในท่านักปรัชญาโรมันก็ได้มีสุภาษิตไว้ว่า “Jus est ars boni et acqui” แปลว่า ธรรมศาสตร์คือศิลปศาสตร์แห่งความดีและความยุติธรรม เมื่อวิเคราะห์และวิจารณ์แล้วก็จะเห็นได้ว่า อรรถาธิบายของไทยและโรมันมีข้อความสอดคล้องต้องกัน

ถ้าจะมีปัญหาถามว่า เพราะเหตุใดจึงจะต้องประพฤติธรรม พุทธภาษิตมีตอบไว้หลายประการ ข้อหนึ่งที่พวกเราเรียนรู้ประจำใจ ก็เห็นจะเป็นพุทธภาษิตที่ว่า “ธมฺโมหเว รกฺขติ ธมฺมจารี” แต่ถ้าจะมีผู้แสดงข้อซักถามเป็นปัญหาว่า มีบุคคลบางท่านซึ่งประพฤติธรรมแล้วไม่เห็นได้รับความป้องกันอารักขาจากธรรมะนั้นเลยในโลกนี้มีความอยุติธรรมอยู่เป็นอันมาก เช่นนี้ผมมีความเห็นว่าผู้ประพฤติธรรมนั้นคงจะไม่ได้ประสงค์มุ่งหวังหาผลตอบแทนเสมอไป คือ ประพฤติธรรมเพื่อความดี ความชอบ ความเป็นจริง เพื่อความยุติธรรมให้มากที่สุดที่จะมากได้ ก็จะเป็นอนานิสงส์อยู่ในตัวแล้ว

เมื่อแรกเริ่มตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว้ขึ้นมานั้น มีแต่คณะธรรมศาสตร์คณะเดียว บัดนี้มหาวิทยาลัยนี้ได้แยกแยะออก

ไปเป็นหลายคณะ ฉะนั้นผมจึงหวังว่าข้อคิดสั้น ๆ ข้างต้นนี้คงจะเป็นข้อเตือนใจนักศึกษารุ่นหลัง ๆ ได้บ้างว่า ถึงแม้ว่าตนจะเรียนอยู่ในคณะหรือแขนงต่าง ๆ ในธรรมศาสตร์ จุดมุ่งหมายสำคัญที่จะยึดถือ คือ ธรรมะสมตามชื่อของมหาวิทยาลัยและวารสารนี้

พิมพ์ใน วารสารธรรมศาสตร์ มกราคม ๒๕๐๕

พิมพ์ใน คำพูดและข้อเขียน ของ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ (หน้า ๒๑๕-๒๑๗)

เงินมาก เงินน้อย*

“อันรูปรสกลิ่นเสียงเคียงสัมผัส
ซึ่งคฤหัตถ์ทวงแหนไม่แก่นสาร
ครันระงับดับขันธสันดาน
ก็สาธารณ์เปื่อยเน่าเสียเปล่าตาย”

ผมกำลังหวนระลึกถึงกลอนบทนี้อยู่ในใจไม่แน่ว่าใครเป็นผู้แต่ง และอยู่ในบทหรือเรื่องใด แน่อยู่อย่างเดียวว่าเคยท่องจำอยู่ที่โรงเรียนอัสสัมชัญเมื่อเรียนภาษาไทยอยู่กับคุณครูเจริญ บุญมโหตรัม ก็พอได้ได้รับจดหมายจากภราดาอามาโค ขอร้องให้ช่วยเขียนบทความให้นักเรียนรุ่นปัจจุบันของอัสสัมชัญพาดิษย์ จึงนำเอามาใช้เป็นต้นกระทุ้งของบทความนี้

*เขียนให้อัสสัมชัญพาดิษย์

กลอนข้างต้นนี้คงจะเป็นของสุนทรภู่ แต่จะเป็นของใครก็ตาม ผู้แต่งเตือนสติว่าอย่าโลภ เพราะเมื่อตายแล้วเราจะเอาวัตถุสมบัติติดตัวไปไม่ได้ ย่อมเนาเปื่อยสูญเสียไปไม่อนิจจัง

“อย่าโลภ” สองคำนี้สำคัญยิ่งนัก เพราะโลภะเป็นบ่อเกิดแห่งความประพาศติผิดคนาประการ การหลีกเลียงจากความโลภนั้น มีเหตุผลอย่างอื่นสนับสนุนนอกจากการปลงอนิจจัง เช่น มนุษยธรรม ความยุติธรรม สันติสุข และการดำเนินไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองร่วมกันทั้งชุมชน

พวกเราที่ยากจนหรือไม่สู้จะร่ำรวยนัก ก็ใคร่จะแสวงหาทรัพย์สินสมบัติเพื่อครองชีพ เพื่อเลี้ยงครอบครัวสำหรับเผอิญกับชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต การแสวงหาเงินทองทรัพย์สินสมบัติอย่างนี้ไม่เรียกว่าโลภ ถ้าอยู่ในขอบเขตแห่งสัมมาอาชีวะ แต่ถ้าเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะที่จะเพิ่มพูนรายได้ของตนโดยง่าย และเป็นผู้มีรายได้สูงอยู่แล้วพยายามกอบโกยทั้งทางที่ชอบธรรมและไม่ชอบธรรม เพื่อให้รายได้ของตนยิ่งสูงขึ้น เรียกว่าโลภ และไม่ยุติธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ เพราะทรัพย์สินในประเทศและในโลกขณะใดขณะหนึ่งมีจำนวนจำกัด ถ้าเราได้มามาก คนอื่นก็ต้องได้น้อยลง ยิ่งในกาละและเทศะที่อัตราก้าวหน้าเครื่องอุปโภคบริโภคแล้ว จะยิ่งเห็นได้ง่ายขึ้น มีหน้าราชการมีทรัพย์สินเงินทองมากนั้น ก็ทำให้ใช้จ่ายสิ้นเปลืองมาก พอที่จะแบ่งเอามาลงทุนให้

เกิดความสมบูรณ์พูนสุขทั่วหน้ากัน ก็เป็นการขัดขวางความเจริญของคนอื่นทั่วไป

ที่กล่าวข้างต้นนี้เป็นเรื่องของเอกชน เรื่องของมหาชนคือของประเทศชาตินั้นผิดกันบ้าง เพราะมองจากแง่ส่วนรวมของประเทศ เงินตราหรือแม่ทองคำเป็นเครื่องมือการค้าและการแลกเปลี่ยน ความสมบูรณ์พูนสุขอยู่ที่เครื่องอุปโภคบริโภค ฉะนั้นประเทศใดมีเงินใช้มาก แต่มีเครื่องอุปโภคบริโภคน้อย ข้าวของก็มีราคาแพงขึ้นทันที ถ้ามีเงินใช้น้อยเกินไปก็เกิดฝืดเคืองในการค้า ฉะนั้นเป็นการสำคัญยิ่งที่จะรักษาจำนวนเงินกับจำนวนของให้พอดี ๆ กัน อย่าให้เงินมากเกินไป หรือเงินน้อยนัก หน้าที่ในชาติหนึ่ง ๆ นั้นก็ต้องเป็นหน้าที่ที่รัฐบาลจะมอบหมายให้กระทรวงการคลังและธนาคารกลาง (หรือธนาคารชาติ หรือที่ในประเทศไทยเรียกว่าธนาคารแห่งประเทศไทย) เป็นผู้ดูแลสอดส่องอยู่ตลอดเวลา

สมมติว่าในเวลานี้เกิดมีเทวดานำเอาเงินมาให้ประชาชนชาวไทยใช้เพิ่มจำนวนธนบัตรขึ้นจากประมาณ ๗,๐๐๐ ล้านบาท เป็น ๘,๐๐๐ ล้านบาท ปัญหาที่จะถามอัสสัมชัญผู้อ่านก็คือ เราควรจะเรียกว่าเทวดามาโปรดหรือไม่ คำตอบคงเป็นว่า เรียกว่ามาโปรดไม่ได้ เพราะไม่ทำให้เครื่องอุปโภคเพิ่มขึ้น ข้าวของที่ก่อนหน้านี้ราคา ๗ บาท อาจจะเพิ่มขึ้นเป็น ๘ บาท และคนส่วน

รวมทั้งประเทศจะไม่เจริญขึ้นเลย (แม้ว่าบางคนจะดีขึ้น บางคนจะเลวลง) ฉะนั้นอย่าโลภ

ที่นี้จะว่าถึงทองคำ (หรือเงินของชาติอื่นที่แลกเปลี่ยนได้ง่าย) ผิดกับเงินบาทอยู่ที่เราเอาไปใช้นอกประเทศได้ ประเทศทุกประเทศมีการค้าขายกับต่างประเทศ ฉะนั้นการมีทองคำหรือเงินตราต่างประเทศมากขึ้น *ปกติ* ก็ย่อมดีขึ้น แต่ที่เขียนคำว่า *ปกติ* นี้ ก็เพราะมีข้อยกเว้น เพราะ (ก) ทองคำก็เอามาบริโภคอุปโภคมิได้ ถ้าไม่ใช่ซื้อสินค้ามาก็ไม่มีประโยชน์มากนัก และ (ข) ในบางกรณีถ้าชาติใด มีทองคำมากขึ้นรวดเร็ว ชาติอื่นก็ต้องขาดทองคำ และเมื่อเขาขาดทองคำ เขาก็ขาดหนทางที่จะซื้อของจากชาติเราหรือชาติอื่นได้ ยกตัวอย่างใน ๒-๓ ปีนี้ เยอรมัน ตะวันตก (และบางชาติอื่น) สะสมทองคำไว้ได้มาก เกิดวิปริตและความยากลำบากในสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรบริติช (และบางชาติอื่น) จนต้องร่วมมือแก้ไขกัน เช่นนี้เป็นต้น

สรุปความว่า อย่าโลภ อย่างนี้กว่าเงินทองมากเท่าใดก็ยิ่งดีเท่านั้น ต้องให้พอๆ จะพอดีเท่าใดนั้นเป็นเรื่องที่อัสสัมชนิกนักเรียนจะต้องเรียนกันให้ลึกซึ้งจึงจะวินิจฉัยได้ถ่องแท้และถูกต้อง แต่ความรู้จะเรียนกันทั้งหมดยกแต่ชั่วดึกกระด้าง ๆ ต้องอาศัยความสัตย์สุจริตเป็นแนวจึงจะครบสมบูรณ์

พิมพ์ใน คำพูดและข้อเขียน ของ ดร. ป่วย อิงภากรณ์ (หน้า ๒๐๖-๒๑๐)

“จะหาเวลาที่ไหนมา...”*

อนุสนธิแห่งบทความนี้ คือ อาจารย์เฉลิมวงศ์ ปีตรังษ์ ได้มีจดหมายถึงผมแจ้งว่า โรงเรียนจะมีงานฉลอง “วชิรสมโภชโรงเรียนอัสสัมชัญ” นักเรียนชั้นสูงผู้จัดทำหนังสือที่ระลึก ใครจะขอบทความจากผมลงพิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ อาจารย์เฉลิมวงศ์มีความหนักใจว่า “ผู้ว่าการธนาคารชาติ จะหาเวลาที่ไหนมาเขียนให้”

เรื่องหาเวลามาทำอะไรต่ออะไรนี้ เป็นปัญหาที่เราทุกคนต้องขบอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นผู้ว่าการธนาคารชาติหรือมิใช่ วันหนึ่งมี ๒๔ ชั่วโมง จะให้ยืดยาวเกินกว่านั้นก็พันธุกรรมชาติวิสัย ภาย

* เขียนให้ในงานฉลอง “วชิรสมโภชโรงเรียนอัสสัมชัญ” เมื่อ ๒๖ ตุลาคม

ใน ๒๔ ชั่วโมงนี้จะต้องพักผ่อนหลับนอนบ้าง รับประทานอาหารบ้าง ทำกิจกรรมส่วนตัวอย่างอื่นบ้าง เหลืออีกส่วนหนึ่งสำหรับจะทำงานอ่านเขียนคิด ฯลฯ เวลาที่เหลือเหมือนเงิน มีแต่เพียงจำกัด ถ้าผู้ใช้ไม่ไตร่ตรองคิดวางแผนว่าจะใช้อย่างไรจึงจะดีแล้ว ถึงมีมากก็เหมือนมีน้อย ถ้ามีน้อยก็จะขัดสนยิ่งขึ้น

การคิดวางแผนว่าจะใช้เวลา (หรือใช้เงิน) ให้เป็นประโยชน์อย่างใดนั้น อาศัยคุณสมบัติอยู่ ๒ อย่าง คือต้องคาดการณ์ล่วงหน้าอย่างหนึ่ง และต้องเป็นผู้มีระเบียบ ทำอะไรอยู่ในลักษณะแบบแผน ไม่วุ่นวายรุงรัง

ที่คาดการณ์ล่วงหน้านั้น ก็เพราะว่าเวลามีทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต อดีตนั้นไม่ต้องพูดถึง และอนาคตเป็นส่วนหนึ่งของเวลาที่เราจะต้องประจักษ์เมื่อพ้นจากวินาทีปัจจุบันแล้ว ฉะนั้นเราต้องคิดถึงอนาคตอย่างน้อยเท่า ๆ กันกับที่เราจะต้องพะวงถึงปัจจุบัน

การจัดระเบียบนั้นเป็นเรื่องจำเป็น ถ้าเราจะไม่ต้องการให้เราจมอยู่ในปลักแห่งความยุ่งเหยิงรุงรัง ผู้ใดเก็บเสื้อผ้าไว้ยุ่งในตู้ เสื้อผ้าก็ย่อมหายบ่อย ๆ ผู้ใดไม่จัดระเบียบในเวลาของตน เวลาที่ย่อมสูญหายไปโดยเปล่าประโยชน์

คุณสมบัติทั้ง ๒ อย่าง คือ การคาดการณ์ล่วงหน้า และการจัดระเบียบ (ตามที่ผมประสบมาเองทั้งในฐานะที่เคยเป็นนักเรียน

และเคยเป็นครูในโรงเรียนอัสสัมชัญมานานปี) เป็นเรื่องทีถณะ
ครูอาจารย์ในโรงเรียนนี้พรั่าสอนและกระทำเป็นตัวอย่างแก่นัก-
เรียนอยู่เสมอ ฉะนั้นจึงเป็นข้อคดใจให้ผมถือเป็นหัวข้อแห่งเรียง
ความสนบทน^๕ เพื่อสคฤติโรงเรียนอัสสัมชัญในวาระที่มีพิธีวชิรสม-
โภช และเพื่อเตือนใจนักเรียนรุ่นหลัง ๆ ต่อไป

สุนทรพจน์ของผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย*

ท่านผู้เป็นประธาน ท่านอุปาสีกาและอุบาสกผู้ใฝ่ในธรรม

คำวันนี้ ผมจะขอยกเอาคาถาคติของสมาคมธนาคารไทยมาเป็นกระทู้สำหรับวิชันนายายความ กล่าวคือ “สัจจิ สามัคคี จาโค” ซึ่งสมาคมธนาคารไทยแปลได้ความโดยย่อว่า สัจจะ ความซื่อสัตย์ระหว่างกัน สามัคคี ความกลมเกลียวระหว่างกัน จาคะ การยอมเสียสละร่วมกันดังนี้

ในการเลี้ยงอาหารค่ำประจำปีของสมาคมธนาคารไทยทุกปีมานี้ ย่อมจะต้องมีการกล่าวถึงเศรษฐกิจการเงิน การคลัง และการธนาคาร เป็นหัวข้อสำคัญตามปกติ และภาวะเศรษฐกิจของ

* ในงานเลี้ยงอาหารค่ำ ประจำปี ๒๕๑๒ ของสมาคมธนาคารไทย

ณ โรงแรมเอราวัณ วันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒

บ้านเมืองนั้น ย่อมเกี่ยวพันพาดพิงอยู่กับการปกครองบ้านเมือง โดยใกล้ชิด สำหรับปีนี้ ถ้าจะหลีกเลี่ยงเรื่องของการปกครองในที่ประชุมนี้เสียได้คงจะดี เพราะการรณรงค์ทางการเมืองเพิ่งจะยุติลงไป ๒ วันนั่นเอง ควันในสมรภูมียังคงกรุ่น ๆ อยู่ และวาทะทั้งหลายที่มีศิลปะบ้าง ไร้ศิลปะบ้าง ยังกรุ่นติดโสตและเนตรประสาทอยู่มิวาย นี่ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง สัตบุรุษแห่งวงการธนาคารไทยคงจะสำเหนียกแต่โดยดีว่า ในสมรภูมิการเมืองนั้น ไม่ว่าฝ่ายใดมีชัยหรือปราชัย นายธนาคารทั้งหลายก็ยังมีหน้าที่รับผิดชอบในหลักการอยู่ดั่งเดิม กล่าวคือ บริการประชาชนและรัฐบาลทางด้านการเงินเพื่อการพัฒนาด้วยเสถียรภาพ อนึ่ง นายธนาคารกลางนั้นพึงรักษาความเป็นกลางในระหว่างพรรคการเมือง โดยเคร่งครัด ฉะนั้น ในโอกาสนี้ธรรมชาติของสมาคมธนาคารไทยจึงเป็นร่วมโพธิ์อันดีงามสำหรับนายธนาคารกลางที่มีหน้าที่จะต้องพูด

มนุษย์เราไม่ว่าจะครองชีวิตอยู่โดยสันโดษก็ดี หรือจะอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะก็ดี ย่อมต้องอาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องชี้ทางดำเนินไปสู่ความเจริญ ถ้าปราศจากหลักธรรมเสียแล้ว มนุษย์เราย่อมจะประพฤติรวนเร และมักจะปฏิบัติไปในทำนองเบียดเบียนซึ่งกันและกัน อันเป็นทางนำไปสู่หายนะแห่งสังคมของมนุษย์นั้น ด้วยเหตุนี้จึงมีพุทธภาษิตสอนไว้ว่า “ผาติ กิริยา อริเทรย์ ปรี

ควรทำแต่ความเจริญ อย่าเบียดเบียนเขา” และกิจการที่ท่านประธานสมาคม ท่านกรรมการ และสมาชิกของสมาคมธนาคารไทย ได้ตั้งเขมืออันเที่ยงตรงของสมาคมไว้ในหลักธรรมอันดี ย่อมทำให้นั่นใจได้ว่า เมื่อได้กำหนดคติของสมาคมไว้เป็นอย่างดีแล้ว สมาชิกทั้งหลายของสมาคมคงจะปฏิบัติตามคตินิยมทั้งกล่าว สมกับคำพุทธภาษิตว่า “อตฺตานเจ ตถา กรียา ยถญฺญ มนุสฺสสฺส ถ้าพราสอนผู้อื่นฉันใด ก็ควรทำตนฉันนั้น” และเมื่อสมาชิกของสมาคมนี้ได้ปฏิบัติตามคติแล้ว ก็ย่อมสมควรได้รับความสรรเสริญว่า จะได้ประพฤติดี ประพฤติชอบ ปฏิบัติตนเป็นบัณฑิต น่ายินดี เพราะ “อนตฺถํ ปริจฺจฺเขตติ อตฺถํ คณฺหาติ ปณฺทิต บัณฑิตย่อมเว้นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ถือเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์” ฉะนั้น

อันคติข้อแรกของสมาคม คือ สจฺจํ นั้น เป็นคุณธรรมเบื้องต้นแห่งสัตบุรุษหมู่ใด คณะใด จะแสวงธรรมปฏิบัติย่อมต้องอาศัยความซื่อสัตย์ภายในหมู่คณะเป็นที่ตั้ง จึงจะมีความเชื่อถือซึ่งกันและกันได้อย่างสนิทแน่นแฟ้น คณะเราทั้งหลายที่เป็นนายธนาคาร ย่อมจะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จึงจะประกอบสัมมาอาชีพได้โดยดี และในการนี้ ความเชื่อถือซึ่งกันและกันเป็นปัจจัยสำคัญ เพราะสินเชื่อเป็นเครื่องประกอบอาชีพของพวกเราทุกคน พระท่านจึงสรรเสริญวาจาสัตย์ว่า “เป็นวาจาที่ไม่มีวันตาย สจฺจํเว อมตา วาจา” ดังนั้น แท้วาจาสัตย์นี้ นอกจากจำเป็นสำหรับ

หมู่ชนาชนาการพาณิชย์ด้วยกันแล้ว ยังมีความสำคัญยิ่งในความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารพาณิชย์กับธนาคารชาติด้วย เพราะธนาคารชาติเป็นแหล่งรวมแห่งสถิติการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ทั้งหลาย ถ้าเมื่อใด ธนาคารพาณิชย์ใดละเมิดสักจะต่อธนาคารชาติจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการให้ดอกเบี้ยเงินฝากเกินกำหนดก็ดี เกี่ยวกับการอุปโลกตั้งบัญชีเงินฝากจากอากาศธาตุก็ดี หรือเกี่ยวกับการควบคุมแลกเปลี่ยนเงินก็ดี เมื่อนั้นธนาคารพาณิชย์นั้นคือขาดน่าเกรงว่าจะตกนรก ด้วยเหตุนี้พระท่านจึงได้สอนไว้ว่า “สจฺเจ อตฺเต จ ธมฺเม จ อหุ สนฺโต ปตฺถวิุตตา สัตบุรุษตั้งมั่นในความสัตย์ที่เป็นอรรถและเป็นธรรม”

คติข้อ ๒ ของสมาคม คือ สามัคคี ความกลมเกลียวระหว่างกันนั้น เป็นธรรมที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับหมู่คณะ คนที่อยู่ในเรื่องลำเดียวกัน หากพร้อมเพรียงกัน พายพร้อม ๆ กัน ก็จะถึงเป้าหมายเร็วขึ้น ถ้าต่างคนต่างพายกันคนละที่หรือมือไม่พายเอาเท้าราน้ำ ก็จะสำเร็จประโยชน์ด้วยกันได้ยาก สมดังพุทธภาษิตที่ว่า “สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี ความพร้อมเพรียงของหมู่ยังให้เกิดสุข” ฉะนั้น แต่ความสามัคคีนี้นะเกิดขึ้นได้และเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะยืนยงคงอยู่ได้เรื่อยเรื่อย ต้องอาศัยคุณธรรมอีก ๒ ประการ กล่าวคือ อริยาศัยไมตรี ความผันผวนหย่อนตามซึ่งกันและกัน

ประการหนึ่ง กับความยุติธรรมในหมู่คณะนั้นอีกประการหนึ่ง หากหมู่คณะใดขาดความประนีประนอมเกื้อกูลกัน แต่ละคน แต่ละคน ปากก็พรีว่าแต่จะสามัคคีกัน แต่มีโนกรรมและกายกรรมนั้น กำหนดให้ผู้อื่นโน้มน้าเข้ามาสามัคคีกับตน ตนเองไม่มีวันโน้มน้าหาผู้อื่นแล้วสามัคคีเกิดอยู่มิได้ อนึ่งเล่า การเอารัดเอาเปรียบกันในทางอาชีพ การแข่งขันกันโดยมิชอบ ย่อมนำมาซึ่งความอยุติธรรม ซึ่งเป็นหนอนบ่อนทำลายสามัคคีธรรมในหมู่คณะ ฉะนั้นบุคคลทั้งหลายจึงพึงละเว้นจากการทำบาป เพื่อให้เกิดความยุติธรรมในหมู่คณะ จึงจะมีสามัคคีในหมู่คณะนั้นได้ “**น ฆาสเท ตูปี กระยฺย ปาปํ ปุณฺณานิ อภิราถ สุขาวาติ** ไม่ควรทำบาป เพราะเห็นแก่กิน ควรทำบุญ อันนำสุขมาให้”

คติที่ ๓ คือ **จาโค** การยอมเสียสละนั้น เป็นปัจจัยสำคัญแห่งสามัคคีธรรม ถ้าเป็นการยอมเสียสละให้กันร่วมกันในหมู่คณะ นอกจากนั้นบุคคลใดแผ่เมตตาบวริจาคทรัพย์ กำลังแรง และเวลาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นนอกหมู่คณะของตน ก็ย่อมจะได้านิสงส์ เป็นที่รักที่ชอบที่นิยม และที่สรรเสริญแก่เทวาและมนุษย์ทั้งหลาย “**ทาทำ มิตฺตนิ คนฺถิ** ผู้ให้ย่อมผูกไมตรีไว้ได้” ผู้ใดประกอบอาชีพได้ผลประโยชน์มาดีแล้วบริจาคมผลประโยชน์นั้นบางส่วนแก่ผู้ยากไร้ ทำต้อยหรือพิการ หรือบริจาคมเพื่อเกื้อกูลประเทศชาติให้พัฒนาไปโดยดี ย่อมได้ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษ สมดัง

คำพุทธภาษิตที่ว่า “สนฺโต สตฺตฺหิตฺเต วาตา สัตฺตบฺรุษยฺนตีในการ
เกือกุลสัทฺว์” จาคะธรรมนี้ ถ้าเราปฏิบัติภายในขอบเขตอันสมควร
เช่น ไม่ใช่เป็นไปในทำนองผลาญทรัพย์ของผู้ฝากเงินหรือผู้ถือ
หุ้นในธนาคารเรา โดยเราเอาชื่อเอาหน้าเอาตาว่าเป็นผู้บริจาค
ซึ่งแท้จริงเป็นทรัพย์ของผู้อื่น ถ้าเรางดเว้นการทำนอกคอกนอก
ธรรมเนียมดังกล่าวแล้ว จะนำความเจริญมาสู่สมาชิกของสมาคม
ธนาคารไทยเป็นยิ่งนัก

ก่อนจบ ผมจะขอล่าวถึงสัจจะอีกสักเล็กน้อย พอประทับ
สติปัญญาซึ่งกันและกัน สัจจะที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ได้กล่าวใน
นัยที่ว่า เป็นความประพฤติซื่อตรงต่อกัน อันเป็นธรรมะอันควร
เกิตทุนสรรเสริญ แต่สัจจะยังมีความหมายอีกประการหนึ่ง คือ
การใฝ่แสวงหาความจริง เป็นสิ่งอันควรสนับสนุนอย่างยิ่ง เพราะ
สัจจะตามนัยนี้เป็นบ่อเกิดแห่งวิชา และเป็นเครื่องมือขจัดอวิชชา
ให้ปลาสนาไป มีอุทาหรณ์ที่ฟังน่ามากล่าว ณ ที่นี้คือ เมื่อผู้ว่าการ
ธนาคารชาติต่าง ๆ ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไปประชุม
กันที่เกาะบาห์ลี เมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ศกนี้ แล้วเกิดศรัทธา
ร่วมกันใฝ่หาความจริงว่า ในรอบ ๑๐ ปีข้างหน้านี้ คาดหมายได้
หรือไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้นในสมรภูมิเวียดนามและสมรภูมิอื่น ๆ การ
เกษตรและอุตสาหกรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะดำเนินก้าว
หน้าไปอย่างไร และตกลงกันว่าจะได้มีการวิจัยศึกษาร่วมกัน โดย

ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นเจ้าของเรื่องในเบื้องต้นนี้ เรียกได้ว่าต่างคนต่างเฝ้าในสัจจะท่านวิชาการ เศรษฐกิจ การเงิน การธนาคาร เมื่อได้ความรู้แล้ว ต่างคนต่างจะช่วยให้ช่วยรัฐบาลและวงการธนาคารวางนโยบายดำเนินการให้เหมาะสมกับเหตุการณ์และทันแก่เหตุการณ์เช่นนี้ ก็หวังได้ว่าจะก่อประโยชน์ร่วมกันโดยไพศาล นับว่าเป็นการเฝ้าสัจจะอันพึงสนับสนุน

แต่ในการเฝ้าสัจจะดังกล่าวนี้ ควรที่เราท่านทั้งหลายจะพึงวางหลักการพิจารณาไว้ให้รอบคอบโดยดี ในการแสวงหาวิชา หากเราตั้งกระทู้ไว้ผิดๆ คำตอบที่เราจะพึงหวังได้นั้นย่อมจะผิดๆ เผลอไปเช่นเดียวกัน เช่นที่เราท่านทั้งหลายเป็นห่วงใยในทรัพย์สินสมบัติอันประเสริฐของชาติไทยที่ธนาคารชาติถืออยู่ คือ เงินสำรองระหว่างประเทศ และพยายามจะแสวงหาความรู้ว่า ธนาคารชาติจะจัดการเป็นประการใดนั้นก็เป็นการห่วงใยที่ชอบอยู่ น่าสรรเสริญแท้ แต่เผอิญตั้งกระทู้ผิดพลาดไป ไพล่ไปถามต่อหน้าธารกำนัลว่า ธนาคารชาติจะสนับสนุนเงินเหรียญอเมริกันหรือไม่นั้น ก็หาสัจจะได้ยาก เพราะถามแบบไม่เข้าประเด็น ไม่ใช่หน้าที่กองการอะไรของธนาคารชาติไทยที่จะอาจเอื้อมไปสนับสนุนเงินเหรียญอเมริกันหรือเงินชาติใดๆ ทั้งสิ้น ถ้าปัญหามีอยู่ว่า ธนาคารชาติไทยจะรักษาทรัพย์สมบัติของชาติไว้ในรูปใดจึงจะดี คำตอบก็มีอยู่แล้วในกฎหมายว่าด้วยเงินตรา ซึ่งระบุเป็นกรอบไว้ให้รักษาทุน

สำรองเงินตราไว้ในรูปทองคำ เงินปอนด์สเตอร์ลิงและเงินเหรียญอเมริกัน ๓ อย่าง ถ้าอยากรู้ว่าในทางปฏิบัติทำอย่างไร ก็ดูได้ว่าธนาคารชาติลงทุนอย่างไรนอกประเทศ ทูรกีรักษาระดับอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราซื้อขายเงินอย่างไร ขณะนี้เงินสำรองระหว่างประเทศเราถือไว้เป็นเหรียญอเมริกันเป็นส่วนใหญ่ประมาณ ๘๕ % เพื่อหาผลประโยชน์ ถือไว้เป็นทองคำบ้างพอสมควร คือ ประมาณ ๙ % ซึ่งไม่มีผลประโยชน์ แต่ปลอดภัยสักหน่อย และถือไว้เป็นปอนด์สเตอร์ลิงเหลือเพียงไม่กี่ล้าน ธนาคารจะตั้งมั่นในหลักการอยู่เสมอที่จะรักษาทรัพย์สินสมบัติของประเทศไว้ให้มั่นคงและได้ประโยชน์ สัจจะความจริงข้อนี้ไม่ต้องพูด ไม่ต้องถามก็เข้าถึงแล้ว ถ้าไม่เกรงใจว่าไปลอกคติของพรรคการเมืองเขามาที่ว่า “ทำดีกว่าพูด” ก็อยากจะกล่าวว่า “ดูเขาทำดีกว่าฟังเขาพูด” ฉะนั้น

วิสัยนาภาตาของสมาคมธนาคารไทยก็สมควรด้วยเวลาเพียงนี้ แต่ก่อนจบบทควรจะกล่าวอนุโมทนารัมภคาตา คือ บทยถาฯ และสมัญญานุโมทนาคาตา คือ บทสัพพีฯ ดังนี้

“หวังน้ำที่เต็ม ย่อมยังสมุทรสาครให้บริบูรณ์ได้ฉนั้นใด
 ทานที่ท่านสมาชิกสมาคมธนาคารไทยอุทิศให้พวกข้าพเจ้าในคำ
 วันนี้ ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ท่านประธานและสมาชิกทั้งมวล
 ฉนั้นนั้น ขออิฐผลที่ท่านปรารถนาแล้ว ตั้งใจแล้ว จงสำเร็จโดย

ฉับพลัน ขอความดำริทั้งปวงจงสมบูรณ์เต็มที่เหมือนดวงจันทร์
วันเพ็ญ เหมือนแก้วมณีอันสว่างไสว ครวญนิจ์”

“ความฉัญไรทั้งปวงจงบาราศไป โรคทั้งปวงของท่านจง
หาย อันตรายอย่ามีแก่ท่าน ท่านจงเป็นผู้มีความสุข มีอายุยืน
บุคคลผู้มีวิสัยปกติกราบไหว้ มีวิสัยปกติอ่อนแอต่อผู้ทรงคุณ-
วุฒิเป็นนิตย์ ย่อมเจริญด้วยธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ
สุขภาพ”

ท่านทั้งหลาย ถ้าท่านจะถือศีล ก็เชิญตามอรรถาัย แต่
อย่าเพ่งถือศีล ๕ ขอบรรดาอุบาสกอุบาสิกาที่เป็นแขกมาในค่านี ได้
โปรดพร้อมเพรียงกันดื่ม เพื่อความสุขความเจริญของท่านประธาน
กรรมการ และสมาชิกสมาคมธนาคารไทย

พิมพ์ใน สุนทรพจน์และข้อเขียน ของ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ (หน้า
๑๓๔-๑๓๕) พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาราชา-
วริยการ (ปู่ กันตะบุตร) ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๑๓

เตรียมตัวพบกับ

รวมปาฐกถาของพระราชวรมุนี ในชุด ส่องทาง
มีทั้งหมด ๕ เล่ม ดังนี้

๑. ชาวพุทธต้องเป็นผู้ต้น	วางจำหน่ายแล้ว
๒. เทคโนโลยีกับศาสนา	,, - ,,
๓. พัฒนาตน	,, - ,,

และโปรดติดตาม

๔. ลุอิสภาพด้วยอนิจจัง
๕. จริยธรรมของคนรุ่นใหม่

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์

๕๔๗ ถ. อรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐

นายธีระ เจียรคิษฐอาภรณ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๓๐

๒๒แต่ก่อนอาตมารู้จักอาจารย์ป่วยในฐานะอธิการบดีของมหาวิทยาลัยทางโลก
แห่งหนึ่ง แล้วก็มีชื่อเสียงทางชื่อเสียงและอะไรต่างๆ แต่ก็ไม่นึกว่าท่านจะสนใจใน
ธรรมะ ที่นี้ไปเจอในหนังสือสันติประชาธรรม ท่านอ้าง “พุทธพจน์” ที่พระพุทธ
เจ้าตรัสแสดงไว้ เรื่องพละ 4 ประการ... อาตมาก็สะดุดใจว่า อาจารย์ป่วยรู้เรื่อง
ธรรมะมากอยู่ เพราะธรรมะหมวดนี้อาตมาก็ยังไม่ได้สังเกตด้วยซ้ำ คือโดยทั่วไปไม่
ค่อยมีใครกล่าวถึง ทั้งๆ ที่เป็นธรรมะที่สำคัญ เป็นเรื่องที่ทำให้คนเกิดมีกำลังหรือ
มีพลังในตัว ที่จะทำให้ความมั่นใจในตัวเองมาก ไม่ต้องหวั่นกลัวอะไร คือ มีกำลัง
ปัญญา กำลังความเพียร กำลังความสุจริต กำลังการที่ได้ส่งเคราะห์ช่วยเหลือบาปภัย
ประโยชน์ อันนี้ทำให้อาตมารู้สึกว่าอาจารย์ป่วยมีความสนใจธรรมะ ได้คิดค้นหรือ
ได้แสวงหาในเรื่องนี้อยู่ เป็นความประทับใจอันหนึ่ง

พระราชวรมณี
(ประยูรธ ปยุตโต)
จาก ป่วยปริทัศน์

